ANALELE ŞTIINŢIFICE

ALE

UNIVERSITĂŢII „AL. I. CUZA“
DIN IAŞI

(SERIE NOUĂ)

SECŢIUNEA III

(Ştiinţe sociale)
a. Istorie, filologie

TOMUL VIII, ANUL 1962

ANALELE ŞTIINŢIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA“ DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

(Ştiinţe sociale)

a. Istorie, filologie

TOMUL VIII, ANUL 1962

ANALELE ŞTIINŢIFICE ALE UNIVERSITĂŢII „AL. I. CUZA" — IAŞI

TOMUL VIII, s. III, a — 1962

SUMAR

NOTE

УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ ЯССКОГО УНИВЕРСИТЕТА
ИМЕНИ „АЛ. И. КУЗЫ“

Том. VIII, отд. III, а 1962 г.

СОДЕРЖАНИЕ

ЗАМЕТКИ

ANNALES SCIENTIFIQUES DE L'UNIVERSITÉ
„AL. I. CUZA" — JASSY

TOME VIII-e, s. III, a 1962

SOMMAIRE

NOTES

REALIZĂRI ȘI PERSPECTIVE ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ȘI CULTURALĂ A REGIUNII IAȘI

Conducerea eficientă a economiei și culturii socialiste presupune cunoașterea temeinică a cerințelor legilor obiective de dezvoltare a societății. Orice directivă elaborată de partid se întemeiază pe studiul concret și multilateral al nevoilor și posibilităților reale pe care le are fiecare regiune în parte și economia națională în ansamblu. Asigurarea dezvoltării armonioase a întregii țări constituie una din sarcinile de seamă ale statului democrat-popular. Comitetul Central al Partidului și Guvernul nostru urmăresc îndeaproape înfăptuirea obiectivelor trasate de Congresul al III-lea al partidului. Între 20 și 22 septembrie 1961. orașul și regiunea Iași au avut marea cinste de a primi vizita tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej și a altor conducători de partid și de stat. Înalții oaspeți, împreună cu reprezentanții organelor locale de partid și de stat, au examinat sub toate aspectele profilul economic al regiunii, amplasarea și construirea de noi obiective industriale și lărgirea celor existente, problemele legate de continua dezvoltare a agriculturii, sistematizarea orașului și dezvoltarea bazei materiale a învățămîntului și culturii etc.

Cu prilejul vizitării atelierelor de reparat material rulant, a șantierului fabricii de ulei, a fabricii de antibiotice, a fabricii de mobilă, a gospodăriilor agricole de stat Războieni și Cotnari, a gospodăriei agricole colective Pribești din raionul Vaslui, a Universității „Al. I. Cuza" ș.a., conducătorii de partid și de stat s-au interesat de gradul de înzestrare a secțiilor productive și a laboratoarelor cu mașini și instalații moderne, de nivelul mecanizării proceselor de producție, de calitatea produselor, de îndeplinirea sarcinilor de plan, de condițiile de muncă și de trai ale oamenilor muncii. Întîlnirile cu oamenii muncii au constituit momente entuziaste de manifestare a atașamentului nemărginit față de cauza socialismului și comunismului, a încrederii depline în politica partidului pe care întregul popor o consideră expresia propriilor sale năzuințe și aspirații către o viață din ce în ce mai fericită. Muncitorii, țăranii și intelectualii au vorbit cu adîncă recunoștință despre grija partidului și guvernului pentru continua ridicare a nivelului de viață și au asigurat pe înalții oaspeți că vor depune toate eforturile pentru înfăptuirea programului economic adoptat de Congresul al III-lea al P.M.R.

În fața activului de partid și de stat din regiunea Iași, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a făcut o amplă expunere asupra succeselor obținute de oa-

menii muncii din regiunea noastră, schițînd totodată direcțiile dezvoltării regiunii Iași precum și perspectivele reconstrucției orașului de reședință.

În vremea stăpînirii capitaliștilor și moșierilor, Romînia era o țară cu o industrie slab dezvoltată, silită să importe aproape întreg utilajul industrial. Locul ocupat de ea în sistemul mondial al economiei capitaliste este ilustrat și de faptul că în anul 1938— anul cu cea mai favorabilă conjunctură — producția de oțel pe cap de locuitor era de 18,2 kg, în timp ce în Germania se ridica la 330 kg, în Cehoslovacia la 159 kg, în Franța la 150 kg, în Italia la 54 kg, în Polonia la 43 kg. Producția de energie electrică pe cap de locuitor, în același an, era de 72,4 Kwh față de circa 504 Kwh în Franța, 364 Kwh în Italia, 285 Kwh în Cehoslovacia. Această stare de înapoiere economică a fost recunoscută pînă și de economiștii burghezi, care arătau în 1939 că deși Romînia are „condiții prielnice dezvoltării, a rămas... în cercul statelor a căror structură economică este determinată în bună parte de caracterul agricol al producției și de exportul de materii prime și importul de produse fabricate. Industria... nu constituie decît o bază locală, parțială pentru nevoile consumului de produse industriale“ [1]).

În cadrul slabei dezvoltări a economiei naționale existau contraste mari între diferitele regiuni. Forțele de producție erau anarhic repartizate pe întinsul țării. Aproape întreaga industrie se afla concentrată în jurul surselor de bogății naturale: Hunedoara, Reșița, Timișoara, Valea Prahovei, Brașov și București. Ca urmare, între regiunile economice se mențineau deosebiri sensibile în ceea ce privește gradul de ocupare a forței de muncă, nivelul productivității muncii sociale, al prețurilor, al salariilor, al nivelului material și cultural al populației. În 1938 întreprinderile industriale de pe teritoriul actualelor regiuni: Suceava, Iași, Dobrogea, Argeș, Oltenia, Crișana, Mureș-Autonomă Maghiară, Maramureș, unde locuia jumătate din populația întregii țări, livrau sub 20% din volumul producției industriale globale. Consecințele acțiunii legilor inerente economiei capitaliste se făceau simțite cu deosebită putere în interiorul regiunilor. Potrivit statisticilor întocmite de autoritățile burgheze, în orașele regiunii Iași se găseau circa 100 de întreprinderi din care cele mai multe abia depășeau nivelul unor ateliere obișnuite. Din cei 5400 de salariați ai lor, majoritatea covîrșitoare erau concentrați în Iași. În fostele județe Vaslui și Fălciu se găseau în total doar 163 de muncitori industriali.

Cotropirea hitleristă și războiul criminal antisovietic, în care a fost împinsă și țara noastră, au adîncit pauperizarea muncitorilor, au ruinat zeci de mii de gospodării țărănești mici și mijlocii, aducînd economia regiunii într-o stare de totală dezorganizare. După război, burghezia a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a adînci haosul și a sabota măsurile de restabilire a vieții economice. În aceste condiții deosebit de grele, Partidul Comunist din Romînia, prin organizațiile sale, a mobilizat masele muncitoare de la orașe și sate în vederea lichidării grabnice a înapoierii economice și dezastrului, moștenire lăsată de regimul burghezo-moșieresc, pentru refacerea țării pe temelii noi. Într-un interval de timp scurt, prin eforturi de un eroism necunoscut în istoria sa, poporul nostru, eliberat de jugul dependenței economice și politice față de imperilaism, a reușit să vindece rănile războiului, pășind apoi cu încredere pe calea deschisă de Marele Octombrie.

---

[1]) **„Probleme ale păcii și socialismului“, nr. 5/1961, p. 8.**

Prin înfăptuirea politicii leniniste de industrializare socialistă și de transformarea socialistă a agriculturii în condițiile dictaturii proletariatului, a fost lichidată pentru totdeauna exploatarea omului de către om și creată baza economică a socialismului — măreață victorie a clasei muncitoare aliată cu țărănimea muncitoare, obținută sub conducerea înțeleaptă a Partidului Muncitoresc Romîn.

Țara noastră, în urma prefacerilor profunde petrecute în viața economică și socială, oferă astăzi o imagine radical diferită de cea din trecut. In anii puterii populare producția industrială a crescut de 5 ori în raport cu nivelul antebelic: producția industriei constructoare de mașini este de 10 ori mai mare, cea a industriei chimice de 11 ori, a producției de energie electrică de 7 ori. Volumul producției industriale a anului 1938 s-a realizat în 1960 numai în 11 săptămîni.

Dezvoltarea industrială este imens ușurată de ajutorul internaționalist al U.R.S.S. și de colaborarea frățească în cadrul sistemului socialist mondial. Din U.R.S.S., în afara creditelor avantajoase și a documentației tehnice, am primit instalațiile pentru termocentralele de la Borzești și Comănești, laminorul de la Roman, fabrica de antibiotice etc. Cu participarea țărilor socialiste s-au construit și se construiesc o serie de mari obiective industriale.

Realizările obținute în procesul industrializării socialiste au permis crearea unei largi baze tehnice în agricultură. Astfel, la sfîrșitul anului 1960, S.M.T. și G.A.S. dispuneau de 65.290 de tractoare convenționale, adică de peste 16 ori mai multe decît se aflau în Romînia burghezo-moșierească. Elocvent pentru saltul săvîrșit în agricultură este și creșterea numărului cadrelor tehnice agricole. In timp ce în 1938 existau numai 1897 agronomi și medici veterinari, în 1961 numărul specialiștilor cu studii superioare a ajuns la cifra de 16.400, iar al celor cu pregătire medie la 17.900. Puternicul sprijin acordat țărănimii de către statul democrat-popular prin mijloacele mecanizate ale S.M.T.-urilor, prin cadre de ingineri și tehnicieni, prin credite materiale de construcție, semințe etc. a determinat schimbări profunde în viața satului. Convinsă de avantajele marii producții agricole socialiste, țărănimea muncitoare a ales prin liber consimțămînt calea cooperației în producție. Transformarea socialistă a agriculturii a infirmat teoria profund neștiințifică și reacționară potrivit căreia proprietatea colectivă ar fi contrară naturii omenești, că țărănimea ar fi refractară socialismului.

Rezultatele gospodăriilor agricole colective, concretizate în producțiile mari, superioare gospodăriilor individuale dovedesc cu prisosință că forma de organizare socialistă a agriculturii alcătuiește singurul cadru în care priceperea, spiritul de inițiativă și hărnicia le pot aduce țăranilor muncitori bunăstarea și fericirea.

Succesele înregistrate pe frontul construcției socialismului nu mai pot fi tăgăduite nici chiar de adversarii regimului democrat-popular. „General-Anzeiger", unul din organele de presă monopoliste din R.F. Germană, în numărul său din 26 noiembrie 1960, declară următoarele: „Romînia are o industrie grea considerabilă, o agricultură bună și cîteva combinate chimice ce impun tot respectul. Volumul construcțiilor noi, inclusiv cel al construcțiilor de locuințe este fără precedent... Romînia nu mai poate fi caracterizată ca o țară înapoiată, balcanică, nu mai este o semi-colonie"[2]).

---

[2]) **Citat după „Problemele economice", nr. 4/1961, p. 33**

Socialismul a pus capăt stării de înapoiere economică și culturală, a descătușat energia creatoare a maselor populare din toate colțurile patriei. Noua orînduire este incompatibilă cu dezvoltarea inegală și anarhică, caracteristică modului de producție capitalist În anii puterii populare a fost consecvent promovată politica de ridicare a nivelului economic al regiunilor ținute sistematic în trecut în stare de înapoiere, la nivelul regiunilor celor mai înaintate, precum și de dezvoltare a tuturor regiunilor pe o treaptă superioară. Pe locurile unde altă dată „nu se întîmpla nimic" au apărut: combinatul textil de la Fălticeni, combinatul chimic și termocentrala de la Borzești, hidrocentrala „V. I. Lenin" de la Bicaz, fabrica de antibiotice de la Iași, laminorul de la Roman, fabrica de rulmenți de la Bîrlad etc.

Cu sprijinul statului socialist, în regiunile rămase în urmă, ritmul industrializării socialiste a ajuns să fie superior celui înregistrat pe țară. Astfel, dacă în perioada 1950—1958, producția globală a industriei socialiste a crescut cu 185%, în regiunea Iași ea a crescut cu 279%, în regiunea Dobrogea cu 272%, în regiunea Oltenia cu 245%. De o atenție deosebită din partea partidului și guvernului s-a bucurat regiunea Iași. Ca urmare, aici au fost lărgite și modernizate întreprinderile existente și s-au creat noi întreprinderi cu un înalt nivel de tehnicitate. S-a schimbat structura industriei regionale. Dacă în 1938 ponderea cea mai mare în producția globală industrială revenea industriei ușoare și alimentare, în 1959, în primul plan trec industria constructoare de mașini și industria chimică, a căror greutate specifică se ridică la 49%. A început și continuă acțiunea de repartiție judicioasă a forțelor de producție în interiorul regiunii. Raioanele Bîrlad, Vaslui, Pașcani ș.a. sînt antrenate într-o măsură mereu crescîndă către valorificarea pe scară largă a resurselor lor naturale.

Organele locale de partid și de stat acordă toată atenția dezvoltării continue a bazei tehnice a agriculturii. Pe întinsul regiunii lucrează peste 2600 de tractoare, mai mult de jumătate din parcul vechii Romînii. An de an se obțin recolte din ce în ce mai bogate, fapt ce contribuie la creșterea veniturilor în natură și în bani, precum și la sporirea rezervelor statului de produse agricole.

Probleme complexe ridică asigurarea spațiului locativ al populației orășenești în continuă creștere. Orașul Iași are de lichidat una din cele mai grele moșteniri urbanistice lăsată de regimul burghezo-moșieresc. Fondul locativ util al vechiului oraș era alcătuit din cîteva edificii destinate instituțiilor administrative și culturale și un număr restrîns de case, care au aparținut reprezentanților claselor avute. Restul se reducea la o aglomerare de bojdeuci insalubre. Războiul a distrus o bună parte și din acest fond sărăcăcios. Într-o situație asemănătoare s-au aflat și celelalte orașe ale regiunii.

Reconstrucția și modernizarea orașelor nu poate fi realizată dintr-odată, ci numai treptat, pe măsura creșterii forței economice a statului, a resurselor economiei naționale. Un prim început în această direcție s-a făcut. Din 1958 și pînă în 1961, primul semestru, a fost dată în folosință o suprafață locativă de 190.000 m². Se construiesc cartiere noi, cu clădiri moderne, bine amenajate, care asigură oamenilor muncii condiții corespunzătoare de locuit.

Orașele Iași, Bîrlad, Huși, Vaslui și Pașcani au fost racordate la sistemul energetic național. S-a îmbunătățit aprovizionarea cu apă pentru consumul populației și întreprinderilor.

Se dezvoltă continuu baza materială a învățămîntului, științei și culturii. În Iași au intrat în funcțiune noi instituții științifice și așezăminte cultural-artistice ca: Institutul de chimie „P. Poni“, Opera de Stat, Filarmonica, Teatrul de vară, Casa de cultură a sindicatelor, Casa de cultură a tineretului etc. Statul democrat-popular sprijină școala socialistă, investind sume uriașe în construcții de noi spații de învățămînt și dotarea laboratoarelor cu instalații și aparatură modernă, în ridicarea de cantine igienice și cămine confortabile, acordă burse și indemnizații de merit studenților sîrguincioși și cu rezultate bune la învățătura. Datorită grijii și atenției deosebite, învățămîntul de toate gradele a luat o mare amploare. De unde în 1938 în Iași se aflau două instituții de învățămînt superior, Universitatea și Politehnica, astăzi sînt 6. Numărul cadrelor didactice s-a triplat, iar cel al studenților a crescut de 2,5 ori față de cel din 1938.

Realizările mărețe obținute de cei ce muncesc în fabrici, pe ogoare și în laboratoare, sub conducerea încercatului partid al clasei muncitoare, constituie o chezășie sigură a înfăptuirii înainte de termen a planului șesenal în cursul căruia patria noastră va deveni o țară industrială înaintată, cu o agricultură intensivă, mecanizată și de înaltă productivitate, cu o cultură înfloritoare.

Parte integrantă a programului general de dezvoltare a economiei naționale, schița reconstrucției economice și culturale a regiunii Iași, rod al unui studiu de peste doi ani, însuflețește lupta oamenilor muncii și concentrează eforturile lor în direcția intensificării ritmului creșterii forțelor de producție în industrie și agricultură, a avîntului științei și culturii.

În vederea sporirii potențialului economic, un accent deosebit se va pune pe construirea de noi întreprinderi industriale și pe reprofilarea celor existente, pe stimularea culturii intensive a tuturor ramurilor agriculturii și în special a cerealelor, pomiculturii, viticulturii, creșterii animalelor, pentru care există în regiune condiții favorabile și însemnate rezerve nevalorificate.

Politica economică a partidului urmărește dezvoltarea cu prioritate a industriei grele cu pivotul ei industria constructoare de mașini. În industria regiunii Iași se vor crea ramuri noi ca siderurgia, construcția de utilaj chimic etc. Pe lîngă un număr de 9 întreprinderi noi de interes republican stabilite a fi construite prin planul de șase ani, se prevede amplasarea a încă 17 uzine și fabrici.

Obiectivul industrial cel mai important care urmează să se construiască la Iași va fi o uzină metalurgică cu trei secții: de țevi sudate, cu o producție de 125.000 tone pe an, profile îndoite de tablă, cu o producție de 60.000 tone pe an, laminor de benzi la rece, cu o producție de 60.000 tone pe an. Uzina se va construi astfel încît pînă în 1980 capacitatea ei să poată fi mărită de 2—3 ori. Înzestrată cu mașini și instalații de înaltă tehnicitate, în cea mai mare parte automatizată, această unitate economică va aproviziona cu produsele ei toate întreprinderile din țară.

Potrivit Directivelor Congresului al III-lea al partidului, se prevede, pe lîngă construirea de noi obiective industriale, modernizarea, reprofilarea și lărgirea capacității de producție a uzinelor și fabricilor existente în vederea sporirii producției lor. În cursul șesenalului producția fabricii de rulmenți din Bîrlad, de exemplu, va fi dublată.

Atelierele de reparat material rulant din Iași vor prelua sarcinile de producție ale atelierelor „Grivița Roșie" din București. Cu începere din 1965, ele vor trece la producția de utilaje pentru industria chimică, a celulozei și hîrtiei, cu o capacitate finală de 34.000 tone anual.

Industriei chimice, ramură de mare viitor, i se creează toate condițiile pentru a înregistra un avînt corespunzător. Fabrica de antibiotice își va înmulți sortimentele și va pune un accent deosebit pe producția de biostimulatori, folosiți în sectorul zootehnic.

Ritmul rapid de dezvoltare a industriei și necesitatea reconstrucției orașelor impun sporirea materialelor de construcții. În regiunea Iași, în vederea aprovizionării șantierelor sînt prevăzute a fi ridicate o fabrică de materiale de construcții ceramice și alta de elemente de construcție din ciment.

În politica de industrializare partidul nostru a urmărit și urmărește cu perseverență crearea și dezvoltarea unei baze energetice puternice. Energia electrică constituie condiția principală a mecanizării, automatizării, a creșterii productivității muncii, a ușurării muncii omului. Pentru a satisface nevoile de energie electrică și termică ale unităților industriale existente, ale celor ce urmează a fi amplasate precum și ale rețelei de termoficare urbană este prevăzută a fi construită în următorii ani o centrală electrică de termoficare cu o putere instalată de 36—50 MW.

Congresul al III-lea al partidului a trasat sarcina creșterii considerabile a producției bunurilor de consum. În perioada 1960—1965, industria ușoară și alimentară — ramuri chemate să realizeze valorificarea superioară a resurselor naturale și a celor importate, vor livra populației cantități sporite de zahăr, ulei, țesături etc. La Vaslui urmează a fi construită o fabrică de mobilă cu o capacitate de 10.000 garnituri anual, precum și o fabrică de confecții. Fabrica de mobilă din Iași va fi completată cu o secție nouă de mobilă curbată, iar „Țesătura" cu o secție nouă la filatura de bumbac. Schița de plan prevede construirea unei fabrici de tricotaje de bumbac cu o capacitate de producție de 13 milioane bucăți anual. De asemenea este prevăzută să fie construită către sfîrșitul șesenalului, o întreprindere de încălțăminte de cauciuc care urmează să livreze 4 milioane perechi încălțăminte și 2400 tone talpă. În 1962 va intra în funcțiune fabrica de extracție și rafinărie a uleiului cu o capacitate de prelucrare de 120.000 tone semințe de floarea-soarelui anual. În regiune se vor mai construi trei fabrici de produse lactate, un abator cu secție de preparate din carne, o fabrică de pîine, o fabrică de paste făinoase și biscuiți și altele. Prin amplasarea fabricilor și uzinelor în jurul centralei electrice și de termoficare se creează o adevărată zonă industrială. Iașul nu va fi numai un oraș de școli și instituții de învățămînt superior, de monumente istorice, ci și un puternic centru industrial. Pentru dezvoltarea industriei regiunii, în perioada 1960—1965, statul democrat-popular alocă un fond de 2—2,3 miliarde lei. Prin realizarea acestor obiective producția industrială va crește de 3 ori, cu un ritm mediu anual de 20%, ceea ce înseamnă că va depăși cu 7 procente ritmul mediu al creșterii producției industriei globale pe țară.

Construirea noilor obiective industriale și dezvoltarea celor existente determină creșterea numerică a rîndurilor clasei muncitoare. Numai în cîțiva ani, numărul salariaților din industrie va crește cu cca. 20.000, ajungînd la 44.000.

Socialismul cheamă la o viață nouă nu numai orașul, ci și satul. Statornicirea definitivă a relațiilor de producție socialiste în agricultură, o dată cu încheierea colectivizării, deschide perspectiva folosirii cu maximum de eficiență economică a pămîntului și a mașinilor agricole.

Experiența a demonstrat cu prisosință că numai în unitățile agricole socialiste puternice și multilateral dezvoltate se creează condițiile optime aplicării metodelor agrotehnice avansate și utilizării mijloacelor mecanizate. Realizarea unei productivități a muncii sporite necesită unirea gospodăriilor agricole colective mici în mari unități agricole socialiste. Numai marea producție agricolă socialistă permite asigurarea unui belșug de produse agroalimentare și face posibilă înfăptuirea unor acțiuni care implică mari eforturi materiale și bănești, cum ar fi de exemplu efectuarea lucrărilor de îmbunătățiri funciare, îndiguiri, irigații etc .

Încă la Conferința națională a P.C.R. din 1945, partidul nostru, ținînd seama de starea agriculturii, a stabilit printre obiectivele sale de perspectivă realizarea unor mari lucrări de irigații, asanări, în vederea sporirii terenurilor cultivabile. Asemenea lucrări s-au extins mai ales după crearea sectorului scoialist în industrie și agricultură. Țăranii muncitori uniți în unități agricole socialiste au depus eforturi susținute în scopul prevenirii și combaterii eroziunii solului. În regiunea Iași au fost efectuate lucrări de stăvilire a eroziunii pe o suprafață de 150.000 ha, iar pe o suprafață egală s-au luat măsuri de prevenire prin orientarea arăturilor pe curba de nivel. Există gospodării de stat ca acelea de la Bucium, Copou, Cotnari, gospodării agricole colective ca cele de la Tîrzii, Andrieșeni, Bogdănești care au acumulat o bogată experiență în aplicarea unei agrotehnici diferențiate, folosind sistemul benzilor înierbate, amenajarea teraselor prin desfundare, în vederea plantării viței de vie etc. Această experiență ar putea fi extinsă și la alte unități aflate în condiții similare.

Regiunea Iași, ocupînd zona centrală a dealurilor Moldovei, are multe terenuri amenințate de a deveni neproductive. În expunerea făcută asupra situației economice a regiunii, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată că „pentru creșterea producției agricole, pe lîngă ridicarea continuă a productivității pe terenurile bune, una din sarcinile cele mai importante ale organelor de partid și de stat din regiune este organizarea unei largi acțiuni de combatere a eroziunii solului. Valorificarea rațională a acestor terenuri erodate constituie o foarte mare rezervă pentru creșterea producției agricole a regiunii Iași“ [3]). Schița de plan prevede să se execute pînă în 1965 lucrări de combatere a eroziunii pe o suprafață de 250.000 ha. Pe lîngă aceasta, vor mai fi efectuate lucrări de recuperare a terenurilor supuse inundațiilor, eșalonate pe mai mulți ani. În prima etapă este prevăzută amenajarea complexă a Bahluiului și a afluenților săi, ceea ce va asigura apărarea de inundație a circa 4.500 ha teren agricol. În etapele următoare vor fi puse în aplicare planurile de amenajare a rîurilor Prut, Bîrlad și Jijia. Prin executarea îmbunătățirilor funciare se va reda agriculturii o suprafață de aproximativ 20.000 ha. Amenajarea rîurilor regiunii înlesnește apărarea de inundații a orașelor Bîrlad și Iași, crearea unor iazuri piscicole și irigarea a circa 6.000 ha. Pentru realizarea acestor sarcini de mare amploare este ne-

[3]) **Gh. Gheorghiu-Dej,** ***Pentru dezvoltarea economică și social-culturală a regiunii și orașului Iași .***

cesară mobilizarea țăranilor muncitori, direct interesați în sporirea producției agricole, la executarea lucrărilor de stăvilire a eroziunii și a inundațiilor.

Acțiunea de recuperare a terenurilor agricole în condițiile încheierii colectivizării, a formării de mari gospodării agricole colective, tratarea terenurilor slab productive cu îngrășăminte, folosind în primul rînd gunoiul de grajd, cultivarea pe scară largă a soiurilor de cereale din cele mai bune și mai corespunzătoare condițiilor pedo-climatice ale fiecărei zone, ansamblul complex de măsuri agrotehnice — toate acestea sînt menite să asigure sporirea producției agricole la hectar.

În șesenal cultura cerealelor va avea loc pe mari întinderi. Grîul și porumbul, dată fiind importanța lor economică în aprovizionarea populației și a industriei, ca și în creșterea animalelor, vor ocupa peste 70% din suprafața arabilă a regiunii. Producția totală ce urmează a fi realizată se ridică la 272.000 tone grîu și 600.000 tone porumb. Atingerea acestor indici de plan presupune mobilizarea tuturor rezervelor și a forțelor în direcția executării la timp a însămînțărilor, a îngrijirii sistematice a culturilor și a recoltării fără pierderi.

Regiunea Iași, cu dealurile ei însorite, dispune de condiții pedo-climatice favorabile dezvoltării pomiculturii și viței de vie. În fața ei se deschide perspectiva de a deveni o puternică bază viticolă și pomicolă.

În ultimii ani unitățile agricole socialiste au luat măsuri pentru extinderea suprafețelor cu vii. Totuși structura actuală a fondului viticol nu mai poate fi considerată satisfăcătoare deoarece ponderea cea mai mare o deține vița hibridă care dă o recoltă mică, iar strugurii ei sînt de calitate inferioară. Din această cauză veniturile pe unitatea de suprafață sînt inferioare celor obținute de la vița altoită. „Pentru remedierea acestei situații se prevede ca pînă în 1965 suprafața plantată cu vii altoite și indigene să crească la 13.000 ha prin plantarea terenurilor improprii altor culturi“ [4]). Din Directivele adoptate de Congresul al III-lea al partidului rezultă că trebuie să se pună accentul pe îmbunătățirea calitativă a viticulturii. Este necesar ca executarea plantărilor cu viță nobilă, să înceapă cu completarea golurilor din viile existente. Pe măsură ce soiurile superioare de viță vor intra pe rod, vor fi defrișate viile ocupate cu viță hibridă, în primul rînd cele de la șes. Terenurile curățate vor fi folosite pentru culturi adecvate. Gospodăriilor agricole de stat și celor colective le revine sarcina de a ridica ponderea viței nobile de la 20% la 50%, de a spori sistematic producția strugurilor de masă. De o atenție deosebită trebuie să se bucure bazinele viticole Cotnari și Huși.

Concomitent cu viticultura se va dezvolta și pomicultura. Nevoile consumului intern și ale exportului de fructe impun luarea tuturor măsurilor menite să asigure creșterea producției pomicole. Înainte de toate trebuie îmbunătățit raportul dintre speciile de pomi fructiferi. Cele mai valoroase soiuri de meri, peri, cireși, vișini, caiși, piersici care dau producții mari la hectar și de calitate superioară vor ocupa la viitoarele plantații greutatea specifică cea mai mare. Pînă în 1965 suprafața livezilor trebuie să atingă 20.000 ha. „Noile plantații se vor amplasa în primul rînd în bazinele pomicole și viticole, pe baza lucrărilor de zonare a producției agricole și a raionării soiurilor, și numai pe terenuri de pantă, erodate, pe terenurile nisipoase

---

[4]) *Ibidem.*

care nu pot fi valorificate în mod economic prin alte culturi" [5]*). Partidul a condamnat tendința dăunătoare de a ocupa cu vii și livezi terenuri bune pentru cultura grîului, porumbului, a sfeclei de zahăr sau a florii-soarelui.*

În procesul general de dezvoltare continuă a agriculturii socialiste, de consolidare economică și organizatorică a gospodăriilor colective, o mare importanță are avîntul sectorului zootehnic. De nivelul creșterii animalelor depinde satisfacerea nevoilor mereu crescînde ale oamenilor muncii, cu cele mai nutritive produse alimentare (lapte, carne, grăsimi, ouă) precum și sporirea resurselor de materii prime de proveniență animală (lînă, piei, blănuri) necesare industriei ușoare. De aceea se cere mai multă preocupare din partea unităților agricole socialiste pentru propășirea acestei ramuri principale a agriculturii.

Gospodăriile agricole de stat și gospodăriile agricole colective și-au dovedit capacitatea de a organiza ferme mari, de a aplica cu pricepere metodele zootehnice înaintate. In regiunea Iași s-au obținut realizări încurajatoare, dar n-au fost folosite la maximum condițiile prielnice pe care le oferă organizarea socialistă a agriculturii. Ca urmare, planul stabilit de creștere a efectivului de animale n-a putut fi îndeplinit la toate speciile. Dacă la taurine densitatea este apropiată de media pe țară, la oi și îndeosebi la porci și păsări, regiunea este rămasă în urmă. Lichidarea acestei lacune va putea fi realizată într-o perioadă scurtă prin păstrarea și îngrijirea rațională a întregului efectiv de animale tinere, apte pentru reproducție și prin organizarea redistribuirii între unitățile agricole a efectivelor de animale matcă în vederea completării necesarului fiecărei gospodării socialiste.

O acțiune de cea mai mare importanță pentru creșterea producției de lapte, lînă, carne este organizarea pe scară largă a selecției animalelor și încrucișarea raselor locale cu rase mai productive. Eforturi maxime trebuie concentrate în special în direcția sporirii numărului de vaci, porci, păsări. Este necesar să fie stimulată în ferme creșterea speciilor rentabile de mare prolificitate și precocitate. În practica ameliorării raselor de animale trebuie dezrădăcinată tendința dăunătoare manifestată la unele gospodării agricole colective ca cele din Șuletea, Cîrja și Peicani care au trecut la sacrificarea tineretului femel și a animalelor adulte din rasa sură de stepă pe motiv că ar fi „slab productivă". Plenara C.C. al P.M.R. din 30.VI—1.VII.1961 a subliniat necesitatea menținerii și folosirii în producție a raselor autohtone și a trasat sarcina organizării ameliorării lor treptate în scopul sporirii valorii lor, a producției pe cap de animal furajat.

Dezvoltarea șeptelului și sporirea producției animaliere sînt condiționate în măsură hotărîtoare de existența unei baze furajere satisfăcătoare sub raport cantitativ și calitativ. Regiunea Iași dispune de largi posibilități de sporire a producției de cereale furajere și în special de porumb siloz și boabe, mazăre, trifoi, borceag, dovleci etc. De o mare valoare nutritivă este și masa verde. Gospodăriilor socialiste le revine sarcina de a îngriji pășunile și de a executa lucrări de îmbunătățire, astfel ca producția de iarbă la hectar să atingă cel puțin 10.000 kg.

Aplicarea Directivelor partidului privitoare la creșterea animalelor trebuie să asigure obținerea unui randament corespunzător posibilităților reale

---

[5]) Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959-1961*, p. 140.

și efortului făcut de statul socialist. Atenția principală în domeniul creșterii animalelor trebuie îndreptată în direcția sporirii producției pe cap de animal. Ridicarea sistematică a productivității animalelor concomitent cu dezvoltarea efectivului de animale constituie esențialul.

In vederea realizării unui avînt al forțelor de producție în toate ramurile agriculturii, statul socialist sprijină din plin dezvoltarea bazei lor tehnice prin înzestrarea G.A.S. și S.M.T. cu tractoare și mașini agricole. In 1965 în regiune vor reveni la un tractor 95 ha teren mecanizabil în G.A.C. și 60 ha în G.A.S. față de 256 ha cît era media pe regiune în 1960. In aceste condiții se va crea posibilitatea efectuării unui volum mai mare de lucrări agricole cu mijloace mecanizate, ceea ce va determina creșterea producției pe unitatea de suprafață.

Sarcinile complexe ce revin agriculturii socialiste presupun o grijă sporită din partea organelor locale față de calificarea cadrelor. „Condiția esențială a înfăptuirii cu succes a tuturor măsurilor privind dezvoltarea agriculturii în regiunea Iași este asigurarea cadrelor, formarea unui număr suficient de specialiști cu pregătire medie și superioară, ridicarea nivelului de cunoștințe agrozootehnice al tuturor lucrătorilor din agricultură“ [6]). Cadrele formate în învățămîntul nostru profesional, mediu și superior s-au dovedit a fi bine pregătite din punct de vedere teoretic, capabile să aplice în practică cuceririle științei și tehnicii înaintate, să organizeze și să conducă cu pricepere marile unități agricole socialiste. Pentru a asigura unitățile agricole socialiste cu tehnicieni și specialiști dornici să lucreze efectiv pe teren este necesar ca ei să fie educați încă de pe băncile școlii să-și pună cunoștințele și talentul organizatoric în slujba ridicării nivelului agriculturii socialiste. Cadrelor didactice din învățămîntul tehnic de profil agricol, ca și tuturor profesorilor, le revine datoria de mare răspundere de a dezvolta la elevi și studenți dragostea de profesiunea aleasă și hotărîrea de a-și dărui toate forțele cauzei socialismului.

Organelor locale de partid și de stat le revine sarcina de a se preocupa de intensificarea propagandei agricole, de organizarea în timpul iernii a cursurilor agrozootehnice pentru ridicarea nivelului de cunoștințe tehnice al masei de colectiviști, de pregătirea prin cursuri de scurtă durată a cadrelor de președinți, brigadieri și socotitori.

Un capitol însemnat al schiței de reconstrucție a regiunii și orașului Iași este consacrat măsurilor social-culturale.

Puterea economică sporită a statului nostru democrat-popular permite ca paralel cu avîntul forțelor de producție din industrie și agricultură să se îmbunătățească continuu și nivelul de viață material și cultural al oamenilor muncii. Directivele Congresului al III-lea al partidului prevăd investirea a circa 20 miliarde lei din care 65% sînt destinate lărgirii spațiului locativ. In șesenal în regiunea Iași urmează a fi construite 14—16.000 de apartamente noi. Cea mai mare parte a fondurilor alocate vor fi concentrate în direcția reconstruirii și sistematizării orașului Iași. Noile locuințe vor putea adăposti 1/3 din actuala populație a orașului. In locul căsuțelor mărunte, risipite haotic, au și început să se ridice blocuri moderne, orînduite în cartiere a căror arhitectonică îmbină armonios frumosul cu utilul.

---

[6]) Gh. Gheorghiu-Dej, ***Pentru dezvoltarea economică și social-culturală a regiunii și orașului Iași.***

Nevoia satisfacerii rapide a cerințelor de spațiu de locuit și a modernizării orașelor cere accelerarea ritmului construcțiilor, folosirea panourilor mari, a elementelor din beton prefabricat, aplicarea metodelor industriale avansate care să asigure reducerea duratei de execuție și a costului edificiilor. Întreaga activitate în acest sector trebuie orientată astfel încît să se desfășoare după lozinca „a construi cît mai mult, mai repede, mai bine și mai ieftin“

În cadrul investițiilor destinate ridicării orașelor regiunii un loc important îl ocupă acțiunile edilitare. Schița de plan prevede sporirea debitelor de apă prin dublarea aducțiunii de la Prut și captarea de noi surse pentru orașele Bîrlad, Vaslui și Huși. O atenție deosebită se va acorda și electrificării. Lumina electrică va pătrunde încă în circa 350 de sate.

„Ceea ce va caracteriza dezvoltarea sectorului social-cultural între 1960—1965 este lărgirea și îmbunătățirea în continuare a învățămîntului de toate gradele și întărirea bazei sale materiale“ [7]).

Prin generalizarea învățămîntului de 8 ani și trecerea la școala de cultură generală cu durata de 12 ani cresc într-o mare măsură nevoile de spațiu de învățămînt. În vederea acoperirii lor urmează a fi construite în următorii 3—4 ani peste 1 800 săli noi de clasă și internate cu o capacitate de peste 1 000 de locuri.

Cadrele didactice și studenții ieșeni au primit cu nespusă bucurie și deplină satisfacție hotărîrea conducerii partidului privitoare la construirea unei politehnici, dotată cu laboratoare și instalații moderne în care vor putea studia un număr de 5 500 tineri, adică de două ori mai mulți decît acum. Noul institut amplasat în zona industrială va avea posibilitatea să realizeze o mai strînsă legătură cu practica, să ajute efectiv unitățile industriale și să urmărească direct eficiența învățămîntului politehnic și a cercetării științifice.

O dată cu construirea politehnicii, centrul universitar Iași va dispune de o largă bază materială utilă desfășurării procesului de învățămînt și activității creatoare a cadrelor universitare. Pe măsură ce noul edificiu va intra în funcțiune, spațiul eliberat va fi transferat Universității și altor instituții de învățămînt superior. Creșterea cifrei de școlarizare, concomitent cu lărgirea spațiului de învățămînt ridică problema cazării unui număr sporit de studenți. Pînă în 1965 se prevede construirea de cămine noi cu o capacitate de 7 000 de locuri.

Mărețele obiective mobilizează cadrele didactice și studenții centrului universitar ieșean în scopul participării lor, alături de toți oamenii muncii, la acțiunea de ridicare economică și culturală a regiunii. Oamenii de știință ieșeni își aduc aportul lor la pregătirea viitorilor constructori ai comunismului, la descoperirea de rezerve de producție și resurse de bogății naturale.

Numeroase cadre ale Universității sînt angrenate în acțiunea de îndeplinire a sarcinilor trasate de cel de-al III-lea congres al partidului. Fizicienii și chimiștii ajută fabrica de rulmenți din Bîrlad și fabrica de antibiotice din Iași prin soluții eficiente în determinarea calității produselor. Fiziologii cercetează căile de ameliorare a raselor de animale și a speciilor de plante agricole. Istoricii și lingviștii își aduc contribuția la elaborarea lucrărilor de mare amploare privind istoria patriei, a limbii și literaturii romîne.

---

[7]) *Ibidem.*

Chezășia dezvoltării rodnice a științei stă în legătura sa indisolubilă cu activitatea constructivă a oamenilor muncii, cu practica dezvoltării economiei socialiste. „Avem un popor minunat care năzuiește să-și însușească în tot mai mare măsură comorile științei, ale culturii. Să consacrăm toate forțele, toată energia noastră înfăptuirii acestei năzuințe, căci nu există țel mai nobil decît a ajuta poporul tău să se ridice pe culmile civilizației, ale bunăstării materiale și spirituale". Cuvintele pline de căldură adresate de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu prilejul vizitării Universității, au găsit un larg ecou în rîndurile tuturor cadrelor didactice.

Colectivul de profesori, muncitori și funcționari ai Universității participă cu entuziasm la înfăptuirea sarcinilor revoluției culturale, la formarea noii intelectualități devotate poporului muncitor, la sporirea continuă a prestigiului celei mai vechi instituții de învățămînt superior din țară.

Statul socialist acordă o mare atenție culturalizării maselor, răspîndirii cunoștințelor științifice în rîndurile oamenilor muncii de la orașe și sate. Acest lucru se reflectă în instituțiile ce cresc an de an în sectorul cultural, al sănătății și educației fizice. In regiunea Iași se vor construi în șesenal 10 cinematografe noi cu o capacitate de 5 600 locuri, două case raionale de cultură, iar la sate vor fi instalate 300—350 cinematografe cu bandă îngustă.

In domeniul ocrotirii sănătății oamenilor muncii, rețeaua sanitară este prevăzută a fi îmbogățită cu un spital de pediatrie și cu cîte o policlinică la Iași, Bîrlad, Pașcani și Murgeni.

Dezvoltarea continuă a bazei materiale, a culturii și sănătății va înlesni într-o măsură tot mai mare ridicarea bunăstării tuturor oamenilor muncii — țel principal al politicii partidului.

Muncitorii, țăranii muncitori și intelectualii din regiunea Iași sînt hotărîți să răspundă grijii părintești a partidului prin eforturi susținute spre a da viață mărețului program de dezvoltare economică și social-culturală a regiunii.

V. NECULCE
M. SARMAȘANU

ASPECTE ALE AVÎNTULUI MIŞCĂRII REVOLUŢIONARE A MASELOR MUNCITOARE DIN MOLDOVA ÎN ANII 1917, 1918

DE

AUREL LOGHIN

În anii 1917 şi 1918 lupta revoluţionară a maselor muncitoare a luat în ţara noastră o deosebită amploare, încît ameninţa însăşi existenţa regimului capitalist din Romînia. Primul război mondial a adîncit la maximum toate contradicţiile societăţii romîneşti, a cauzat uriaşe pagube materiale pentru economia ţării, a adus mizerie, doliu şi suferinţe pentru marea majoritate a populaţiei. Toate acestea au făcut să crească cu o intensitate fără precedent ura şi revolta maselor împotriva odiosului regim burghezo-moşieresc.

Exemplul luptei proletariatului şi ţărănimii ruse, care a înlăturat ţarismul şi a instaurat puterea celor ce muncesc, a avut o puternică influenţă asupra luptei maselor muncitoare de la noi din ţară.

„*Victoria de însemnătate mondială a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie*, arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej, *a deschis o nouă epocă în istoria omenirii — epoca trecerii de la capitalism la socialism. Ideile ei s-au răspîndit în întreaga lume şi au avut un uriaş ecou în rîndurile maselor largi din Romînia, găsind în condiţiile economice şi sociale din ţara noastră un teren deosebit de fertil*" [1]

În lucrarea de faţă se vor expune unele aspecte ale luptelor revoluţionare ce au cuprins cu o deosebită repeziciune Moldova anilor 1917, 1918.

Scurt timp după începerea ostilităţilor de partea Antantei, guvernul burghezo-moşieresc romîn a trebuit să ia măsuri în vederea retragerii în Moldova.

Încă în luna octombrie 1916, spre Moldova începuseră a se îndrepta convoaie de refugiaţi militari şi civili care căutau găzduire în partea de ţară ce mai rămăsese neocupată de cotropitori.

---

1) Gh. Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului*. Editura Politică, 1961, p. 8.

Iaşul, cu restrînse posibilităţi de capitală a unei provincii, trebuia să facă acum faţă de capitală a unui stat în condiţii deosebit de grele.

În jurul oraşului, pe malurile Bahluiului, se săpau bordeie pentru ostaşi, bărăci pentru adăpostirea bolnavilor în astfel de spitale improvizate.

În satele din întreaga Moldovă, supraaglomerate, domnea deznădejdea şi nemulţumirea împotriva rechiziţiilor forţate şi a abuzurilor autorităţilor burghezo-moşiereşti care trimiteau ţăranii bătrîni sau bolnavi, femeile şi copiii la muncă obligatorie pe moşiile boiereşti, la transporturi şi diferite corvezi.

Tifosul, febra tifoidă, tuberculoza, pneumonia, pelagra bîntuiau cu furie în întreaga Moldovă, secerînd mii de vieţi.

Nici oraşele nu o duceau mai bine. La Bîrlad, Galaţi, Roman, Bacău, Piatra Neamţ, Fălticeni, oraşe pline de militari şi autorităţi evacuate din restul ţării, lipsa de alimente lua proporţii înspăimîntătoare. Consumul de carne a fost interzis.

Pe străzile Iaşului, alături de furgoanele militare, de ostaşi schingiuiţi şi în zdrenţe, se vedeau o mulţime de copii vagabonzi, de care nimeni nu se interesa. Fugiţi din faţa frontului, aceştia îngroşau rîndurile celor ce sufereau toate grozăviile războiului, măreau numărul morţilor proveniţi din rîndurile soldaţilor şi ale populaţiei, seceraţi de boli şi mizerie. Numărul celor morţi a atins cifre impresionante — sute de cadavre rămîneau neîngropate — fapt ce a făcut ca guvernul burghezo-moşieresc să interzică a se mai comunica oficiilor de stare civilă numele celor decedaţi.

Toate lipsurile, bolile, mizeria erau suportate de masele muncitoare cărora le era străin războiul în care fuseseră aruncate, în timp ce protipendada trăia în lux şi petreceri.

Cetăţenii Iaşului îşi exprimau indignarea împotriva celor ce huzureau pe seama maselor, a soldaţilor. „În chestiunea alimentării publice — scrie un ieşean prefectului judeţului — dacă nu se poate obţine azi o pîine cu uşurinţă sînt. . . anumiţi ...indivizi care hrănesc porcii şi caii cu pîinea celor flămînzi... E scumpete şi jaf... dar la noi... jaful este datorit, mai mult decît oriunde şi în cea mai mare parte, unei lipse absolute de control şi de exerciţiu al unei autorităţi bine chibzuite şi onest practicate. . . Pităriile refuză a elibera pe uşa din faţă pîinea ce o datoresc cetăţenilor după anumite cartele. . . (în timp ce) pe uşa din dos o îndrumează către crîşme, bodegi. . . Pe străzile Iaşului aleargă în goana fulgerului automobilele militare şi civile ducînd la plimbare dădacele şi menajerele şi în drumul lor vertiginos ucid păsări, cîini, cai... fără ca pentru asemenea distracţii să se fi auzit că s-au condamnat pînă astăzi măcar la 2—3 ani închisoare pe vreun cetăţean ce trăieşte aşa de bine“ [2].

Nemulţumirile maselor se manifestau tot mai puternic, iar ecoul lor ajunsese la ministerul de interne ce-şi avea sediul în localul şcolii „Reuniunea femeilor romîne“, şi în parlamentul adăpostit în clădirea Teatrului Naţional.

2) Arhivele Statului Iaşi — Colecţia N. A. Bogdan, Dosar nr. 6, paragraf. „De-ale administraţiei“.

Ziarele vremii nu puteau ascunde starea de spirit şi nemulţumirea care stăpîneau masele.

În faţa acestei situaţii guvernul de coaliţie al liberalilor şi conservatorilor a mărit aparatul de opresiune, a luat aspre măsuri împotriva oricăror manifestări de nemulţumire.

Pentru a avea spatele frontului acoperit, guvernul burghezo-moşieresc interzice, chiar la cîteva zile de la declanşarea războiului, activitatea Partidului Social-Democrat şi a sindicatelor.

În sprijinul burgheziei au venit oportuniştii care, fie sub masca neutralităţii, — deşi războiul era început — fie sub lozinca evitării actelor politice, încercau să abată masele populare de la înţelegerea justă a situaţiei. Dar elementele înaintate, revoluţionare, s-au ridicat deschis împotriva războiului demascîndu-i caracterul imperialist.

După revoluţia burghezo-democratică din Rusia spiritul antirăzboinic s-a întărit nu numai în rîndurile armatei ruse, ci şi în rîndurile ostaşilor romîni, direct influenţaţi de ostaşii ruşi, precum şi în rîndurile populaţiei romîneşti.

Revoluţionarii romîni îşi manifestau simpatia faţă de revoluţia rusă şi, în martie, întruniţi într-o şedinţă ilegală a secţiei social-democrate din Iaşi votează o moţiune în acest sens [3].

Cu toate că în conducerea sovietelor din armatele ruse de pe frontul romîn reuşiseră să se strecoare menşevicii şi socialiştii revoluţionari, care erau pentru continuarea războiului pînă la „victoria finală", în rîndurile ostaşilor ruşi se manifesta tot mai puternic dorinţa de a sfîrşi cu războiul. Lozinci ca „Jos războiul", „Trăiască pacea şi prietenia popoarelor", se auzeau tot mai des pe străzile Iaşului şi în întreaga Moldovă. Autorităţile romîneşti sînt informate că „soldaţii ruşi se întrunesc şi fac propagandă cu scop de a nu mai lupta" [4].

Convorbirile dintre soldaţii ruşi care duc munca de lămurire printre soldaţii romîni pentru încetarea războiului sînt interceptate de agenţii siguranţei, care informează că „în diferite convorbiri ce au avut loc între soldaţii noştri care se învecinează cu soldaţii ruşi aparţinînd regimentului 118, divizia 30-a, aceştia au mărturisit că dacă pînă la 30 august nu se încheie pacea înfig baionetele în pămînt şi părăsesc tranşeele" [5].

Cu ocazia zilei de 1 mai 1917 soldaţii ruşi demonstrează la Iaşi, Bîrlad, Tecuci, Galaţi. La aceste demonstraţii se alătură militanţi revoluţionari romîni.

O deosebită amploare a avut manifestaţia de la Iaşi, care a înspăimîntat pe guvernanţi şi pe rege. Acesta este nevoit să se retragă la cartierul general al lui Averescu.

Manifestanţii au demonstrat sub lozincile frăţiei între popoare şi pentru o pace fără anexiuni şi contribuţii.

Revoluţionarii romîni care au luat cuvîntul au cerut proclamarea republicii şi exproprierea pămînturilor moşiereşti.

---

3) V. Liveanu, *1918. Din istoria luptelor revoluţionare din Romînia*, Buc., 1960, p. 124.

4) Arhiva Institutului de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. Dosar nr. 5923, fond 96, fila 169.

5) Loc. cit., dosar 5929, fond. 56, fila 251.

Manifestanţii ruşi şi romîni au deschis porţile închisorilor eliberînd pe deţinuţii politici romîni şi pe ostaşii ruşi. „Seara. . . pe la orele 22 1/2 întrunindu-se în str. Ştefan cel Mare un număr de 200—300 soldaţi ruşi s-au dus la închisoarea militară rusă unde au eliberat toţi soldaţii deţinuţi de comandament, apoi întîlnind pe stradă pe comandantul militar al închisorii au voit să-l aresteze, (acesta) scăpînd numai datorită intervenţiei unor ofiţeri ruşi" [6]. Deţinuţii politici romîni au fost eliberaţi din închisoarea Galata.

Demonstraţia de 1 Mai a dat un nou impuls mişcării muncitoreşti din Moldova, care porneşte la reorganizarea ei pe baze ilegale. Aceasta datorită faptului că mişcarea muncitorească întîmpină enorme greutăţi din partea guvernului burghezo-moşieresc care, luînd cele mai sălbatice măsuri, sub paravanul legilor marţiale din timpul războiului, împiedica orice activitate revoluţionară.

Elementele revoluţionare văzînd că în Moldova nu-şi puteau desfăşura activitatea au folosit posibilitatea ce le-o oferea oraşul Odesa, unde se aflau foarte mulţi refugiaţi romîni, unde existau anumite libertăţi politice în urma revoluţiei burghezo-democratice din februarie, unde se putea desfăşura activitatea revoluţionară. Astfel se formează aici (mai 1917) „Comitetul de acţiune social-democrat romîn", în conducerea căruia intra M. Gh. Bujor, Gh. Stroici, A. Zalic [7], şi alţii.

Demascînd măsurile luate de guvern care interzisese activitatea Partidului Social-Democrat, revoluţionarii romîni au hotărît organizarea activităţii revoluţionare în Moldova în mod ilegal.

Au fost stabilite legături strînse între Iaşi şi Odesa, hotărîndu-se editarea manifestelor ilegale şi a ziarului «Lupta» care apare în septembrie 1917.

În lupta dusă împotriva războiului, revoluţionarii romîni au avut un puternic sprijin în soldaţii ruşi în rîndurile cărora dorinţa de pace se manifesta tot mai pronunţat. Ziarul «Monitorul frontului romîn» din 24 mai 1917 arăta că la venirea lui Kerenschi pe front, soldaţii unui regiment l-au întîmpinat „făcînd front în mijlocul cîmpului, au luat arma pentru onor avînd la piept cocarde roşii pe care era scris: „jos războiul" şi tot pe ele erau desenate mîini unite în chip de mîini strînse" [8].

„Comitetul de acţiune social-democrat romîn" editează, după demonstraţia de la 1 mai 1917, un manifest pe care-l răspîndeşte în întreaga Moldovă. „Să măturăm pleava netrebnică şi trîndavă care stăpîneşte şi suge ţara şi să dăm libertate deplină poporului nostru iobag" [9], se arată în manifest.

Manifeste revoluţionare sînt distribuite în oraşele Botoşani [10], Dorohoi [11], Roman [12], Galaţi [13], Tg. Neamţ [14] ş.a.

---

6) A.I.I.P., Dosar nr. 5929, fond 56, fila 187.

7) «Analele Institutului de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.», nr. 3, 1957, p. 3.

8) A.I.I.P., Dosar nr. 5929, fond 56, fila 109.

9) Loc. cit., Dosar nr. 5923, fond 56, fila 266.

10) Loc. cit., fila 252.

11) Loc. cit., fila 214.

12) Loc. cit., fila 259.

13) Loc. cit., fila 284 şi 328.

14) Loc. cit., fila 324.

In urma luptei dusă de elementele revoluţionare pentru instaurarea republicii, pentru confiscarea pămînturilor moşiereşti, într-un raport telegrafic, trimis ministerului de interne se arată că în ziarul «Lupta», tipărit în limba romînă la Odesa, „se debitează neadevăruri despre m. s. regele, despre parlamentarii noştri şi se fac diferite invitaţiuni subversive pentru împărţirea pămînturilor şi averilor celor bogaţi“ [15]. Siguranţa cerea să se ia măsuri şi împotriva soldaţilor ruşi în rîndurile cărora lucrează „agenţi de propagandă duşmani (aşa numea siguranţa elementele revoluţionare din armata rusă A.L.) pentru a da naştere în Romînia la o revoluţie similară celei din Rusia, răsculînd populaţia împotriva familiei regale şi guvernului. Motivul ar fi proclamarea ţării noastre republică“ [16].

Un manifest semnat de Partidul Social-Democrat din Romînia arăta că el a pornit „la lupta pentru răsturnarea ţarismului romîn“ [17].

In timp ce militanţii revoluţionari duceau o susţinută activitate pentru încheierea unei păci democratice, Take Ionescu, vicepremier, sosit la Odesa, asigura comandamentul rus de tot sprijinul, indiferent de ce întorsătură vor lua evenimentele.

Elementele revoluţionare intensifică lupta pentru încheierea păcii, apelează la soldaţii ruşi pentru răspîndirea manifestelor.

Un manifest semnat de Comitetul Central revoluţionar romîn şi difuzat de soldaţii ruşi în comuna Vaduri din judeţul Neamţ intitulat «Popor», cheamă la revoluţie, la instaurarea republicii — „Trăiască Republica Romînă“ [18].

Serviciul de siguranţă romîn de pe lîngă Armata a 9-a rusă semnala „că în comuna Rotopăneşti, Jud. Suceava, la toate sărbătorile, ruşii împart la ieşirea ţăranilor din biserică diferite broşuri, cum şi manifeste socialiste tipărite în limba romînă“ [19].

Soldaţii ruşi distribuiau apelul Consiliului Delegaţilor Muncitorilor şi Soldaţilor din Petrograd editat la Odessa în limba romînă în care se spunea... „refuzaţi de a servi ca un instrument de pradă şi silnicie în mîinile regilor, boierilor şi bancherilor şi cu puteri frăţeşti unite, puneţi capăt groaznicului război care necinsteşte omenirea şi întunecă şi măreţele zile ale învierii libertăţii ruseşti“ [20].

Răspîndirea manifestelor de către soldaţii revoluţionari ruşi cît şi de către militanţii revoluţionari romîni face ca ministerul de interne să ceară să se ia măsuri împotriva celor ce răspîndeau aceste manifeste. Referitor la un raport al siguranţei, care semnala răspîndirea manifestelor, ministerul de interne răspunde: „Cum în acest punct, (este vorba de staţia şi strada Nicolina din Iaşi A.L.) sus-zisa direcţiune mai adaugă că s-au distribuit şi alte manifeste cu caracter revoluţionar, vă rog a dispune să se ia măsuri în consecinţă,

15) Loc. cit., fila 104.
16) Loc. cit., Dosar nr. 5930, fond 56, fila 8.
17) Loc. cit., Dosar nr. 5931, fond 56, fila 2.
18) Loc. cit., fila 66.
19) Loc. cit., fila 135.
20) Loc. cit., Dosar nr. 5929, fond 56, fila 282.

atît în acel loc, cît și la atelierul de armurărie al Arsenalului, care se află instalat în școala primară de lîngă stația Nicolina"[21].

Atunci cînd autoritățile romînești încercau să aresteze soldații ruși pentru răspîndirea manifestelor, ei erau salvați de tovarășii lor care-i scoteau din mîinile polițiștilor.

Siguranța bănuia că manifestele revoluționarilor romîni erau tipărite, fie în tabăra rusă de la Socola, fie în cea de la Chișinău [22].

Din partea guvernului romîn s-au făcut intervenții pe lîngă guvernul provizoriu rus pentru a se împiedica contactul între soldații ruși și revoluționarii romîni. Kerenschi a trimis comisarului frontului romîn, prin socialistul-revoluționar Tisseuhausen, instrucțiuni privind interzicerea contactului soldaților ruși cu grupurile revoluționare din Moldova [23].

Munca grupurilor revoluționare se desfășura cu intensitate în rîndurile muncitorilor care se ridicau împotriva mobilizărilor forțate în întreprinderi, împotriva salariilor de mizerie și a condițiilor insuportabile de muncă, împotriva legislației scelerate din timpul războiului, în rîndurile țăranilor care refuzau în numeroase comune din Moldova să se supună ordinelor jandarmilor de a ieși să presteze muncă forțată pe moșiile boierilor, în rîndurile soldaților care, dezertînd și fugind în Rusia, erau hotărîți ca și tovarășii lor ruși să înfigă baioneta în pămînt. În urma presiunii maselor populare guvernul este nevoit să suspende pedeapsa cu moartea (iunie 1917).

Activitatea revoluționară nu era însă pe placul liderilor reformiști din Iași, Sion și Ghelerter, care s-au pronunțat împotriva acestor acțiuni pe care le considerau că „nu cadrează nici cu tactica trecută, nici cu cea de acum a social-democrației romîne" [24].

Reformiștii, care și înainte de război aveau poziții mai puternice în Moldova, datorită insuficientei dezvoltări a industriei și proletariatului și acum foloseau legăturile lor cu sovietele din armata rusă cantonată în Moldova, — dominate de menșevici și socialiști revoluționari — făceau totul pentru a nu-și pierde poziția. Ei au început acțiunea împotriva oricăror încercări de lămurire a maselor asupra caracterului nejust al războiului. Ei au încercat, folosind influența centriștilor, în unele organizații să-și exercite influența și asupra grupurilor revoluționare ilegale care nu înțelegeau încă destul de clar nici rolul insurecției și transformarea războiului imperialist în război civil, nici deosebirea între revoluția burghezo-democratică și cea socialistă, nici deosebirea între dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și a țărănimii și dictatura proletariatului.

Toate aceste probleme aveau să fie clarificate după izbucnirea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, cînd grupurile revoluționare ilegale și Comitetul de acțiune social-democrat se vor transforma în grupuri comuniste și vor milita, împreună cu elementele revoluționare din aripa de stînga a partidului socialist, pentru crearea partidului marxist-leninist al clasei muncitoare din Romînia.

21) Loc. cit., Dosar nr. 5939, fond 56, fila 21 bis.
22) Loc. cit., Dosar nr. 5931, fond 56, fila 1.
23) V. Liveanu, *op. cit.*, p. 129.
24) «Mișcarea», anul XI, nr. 153, din 8 iulie 1917.

Revoluţia Socialistă din Octombrie a dat un puternic imbold luptei dusă de masele populare sub conducerea grupurilor revoluţionare ilegale.

Alături de soldaţii ruşi — care, deşi în condiţii grele, aflaţi într-o ţară străină condusă de un guvern duşmănos revoluţiei, au manifestat pentru guvernul revoluţionar în frunte cu Lenin — în întreaga Moldovă au avut loc manifestaţii de simpatie cu marea revoluţie rusă. Spre deosebire de oportunişti care, dacă la început n-au luat nici o atitudine faţă de marile evenimente din Rusia, mai tîrziu se vor ridica împotriva Revoluţiei Socialiste, militanţii revoluţionari romîni au salutat încă din primele zile Marea Revoluţie. În întreaga Moldovă manifestaţiile de simpatie cu revoluţia proletară rusă se desfăşurau sub lozinca „Trăiască Revoluţia rusă aducătoare de pace".

La cîteva zile de la victoria Revoluţiei Socialiste, la Galaţi a avut loc o puternică manifestaţie în care „grupuri de soldaţi maximalişti ruşi în număr de aproape 3 000 cu pancarte roşii şi diferite inscripţiuni au manifestat pe străzile oraşului[25]. Pe pancarte era scris „Jos burghezia", „Trăiască Lenin", „Pace, pîine, libertate", „Jos imperialismul"[26].

Manifestanţii romîni care s-au alăturat acestei demonstraţii au strigat împreună cu ostaşii ruşi „Jos Ferdinand", „Trăiască Republica Romînă"[27].

Siguranţa nota că la această manifestaţie „au vorbit cîţiva oratori necunoscuţi care au dezvoltat aceeaşi temă: pacea generală, desfiinţarea monarhiilor şi burgheziilor care au provocat războiul"[28].

Dorinţa de pace se face şi mai simţită în rîndurile maselor populare, în rîndurile ostaşilor romîni, după difuzarea „Decretului asupra păcii", răspîndit de ostaşii ruşi şi revoluţionarii romîni, cît şi a ordinului semnat de Lenin şi apărut în limba romînă, cu privire la începerea tratativelor în problema încheierii armistiţiului[29].

Manifestaţiile de simpatie cu armata rusă nu erau pe placul reprezentanţilor burgheziei. Unul dintre aceştia, vorbind despre o puternică manifestaţie ce a avut loc la Odessa, imediat după Revoluţia Socialistă, arăta: „cine crezi că umbla în capul ei? Un grup de circa 1 000 de romîni, lucrători la şantierul Fernic, mare parte din ei dezertori romîni şi din ei peste 150 erau în uniformă de soldaţi romîni, avînd steaguri roşii cu inscripţii pentru pace şi revoluţionare. Îţi poţi închipui ce impresiune grozavă face aceasta să vezi armata romînă manifestînd cu revoluţionarii ruşi pentru pace. Cred că autorităţile noastre ar trebui să ia măsuri, căci starea asta de spirit şi indisciplină domneşte în floare în rîndurile soldaţilor romîni de aici"[30].

„Comitetul de acţiune social-democrat romîn", într-un manifest intitulat «Spre pacea lumii, către poporul romîn», publicat în ziarul «Lupta» cerea alungarea ciocoilor şi trădătorilor de la cîrma ţării „*pentru ca poporul însuşi prin oamenii lui, să ia în mînă conducerea ţării, să-i aducă pacea mult aşteptată*"[31] (subl. A. L.).

25) A.I.I.P., Dosar nr. 5926, fond 56, fila 20.
26) Ibidem.
27) Ibidem
28) Loc. cit.,Dosar nr. 5932, fond 56, fila 200.
29) Loc. cit., Dosar nr. 5941, fond 56, fila 41.
30) Loc. cit., Dosar nr. 5942, fond 56, fila 152.
31) «Lupta», an. XIII, nr. 34, din 16 noiembrie 1917.

Ziarul «Lupta» saluta încheierea armistițiului pe frontul romîn. „Guvernul regelui Ferdinand a trebuit să se plece în fața voinței poporului romîn și a armatei ruse" [32].

Punîndu-și speranța că revoluția proletară va contribui la schimbarea stării de lucruri, revoluționarii romîni arătau: „salutăm evenimentul ca prevestirea unor prefaceri adînci, care vor aduce Romîniei nu numai pacea dar și schimbarea completă a vieții ei politico-sociale" [33].

„Comitetul de acțiune social-democrat romîn" își exprimă adeziunea față de revoluția rusă și trimite la Petrograd, în decembrie 1917, o delegație care este primită de Lenin.

Refugiații revoluționari romîni, care se aflau la Petrograd, au alcătuit „Comitetul revoluționar social-democrat romîn". Acesta va desfășura o intensă acțiune de editare a broșurilor și revistelor revoluționare contribuind astfel la răspîndirea ideilor leninismului și înțelegerea în chip nou a unor probleme care erau neclare pînă atunci pentru mișcarea muncitorească din Romînia — problema războiului și a păcii, problema revoluției, a puterii etc.

Astfel, în manifestele editate în perioada ianuarie-februarie 1918 se degajă ideile transformării războiului imperialist în război civil, a necesității revoluției proletare, probleme ce nu fuseseră puse cu destulă claritate înainte de revoluția socialistă. „Întoarceți armele împotriva acelora care trebuie înlăturați, pentru a asigura țării dezvoltarea sa liberă și a putea așeza și la noi un regim politic liber ca în Rusia... *Acum e momentul să înfăptuiți cu armele în mînă libertatea țării, libertatea voastră* (subl. A.L.). Rupeți cu trecutul de umilinți și robie, înfăptuiți revoluția mîntuitoare" [34]. Sau „Jos cu războiul dintre popoare, trăiască războiul între clase" [35].

De asemenea, din manifestele redactate de „Comitetul revoluționar social-democrat romîn" se degajă precis ideea păcii democratice, fără contribuț'uni. ideea puterii muncitorești care trebuie să fie instaurată. „Răsturnați pe veniticul rege Ferdinand de Hohenzollern, pe Brătianu, pe Take Ionescu, pe toți trădătorii și întemeiați *Republica romînă a Sovietelor muncitorilor, soldaților și țăranilor*... Trăiască republica, trăiască guvernul muncitorilor, soldaților și țăranilor romîni" [36].

Soldații ruși dau un ajutor neprecupețit militanților romîni pentru răspîndirea „Decretului asupra păcii", a „Decretului asupra pămîntului", semnate de Lenin, pentru răspîndirea ziarului «Lupta» și a manifestelor editate de „Comitetul de acțiune social-democrat romîn".

Delegatul siguranței romîne de pe lîngă cartierul rus informa că numeroși soldați ruși distribuie manifeste revoluționare și ziarul «Lupta». „Din informațiile ce avem asemenea ziare și manifeste au fost aruncate în tot parcursul drumului Iași—Roman, de către acești soldați dintre care unii s-au dus spre Bacău, iar alții s-au întors spre Iași" [37].

---

32) «Lupta» an XIII, nr. 38, din 23 noiembrie 1917.
33) Ibidem.
34) *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia 1917—1922*, vol. I, Ed. II. Buc., 1956, p. 39.
35) *Idem*, p. 27.
36) *Idem*, p. 45—46.
37) A.I.I.P., Dosar nr. 5926, fond. 56, fila 50.

Siguranţa nota de asemenea că a aflat „din cercuri militare ruse serioase că zilele acestea au sosit foarte mulţi bolşevici în Iaşi. Parte din ei merg mai departe pe front, iar parte rămîn la Iaşi şi lucrează pe lîngă organizaţiunile democratice din Iaşi"[38].

În zilele imediat următoare Revoluţiei Socialiste, în Moldova s-a creat o situaţie deosebită care a durat pînă în februarie 1918 cînd trupele ruse s-au retras din Moldova. „Pături largi ale poporului sprijineau pe soldaţii ruşi împotriva agresiunii guvernului burghezo-moşieresc. Soldaţii ruşi, răspunzînd intervenţiei guvernului romîn, sprijineau luptele maselor populare din Moldova"[39].

După încheierea armistiţiului şi trecerea celor două armate ruse de pe frontul romîn de partea bolşevicilor, guvernul romîn a trecut la represiuni, ordonînd, în mai multe localităţi din Moldova împiedicarea circulaţiei după ora 9 seara[40] şi chiar dezarmarea ostaşilor ruşi. În luna decembrie, o delegaţie a Rumcerodului este trimisă la Iaşi pentru a cere generalului Presan să înceteze politica de provocări. Generalul răspunde însă că „ordinul de dezarmare a armatei ruse va fi menţinut"[41]. Aceasta era începutul atacului împotriva Revoluţiei Socialiste, atac care, cu sprijinul imperialiştilor străini, va continua cu atacarea orăşelului Leova de dincolo de Prut, în decembrie 1917 şi cu cotropirea Basarabiei în ianuarie 1918.

Din Iaşi au început firele complotului împotriva Statului Sovietic, complot organizat de diplomaţii imperialişti acreditaţi pe lîngă guvernul romîn care s-au grăbit să-i ofere credite şi alte posibilităţi în vederea organizării campaniei antisovietice. Saint-Aulaire, ministrul francez, Wopika, ministrul american, precum şi ministrul englez au lucrat cu febrilitate pentru a împinge guvernul romîn să intre în înţelegere cu naţionaliştii ucraineni, pentru a pregăti împreună intervenţia împotriva Puterii Sovietice. Pentru aceasta Wopika, diplomatul american promite guvernului romîn un credit de 20.000.000 de dolari.

Masele populare, în frunte cu elementele revoluţionare se ridică împotriva acestor uneltiri, încercînd să stabilească legătura cu militanţii revoluţionari din teritoriul ocupat de nemţi. Astfel, un delegat al Comitetului de acţiune social-democrat pleacă în teritoriul ocupat pentru a lua legătura cu Comitetul ilegal de acţiune în vederea schimbului de materiale şi a răspîndirii acestora în întreaga ţară.

În felul acesta se pun bazele unificării mişcării muncitoreşti revoluţionare. Perioada noiembrie 1917 — februarie 1918 se caracterizează prin acţiuni deschise întreprinse de muncitorimea condusă de grupurile revoluţionare împotriva salariilor de mizerie şi a condiţiilor insuportabile de trai.

Combătind atitudinea reformiştilor care preconizau calea memoriilor, întrebuinţată încă înainte de război, elementele revoluţionare îndemnau deschis la organizarea acţiunilor largi de masă, a luptelor hotărîte pentru revendicări. În luna decembrie 1917 are loc prima grevă din timpul războiului organizată

38) Loc. cit., Dosar nr. 5932, fond. 56, fila 183.
39) V. Liveanu, *op. cit.*, p. 169.
40) A.I.I.P., Dosar nr. 4, fond. 1, fila 15.
41) Loc. cit., p. 18.

de muncitorii ceferiști din Moldova care paralizează toate transporturile împiedicînd în felul acesta intervenția militară împotriva Statului Sovietic pe care guvernul reacționar romîn o pregătea.

Mișcarea grevistă a ceferiștilor a dus la anularea legii care împiedica organizarea în sindicate și a influențat muncitorii altor sectoare pentru a porni lupta în vederea satisfacerii revendicărilor lor.

Muncitorii greviști își impun delegați pentru tratative iar aceste delegații ale muncitorilor au constituit embrionul viitoarelor consilii muncitorești.

Acțiunile muncitorești au contribuit la trezirea spiritului de luptă al țărănimii muncitoare, al ostașilor care nu erau decît muncitori și țărani îmbrăcați în haine militare.

Masele țărănești erau nemulțumite de rechiziții, de munca obligatorie pe pămînturile moșierești, de diferite corvezi și obligațiuni pentru armată. În urma difuzării de către ostașii ruși și militanții revoluționari romîni a „Decretului asupra pămîntului", decret semnat de Lenin, masele țărănești au înțeles mai bine scopul luptei lor și au intensificat acțiunile împotriva asupririi moșierimii.

Numeroase sînt împotrivirile țăranilor rămași acasă și a femeilor celor plecați pe front împotriva abuzurilor jandarmilor.

Așa se semnalează împotriviri față de jandarmii care veneau pentru rechiziții sau pentru a scoate țăranii la muncă obligatorie pe moșiile boierești, în numeroase sate din Moldova dintre care amintim: Bogdănești—Cucuteni (raionul Iași) [42], Fîntînele—Focuri (raionul Iași) [43], Hoceni—Fălciu (raionul Iași) [44], Muntenii de Jos (raionul Vaslui) [45], Mesteacăn—Neamț (raionul Roman) [46], Tudora (raionul Botoșani) [47], Mihăileni (raionul Dorohoi) [48].

Soldații ruși, în majoritatea lor țărani îmbrăcați în haine soldățești, nu numai că distribuiau „Decretul asupra pămîntului", și manifeste revoluționare romînești, dar au trecut și la apărarea țăranilor și a femeilor acestora împotriva abuzurilor jandarmilor. Astfel compania de jandarmi rurali din Iași raportează că „jandarmii postului Copou nu pot executa diferite ordine ce primesc, din cauza soldaților ruși din regimentul 18 cazaci ce sînt cantonați în comuna Copou, nelăsîndu-i a scoate femeile la muncile agricole" [49].

Manifestațiile de împotrivire a țăranilor iau forme violente mergînd pînă la alungarea primarilor și jandarmilor din comune, la atacarea conacelor boierești.

Puternice frămîntări au loc în rîndurile soldaților romîni, sătui de război, influențați de lupta soldaților ruși pentru pace.

„Decretul asupra păcii", încheierea armistițiului pe frontul romîn au avut o puternică influență în rîndurile ostașilor romîni.

---

42) A.S. Iași, Tr. 1883, op. 2160, dosar nr. 3907, fila 1.
43) Loc. cit., dosar nr. 2026, fila 5.
44) Loc. cit., dosar nr. 2157, fila 12.
45) Loc. cit., dosar nr. 2073, fila 13.
46) Loc. cit., dosar nr. 4754, fila 4.
47) Loc. cit., dosar nr. 4843, fila 4.
48) Loc. cit., dosar nr. 3970, fila 11.
49) A.I.I.P., Dosar nr. 5926, fond. 56, fila 114.

Oricîte măsuri au luat comandanţii armatei romîne de a împiedica fraternizarea pe front, ei nu au putut opri aceasta. Lupta împotriva războiului se manifesta nu numai prin fraternizări, ci şi prin nesupunerea la încorporare din partea tinerilor, prin nerespectarea ordinelor gradaţilor, prin dezertări, prin împotrivire faţă de agresiunea antisovietică.

Dar formele cele mai răspîndite de manifestare a împotrivirii faţă de războiul imperialist au luat-o manifestările şi plecările în masă în Rusia. După unele date ale siguranţei romîne, în Ucraina se aflau 25.000—30.000 de „dezertori“ [50] iar la Odesa, spre sfîrşitul anului 1918 se aflau aproximativ 50.000 de „dezertori“ [51].

Cei ce erau calificaţi drept „dezertori“ răspund, în ziarul «Lupta», autorităţilor romîneşti, că dezertori sînt cei ce acceptă să lupte pentru interese străine, sînt cei care refuză să-şi apere bunurile şi libertatea lor. Nu pot fi consideraţi dezertori cei ce s-au scuturat de sub jugul robiei.

Formele de împotrivire faţă de războiul imperialist au mers pînă la revolta unor unităţi militare care se pronunţau deschis împotriva războiului.

Militanţii revoluţionari de la Odesa pun problema organizării batalioanelor revoluţionare romîne care să sprijine revoluţia rusă împotriva intervenţiei armate burghezo-moşiereşti. În acest scop s-au format, în ianuarie 1918, batalioanele revoluţionare romîneşti care au luptat alături de Armata Roşie împotriva contrarevoluţiei romîne ce cotropise Basarabia. Una din luptele importante a fost dată pentru apărarea oraşului Bender, în februarie 1918. „Pentru prima oară în istorie, forţelor armate ale burgheziei şi moşierimii romîne li s-au opus detaşamente înarmate organizate de muncitorii revoluţionari romîni“ [52]. Batalioanele de revoluţionari romîni au luptat alături de Armata Roşie ajungînd pînă în Siberia.

Burghezia şi moşierimea, încheind armistiţiul cu puterile centrale, au primit în fapt consimţămîntul de a ataca tînăra Putere Sovietică pentru a nu se putea înfăptui ceea ce inspira teamă claselor dominante, luarea puterii de către clasa muncitoare. Ei îşi puneau speranţa în ocupanţii germani cu care împreună ar fi putut stăvili uriaşul avînt al maselor populare.

Reprezentanţii claselor stăpînitoare arătau deschis că în cazul unor frămîntări revoluţionare ale maselor „nu numai pacea cu Puterile Centrale ar fi o necesitate, dar salvarea noastră n-ar veni decît de la armata germană“ [53].

Şi clasele stăpînitoare, adresîndu-se nemţilor, au permis trecerea trupelor austriace pe teritoriul Romîniei, pentru a da ajutor contrarevoluţionarilor albgardişti ucraineni împotriva Puterii Sovietice.

Lupta împotriva „legilor excepţionale“ din timpul războiului, care interziceau organizarea şi grevele, acţiunile clasei muncitoare, ale ţărănimii şi ostaşilor au căpătat un pronunţat caracter politic, fapt care dovedea maturizarea clasei muncitoare, crearea unei situaţii revoluţionare, pornirea maselor

---

50) Aşa numea oligarhia romînă pe cei ce nu voiau să lupte pentru interesele ei.
51) V. Liveanu, *op. cit.*, p. 212—213.
52) *Idem*, p 217.
53) V. Cancicov, *Impresii şi păreri personale din timpul războiului Romîniei*, Buc., 1921, vol. II, p. 199.

muncitoare pe o nouă cale, calea avîntului revoluționar deschis de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Toate acestea deschideau posibilitatea instaurării în Moldova, atunci centrul vieții politice romînești, pe teritoriul căreia se desfășurase o parte din revoluția rusă prin ostașii ruși, care au influențat masele muncitoare, a noii puteri populare.

Instaurarea puterii populare în Moldova ar fi avut o puternică influență asupra întregii țări. Iată de ce se temea burghezia și moșierimea romînă, care, în cîrdășie cu imperialiștii germani și ai Antantei au luat toate măsurile pentru a înăbuși germenii revoluției ce începuseră a se arăta pe pămîntul frămîntat al Moldovei.

În fața oricărei forme de protest a maselor împotriva samavolniciilor guvernului reacționar Marghiloman, acesta amenința muncitorii și țăranii din Moldova că va chema autoritățile nemțești. Era aceasta încă o dovadă a unirii intereselor burgheziei împotriva proletariatului și a maselor muncitoare care amintea de cîrdășia burgheziei franceze cu cea germană pentru înăbușirea luptei comunarzilor.

Nemaiputînd suporta condițiile mizere de viață, muncitorii din Moldova, influențați de munca grupurilor ilegale revoluționare au pornit deschis lupta împotriva oligarhiei. Astfel muncitorii ceferiști de la Iași, Pașcani, Galați, pornesc o grevă generală la 16 (29) martie 1918, ce s-a soldat cu victoria greviștilor. Aceasta este prima grevă generală de la izbucnirea războiului.

În aprilie declară grevă muncitorii din întreprinderile militare, la care se alătură și ceferiștii din Iași.

Mișcările greviste din lunile martie-aprilie, care au cuprins un mare număr de muncitori, au impus recunoașterea necesității activității legale a organizațiilor muncitorești, fapt care duce la reluarea activității organizațiilor social-democrate și a organizațiilor sindicale în mod legal. În rîndul demonstrațiilor pentru dreptul legal la organizare, trebuie menționată marea demonstrație de la 29 martie 1918. Pe lîngă faptul că a dat un nou avînt luptei pentru organizare sindicală, ea a deschis în același timp drumul spre un nou val de greve care au avut loc în întreaga lună mai.

Grevele erau însoțite de manifestații de protest în fața ministerelor și în împrejurimile Iașului.

Ceferiștii formulează pe lîngă revendicarea asupra demobilizării muncitorilor greviști, prezentată în prima grevă din martie, reducerea zilei de muncă la 9 ore.

În urma luptelor duse de ceferiști legea care interzicea dreptul de organizare este înlăturată în fapt prin reînființarea sindicatului C.F.R. din Iași, care avea să organizeze întreaga muncitorime ceferistă din Moldova. Astfel, la scurt timp după aceasta, are loc înființarea sindicatelor ceferiștilor în alte orașe ale Moldovei.

Reformiștii din conducerea organizațiilor sindicale au căutat să imprime acestora tactica căii legale, adică supunerea față de legalitatea burgheză, în timp ce elementele revoluționare au chemat la lupta deschisă, au ajutat la

organizarea grupelor, au protestat atunci cînd greviştii au fost arestaţi sub învinuirea de instigaţie [54].

În urma grevei ceferiştilor din 25 mai — 7 iunie guvernul a hotărît demobilizarea muncitorilor mobilizaţi pe loc nu numai de la C.F.R., ci din toate sectoarele de activitate.

Demobilizarea muncitorilor şi reorganizarea legală erau cele mai importante succese obţinute pînă acum. După un alt şir de greve ale muncitorilor din diferite sectoare de muncă are loc o puternică grevă a muncitorilor tipografi din Iaşi, care impune guvernului *recunoaşterea zilei de muncă de 8 ore.*

Muncitorimea din Moldova, încurajată de succesele obţinute sub îndrumarea elementelor revoluţionare, porneşte pe calea luptelor deschise. În august începe un nou val de greve organizate de detaşamentul de frunte al muncitorimii, ceferiştii. Cu toate că împotriva ceferiştilor au fost trimise trupe, greviştii nu au cedat, fiind încurajaţi prin manifeste ilegale, redactate de grupurile revoluţionare, să reziste. Greva ceferiştilor la care s-au alăturat şi muncitorii altor întreprinderi din Moldova se termină cu victoria parţială — reducerea zilei de muncă la 9 ore, recunoaşterea delegaţiilor de muncitori.

Încurajaţi de succesele muncitorilor, ţăranii pornesc lupta trecînd de la nesupunerea la lucru pe moşiile boiereşti, la ocuparea cu forţa a pămînturilor moşiereşti, la formularea cererii cu privire la împărţirea fără plată a moşiilor.

În diferite judeţe din Moldova ca Iaşi, Vaslui, Roman [55], se semnalează împotrivire faţă de legea muncii obligatorii. Ţăranii lăsaţi la vatră erau îndîrjiţi nu numai împotriva moşierilor, care se îmbogăţiseră în timpul războiului din exploatarea familiilor lor, ci şi împotriva chiaburilor şi jandarmilor care-i apărau pe moşieri [56].

O puternică mişcare a ţăranilor are loc împotriva cantonării mai departe a unităţilor militare la sate, împotriva abuzurilor ofiţerilor şi a gradaţilor. Aceasta s-a soldat cu retragerea unităţilor militare de la sate.

Grevele muncitoreşti, acţiunile deschise de împotrivire a ţărănimii au avut ecou în rîndurile funcţionarilor şi intelectualilor, care şi-au unit protestul lor împotriva guvernului reacţionar romîn. Astfel funcţionarii administraţiilor financiare, ai P.T.T., ai diferitelor servicii comunale, ai justiţiei, prezintă memorii guvernului cerînd mărirea salariilor, asigurarea dreptului la muncă etc. Frămîntări au loc şi în rîndul meseriaşilor care cer reducerea impozitelor, scutirea de datorii, etc.

Invalizii din Iaşi se pregăteau să organizeze cu cei din celelalte oraşe ale Moldovei un „marş al invalizilor“ pentru a cere dreptul la pensii.

Intelectualii încep organizarea în sindicate. La Iaşi se constituie un sindicat al medicilor şi o asociaţie a inginerilor [57].

---

54) *Documente...*, p. 65.
55) A.S. Iaşi, Tr. 1883, op. 2160, dosar 1605, fila 3.
56) Loc. cit., dosar nr. 1384, fila 6.
57) «Social-democraţia» din 27 iunie 1918.

Puternice mişcări au loc în rîndurile soldaţilor, care sub influenţa grupurilor revoluţionare cereau formarea sovietelor de soldaţi. Ei pornesc o susţinută campanie pentru demobilizare [58].

Ceea ce caracterizează perioada martie-octombrie 1918 este faptul că grevele muncitorilor au influenţat acţiunile ţăranilor, funcţionarilor, meseriaşilor, intelectualilor care s-au ridicat cu hotărîre împotriva guvernanţilor ce sărăciseră ţara şi aruncaseră masele muncitoare în cea mai neagră sărăcie. Toate acestea dovedeau creşterea stării de spirit revoluţionare, accentuarea unei situaţii revoluţionare în ţară.

Organizaţiile muncitoreşti din Moldova, datorită puternicii influenţe a Revoluţiei Socialiste din Octombrie, au impus autorităţilor romîneşti recunoaşterea activităţii legale a organizaţiilor social-democrate, a sindicatelor. În luna mai 1918 apare la Iaşi ziarul «Social-democraţia» iar pînă în toamnă unele organizaţii social-democrate îşi reiau activitatea.

Am văzut mai sus că în Moldova activau atît organizaţiile legale, cît şi grupurile ilegale care militau cu hotărîre împotriva regimului burghezo-moşieresc, organizînd şi îndrumînd lupta maselor muncitoare.

În Muntenia şi Oltenia ocupanţii nemţi au fost siliţi, sub presiunea maselor, să accepte activitatea unor sindicate. Aici, ca şi înainte de război, predominau centriştii, în timp ce în Moldova dominau în organizaţiile social-democrate elemente de dreapta în frunte cu Sion, Ghelerter. Aceştia acaparaseră conducerea organizaţiei din Iaşi profitînd de faptul că elementele revoluţionare, fie că fuseseră suprimate de teroarea regimului burghezo-moşieresc (Max Vexler), fie că, grupîndu-se în „Comitetul de acţiune social-democrat romîn" de la Odessa n-au mai putut să se întoarcă în ţară după intrarea, în Ucraina, a armatelor intervenţioniste austro-germane.

Afirmîndu-se deschis împotriva schimbării programului şi tacticii partidului, oportuniştii social-democraţi din Moldova militau deschis împotriva grupurilor revoluţionare sprijinind în fapt burghezia şi moşierimea romînă contrarevoluţionară.

Astfel ei au încercat în iulie 1918, sprijiniţi de guvernul reacţionar al lui Marghiloman, să organizeze un congres regional al mişcării socialiste şi sindicale din Moldova pentru a impune vechea tactică şi programul oportunist dinainte de război.

Situîndu-se pe poziţia revendicărilor generale şi a reformelor, comitetul ales se considera unicul reprezentant al mişcării muncitoreşti din Moldova şi chiar a întregii mişcări muncitoreşti din ţară pînă la întrunirea unui congres general.

Grupul revoluţionar ilegal din Iaşi demască manevrele scizioniste ale liderilor oportunişti şi acţionează pentru a imprima luptei împotriva burgheziei un caracter tot mai combativ, mai revoluţionar. Avînd sprijinul multor muncitori înaintaţi, grupul revoluţionar reuşeşte, în urma unei susţinute activităţi, să situeze organizaţia de tineret din Iaşi pe poziţii revoluţionare. În

58) *Documente...*, p. 54.

faţa acestei situaţii se făcea simţită necesitatea unirii acţiunilor organizaţiilor revoluţionare din Moldova cu cele din teritoriul ocupat.

Pentru coordonarea activităţii refugiaţilor romîni din Rusia care erau răspîndiţi în toate oraşele s-a înfiinţat în luna iulie 1918 „Comitetul comunist revoluţionar romîn" de la Moscova. Acesta a început a trimite mai multe mesaje mişcării muncitoreşti din Romînia indicînd calea ce trebuie urmată şi insistînd asupra necesităţii creării unui partid marxist-leninist... „Trebuie precizată... noua tactică a mişcării noastre, iar elementele care nu vor fi de acord cu noua tactică nu trebuie primite în partid" [59], se arăta într-unul din mesaje, iar mai departe se spunea: „în două cuvinte, modificarea tacticii şi programului nostru poate fi rezumată astfel: Partidul Comunist Romîn trece de la lupta pentru reforme la perioada de realizare a socialismului, la perioada revoluţiei sociale" [60].

„Comitetul comunist revoluţionar romîn" a iniţiat tipărirea unei colecţii intitulată „Biblioteca comunistă" ce avea drept scop publicarea operelor „luptătorilor şi scriitorilor revoluţiei proletare ruse, pentru a dovedi că, printr-un partid şi puternice organizaţii de clasă, clasa muncitoare din orice ţară poate să cucerească puterea politică" [61]. El chema deschis organizaţiile revoluţionare la lupta pentru răsturnarea oligarhiei romîne şi [redacted] dictaturii proletariatului şi ţăranilor săraci în Romînia. „Comitetul comunist revoluţionar romîn" tipărea la tipografia Băncii Naţionale Romîne, evacuată la Moscova, manifeste şi lucrări ale conducătorilor revoluţiei ruse pe care apoi, le trimitea clandestin în Romînia. Printre lucrările lui Lenin traduse şi care urmau să fie tipărite cităm: *Statul şi revoluţia, Dictatura proletariatului şi renegatul Kautsky, Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului, Problema agrară în Rusia, Cuvîntări la Congresele P.M.S.D.R., Karl Marx (scurtă schiţă biografică şi expunere a marxismului)* etc., etc. [62].

Toate manifestele editate demascau crimele burgheziei romîne care colaborînd cu imperialiştii, fie nemţi, francezi sau englezi adîncea şi mai mult mizeria maselor. În manifestele redactate după încheierea păcii de la Buftea, considerată pe drept cuvînt de către grupurile revoluţionare ca o pace imperialistă de ambele părţi se spunea: „Singurii care au făcut pacea sînt ruşii... Pacea trebuie să fie pacea popoarelor, pacea încheiată de popoarele dezrobite. O pace încheiată de burghezo-capitalişti ar fi un armistiţiu, un răgaz pentru pregătirea altui măcel" [63].

Cerîndu-se o delegaţie oficială din ţară pentru o conferinţă comună la Moscova cu „Comitetul comunist revoluţionar romîn", aceasta a plecat în octombrie la Moscova. În trecere pe la Iaşi delegaţia a căutat să ia legătura cu elementele revoluţionare în vederea reorganizării mişcării muncitoreşti în Moldova. Dar, datorită împotrivirii elementelor oportuniste din conducerea organizaţiei din Iaşi, acest lucru nu s-a putut realiza în întregime.

---

59) A.I.I.P.,Dosar nr. 4, fond. 1, fila 49.
60) Ibidem.
61) *Documente...*, p. 105—106.
62) A.I.I.P., Dosar nr. 4, fond. 1, fila 52.
63) *Documente...*, p. 86—87.

Cu toate acestea grupul revoluţionar ilegal din Iaşi, aşa cum am văzut mai sus, a condus acţiunile revoluţionare ale proletariatului şi ale maselor muncitoare din Moldova.

Conferinţa care s-a ţinut la Moscova, în octombrie 1918, a pus problema coordonării întregii activităţi revoluţionare din Romînia, a ridicat problema creării unui partid revoluţionar, comunist, al cărui program şi tactică să fie radical deosebite de programul şi tactica social-democraţilor. Ea a marcat un pas hotărîtor în transformarea grupurilor revoluţionare din toată ţara în *grupuri comuniste.*

Grupurile comuniste, cu toate neclarităţile pe care le mai aveau în unele probleme importante, cu toată moştenirea social-democrată şi manifestările stîngiste, inerente începutului mişcării comuniste, cu toate lipsurile în ceea ce priveşte organizarea, au marele merit că, situîndu-se pe poziţiile adoptării fără rezerve a principiului dictaturii proletariatului, au militat cu hotărîre, alături de elementele revoluţionare din aripa de stînga a partidului socialist, pentru crearea partidului marxist-leninist a clasei muncitoare din ţara noastră — *Partidul Comunist din Romînia.*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПОДЪЁМА МАССОВОГО РЕВОЛЮЦИОННОГО РАБОЧЕГО ДВИЖЕННИЯ МОЛДАВИИ 1917, 1918 ГОДОВ

Краткое содержание

На основе исторических документов, автор показал широкую картину тяжёлого положения рабочих масс буржуазно-помещичьей Румынии, обострённого мировой войной и отступлением в Молдавии. Первая мировая война крайне углубила все противоречия румынского общества, а это содействовало усилению ненависти и возмущения масс против буржуазнопомещичьего режима.

Город Яссы своими органичёнными возможностями провинциальной столицы должен был теперь, в очень тяжёлых условиях, соответствовать потребностям государственной столицы. В сёлах всей Молдавии царствовало отчаяние и недовольствие против насильных реквизиций и произвола буржуазно-помещичьих чиновников.

Яркий пример борьбы русского пролетариата и крестьянства, свергнувших царизм победой Великой Октябрьской Социалистической Революций вдохновил в борьбе рабочие массы нашей страны.

Выявляя согласие и симпатию народных масс, во главе которых находились революционные элементы, к Октябрьской революции, автор разоблачает одновременно предательские действия раскольных социал-демократов правого крыла-противников революционных действий.

Западная дипломатия всеми средствами стремилась с помощью реакционного румынского правительства подготовить антисоветскую интервенцию; это усиливало преследование революционных элементов, которые всётаки смогли организовать демонстрации и забастовки, в результате которых рабочие добились признания профсоюзов, организаторских прав и рабочего восьмичасового дня и т. д.

В работе показывается также влияние рабочего движения в рядах крестиянства, интелигенции, служащих и ремесленников, которые под воздействием революционных элементов начинают вступления с предъявлением своих требований.

Борьба против буржуазно-помещичьего режима перешла уже грань экономических требований. Передовые революционные элементы предъявляют теперь требования политического характера. Это показало зрелость рабочего класса, существование революционного положения в стране и движение масс по пути, указанному Октябрьской Социалистической Революцией.

Всё это привело к тому, что революционные элементы левого крыла старой социал-демократической партии вместе с коммунистическими группами усиливали борьбу за создание марксистско-ленинской партии рабочего класса нашей страны — *Румынской Коммунистической Партии.*

QUELQUES ASPECTS DE L'ESSOR DU MOUVEMENT RÉVOLUTIONNAIRE DES MASSES OUVRIÈRES PENDANT LES ANNÉES 1917, 1918

Résumé

En s'appuyant sur les documents de l'époque, l'auteur a minutieusement dépeint le tableau de la situation extrêmement difficile des masses populaires de la Roumanie bourgeoise féodale, situation qui s'était empirée à cause de la guerre mondiale impérialiste et du repliement des autorités et de la population en Moldavie. La première guerre mondiale a aiguisé au maximum les contradictions de la société roumaine, ce qui a agrandi le mécontentement des masses contre le régime des bourgeois et des boyards.

La ville de Jassy qui n'avait que les possibilités d'une capitale de province et celles-ci encore réduites, devait assurer dans ces conditions particulièrement difficiles le rôle de capitale du pays.

Dans les villages de Moldavie régnaient le désespoir et le mécontentement envers les réquisitions et les abus des employés du régime bourgeois féodal.

L'exemple stimulant de la lutte du prolétariat et de la paysannerie russes qui ont renversé le tzarisme, la victoire de la Révolution Socialiste d'Octobre ont reanimé la lutte des masses ouvrières de notre pays.

En insistant sur l'adhésion et la sympathie des masses, les éléments révolutionnaires en tête, pour la Révolution d'Octobre, l'auteur a dévoilé du même coup l'activité de trahison et de scission entretenue par l'aile de droite des sociaux-démocrates.

La diplomatie occidentale et le gouvernement réactionnaire roumain se préparaient à organiser l'intervention contre l'État Soviétique par tous les moyens possibles, ce qui a abouti à l'intensification des actions terroristes dirigées contre les éléments révolutionnaires.

Et pourtant, ces éléments-là ont réussi à organiser des grèves et des démonstrations à la suite desquelles on a obtenu la reconnaissance de l'activité

légale des syndicats, le droit de s'organiser, le jour de travail de huit heures, etc...

On relève dans le travail l'influence exercée par les luttes révolutionnaires des travailleurs dans les rangs des paysans, des employés, des artisans, qui, dirigés par les éléments révolutionnaires, luttaient eux-aussi pour les droits élémentaires.

La lutte contre le régime bougeois féodal roumain a dépassé les limites des actions à caractère économique. Le fait que les revendications des combattants révolutionnaires avaient un caractère nettement politique est de nature à démontrer le haut degré de la conscience des masses ouvrières, l'existence d'une situation révolutionnaire dans le pays et l'orientation des masses dans la voie indiquée par la Révolution Socialiste d'Octobre.

Tout cela démontrait que les éléments révolutionnaires de l'aile gauche de l'ancien parti social-démocrate et les groupements communistes avaient intensifié la lutte pour la création d'un parti marxiste-léniniste de la classe ouvrière de notre pays — *la Parti Communiste Roumain.*

PREPOZIŢIA *DE* ÎN PRIMELE TRADUCERI ŞI TEXTE ROMÎNEŞTI [1])

DE

VIORICA FLOREA

Înainte de a cerceta valorile prepoziţiei *de* în limba romînă din secolul al XVI-lea, este necesară o discuţie sumară asupra prepoziţiilor în limba latină, cu privire specială la *de* (<lat. *de).*

În latina clasică prepoziţiile cunoşteau un regim anumit, unele se construiau cu acuzativul, altele cu ablativul. Pe baza înţelesului mai mult sau mai puţin concret pe care îl aveau, prepoziţiile exprimau raporturi de loc, timp, cauză,... puteau să indice autorul acţiunii, instrumentul, materia, introducînd mai ales complemente şi mai puţin atribute.

În latina populară situaţia prepoziţiilor se modifică şi se complică. Pierderea flexiunii nominale a dus în cele din urmă la contopirea acuzativului cu ablativul. În felul acesta, prepoziţiile, cu aceleaşi întrebuinţări ca în latina clasică, ajung să se construiască cu un singur caz, probabil acuzativul [11, v. II, p. 29]. (H. Mihăescu [12] atestă prepoziţia *de* urmată de acuzativ, nu de ablativ, ca de obicei). Dispariţia cazurilor prin înlăturarea desinenţelor este privită de către unii specialişti ca un fenomen morfologic, ca o tendinţă a latinei populare de a reduce formele multiple la forme unice [12, p. 171]. Alţii consideră fenomenul mai degrabă de ordin sintactic, tendiţa regimului cu acuzativul a prepoziţiilor, în defavoarea ablativului, fiind semnalată înainte de contopirea formală a acestor două cazuri [11, v. II, p. 29]. Cum însă orientarea pentru acuzativ a prepoziţiilor nu implică şi dispariţia ablativului şi avînd în vedere acea tendinţă de unificare a formelor existentă în latina populară şi mai ales în limbile romanice,

---

1) Ne referim la: *Cazania lui Coresi* (1581), ed. S. Puşcariu — Al. Procopovici, Buc., 1914 (prescurtat Cz); *Codicele voroneţean,* ed. I. G. Sbiera, Cernăuţi, 1885, (C. V.); T. Cipariu, *Principia de limba şi scriptura,* Blaj, 1866 (Cip); B. P. Hasdeu, ***Cuvente den bătrîni. Limba vorbită între 1550—1600,*** v. I, Buc., 1878 (C. B.); *Psaltirea şcheiană* I, ed. I. Bianu, Buc., 1889 ş ied. I. A. Candrea, Buc., 1914 (Ps); Al. Rosetti, ***Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie),*** Buc., 1926 (S.B.).

rezultă că fenomenul în discuţie, favorizat de împrejurări de natură sintactică, se definitivează prin evoluţia morfologică-sintactică a limbii.

Pe de altă parte, în urma dispariţiei treptate a desinenţelor nominale, prepoziţiile — unele dintre ele — îndeplinesc funcţia de morfeme, exprimînd de data aceasta raporturi cazuale. Încă din primele secole ale erei noastre, prepoziţiile *de* şi *ad* (> rom. *a*) înlocuiesc desinenţele vechilor forme de genitiv, respectiv dativ ([11], v. III, p.57 şi [4], p. 173). Abstractizarea prepoziţiilor, transformarea lor în instrumente gramaticale de acest fel, constituie una dintre deosebirile esenţiale ale latinei populare faţă de cea clasică. După cum se ştie, fenomenul, izolat acum, devine caracteristic limbilor romanice.

Pînă cînd sistemul de construire a prepoziţiilor să capete oarecare stabilitate, a existat o perioadă de tranziţie în care oscilările de construcţie au dus, în cele din urmă, la înlăturarea vechiului regim al latinei clasice şi la noi posibilităţi de exprimare a raporturilor sintactice. Identitatea dintre cazuri a atras după sine şi identitatea semantică-sintactică a prepoziţiilor. Această sinonimie a provocat dispariţia totală sau parţială a unora dintre prepoziţii (*ex. propter*) în favoarea altora, care cîştigă teren — în primul rînd *de*, cum rezultă din cercetările romaniştilor — cît şi lupta dintre prepoziţii pentru fixarea la anumite valori. Ca urmare a transformărilor semnalate, prepoziţia *de*, preluînd funcţiile ablativului cît şi ale acuzativului (cu sau fără prepoziţie), uneori şi ale dativului, înlocuind prepoziţii, în genere echivalente ca sens (*ex* — definitiv, *ab* — în anumite situaţii), ajunge să introducă atribute şi complemente diferite.

Datorită caracterului abstract, prepoziţia *de*, alături de *a* intră în componenţa a numeroase prepoziţii compuse şi locuţiuni adverbiale, prepoziţionale. K. Hamp explică apariţia locuţiunilor prepoziţionale, mai întîi adverbiale, formate din adverbe şi prepoziţii „prin necesitatea de a se reda cu mai multă claritate şi precizie diversele nuanţe exprimate de verbe, în special de verbele de mişcare", în urma dispariţiei diferenţei dintre acuzativ şi ablativ [3, p. 45]. La acestea se adaugă participarea prepoziţiei *de* la formarea de cuvinte noi.

Altfel spus, *de* — care în latina clasică stabilea doar cîteva raporturi sintactice — cunoaşte în latina populară şi mai tîrziu, în limbile romanice, o deosebit de mare întrebuinţare [8].

Prin interdependenţa dintre morfologie şi sintaxă, în cazul de faţă, prin ceea ce păstrează şi dezvoltă cantitativ şi calitativ, prin trecerea de la concret la abstract şi înapoi la concret, în alte condiţii, a faptelor de limbă, latina populară, ca fază de tranziţie, ilustrează în chip strălucit tezele generale, ştiinţifice cu privire la mişcare, la evoluţie.

Pentru a comenta pe marginea faptelor de limbă adunate şi a găsi explicaţii, se impun de la început cîteva precizări de natură teoretică. Orice prepoziţie are un înţeles, în măsura în care se permite uneltelor gramaticale

[20] [2]). Înţelesul şi rolul gramatical iniţial constituie punctul de plecare în apariţia altor valori. Aceasta nu înseamnă că toate înţelesurile şi funcţiile noi trebuie explicate numai prin situaţia iniţială; ele pot fi determinate şi de relaţiile care se stabilesc la un moment dat între diferitele întrebuinţări ale prepoziţiilor, de interdependenţa lor [3]). Din înţelesurile concrete se dezvoltă cele abstracte, care se depărtează mai mult sau mai puţin de primele, în decursul dezvoltării limbii. Ceea ce este comun tuturor construcţiilor cu prepoziţia respectivă constituie înţelesul *fundamental*, sau *general* al prepoziţiei [4]).

Primul înţeles al prepoziţiei *de* în latină era deplasarea în spaţiu de la un punct iniţial, prepoziţia fiind construită cu verbe de mişcare (*de* carcere eiicere). Întrebuinţată cu elemente lexicale de nuanţă temporală *de* în cele din urmă exprimă acest raport în latină (*de* vigilia tertia), apoi în limbile romanice [5]). Fiind folosită şi cu alte verbe decît acelea de mişcare, în sens strict, — pe lîngă substantive — prepoziţia *de* pierde înţelesul local şi ajunge să însemne o *orientare*, o *separare* în genere, introducînd complemente indirecte, de relaţie, de agent, circumstanţiale şi atribute de nuanţe diferite. Aceste funcţii, parţial întîlnite în latina clasică, se dezvoltă în latina populară şi în limbile romanice. De asemenea credem că transformarea prepoziţie *de* în morfem al genitivului nu este întîmplătoare. Ideea de *separare, detaşare* a convenit întru totul raportului de posesiune, exprimat de genitiv.

Faptul că *de* are un înţeles general, nu-l împiedică să introducă un complement de relaţie sau circumstanţial de cauză, în dependenţă de elementele componente ale sintagmei în care se găseşte prepoziţia, de context. Raportul este acelaşi ca între general şi particular, varietatea funcţiilor gramaticale ale unei prepoziţii explicîndu-se prin unitatea de înţeles a acesteia.

În secolul al XVI-lea, prepoziţia *de* îndeplinea următoarele funcţii: [6])

Circumstanţial de loc. În limba romînă *de* exprimă acest raport numai în locuţiuni: unde e pacea *de acolo* toată cearta... goneşte (Cz. 242/22). *De departe* stătură (Ps. 119/12). În latină, *de* în aceeaşi împrejurare, nu intra în locuţiuni, fiind urmată de substantive. Reminiscenţe de acest gen

---

2) Autoarea nu face distincţia necesară între înţelesul lexical al prepoziţiilor şi raporturile gramaticale pe care acestea le stabilesc. Uneori raporturile sintactice concordă cu înţelesul lexical al prepoziţiilor, de cele mai multe ori însă ele sînt rezultatul abstractizării, al analogiei etc.

3) N. Drăganu, în *Conjuncţiile de şi dacă (Un capitol de sintaxă romînească)*, Dacoromania, III, 1922—1923 derivă toate sensurile conjuncţiei *de* — provenită din prepoziţia respectivă — din valoarea temporală a prepoziţiei, considerată de el iniţială în latină. Ca şi cum faptele de limbă ar cunoaşte numai dezvoltarea liniară, lipsită de complicaţii. De aceea intervenţia lui Al. Procopovici (Dacoromania XI, 1948) este justificată.

4) Înţelesul fundamental presupune gruparea diverselor funcţii în jurul uneia dintre ele; înţelesul general, nerealizat în limbă într-o anumită construcţie, rezultă din totalitatea valorilor sintactice. Vezi [20].

5) În articolul menţionat, cercetătoarea sovietică insistă în chip deosebit asupra importanţei contextului în apariţia de noi sensuri şi funcţii la prepoziţii. Acelaşi lucru urmărim şi noi prin observaţiile imediate.

6) Ordinea este impusă, în linii mari, de funcţiile mai frecvente ale prepoziţiei în latină.

există și în textele noastre: periți limbile *de* pămăntul lui (Ps. 28/37). Dar tot aici, *de*, simțit insuficient, este înlăturat de prepozițiile *din (de + in)* sau *de la* (Și trecură *diïn* limbă în limbă și *de* împărății întru alți (Ps. 342/13); ... ka fulgerul ce iase *de la* răsărit și se iveaște la apus, așa va fi și... (Cip., p. 5). În C_2.H.D.[7]), în traducerile publicate de Cipariu și mai ales în textele originale, prepozițiile compuse predomină. (Pe lîngă formele obișnuite *de dreapta, de stănga*, corespunzătoare unor construcții similare din latină, întîlnim și șezi *de na* dérepta meine (Ps. 372/1), în care întrezărim formularea de acum: *la dreapta, la stînga*, prin intermediul calcului lingvistic slav).

Și în calitate de instrument al complementului circumstanțial de timp, *de*, la început întrebuințată ca în latină, (De multe ori luptară-se cu mine *de* tinerețele mele însă nu putură mine (Ps. 431/2)), nu mai rezistă decît în locuțiuni: și sculîndu-se dens *de noapte* mearse sus pe munți (Cip., p. 79); și nu sa-u audzit necăiur în țară să piiară oaminii de acel foc, *de atunce* pănă acmu. (S.B., p. 82). S-au păstrat unele construcții echivalente cu acelea din latină: *zi de zi* rigăiaște cuvăntu și noapte *de* noapte spuse înțelepciure (Ps. 54/3), după care s-a trecut probabil la repetiții ca: gintulu de gintu (Ps. 220/5), în care prepoziția, pierzînd și acel înțeles general, de care vorbeam, devine un instrument gramatical total abstractizat.

Ca și în latină *de* introduce un complement circumstanțial de cauză: Genunkiele mele nu putură *de* agiurare (Ps. 370/24); Cîrma flîngea-se *de* greața undeloru (C.V. 94/10).

De apare mai rar în construcții circumstanțiale de scop: iară noi nici întru o jumătate de ceasu în duminecă *de* a sufletului învățătură și ascultare nu răbdămu (Cz. 408/7—9). În schimb, aceasta constituie punctul de plecare al construcțiilor devenite frecvente mai tîrziu în limba noastră.

Exclusiv în locuțiuni, *de* stabilește raporturi modale (În latină prepoziția se comportă la fel — *de integro, de improviso)*: se vindecă *de pripă* (Cz. 384/5); deci ném tocmit *de bună voia* noastră... (C.B., p. 76); așa ne amegeaște... pînă vine *de năprasnă* moartea (Cz. 74/19—20).

În limba romînă actuală locuțiunile adverbiale modale în componența cărora intră prepoziția *de* sînt foarte numeroase, ceea ce dovedește eficacitatea construcțiilor inițiale.

Ideea de comparație este redată prin *de*, mai ales în traduceri: Înmulțiră-se mai vrătos *de* perii capului mieu (Ps. 206/5). Mai mare *de* toți oamenii (Cz. 15/16). Apare însă și *decît* (de+cît) în aceleași texte, cu atît mai mult în scrierile originale, în care inovațiile se justifică (Mai bire e neșkitu dereptului, *decătu* multă bogăție păcătoșilor (Ps. 112/16); mai albi vor fi *de căt* laptele (Cip., p. 57) și *ca de* alături de *ca și*: și cerul nostru îl voi face *ca și* ferul și pămîntul *ca de* aramă (C.B., p. 9).

Funcția cea mai răspîndită a prepoziției *de* este aceea de a introduce complemente indirecte, după verbe sau locuțiuni verbale: scoate-me *de* mănule fiilor striini (Ps. 465/11); aducîndu-șu ei aminte de cuvăntulu lu Moisi

7) adică în traducerile cu care I. A. Candrea compară P.S.

(Cz. 61/13) ; *de* smochinu învăţaţi-vă pildă (Cip., p. 6). Drep acea mulţemim dumitale *de* scrisoare şi *de* cuvente bune şi frumoase (S.B., p. 85).

Dacă în construcţia cu verbele, alte prepoziţii, în genere, au substituit pe *de*, în acelea cu interjecţiile *de* s-a păstrat: ferice *de* mine (Ps. 402/71). Vai *de* toţi păcătoşii (Cz. 41/28) [8]) ; la fel şi după adjective: şi fură împluţi *de* urgie (C.V., 9/11) [9]).

Raportul de *relaţie* cu ajutorul prepoziţiei *de* era exprimat încă din latina clasică [10]) : De şapte ori în zi, laudu-te *de* giudeţele dereptăţiei (Ps. 419/164) ; Ipac spun Domnie tale *de* lucrul lu Mohamet Beg. Scrisoarea lui Neacşu ; întregi *de* minte (Cz. 13/16).

Ca şi în limba actuală *de* ajută la introducerea unui complement de agent — pe lîngă formele personale şi nepersonale ale verbelor : biruiţi fură *de* o muiare păgînă (Cz. 326/12) ; Iar *de* noi de *toatî* ruda noastrî iaste ertat (S.B., p. 63) ; priinsu *de* Iudei (C.V. 54/8) sau la aceea a unui complement de instrument : nu se ucide *de* pietri carele greşaşti, ce *de* păcate mai vîrtosu (Cz. 379/27—28).

Ca urmare a faptului că unele complemente, iniţial, au devenit între timp nume predicative, *de* serveşte şi în acest caz de instrument gramatical: *de* lucru iaste vremea aceasta, iară ceaia ce va să fie, *de* plată (Cz. 239/31—32) ; Filippu ievanghelistul, cela ce era *de* cei şapte (C.V. 26/11) ; Şi locul mieu va fi întru voi *de* lăcuit (C.B., p. 13).

Prepoziţia *de* poate precede şi un complement direct. Este vorba de aşa-numitul complement partitiv [11]). Înţelesul „partitiv" al lui *de* a apărut în împrejurări de natură semantică, prepoziţia fiind întrebuinţată după verbe ca : *a mînca, a bea, a da, a lua*, apoi şi după altele : da-se-va lui *de* aurul Aravici (Ps. 227/71) ; Derep ce că atunce gustară *de* rodulŭ grîului şi vinŭ şi de al'alte (Cz. 190/11) ; Învaţă de toate nîpastile (C.V. 107/8). Pierzînd nuanţa de partitiv, complementele indică o anumită categorie de obiecte : să cumpărăm neşte săcuri şi *de* alte če ne va mai trebui (S.B., p. 71) ; şi *de* ce cui trebuiaşte să daţi pururea (Cz. 174/30). Aceasta determină apariţia unor construcţii în care *de* stă pe lîngă subiect : Se tîmplă omului *de* cea boală, *de* cea betejală cu mestecătură rea, ce-i zic de lună (Coresi, *Evangheliarul*, 82/27).

În virtutea sensului general de *separare, categorie anumită*, cît şi în urma identificării cu alte prepoziţii, *de* introduce adesea atribute de tot felul.

1) Atributul exprimă natura obiectului determinat : lucru *de* bărbatŭ mîndru iaste (Cz. 26/30) ; strigaţi zeului cu glas *de* bucurie (Ps. 146/2) ; Era locu *de* doao zile (Cz. 94/27) ; Şi puse arcu *de* arame în braţul mieu

8) Această construcţie este considerată de Al. Rosetti [16, p. 151] o inovaţie a limbii romîne, în locul genitivului latin al chemării.

9) În latină adjectivele aveau complementul în genitiv, dativ sau ablativ, precedat de prepoziţie. Nu este greu de înţeles că prin analogie cu ultima variantă (saculum plenum de radicibus) construcţia s-a generalizat la toate adjectivele capabile de asemenea compliniri.

10) *De amicitia, De bello Gallico.*

11) Cum îl numeşte N. Drăganu [6, p. 84].

(Ps. 50/35) ; un inel *de* argĭ(n)t și un nastur(e) de argintъ (S.B., p. 59) [12]) și aruncaiva în cuptoriul *de* foc (Cip., p. 3).

2) Atributul stă pe lîngă substantive care arată o parte, o măsură [13]) : unul *de* ei nu scapă (Ps. 350/11) ; a patra parte *de* ținutŭ (Cz. 545/12) ; jumătate *de* avuțiia lorŭ dau (Cz. 17/3—4). În textele originale apar prepozițiile *din*, *dintre*, existente și în unele traduceri, care s-au impus în limbă, fără a elimina definitiv pe *de* [14]). De la atributul partitiv s-a ajuns la cel calificativ, des întrebuințat astăzi, în exemple de felul : Că nece Solomonь întru toată slava lui îmbrăcatь ca unul *de* acialia (Cip., p. 17) ; Că *de* aceste arepi și dumnezeesculŭ Davidŭ-prorocŭ ruga să i se dea lui (Cz. 279/20—21).

3) Atributul stabilește un raport de filiație : Și eu am spos c(ă)tră Andriiaș că simtu nep(o)t *de* frate și fečoru *de* soflet ğorat în besĕ(re)că (S.B., p. 52) sau de apartenență ; Că acest cap *de* țară a Mulduvei nu poate hi fără dumniavoastră (S.B., p. 73) [15]).

4) Atributul introdus prin *de* poate să indice locul : urii de ucenicii *de* Chiesarĭiea (C.V. 28/10) ; Ačel ōm anume Tănas(e) *de* Căm(pul-)lungu (S.B., p. 48). Întocmai ca și la complemente, *de* este îndepărtată, cu precădere în textele originale, de prepoziții compuse sau de locuțiuni prepoziționale [la] beseareca *di în* Gălați (C.B., p. 19) ; ....și tot săborul *dela* sv(ă)nta m(ă)n(ă) st(i) re *dela* Moldovița (S.B., p. 68) ; întunearecului *de* afară (Cz. 230/14). Cînd atributul nu mai urmărește de fapt locul, determinînd substantive care arată o funcție, un titlu (pîrcălab *de* Bistrița) este vorba despre un calc slav [16]).

5) Atributele temporale presupun existența lui *de* numai în locuțiuni : Pomeniu ḑilele *de* ainte (Ps. 461/5) ; nărodulŭ celu *de* de multŭ (Cz. 238/18).

6) Alteori atributul urmărește scopul, destinația : Cîntecul lui Davidu *de* pomeana Sîmbetei (Ps. 117/titlul ps. XXXVII) ; cine are urechi *de* auzire, să auză (Cz. 513/32).

7) sau, ca și astăzi, devine determinant, în inversiuni ca : Multe chipure *de* boale au vindecatŭ (Ps. 58/8) ; întru o zi *de* sîmbătă (Cz. 58/19).

8) Apoziție : Împărăția *de* Egypet (C.B., p. 348) ; care cuvinte era scrise... pre doao table de piatră în vrăhulь muntelui de Sinaia (Cip., p. 18—19).

9) În traducerile din secolul al XVI-lea apare, aproape exclusiv construcția cu prepoziția *de* pentru genitivul din limba noastră actuală : ca verzele *de* zlac curundu cadu (Ps. 110/2) ; stătu Pavelu priîn mijlocŭ *de* ei și ḑise (C.V. 88/12) [17]).

---

12) În latina populară, după cum se știe, *de* apărea, în mod obișnuit, în această funcție (templum *de* marmore).

13) Atributul partitiv în limba latină era exprimat fie prin genitivul sintetic, fie prin ablativ precedat de *ex*.

14) Vezi *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 53.

15) Ambele funcții sînt considerate de W. Meyer-Lübke derivate din raportul de posesiune.

16) Vezi S.B., p. 37. Construcțiile similare de tipul *ducele de Parma* sînt de proveniență recentă.

17) Genitivul cu prepoziția *de* nu a fost însă exclus din limba noastră. Se poate spune și acum, ca și în secolul al XVI-lea, alu treile ceasu *de* nopate (C.V. 53/14). Vezi și *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 53 și *DLRC*.

În textele originale însă, găsim formele obişnuite astăzi [18]). Din acest punct de vedere traducerile, chiar şi acelea de mai tîrziu, sînt mai conservatoare.

Încă din latina populară *de* se folosea în anumite construcţii — după numerale, cuvinte cantitative, în general, ceea ce se observă şi în scrierile noastre vechi: patru mie *de* bărbaţi (C.V., 36/1); *de* multe ori (Cz. 241/30); 2 părechi *de* opinci (C.B., p. 59); era *de* toţi bărbaţii ca păinră la 12 (C.V., 3/4). Stînd pe lîngă adjective sau adverbe de cantitate, prepoziţia intensifică ideea respectivă: cătu iaste *de* rea (Cz. 14/14—15); Aşa-l ştiu pre elu *de* bine, ca şi el pre mine (Cz. 488/25): Şi neu făcutu pe noi mirţ *de* tot (C.B., p. 75) (a face mirţ = a face marţ). Situaţia se extinde şi la pronume, prepoziţia echivalînd cu pronumele de întărire: şi atunci *de* noişu [noi, înşine, singuri] să ne apropiemu către vraciulu (Cz. 244/15—17).

Mai interesante sînt combinaţiile *de ce* şi *de aciia*, cu roluri sintactice multiple. *De* şi *ce* apar uneori ca elemente separate, alteori ca unitate: *de ce* muncă şi chinure şi *de ce* reale izbăviţi sîntu (Cz. 237/23—24) (complement indirect); Rugu-mă mărieĭ tale să crezi pre omul nostru pre Gligore postălnicul *de ce* va grăi. Scrisoarea lui Neacşu (*de ce,* aici *despre (ceea) ce)* — complement de relaţie care face trecerea spre complementul drept; Ipac spun Domnie tale ca mai marele min *de ce* am înţeles. . . iară Domnia ta este înţelept şi aceaste cuvinte să ţii Domnia ta la tine. Scrisoarea lui Neacşu (*de ce* se apropie de înţelesul lui *ceea ce* ca şi atunci cînd intervine un complement de instrument: să nu cumva cu *de ce* ne se pare noao folosu a avea, cu aceasta să întărîtămu noi dumnezeu (Cz. 12/25—27).

Stînd pe lîngă un nume, *de ce* capătă o valoare de partitiv: Ce numai un ajutoriu va avea cine *de ce*-au lucratu bine (Cz. 37/25), sau se identifică pur şi simplu cu un pronume demonstrativ: să îndrăznească şi tare să rabde *de ce* va veni nevoie spr-inşii (Cz. 183/27).

În: Ia-me de la dracul mieu, şi *de ce* se rădică spre mere scoate-mă (Ps. 178/2); şi ce iaste mai vrîtosu *de ce* e să fie, să fie, iară ce nu e, să nu fie (Cz. 549/8—9), *de ce* are rolul de circumstanţial de mod comparativ. Altă dată îndeplineşte oficiul unei conjuncţii: să se curăţească de păcate, *de ce* păcate sîntu ţinuţi (Cz. 245/33—34); atunce Irodu furişu cheamă vîlsfii şi ispiti d-înşii *de ce* vreame se ivi steoa şi trimease ei în Vicleemu (Cz. 499/8—10); ştia amu şi se învăţa *de ce* se chinuia (Cz. 27/32).

De aciia apare în primul rînd ca circumstanţial de loc: şi se duse *de-aciia* în corabie într-un locŭ pustii de eluşu (Cz. 258/9—13). Cu tendinţă de abstractizare spre conjuncţie: Elu amu *de-aciia* înţelease că cunoscutu fu şi greşi foarte (Cz. 251/24—26); conjuncţie: şi virtute nu avea nemică, că fu luată tăriia lui de dumnezeu. Şi *de-aciia* purure tremura trupulŭ lui (Cz. 58/32—34).

Merită atenţie acele construcţii, proprii limbii noastre vechi, care se opun, prin forţa lucrurilor, uzului actual. Deosebirile se explică, mai ales, prin comportarea semantică şi gramaticală a unor verbe, (caracterul tranzitiv-

18) Al. Rosetti în S. B., găseşte o singură dată genitivul cu prepoziţia *de* (S. B., p. 37).

intranzitiv, diateza, unele calcuri slave, la care s-a renunțat ulterior, etc.), necorespunzătoare cu situația actuală din limba noastră. Reținem doar cîteva: Ce mai vărtosu me lă *de* fărălégé mé, și păcatele méle scură-me (Ps. 159/4); se pipăi *de* ochii lorŭ (Cz. 249/13); Că unii amu measeri-i-are, e alții *de* rudă rea (Cz. 15/12); Și ce e *de* bărbatulu acesta, se grăiască spri înnsu (C.V., 65/11).

De asemenea, nu mai pot fi întîlnite astăzi arhaisme ca: măniară *de* susul fără de apă (Ps. 246/17); și arde-se pănă [la] iadu *de* suptu (Ps. 413/22); Așa și credința... moartă iaste *de* siînre (C.V. 120/6); și nu e dumnezeu alt alegînd *de* mine (Ps. 497/39) (în Cz. și în C.V. — *trecînd* în loc de *alegînd*, cu aceeași semnificație = *afară de)*; Omulu *de* om păzeaști mănie (Cz. 48/14), în care *de om* ține locul dativului, ș.a. *(de* apare și în locul unor prepoziții care se impun mai tîrziu).

Adesea prepoziția se repetă fără necesitate sau lipsește acolo unde prezența ei s-ar impune cel puțin pentru noi: Setui [de] tire sufletul mieu, cătu de multel(e) ori fie pelița mé (Ps. 187/2) nu e făcătoriu [de] bine (Ps. 165/4) (prin analogie cu *a face bine)* etc. (Comunicarea poate să apară eliptică în alte părți ale ei; Pace voao *de* Hristosu Isusu, aminu! (C.V., 165/6; mă rogu voao... să începem [să ne îngrijim] *de* grija sufletelor noastre (Cz. 480/14—16)).

Încă din latina populară, *de* manifestă o deosebită capacitate de asociere cu alte cuvinte. Chestiunea fiind prea cunoscută din cercetările de istorie a limbii romîne, reținem că, în urma acestui proces de compunere, au apărut în limba noastră numeroase cuvinte noi (substantive, pronume, verbe, adverbe, prepoziții, etc.). Foarte puține apariții dintre acestea nu s-au impus în limbă, ca urmare a utilității lor în comunicare.

Prepoziția *de* a avut un rol însemnat în apariția locuțiunilor adverbiale și prepoziționale în limba noastră. În secolul al XVI-lea, numărul acestor locuțiuni este destul de mare. Înregistrăm cîteva: *atît de, așa de; de-aciia, de acolo, de acum. de altă lature* (pe de altă parte), *de atunce, de bună voia, de curîndu, de demăineață, de demult, de departe, de moarte, de mult, de multe ori, de multe rîndure, de năprasnă, de noapte, în nume de moarte, de pre împrejure, depreună, de pripă, depururea, de tot, în veac de veac, zi de zi, ales de, aproape de, asupră de, departe de, fără de, înainte de, în loc de, de-aleanul* (împotriva, în contra), *de după, de față, de rîndul* (despre), *desupra* etc.

Recapitulînd faptele de limbă, făcînd în același timp o privire de sinteză asupra lor, desprindem următoarele concluzii: 1) Prepoziția *de*[19]) are un înțeles general, care se reflectă în totalitatea întrebuințărilor ei.

2) Raporturile sintactice îndeplinite de prepoziție se clarifică numai în lumina legăturilor interne dintre ele (unele funcții derivă din altele, sau prin intermediul altora, altele fiind rezultatul analogiei, etc.).

3) Înțelesul inițial din latină — acela de separare în spațiu — nu mai prezintă importanță în limba romînă din secolul al XVI-lea, prepoziția *de*

19) care se poate construi în genere cu orice parte de vorbire. Vezi Al. Procopovici, *art. cit.*

căpătînd de pe acum orientare abstractă. De aceea în relaţiile care presupun elemente concrete (circumstanţă de loc, timp, mod) prepoziţia cedează locul prepoziţiilor compuse sau locuţiunilor prepoziţionale, mai precise. *De* se impune însă în rolurile complementului indirect, de relaţie, agent, cauză, scop, etc. În cazul atributului, *de*, pe lîngă funcţia de morfem al genitivului, devine instrument gramatical, fie prin raportarea la construcţiile verbale, fie prin identificarea cu alte prepoziţii.

4) Datorită caracterului abstract, prepoziţia a contribuit în mare măsură la procesul de formare a cuvintelor în limba romînă.

5) Făcînd corelaţia cu *Gramatica limbii romîne*[20]), cu D.L.R.C., cît şi cu observaţiile Laurei Vasiliu [20] în privinţa acestei prepoziţii, conchidem că prepoziţia *de*, în limba romînă din secolul al XVI-lea se prezenta aproape ca în limba romînă contemporană. Deosebirile sînt mai ales de ordin cantitativ, unele construcţii dezvoltîndu-se mai mult sau mai puţin, altele apărînd sau dispărînd în decursul dezvoltării limbii.

O comparaţie cu evoluţia altor prepoziţii în limba noastră ar fi, fără îndoială în favoarea prepoziţiei *de*, al cărui rol constructiv este evident.

BIBLIOGRAFIE

1. Bujor I. I. şi Chiriac Fr. — *Gramatica limbii latine*, Bucureşti, 1958, p. 123—124.
2. Cihac A. — *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, v. I, 1870, p. 74.
3. Ciobanu Fulvia — *Observaţii asupra prepoziţiilor şi locuţiunilor prepoziţionale*, S.G. II, Buc., 1957, p. 91—105 şi *Valorile prepoziţiilor în construcţie cu adverbele*, SG, III, Buc., 1961, p. 43—67.
4. Densusianu O. — *Histoire de la langue roumaine*, v. I, Paris, p. 173—174, 182—183.
4. a. *Dicţionarul limbii romîne literare contemporane*, vol. II, Buc., 1956.
5. Diez Friedrich — *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, 1882, p. 880—886.
6. Drăganu N. — *Elemente de sintaxă a limbii romîne*, Buc. 1945, p. 54—65, 84—85, 91—94.
7. *Gramatica limbii romîne*, vol. I, Acad. R.P.R., Buc., 1954, p. 53.
8. Гурычева М. С. — *Конструктивные функции предлогов в романских языках* (Rolul constructiv al prepoziţiilor în limbile romanice), în vol. *Исследования в области латинского и романского языкознания* (Cercetări în domeniul limbii latine şi al limbilor romanice). Editura ştiinţifică a filialei moldoveneşti a Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., Chişinău, 1961.
9. Hasdeu B. P. — *Etymologicum Magnum Romaniae*, v. I. Buc., 1886, p. 27—31.
10. Iordan I. — *Introducere în lingvistica romanică*. Curs ţinut la Facultatea de filologie a Universităţii „C. I. Parhon". Litografia învăţămîntului, Buc. 1957, p. 638—642.
11. Meyer-Lübke W. — *Grammaire des langues romanes*. v. II. Paris, 1895, p. 29—30 şi v. III, Paris, 1900, p. 49—61, 164—169, 276—280.
12. Mihăescu H. — *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*. Buc., 1960, p. 171—173.
13. Philippide Al. — *Gramatica elementară a limbii romîne*, Iaşi, 1897, p. 357—358.
14. Philippide Al. — *Istoria limbii romîne. Principii de istoria limbii*, Iaşi, 1894, p. 51—52.
15. Puşcariu S. — *Limba romînă*, Bucureşti, 1932, p. 129.
16. Rosetti Al. — *Istoria limbii romîne*, v. I, Buc. 1960, p. 90, 130, 151—152, 162—163.

20) [7, p. 352—355].

17. Rosetti Al. — *Limba romînă în secolul al XVI-lea*, Buc. 1932, p. 120.
18. Seidel E. — *Elemente sintactice slave în limba romînă*, Buc. 1958.
19. Tiktin H. — *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, v. II, Buc. 1906, p. 509—514.
20. Vasiliu Laura — *Schiță de sistem al prepozițiilor limbii romîne*. SG, III, Buc. 1961. p. 11—43.
21. Weigand G. — *Zehnter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, v. 10, Leipzig, 1904, p. 496—523.

ПРЕДЛОГ „DE“ В ПЕРВЫХ РУМЫНСКИХ ПЕРЕВОДАХ И ТЕКСТАХ

Краткое содержание

Сделав обзор предлогов в латинском языке и остановившися главным образом на их изменениях в народной латыни, автор переходит потом к исследованию значений предлога „de“ в румынском языке XVI века.

Многочисленные и разнообразные значения данного периода, сходства в современным румынским языком выявляют значительную конструктивную роль предлога „de“ в румынском языке, начиная ещё с древнего периода его развития.

LA PRÉPOSITION *DE* DANS LES PREMIERS TEXTES ET TRADUCTIONS EN ROUMAINE

Résumé

Après avoir considéré la valeur des prépositions. dans leur ensemble, en latin et les transformations qu'elles ont subies en latin populaire, l'auteur étudie les valeurs de la préposition *de* dans la laugue roumaine du XVI-e siècle.

Ces valeurs, nombreuses et variées et les comparaisons avec la roumain contemporain mettent en évidence le rôle particulièrement constructif de la préposition *de*, dès l'époque ancienne de l'histoire de la langue roumaine.

CONSTRUCȚII POPULARE ÎN SINTAXA LIMBII FRANCEZE ACTUALE

DE

M. CARPOV

Putem afirma, fără rezerve, că nu rareori, în domeniul istoriei limbii franceze, elemente ale aspectului său popular au ajuns. de la o circulație periferică, să se identifice cu norma preconizată de gramatici. Constatarea poate fi extinsă la orice altă limbă și, ca să luăm un caz limită, soarta latinei populare este menită să o confirme. În cadrul limbii franceze ar fi de ajuns să comparăm unele situații din limba secolului al XVII-lea cu cele din limba contemporană: multe fonetisme considerate atunci populare ca *oi* > *wa*, *ill* > *y*', *le onzième* etc., au sfîrșit prin a se impune ca pronunție corectă; lexicul poate furniza exemple nenumărate; în domeniul sintaxei, antepunerea pronumelui complement — direct sau indirect — a rămas să caracterizeze sintaxa secolului clasic: *personne ne t'est venu voir, arrêtez et la laissez monter*; astăzi normele gramaticale impun postpunerea acestui complement, ordine socotită în secolul al XVII-lea „vulgară". Exemplele pot fi multiplicate cu cazuri oferite de dezvoltarea morfologică, mai ales regularizarea analogică a formelor verbale practicată cu deosebire de masele populare, necunoscătoare a formelor etimologice etc.

Pornind de la observarea faptelor de limbă populară, care în decursul veacurilor au pătruns și s-au impus în limba literară, putem spune că, adeseori formele populare reprezintă tendința, direcția de dezvoltare a limbii literare, o prefigurare deci a unor stări ulterioare ale acesteia.

Aceste cîteva considerații pot servi de anunțare și, mai ales, justificare a alegerii subiectului lucrării de față. Aspectul popular al limbii franceze actuale atrage atenția cercetătorului prin proporția însemnată în care se întîlnește în literatura beletristică. Nu este cazul să stabilim că există antecedente în acest domeniu: de la Villon încoace, poate chiar ceva mai înainte, fiecare secol a avut producția lui literară în limba populară. Dar ceea ce altădată constituia mai curînd o derogare de la exigențele unei literaturi „bune", astăzi poate fi surprins în cadrele limbii literare care, sub

aspectul definitoriu, a suferit o schimbare în sensul lărgirii acestor cadre. Pentru confirmare putem cita pe Georges G a l i c h e t care, în lucrarea sa *Physiologie de la langue française* (p. 25—26) spune următoarele: „... le nombre des gens qui pratiquent la langue écrite est de plus en plus grand, dans tous les milieux. Il en résulte que la langue écrite devient pour nous de plus en plus l'équivalent de la langue tout court. La langue parlée est considérée comme une forme inférieure, une dégénérescence de la langue écrite, laquelle serait la langue „correcte" par excellence. Mais, par suite de l'extension de la langue écrite, celle-ci se confronte de plus en plus avec la langue parlée chez le même individu; il en résulte une sorte de nivellement; la langue écrite tend instinctivement à se calquer plus étroitement sur la langue parlée (voyez chez nos écrivains modernes, chez nos journalistes, chez nos orateurs même), et la langue parlée tend à rejoindre le style écrit. Certaines formes d'expression moderne, comme la conférence, la causerie radiophonique, qui conduisent à parler des textes écrits, favorisent beaucoup ce nivellement".

Pentru a nu se crea confuzie, trebuie să precizăm că „popular" a fost întrebuințat pînă aici într-o accepție largă, urmînd ca în cursul tratării chestiunilor de care ne ocupăm să facem mențiunea „popular", „familiar", „curent", acolo unde va fi cazul.

Faptele care ne vor reține atenția și care pot fi socotite ca fapte de limbă populară, datorită mediului în care au luat naștere și în care au circulat mai întîi în exclusivitate, sînt foarte numeroase. Fiecare compartiment al limbii — fonetică, vocabular, morfologie, sintaxă — poate oferi exemple nenumărate. Noi ne vom fixa cercetarea în domeniul sintaxei. Acest domeniu prezintă fenomene numeroase din care aș putea numi: postpunerea adjectivului, locul pronumelui complement, probleme speciale puse de sintaxa verbului, de cea a adjectivelor determinative. În lucrarea de față însă vor fi cercetate numai următoarele șase chestiuni: construirea propozițiilor interogative, exclamative și negative, subordonarea cu toate aspectele implicate de existența unor construcții populare, ordinea directă în sintaxa limbii franceze și, în ultimul rînd, „punerea în relief" (la mise en relief). Cazurile și exemplele care le ilustrează sînt parțial consemnate de gramaticile consultate, însă cel mai adesea, ele sînt rezultatul unei observări susținute a prozei franceze contemporane.

Înainte de a trece la tratarea temei fixate, este necesară încă o precizare: s-a spus de multe ori că, orice fapt de sintaxă este, în același timp, și un fapt de stilistică. Într-adevăr, în orice comunicare, în orice frază există trei factori: faptul gîndit, ceea ce se spune despre el și atitudinea pe care reprezentarea lui o provoacă la subiectul gînditor. Ne vom strădui așadar, ca de fiecare dată, fiecare construcție să fie justificată și din punctul de vedere al acestui subiect gînditor. În plus, am putea adăuga faptul bine cunoscut, că limba are posibilitate de evocare, iar cea populară deține această posibilitate într-un mod deosebit. Faptul poate fi verificat citind proza contemporană franceză, unde limba literară coexistă cu cea populară; efectul ieșit din comparație este cu atît mai puternic. Practicarea pe scară

largă a monologului interior şi a stilului indirect liber multiplică întrebuinţarea limbii populare. Acestea sînt cîteva fapte care pot constitui tot atîtea justificări pentru necesitatea de a înţelege cît mai bine, sub aspect psihologic, fenomenele de limbă vorbită.

I. *Construcţia interogativă*

În limba franceză interogaţia se construieşte în mai multe feluri. mai mult sau mai puţin acceptate de gramatică. În general, fraza interogativă este mai încărcată de elemente afective decît enunţarea afirmativă ; acelaşi caracter afectiv face ca reacţiile interioare ale subiectului să aibă o tendinţă puternică de a se situa pe primul plan. Aşa se explică faptul că propoziţiile interogative încep cu cuvîntul asupra căruia cade întrebarea :

verbul : *vient-il?* — subiectul : *qui est là?* — un nume adverbial : *pourquoi a-t-il fait cela?*

În interogativa indirectă lucrurile se petrec în acelaşi fel cu singura deosebire că în interogaţia care cade asupra verbului nu se petrece inversiunea, întrucît interogaţia indirectă nu cunoaşte această practică. Această tendinţă este totuşi frînată, mai ales în limba vorbită, de o altă tendinţă generală a limbii moderne şi anume, predilecţia pentru ordinea subiect-predicat. Aşa se justifică existenţa unor propoziţii interogative ca :

votre frère viendra? — il est quelle heure? — c'est qui?
vous partez quand? — tu t'en vas?

Tu as vu les copains? (Chabrol, Un homme, 12). *Pourquoi tu dis ça?* (Aragon, 18) ;

în aceste cazuri interogaţia este indicată numai prin ton. Posibilitatea unor asemenea construcţii a discreditat unele cazuri de inversiune a subiectului cum ar fi cel al pronumelui personal de persoana întîi singular, care pare sau pretenţioasă, sau pur şi simplu ridiculă.

Prin aplicarea frecventă a ceea ce se numeşte inversiune abuzivă — *ton père, viendra-t-il?* — limba literară pune la dispoziţia limbii populare un morfem — *ti* — susceptibil de a se aplica la toate persoanele verbale : *tu viens-ti? je savais-ti, moi?* Acest *ti* există de mai multe secole dar a rămas exclusiv popular. Numai construcţia *c'est-il* a pătruns în limbajul familiar : *c'est-il de l'enthousiasme ou de la rage?* Ortografia acestui morfem nu este consecventă însă, oricare ar fi ea, îl recunoaştem cu uşurinţă mai ales cînd se aplică unor forme verbale altele decît persoana a treia singular :

„Asseyez-vous, Monsieur Dansette, vous avez-t-il dîne?" (Aragon, 129). Henri Bauche îi prezice acestui morfem o victorie finală : „Cette particule interrogative deviendra peut-être un jour la marque régulière de l'interrogation en français. On pourra alors la comparer au „li" russe et au „ne" latin, bien que les origines de ces particules soient autres (alternative simple et alternative négative)" (p. 116).

Previziunile lui Bauche sînt justificate dacă ţinem seama de faptul că aceeaşi necesitate de menţinere a ordinii directe subiect-predicat a dus la

lexicalizarea construcţiei *est-ce que* devenită foarte curînd un simplu morfem interogativ: *est-ce qu'il vient?* În ceea ce priveşte morfemul ***ti***, limba corectă a şi adoptat *ne voilà-t-il pas?* care exprimă o emoţie puternică: ***ne voilà-t-il pas qu'il arrive?*** În fond, aşa cum s-a şi putut observa, nu există decît o deosebire de grafie între această construcţie şi popularul ***voilà-ti-pas***, deoarece sub raportul funcţional lucrurile stau la fel, adică morfemul respectiv este lipsit de funcţie proprie.

Lexicalizarea lui *est-ce que* întrebuinţat în interogative, a oferit limbii populare un exemplu; după acest model ea a creat morfemul ***c'est-ti-que*** ieşit din combinarea lui *-ti-* cu ***est-ce que: „C'est-il qu'il n'y aura plus jamais d'Huma"?*** (Aragon, 177); ***C'est-y que tu te décideras à descendre du ciel?"*** (Chabrol. Un homme, 146).

Un aspect interesant în construirea interogaţiei în limba populară este acela al pronumelor interogative care, foarte adesea, se deosebesc de cele din limba literară. Pronumele *quoi* se bucură de o favoare deosebită. Adesecori este întrebuinţat în locul lui ***qui***, adică pentru a întreba despre nume proprii: ***C'est la Saint quoi? — La Saint-André. Et Colonna-Serra? — Quoi Colonna-Serra?*** (Chabrol, Fleur, 127) sau în locul lui ***que: Quoi que vous voulez? à quoi sert-il de pleurer? — quoi répondre?*** În limba familiară *quoi* a devenit un cuvînt-frază, instrument interogativ, aproape incolor şi cu funcţiune neprecisă; de aceea îl întîlnim pentru a întreba asupra totalităţii sau asupra unei părţi din subiect sau din predicat: ***grand-père — Quoi? Pourquoi que tu ne réponds pas? Est-ce que tu crois que c'était bien juste? Quoi, Gui?*** (Aragon, 82). — ***Vous ne pouvez pas me trouver ici... un petit job? Un petit quoi?*** (Aragon, 161), fie pentru a informa asupra sensului general al unei enunţări: ***Maud — Quoi mère? — Alors? Quoi, Jean?*** (Chabrol, Un homme, 102), fie pentru a obţine repetarea unei enunţări sau terminarea ei: ***Eh bien, dit-il — Eh bien, quoi? — Tu sais bien que moi... Quoi? Toi? Alors, tu es pour le pacte?*** (Aragon, 127). ***C'est pas ça, murmure Thomas. — C'est quoi alors?*** (Chabrol, Un homme, 189).

Quoi poate marca uimirea, surpriza sau chiar să constituie o vagă interpelare a interlocutorului apropiată ca sens de ***n'est-ce pas: Quoi? Vous partez déjà? Eh bien, quoi? — Ce n'était pas de sa faute. — Alors quoi, monsieur l'Abbé, vous êtes pour les communistes?*** (Aragon, 199). ***Allons, quoi! Un petit sourire*** (Chabrol, Un homme, 9). ***Allons, quoi Jean! Tu n'as donc pas de coeur?*** (id. 40). ***Qu'est-ce qu'on attend? — le toubib. Quoi! mais tu es fou, Paulo!*** (id., 76).

Quoi se întîlneşte tot în propoziţie interogativă precedat de prepoziţia *de*, cu valoare de ***pourquoi: Où est Jean? — De quoi? Tu sais pas?*** (Chabrol, Un homme, 236).

Quel din limba literară este înlocuit în limba familiară prin ***que, qu'est-ce que c'est que, comment, qu'est-ce que c'est ce: qu'est ce livre? qu'est-ce que ce livre? qu'est-ce que c'est que ce livre? — Qu'était la réalité*** (Aragon, 143). ***Elles s'écrivent, mais qu'est-ce que c'est que s'écrire!*** (id., 30). ***Qu'est-ce que c'est que ce zoo?*** (Chabrol, Fleur, 57). ***Comment est ton nom pour écrire sur le papier*** (Aragon, 18). ***Qu'est-ce que, c'est, cette cabourde?*** (Chabrol, Un homme, 74). ***Qu'est-ce que c'est, ce vieux?*** (id., 64).

Lequel este înlocuit cu *quel* și invers, fapt ce reproduce situația limbii literare din secolul al XVII-lea: *Donne-moi mon chapeau. Lequel chapeau?* pronumele *lequel* se găsește deci în funcție adjectivală și invers, *quel* în funcție de pronume: *donne-moi mon chapeau. Quel?*

Se întîlnește de asemenea *à quel* în locul lui *à qui* sau *auquel*: *Tu as qu'à téléphoner à Venacci, il y en a deux... Je sais pas trop, moi, à quel je téléphone?* (Chabrol, Fleur, 165).

Comme are uneori valoare de *comment*, așa cum se întîlnea adesea în sintaxa franceze clasice și cum s-a menținut în expresiile devenite familiare: *Dieu sait comme, comme quoi* dar și în interogația obișnuită: *Comme? L'an dernier, déjà, qu'ils nous l'ont fait manqué* (Chabrol, Fleur, 21). *Comme? interroge le vieil Orsoni, mais l'urne avait été portée au Conseil d'État* (Chabrol, Fleur, 31).

Un caz interesant este prezentat de întrebuințarea conjuncției *si* în construirea interogației directe. Se știe că *si* servește la introducerea interogației indirecte: în limba curentă el a devenit ca și *ti* sau *qu'est-ce que* un adevărat morfem interogativ și introduce fraze ca: *Si madame veut que je lui fasse chauffer du thé... Si Cécile voulait rester à La Pergola...* (Aragon, 202). *Si tu t'imagine que j'avais ma limousine pour sortir le dimanche!* (Chabrol, Un homme, 88). *Si on klaxonnait tous ensemble pour annoncer notre arrivée* (Chabrol, Fleur, 67).

Același morfem îl întîlnim și în interogațiile disjunctive, adică în acele interogații care comportă o alternativă exprimată prin *ou, ou bien: Viens-tu avec moi ou si tu restes? Est-ce que tu viens avec moi ou si tu restes?* (Viens-tu ou restes-tu? Est-ce que tu viens ou est-ce que tu restes?).

În ceea ce privește interogația indirectă, merită semnalată construcția cu adverbul *combien*, care ia tot mai mult locul aceleia cu *comme*: *vous savez combien je souffre.*

Întărirea interogației este o altă problemă de care ne putem ocupa vorbind despre construirea propozițiilor interogative. Această întărire este practicată de toate aspectele limbii: limba literară se servește de pronume personale sau de cuvinte vide de sens ca *donc, cela* etc. Limba populară se servește, de exemplu, de formula *est-ce que*, *qui (qu') est-ce que* în interogația indirectă, formulă rezervată, în limba literară, exclusiv interogației directe; o întîlnim fie sub forma *qui (quand) est-ce que (qui)*, fie sub forma directă *qui (quand) c'est que (qui)*: *il ne m'a pas dit qui est-ce qui lui a raconté cette histoire*, sau, mai frecvent: *il ne m'a pas dit qui c'est qui lui a... Qui c'est qui t'a dit qu'ils avaient tourné casaque... dis un peu voir* (Aragon, 22). *Je voulais savoir qui c'est qui la parle l'émission* (Chabrol, Fleur, 46). *Il a droit à une pension, ou alors, qui c'est qui y aurait droit à la pension, alors...* (id., 79).

Limbajul familiar a creat o formă întărită a lui *est-ce que*, care subliniază în mod deosebit elementul asupra căruia cade întrebarea: *qui (qu', etc.) est-ce que c'est qui (que). Qui est-ce que c'est qui m'appelle encore? Comment est-ce que c'est qu'on joue de cet instrument?*

Aceeași construcție este întîlnită în interogația indirectă: *je ne sais pas*

qui est-ce que c'est qui m'appelle; foarte vulgar se spune *qui c'est que c'est qui*.

Am semnala, de asemenea, existenţa unor cuvinte vide de sens, în construcţia respectivă, menite să întărească interogaţia şi să sublinieze nuanţa semantică presupusă de context: *Tu as confiance dans Daladier, dans Bonnet, dans qui? Reynaud, des fois?* (Aragon, 220). *Tu n'imagines pas qu'on va crier „A Berlin"! nous autres, des fois?* (id., 251). *On pourrait pas ouvrir un peu, des fois, Madame?* (Chabrol, Un homme, 10). *Ça te fatiguerait, des fois, de te dépêcher un peu* (id., 85). *Ça te fâche pas, Thomas, des fois?* (id., 220).

Semnalăm, de asemenea, o construcţie prezentativă care adaugă un *que* de legătură după pronumele sau adverbul de interogaţie: *qui qu'est là? Où que vous êtes fourrés? Pourquoi qu'il serait fâché? Combien que ça conte? Et pourquoi donc... qu'ils ne toucheraient pas au syndicat?* (Aragon, 219). *Pourquoi qu'ils oseraient* (id., 220). *Où que vous me laissez?* (Chabrol, Un homme, 69). *Comment que tu crois que ça sera, la révolution?* (id., 98). *Bien sûr explique Brique, seulement à quel âge qu'il a commencé, à la mine?* (id., 99).

Construcţia se întîlneşte şi în interogativa indirectă: *Je me demande combien qu'ils sont d'hommes armés, dans la ferme, en bas?* (Chabrol, Un homme, 232). *Même que je me demandais comment que ça se passait que le père Deleuze... il te laissait au volant...?* (id., 101).

Trebuie remarcat că acest mod de întărire a negaţiei, în afara marii sale frecvenţe, este şi un mijloc de menţinere a ordinii directe subiect-predicat pentru care colaborează toate construcţiile populare pe care le-am trecut în revistă.

II. *Construcţia exclamativă*. Prin tensiunea emotivă, fraza exclamativă se apropie de cea interogativă. Ca şi aceasta, fraza exclamativă, în limba literară se construieşte prin inversiune. O primă particularitate a construcţiei populare va fi renunţarea la această ordine. În franceza literară, pentru a exprima exclamaţia calitativă sau cantitativă se întrebuinţează conjuncţia *que*. Limba populară tinde din ce în ce mai mult să substituie lui *que*, în acest caz, formula întărită *ce que*: *ce que c'est beau! — ce qu'il travaille! — ce qu'il vous ressemble, ce petit* (Aragon, 72) — *c'était extraordinaire ce qu'ils n'avaient rien a se dire* (id., 255) — *j'ai mal. Bon Dieu, ce que j'ai mal.* (Chabrol, Un homme, 105); *ce que* ar putea fi socotit şi drept o formă alterată a lui *que* exclamativ întărit în *qu'est-ce que* servind pentru interogare: *qu'est-ce qu'il est intéressant? — L'animal, qu'est-ce qu'il avait mis comme piment dedans* (Chabrol, Fleur, 73). *Qu'est ce qu'il vole bas, cet animal* (Chabrol, Fleur, 175).

Ca şi pentru interogare, limbajul popular întrebuinţează, în exclamaţie, particula *ti*: *c'est-ti beau!*

Ca turnură particulară putem cita: *ce que ça peut être beau! — Avant, la dame du couvreur qui habitait là, ce qu'elle pouvait être agaçante avec ses façons de rire...* (Aragon, 89); *ce qu'il pouvait être bien repassé, ce Lourmel!* (id., 94). *Oh! ce qu'il peut crier, ce poste! gémit Fanny* (id., 122). *Ce qu'on avait pu entendre depuis deux jours* (id., 141).

Expresia familiară *pour ce que* ajută la construirea unei exclamaţii care presupune o negare puternică şi cu ironie a ideii verbului care urmează: *j'espère que tu participera à cette fête! Pour ce que j'y tiens!* (= je n'y tiens pas du tout, cela m'est parfaitement indifférent).

Et comment, et comment que se folosesc în limba populară în construcţii exclamative pentru a întări o afirmaţie, uneori într-un mod ironic: *je le soutiendrai, et comment! — Et comment que je le soutiendrai! — Ils l'ont annoncé? Et comment! Glorieusement!* (Chabrol, Un homme, 16). — *Et comment que j'ai lancé mon clou sur le sentier* (id., 150) — *il l'a connu? — Et comment! Il l'a même gardé* (Chabrol, Fleur, 30).

III. *Construcţia negativă.* Faptul major despre care se poate trata este concurenţa dintre *non* şi *pas*: *Il voulait partir, moi non.*

În acest caz se preferă *pas* lui *non*; *non* este mai curînd literar, *pas* aparţine limbajului curent şi popular; şansele ca *pas moi* să fie în cele din urmă preferat lui *non moi* sînt mari; *pas moi*, sau *non moi* constituie un monorem ale cărui elemente sînt strîns sudate, în aşa fel încît prezenţa lui *non*, de natură mai autonomă decît *pas*, are, în acest caz, ceva forţat.

De asemenea, în expresia *pourquoi non*, răspunzînd unei sugestii acceptate, uzajul modern preferă *pourquoi pas*. Grevisse consideră expresia ca admisă de limba literară actuală.

Este preferat *pas* lui *non*, cînd *non* introduce în frază o nuanţă opozitivă, adică în frazele care marchează o alegere, o alternativă cu ajutorul conjuncţiilor *et, ou, mais, donc: Viendras-tu, ou non? Viendras-tu ou pas? Il est sévère, non injuste! — il est sévère pas injuste.* Cazurile de înlocuire ale lui *non* cu *pas* în limba populară pot fi multiplicate şi explicaţia poate fi aceea că, în general, în ceea ce priveşte valoarea, diferenţa între cele două cuvinte este totuşi abia perceptibilă: *On ne peut pas lui donner à boire? — Il vaut mieux pas, disait le docteur.* (Aragon, 15). *Ça peut causer des choses, alors vaut mieux pas.* (Chabrol, Un homme, 105). *Vous pouvez pas savoir, dit le Français, Antonio... pas que c'est mon copain...* (Aragon, 17)... *si c'était Cécile! C'était une femme! pas Cécile* (id., 66). *C'était qu'il y en avait un sacré nombre, et pas rangés* (Aragon, 133).

Suprimarea negaţiei ne. Transferînd funcţia negativă asupra auxiliarelor de negaţie — *pas, point, rien*, etc. — limba populară a sfîrşit prin a elimina pe *ne*. În felul acesta s-a ajuns la suprimarea tuturor negaţiilor duble obţinînd în acelaşi timp un sistem care respectă mai bine ordinea de secvenţă progresivă: *j'y vais pas, j'en sais rien, tu vois personne.* Această suprimare a primului termen se operează, după cum putem constata din exemplele de mai sus, oricare ar fi auxiliarul de negaţie: *Tout le monde peut pas avoir des mains d'instituteur...* (Aragon, 17). *Raoul va pas tarder...* (id., 88). *Et, si on l'opère pas?* (Chabrol, Un homme, 79). *Je suis pas moi... Si c'est plus Londres que vous prenez* (id., 10). *Et puis m'est avis que les chaleurs sont plus bien loin* (Chabrol, Fleur, 21). *Il risque rien votre homme* (Chabrol, Un homme, 10). *Ici personne garde son nom d'origine* (id., 63). *J'avais jamais tant vû de pognon,! moi* (id., 99).

În *ne... que* (seulement) *ne* nu este suprimat decît de locutorii cei mai puţin instruiţi: *j'ai que toi au monde.* Exemplele ce pot fi citate în litera-

tură sînt totuși numeroase: *J'y comprend que pouic. ça lui fait voir rouge, et puis...* (Aragon, 71). *Il y a qu'à ne pas se battre...* (id., 99)... *y a ta Carmen. elle attend... y a pas que les taureaux à porter des cornes* (Chabrol, Un homme, 27)... *quand il raconte que les maquis ça seraient que des assassins...* (id., 60)... *ils parlent que de leurs idées de l'avenir, enfin de tout...*" (Chabrol, Fleur, 95). Este o schimbare de mentalitate, deoarece în limba clasică suprimarea lui *ne* era recomandată de însuși Vaugelas ca fiind mai elegantă.

Un caz de suprimare a negației *ne* în limba familiară este expresia *c'est le cas ou jamais*, care înseamnă că ceva nu va avea niciodată loc dacă nu este făcut imediat.

Suprimarea lui *ne* aduce perturbări și în ordinea cuvintelor: *dérangez-vous pas* restabilește ordinea din propozițiile afirmative cu verbul la imperativ.

Dimpotrivă, ca o compensație, fraza negativă populară conținînd o expresie negativă ca *ne... rien, ne... aucun, ne... jamais* etc. este adesea construită cu negația dublă: *je connais pas aucun homme* sau *je ne connais pas aucun homme. — ...il bronzinerait pas guère plus longtemps...* (Chabrol, Un homme, 215). *...c'est pas le sentiment du Jean, et pas guère le mien...* (id., 236).

Situația aceasta este fără îndoială consecința unei tendințe de hipercorectitudine care, sub diverse aspecte, revine adesea în limbajul popular.

O asemenea construcție duce însă la oarecare schimbări semantice: fraza *ce n'est pas rien* care în franceza literară înseamnă *c'est quelque chose*, în limbajul popular are două sensuri: *ce n'est rien* și *c'est quelque chose*.

O particularitate a limbii populare este și construirea adjectivului *aucun* cu verbul la plural în sensul de *aucun de*; este o practică ce amintește silepsul din secolul al XVII-lea, cînd influența filozofiei carteziene impunea întrebuințarea verbului la plural pentru a-l acorda cu un cuvînt cu sens colectiv: *ils ne sont aucun contents de rentrer*; limba literară ar impune *aucun d'eux*.

Negația, ca și interogația, poate fi întărită. Pentru aceasta există diferite modalități. În limba literară întărirea se obține în general prin repetarea negației: *Venez-vous? Non, non, non!*

În limba familiară se întrebuințează conjuncția *que*; în ceea ce privește intensitatea negării, această construcție este mai puțin violentă decît cea din limba literară. Întărirea negației prin *que* nu poate fi făcută decît cînd negația se referă la un adjectiv sau un adverb: *vous ne viendrez pas trop tard? Oh! que non.* După o conjuncție de coordonare se adaugă *pas*: *malade, mais non pas gravement.*

IV. *Subordonarea.* Ne vom ocupa de construirea subordonatelor, mai exact de natura cuvintelor de legătură (mots-outils) care, în general, indică natura liniei logice dintre propoziții.

A. *Propozițiile completive.* Vom examina mai întîi cîteva cazuri particulare oferite de construirea propozițiilor completive („complétives d'objet" sau „substantives").

a) Subordonarea prin segmentare, sau dislocare: *je n'y arrive pas, à résoudre ce problème. — Moi, ça me gêne d'être servi par des domestiques* (Aragon, 92).

Fenomenul este frecvent la autorii moderni întrucît construcția directă, fără cuvînt de legătură — care ar presupune realizarea formală a unui proces logic — reflectă imediat gîndirea.

b) Completivele construite cu *à ce que* sînt tot mai des întîlnite în limba modernă, mult mai des decît construcția simplă cu *que*, deși mai greoaie decît aceasta. Preferința poate fi explicată prin caracterul ei mai explicativ: *il tient à ce que vous sachiez tout*; — *Je m'oppose absolument à ce qu'on attende une seconde de plus!* (Chabrol, Un homme, 77).

Este drept că această construcție este înlesnită numai de anumite verbe care arată tendința spre, efortul de a face ceva, consimțirea la ceva: *Il ne tenait pas à ce que des visiteurs éventuels rencontrassent chez lui les „magots"* (Montherlant, 75).

c) Completivele introduse prin adverbele-frază *si, oui, non, vivement que, avec ça*, sînt utilizate de limba populară pentru a relua cu insistență enunțarea precedent afirmată sau negată: *si, que tu es un voleur*; — *oui, qu'il a raison*; — *non, qu'il n'est pas venu*; — *Mais bien sûr que si je les ai rencontrés* (M. Aymé, 27).

Limbajul popular posedă expresia, foarte frecventă azi, *vivement que*: ea exprimă dorința vie de a vedea un eveniment producîndu-se și fraza capătă o puternică nuanță afectivă (speranță, dorință, ușurare): *vivement qu'on s'en aille!* sau această frază intrată ca locuțiunea proverbială în limbajul parizian: *vivement, ce soir qu'on se couche!* O construcție de același fel se obține în limbajul popular cu expresiile adverbiale *avec ça, plus souvent*, care indică adjoncțiunea, dar, în același timp, și o puternică negare: *avec ça qu'il refuse les pourboirs!* (il s'en faut de beaucoup qu'il les refuse); — *plus souvent que je viendrais chez lui!* (tant s'en faut), sau cu *même* care arată o justificare complimentară: *même qu'il a parlé à sa concierge*; — *Même que je me demande ce qu'il fait par ici, le pauvre bougre* (Chabrol, Un homme, 116): *Même qu'on les a vus en propre, la fois qu'ils sont venus désarmer les gendarmes* (Chabrol, Un homme, 59); — *Même que j'ai été malade et qu'ils avaient peur que je meure, alors ils m'ont piqué* (id., 208).

Aceste construcții sînt, în limba modernă, tot atîtea procedee de subliniere a valorii afective.

d) Completiva fără *que* se construiește atunci cînd în principală este o expresie comparativă care îl conține pe *que*; în cazul acesta, limba populară renunță la *que* din completivă: *je ne demande pas mieux que ça dure*; limba literară ar recurge la diverse procedee stilistice care permit păstrarea celor doi *que*. Uneori limba populară înlocuiește pe *que* prin *si*: *Je ne demande pas mieux que si ça dure.*

Limbajul popular cel mai puțin îngrijit suprimă conjuncția *que* fără ca în principală să existe o construcție comparativă: *Faut je m'en aille?* — *tu veux je vienne?*

Relația de subordonare este marcată mai ales de subjonctiv.

e) Completiva construită cu *comme quoi* înlocuieşte pe aceea cu conjuncţia *que*; semnificaţia sa iniţială, apropiată de aceea a lui *comment*, s-a şters cu desăvîrşire. Uneori este sensibilă în fraze ca: *elle découvrait dans l'espace comme quoi c'était impossible qu'on m'emmenât.* În limba curentă, această semnificaţie este imperceptibilă: *il m'a raconté comme quoi il a réussi à échapper à la police.*

În ciuda aparenţelor, acest *comme quoi* are sensul unui simplu *que*.

Uneori *comme quoi* introduce o propoziţie independentă: *Il est parti en emportant la caisse... comme quoi j'avais raison de me méfier de lui* (c'est la preuve que...).

f) Completivele construite cu conjuncţiile de timp *quand* şi *lorsque* sînt întîlnite în limba populară fără nici o implicaţie temporală: *le meilleur signe, c'est quand le sang coule de la plaie* (le meilleur signe c'est que le...).

Grevisse citează acest fapt fără să mai menţioneze că aparţine limbii populare.

g) Completivele construite cu *comment* se întîlnesc în fraze ca aceasta: *elle expliqua comment en Italie les femmes semblent travailler plus que les hommes.* Wartburg şi Zumthor, în gramatica lor, o dau drept interogativă indirectă întîlnită în limba populară. Noi socotim însă că n-ar fi greşit s-o luăm drept o completivă care în limba literară s-ar construi cu *que* păstrîndu-se aceeaşi valoare semantică.

B. *Circumstanţialele de timp.*

a) Circumstanţialele de timp construite cu *à peine que, pas plus tôt que, aussitôt avant que* sînt creaţii ale limbii populare: *à peine qu'il était loin, je suis sorti* (à peine était-il sorti que je suis sorti): construcţia populară schimbă funcţia propoziţiilor: *que je suis sorti*, subordonată la limba literară, devine *je suis sorti*, principală, în limba populară.

Mai întrebuinţată încă este construcţia cu adverbul de timp *pas plus tôt* plasat în principală: *il n'était pas plus tôt sorti que j'entrais.* Valoarea este aceea de posterioritate imediată. Anterioritatea imediată este realizată cu locuţiunile *aussitôt avant que* (tout juste avant que): *il arriva aussitôt avant que son frère ne repartît.*

b) Circumstanţiala de timp introdusă de un substantiv există şi în limba literară: *Vous imaginez sa déception quand il se vit refusé* (déception = il fut déçu).

Limba populară împinge foarte departe acest gen de construcţie: *nous parlons de votre frère quand il était au service militaire.*

c) Circumstanţialele de timp introduse cu locuţiunea conjunctivă *au début que* sînt foarte des întîlnite în limbajul parizian pentru a arăta că acţiunea exprimată în principală a avut loc chiar în momentul începerii acţiunii din subordonată: *au début que j'étais chez lui, on ne s'entendait pas avec le patron.*

d) Circumstanţialele de timp precedate de o prepoziţie sînt utilizate de limbajul popular cînd propoziţia temporală are valoarea unui complement circumstanţial nominal: *il me donnait déjà des conseils pour quand je serais vieux.*

e) Circumstanţialele de timp construite cu *que* în loc de *où* sau *quand* pot fi o consecinţă a marii extinderi luate de utilizarea acestei conjuncţii în introducerea subordonatelor: *jusqu'au moment qu'on aura vérifié ton histoire, tu seras considéré comme prisonnier* (Chabrol, Un homme, 62). *Même qu'on les a vus en propre la fois qu'ils sont venus désarmer les gendarmes* (id., 59).

f) Circumstanţialele de timp întărite pot fi acelea introduse de *où que*, locuţiune formată, fără îndoială, prin analogie: *je vois venir le temps où qu'on pourra même plus griller une cibiche en père peinard* (Chabrol, Un homme, 162).

C. *Propoziţiile circumstanţiale de scop.*

a) Circumstanţialele de scop construite cu formula populară negativă *pour pas que* au o valoare finală: *je pars pour pas qu'il me voit*; — *c'est pour pas qu'ils se tuent* (Chabrol, Un homme, 207). *Alors la nuit, on les attache pour pas qu'ils s'étranglent ou qu'ils se cassent la tête contre le mur* (Chabrol, Un homme, 207).

Uneori această conjuncţie finală se întîlneşte în limba literară întrebuinţată cu *ne*: *je l'ai pris pour ne pas qu'Armand le voie.*

Pour pas que este preferată de limbajul popular chiar locuţiunii *de peur de*: *j'ai accepté pour pas faire une perte.*

b) Circumstanţialele de scop introduse de *pour*, în limba literară sînt, fără excepţie, finale infinitive. Limba populară utilizează cu multă libertate această construcţie şi introduce după *pour* un pronume subiect în faţa infinitivului: *il lui jeta une corde pour elle se sauver*; uneori *pour* este urmat de o altă prepoziţie, ca *de* de exemplu: *Et les copains, ils proposent quelque chose, pour de dire qu'on se tire de là* (Chabrol, Un homme, 113); alteori *pour* este urmat de *si* ca o expresie a nuanţei dubitative a comunicării: *il faut qu'il reste... à la disposition — pour s'il va se passer quelque chose* (id., 23).

c) Circumstanţialele de scop introduse de locuţiunea *histoire de* sînt întîlnite adesea în limba populară: *il nous avait rien dit histoire de voire la tête qu'on ferait*; — *épouser un Simon de Cautèle avec son vilain nez, histoire d'être marquise...* (Aragon, 27); *Histoire de plaisanter, elle dit: Tu me suivais, Jean?* (id., 58): *On va te chercher un peu de musique, histoire de fêter ça* (Chabrol, Un homme, 70); *Ils parlèrent d'évasion sans but précis — comme ça — histoire de ne pas accepter complètement la défaite* (J. Giovanni, 45). *Le fouilleur, engagé dans la flexion, retourna la paillasse voisine, histoire de ne pas passer pour un imbécile* (id., 53).

d) Circumstanţialele de scop introduse prin *à seule fin que* arată că scopul enunţat este urmărit în exclusivitate de către acţiunea principală; *à seule fin que* provine din vechea expresie *à celle fin que* şi reprezintă o locuţiune finală întărită: *Je lui ai annoncé mon arrivée à seule fin qu'il vienne me voir.* În limba literară se întîlneşte foarte rar.

e) Circumstanţialele de scop introduse prin *que* sînt folosite de limba populară în locul acelora introduse de *pour que* sau *afin que*: *Cheminée, y a rien a faire. Calmez-le avec ça, qu'il se sente pas partir* (Chabrol, Un homme, 93). *Hé! Lapoutre, écarte-moi un peu ce sac à vin, que je puisse faire*

faire trempette à ma grenouille (id., 112) ; *Passe ton blaireau et ton coupe-coupe, qu'il lui fasse une beauté* (id., 171).

D. *Circumstanţialele de cauză.*

a) Circumstanţialele de cauză construite cu *à cause que* sînt întrebuinţate de limbajul popular şi de anumite regiuni în locul circumstanţialelor construite cu *parce que*; locuţiunea *à cause que* era de largă circulaţie în vechea franceză : *J'ai refusé à cause que j'étais occupé. — C'est à cause qu'il a parlé qu'il y a eu tant de difficultés.*

b) Circumstanţialele de cauză construite eliptic sînt utilizate de limbajul familiar pentru a evita să explice cauza care a determinat o anumită întrebare : *Pourquoi ne venez-vous pas avec nous? Parce que!*

c) Circumstanţialele de cauză construite cu *rapport que, rapport à, surtout que* sînt întrebuinţate de limba populară aşa cum limba literară utilizează construcţia cauzală *à cause que* : *Il faut s'essuyer les pieds, rapport au tapis. — Oh! c'te fois vous repiquerez au truc sans moi, rapport la guibole... rapport la guibole...* (Aragon, 191) ; — *...on faisait attention à pas faire trop grincer la scie, rapport aux patrouilles qui passent sans arrêt dans la rue...* (Chabrol, Un homme, 19).

Surtout que se întrebuinţează foarte curent în limbajul familiar cu sensul „surtout parce que", „d'autant que" ; deşi condamnată de gramatică, ea se implantează tot mai mult în limba literară : *Nous ne récupérons pas la moitié des sommes à verser, surtout que nous payons les intérêts pour dix mille* (G. Duhamel, Le notaire du Havre, XVII, în Grevisse, 965). *Surtout que* prezintă cauza acţiunii principale ca avînd o capacitate de a produce şi alte efecte pe lîngă cele semnalate : *je ne le payerai pas, surtout qu'il me doit encore trois mille francs.*

Este bine să observăm ca propoziţia cauzală, în acest tip de frază, nu este în întregime subordonată principalei. Nu trebuie să confundăm *surtout que* cu sensul cauzal, cu *surtout que* în care „surtout" înseamnă „principalement" şi care nu este în legătură strînsă cu *que* : *surtout qu'il ne sache pas que je suis là.*

d) Circumstanţialele de cauză introduse prin conjuncţia relativă *comme quoi* sînt des întîlnite în limba populară : *Il y a renoncé : comme quoi on ne pouvait pas compter sur lui.*

Posibilităţile de a introduce circumstanţiala de cauză sînt numeroase în limba populară. Cele mai multe sînt rezultatul unui efort de explicare a relaţiei dintre propoziţii, realizată prin utilizarea unui cuvînt cu o valoare semantică corespunzătoare : *Je vais faire évacuer Cheminée pour cause de sa silicose...* (Chabrol, Un homme, 62). — *...le moulin fermé pour cause qu'on faisait plus de blé* (id., 116). *Avec cette machine à coudre, je te picorerai le plastron pire qu'une mite, de quoi se marrer : la mite railleuse...* (id., 196). *Je crois plutôt mon ami! que ça serait sans doute de la suite de sa rougeole qu'il est devenu sourd* (Chabrol, Fleur, 20).

Se întrebuinţează de asemenea construcţii prezentative, uneori implicînd nuanţe dubitative : *Quand les camarades tombent c'est qu'au moins une des règles n'a pas été observée...* (Chabrol, Un homme, 22). *C'est peut-*

être que si tu es obligé de voyager tout le temps avec tes rhumatismes, tes douleurs... (Chabrol, Fleur, 53).

Necesitatea de a preciza duce la formule explicative pleonastice: *J'ai demandé à Lebecq, parce que puisque je pars soldat...* (Aragon, 179).

E. *Circumstanțialele de consecință*

a) Circumstanțialele de consecință construite cu *de façon à ce que* se întîlnesc adesea în limba vorbită contemporană și în limba scrisă puțin îngrijită; ele înlocuiesc circumstanțialele introduse prin *de manière que*, *de façon que* cu locuțiunile moderne *de manière à ce que* și, mai ales, *de façon à ce que*: *il porte son parapluie de façon à ce qu'il protège son chapeau neuf*. Întrucît ele fac mai explicită valoarea logică a expresiei, aceste construcții răspund mai bine unei necesități generale care obligă limba franceză actuală să accentueze caracterul analitic al vorbirii. Deși condamnate de cele mai multe dintre gramatici, întrebuințarea lor devine tot mai generală chiar printre locutorii cultivați.

b) Circumstanțialele de consecință construite direct sînt acelea care elimină din construcție conjuncția subordonatoare. Rezultă o juxtapunere în care a doua propoziție este o infinitivă consecutivă: *Il nous a raconté son histoire; à éclater de rire.*

Tot construcție directă poate fi socotită aceea care introduce circumstanțiala de consecință cu subjonctivul: *Un „avion particulier" que tu crève* (Chabrol, Fleur, 175).

F. *Circumstanțialele concesive sau de opoziție*

a) Circumstanțialele concesive construite cu indicativul se întîlnesc adesea: *je n'irai pas, quoique je suis tenté d'y aller*; într-o asemenea frază *qouique* devine echivalentul lui „pourtant", „cependant", fapt care justifică întrebuințarea indicativului în locul subjonctivului. *Quoique*, lipsit de valoarea sa subordonatoare, devine un fel de adverb.

b) Circumstanțialele de concesie construite cu *malgré que*, prescrise de cei mai mulți autori de gramatici, sînt foarte frecvente în limba familiară și pătrund din ce în ce mai mult în cea literară: *Malgré que Gertrude lui ait déclaré* (Gide, Symphonie pastorale, în Grevisse, 956),

Pentru a marca realitatea sau eventualitatea *malgré que* se poate construi chiar cu indicativul sau, respectiv condiționalul — ca și celelalte locuțiuni concesive.

c) Circumstanțialele de concesie construite cu *tout de même que* au valoarea acelora introduse de *encore que*, *bien que*: *il est venu tout de même qu'il était tard.*

d) Circumstanțialele de concesie construite cu *pour si*, în ciuda pleonasmului pe care îl conțin, se răspîndesc tot mai mult în limba populară: *Pour si mauvais que fût ce travail, je m'en suis contenté.*

e) Circumstanțialele introduse prin *où que ce soit que* se substituie concesivelor introduse de *où que*, locuțiune considerată învechită și devenită tot mai rară: *où que ce soit que cela lui arrive, il sera toujours maître de soi.*

G. *Circumstanțialele condiționale*

a) Circumstanțialele condiționale introduse de o construcție prezentativă servesc pentru a exprima în propoziții independente un fapt dat ca puțin verosimil sau ipotetic: *c'est le diable si* (il est presque impossible que), *c'est à peine si* sau *à peine si* (il s'en est fallu de peu que le fait ne fût pas réalisé), *c'est tout juste si* (sens similar): *c'est bien le diable s'il vient par un temps pareil; c'est à peine si on voyait à cent mètres.*

b) Circumstanțialele condiționale construite cu *si possible*, ca expresie cu sens adverbial, sînt cunoscute de uzajul curent: *trouvez-moi un hôtel si possible pas très cher.*

c) Circumstanțialele condiționale construite cu *sans quoi, sans cela, autrement*, în loc de *sinon*, servesc să reia sub formă negativă ideea din propoziția precedentă tocmai pentru a o înlătura: *cela doit être grave, autrement on ne nous appellerait pas d'urgence; — Il a vraiment besoin d'argent, sans quoi on ne le verrait pas si désireux de travailler. — Heureusement que je me suis arrangé de la postière la semaine suivante, sans quoi, va savoir...* (Chabrol, Un homme, 167).

d) Circumstanțialele condiționale introduse cu locuțiunea conjunctivă *pour autant que*, formată de curînd după modelul lui *pour peu que* se întîlnesc în mod frecvent; sensul acestor două locuțiuni este identic: *Pour autant que vous ne suiviez pas exactement mes conseils, vous aurez à vous repentir de votre initiative.*

e) Circumstanțialele condiționale construite cu *sauf si, excepté si* se întrebuințează în locul circumstanțialelor condiționale construite cu locuțiunea *à moins que*, care, ea însăși, în limba populară, nu se construiește cu *ne: il réussira, sauf s'il a au dernier moment une crise de fatigue.*

f) Circumstanțialele condiționale construite cu *quelquefois, des fois que* sînt întîlnite în limbajul popular acolo unde limba literară întrebuințează locuțiunea *au cas où, pour le cas où, si par hasard, si: on pourrait réussir quelquefois qu'on aurait de la chance; — un moteur de moto... Des fois que ça serait la liaison du P.C.R. ...* (Chabrol, Un homme, 150)

g) Circumstanțialele condiționale introduse cu *si que* constituie, fără îndoială, o construcție analogică care amintește formele de întărire ale unor subordonate: *souvent c'est un copain, tu te dis, et si qu'il avait la vérole* (Aragon, 191).

h) Circumstanțialele condiționale juxtapuse sînt rezultatul suprimării lui *si*; ele se construiesc cu condiționalul care, adesea în limba populară, se întîlnește chiar și după *si: ...ce serait quelqu'un du lieu, il aurait vite fait de nous* (Chabrol, Un homme, 45).

i) Circumstanțialele condiționale construite cu *tant qu'à* sînt mult întrebuințate de limba populară actuală și le vedem pătrunzînd și în limba literară. Sensul locuțiunii *tant qu'à* este la limita între ipoteză și concesie. Această locuțiune și propoziția pe care o introduce preced întotdeauna principala, iar aceasta, cînd este exprimată, conține, în mod invariabil, un verb de preferință *(aimer mieux, aimer autant, préférer): tant qu'à perdre de l'argent, j'aime autant que ce soit avec lui.* Foarte adesea verbul din

principală se reduce la adverbul *autant : tant qu'à perdre de l'argent, autant que ce soit avec lui.*

II. *Circumstanţialele relative*

a) Circumstanţialele relative construite cu *où* temporal în loc de *que* pot fi considerate, dacă socotim valoarea adverbială a lui *où*. o particularitate a limbii populare în care acest cuvînt nu are niciodată valoare temporală : *au temps où nous habitions ensemble ; — les trois ans où il a été à l'étranger.*

b) Circumstanţialele relative construite cu *que*. Limba populară în general evită construcţiile în care *que* nu apare clar nici ca nominal (l'homme que j'ai vu), nici ca conjuncţional (je vois que tu viens). Pe de altă parte însă, ea are tendinţa să facă din *que* un relativ de uz general, utilizabil în toate funcţiile sintactice. În construcţiile care nu interesează, el poate înlocui celelalte propoziţii relative : *l'homme que je viens de chez lui ; — voilà un petit garçon que j'ai bien du mal à le faire grossir ; — le type que j'avais son adresse c'est moi que je paie ; — la femme que son mari est mort hier ; — ...c'est ceux là que le grand-père avait tué sa petite fille parce qu'elle était enceinte* ...(Chabrol, Fleur, 46) ; pronumele personale care îi urmează au funcţia să exprime raportul gramatical sau valoarea desemnativă.

c) Circumstanţialele relative construite cu *où* sînt preferate de limba populară celor construite cu *que : c'est ici où je voudrais vivre* (c'est ici que je voudrais vivre).

Fără îndoială, *où* este preferat datorită valorii sale adverbiale locative ; *que*, în cazul de faţă. sub acest aspect, este incolor.

I. *Circumstanţialele de comparaţie*

a) Circumstanţialele de comparaţie construite cu *aimer autant* prezintă particularităţi în ceea ce priveşte sensul locuţiunii subordonatoare ; *aimer autant* înseamnă *aimer mieux*, nuanţa sa fiind aceea a unui comparativ de superioritate : *s'il vient, j'aime autant partir.*

b) Circumstanţialele de comparaţie construite cu *préférer que* se deosebesc de cele din limba literară prin faptul că în acestea, complementul verbului *préférer* este întotdeauna introdus cu prepoziţia *à ;* limbajul familiar şi popular întrebuinţează în mod frecvent *préférer que* în sensul de *aimer mieux que : il préfère rester que venir.*

V. *Ordinea directă (progresivă)*

Ordinea cuvintelor în franceza modernă joacă un rol foarte mare în realizarea stilistică a unui text. Este singurul element, în lipsa flexiunilor cazuale, care poate da părţilor de cuvînt deplina lor semnificaţie gramaticală.

În limba franceză actuală este normală ordinea progresivă, adică cea în care subiectul se găseşte înaintea predicatului, determinatul înaintea determinantului. Fraza enunţiativă tipică se conformă deci schemei subiect-predicat-atribut-complement (d'objet)-alte complemente.

De bună seamă, această ordine nu este rigidă. Ea poate fi schimbată fie în virtutea unor anumite reguli gramaticale, fie dintr-o necesitate psihologică, care cere o prezentare a faptelor într-o anumită succesiune. Și într-un caz și în altul, limba franceză dispune de mijloace menite să restabilească ordinea progresivă. Trebuie, de asemenea, să notăm că există o diferență demnă de luat în seamă între limba scrisă și limba vorbită: aceasta din urmă se conformează mult mai consecvent ordinii normale, progresive; tocmai necesitatea de a o respecta explică crearea în limba populară și familiară a unor construcții speciale. Unele le-am văzut cînd am vorbit de structura frazelor interogative, exclamative, negative, și relative, altele le vom semnala, pe scurt, în cele ce urmează. Posibilitățile pe care le au aceste construcții de a sfîrși prin a deveni normă, învingînd norma actuală, sînt mari tocmai fiindcă ele urmează ordinea progresivă proprie spiritului limbii franceze. Ne vom ocupa numai de grupul subiect-predicat, care formează nucleul frazei, și vom lăsa de o parte grupurile determinat-determinant, subiect-atribut.

Menținerea ordinii directe în grupul subiect-predicat se semnalează mai ales în două cazuri:

a) după *à peine, peut-être, sans doute*, chiar în stilul susținut există tendință de a menține ordinea directă; limba populară realizează aceasta introducînd propoziția principală prin conjuncția *que*: *peut-être qu'il est venu*; — *sans doute qu'il est absent*; — *à peine qu'il est entré, nous...* — *Peut-être qu-il aime mieux être seul?* (Aragon, 103). *Et puis peut-être qu'elle aurait dû se le demander* (id., 261). *Peut-être que ça pourrait répondre à une question que me faisait Thomas...* (Chabrol, Un homme, 169).

Alteori *peut-être* este plasat după verb și atunci chestiunea ordinii subiect-predicat nu se mai pune: *il est peut-être venu*; — *il s'est sans doute absenté*; — *il est à peine entré que...* — *notre sacrifice nous vaudra peut-être d'avoir maintenu l'essentiel* (Aragon, 181) *...tu auras peut-être l'occasion de la voir ta Simone* (Chabrol, Un homme, 27); — *Tu verras peut-être plus clair en toi quand nous serons partis* (J. Giovanni, Le Trou, 201). *Tu aurais peut-être, préféré que ce soit Angèle?* (Chabrol, Fleur, 26).

Peut-être poate fi plasat la sfîrșitul propoziției: *Il ne s'était pas assez démené, peut-être* (Aragon, 78).*On a une tête, c'est pour s'en servir, peut-être* (id., 131).

Alteori se poate începe propoziția cu *peut-être* și fără nici o altă soluție pentru menținerea ordinii directe, se renunță la inversiune: *Peut-être nous leur ferons la guerre, peut-être nous ne la leur ferons pas* (Aragon, 207). *Un exalté, quoi, ou peut-être il a cru qu'on aurait peur* (Chabrol, Un homme, 76).

b) Propozițiile intercalate (incises) se construiesc în limba literară prin inversiunea subiectului: *je viendrai, dit-il*; limba populară întrebuințează în acest tip de frază conjuncția *que* și construcția progresivă: *je viendrai, qu'il dit.* — *Voilà, c'est ma femme, Micheline... qu'il dit* (Aragon, 179). — *Et pardi, qu'il répond, le bandit* (Chabrol, Un homme, 30). *Si,*

monsieur Orsoni, qu'elle me répond la demoiselle, il y a ceci pour vous (Chabrol, Fleur, 75).

Uneori, în propoziţia intercalată, se menţine, ca şi după *peut-être* ordinea progresivă fără intermediul vreunei conjuncţii: *Goûte, j'ai dit, une tranche, sans pain* (Chabrol, Fleur, 73).

VI. *Punerea în relief (la mise en relief)*

De ordinea de cuvinte se leagă şi problema punerii în relief, care se supune unor necesităţii expresive particulare, de origine afectivă sau intelectuală: necesitatea de a atrage atenţia asupra unor termeni din frază. Această necesitate se satisface cu ajutorul unor construcţii speciale care, de cele mai multe ori, încalcă regulile sintactice.

Aceste procedee sînt de două feluri: construcţii prezentative speciale, sau simple deplasări de cuvinte. Foarte adesea fraza exclamativă, de natură eminamente afectivă, dispune de posibilitatea de punere în relief Noi vom prezenta numai acele turnuri care ţin de limba populară. Au fost semnalate la locul potrivit efectele de punere în relief obţinute cu ajutorul completivelor, a propoziţiile condiţionale şi a formelor de întărire a interogaţiei. În afară de acestea, se pot releva cazurile următoare:

a) Punerea în relief cu ajutorul conjuncţiei *mais*. *Mais* păstrează o parte din vechea sa valoare adverbială (lat. *magis*) în unele fraze din limbajul familiar în care introduce repetarea unui substantiv, a unui adjectiv etc. cu foarte multă intensitate: *c'est un grand homme, mais vraiment un grand homme* (c'est un grand homme, et, qui plus est, un authentique grand homme). Ultimul cuvînt dintr-o frază de tipul acesta este întotdeauna subliniat de un accent afectiv destul de intens.

Limba familiară întrebuinţează adesea conjuncţia *mais*, la începutul unei fraze, fără nici o idee de opoziţie, ci numai pentru a atrage atenţia: *mais, dites-moi, qu'allez-vous faire pendant vos vacances. — Mais quel âge peut-il avoir, l'oncle, aujourd'hui?* (Aragon, 42). *Mais va-t-on tourner?* (id., 95). *Mais alors, dit Robichon, et la grève générale? Mais à la fin des fins, quand vous avez été ensemble?* (Chabrol, Un homme, 23). *Mais enfin, il a un juge d'instruction* (J. Giovanni, 204).

b) Punerea în relief cu ajutorul unor propoziţii condiţionale. *Si* este adesea întrebuinţat în limba curentă în corelaţie cu *c'est que* pentru a pune în relief o idee importantă a frazei. Valoarea sa este cauzală ca şi aceea a lui *si* din anumite construcţii literare: *si je suis si embarrassé, c'est que son départ m'enlève un précieux collaborateur.*

c) Punerea în relief cu ajutorul prepoziţiei *pour* urmată de pronumele personal tonic, *pour* urmat de un substantiv, sau *rapport* urmat de substantiv. Din punct de vedere semantic sensul lui *pour* în aceste construcţii este acela al lui *tant*. Adesea termenul izolat de *pour* este repetat: *pour une gaffe, c'est une gaffe; — pour être gaie, elle est gaie; — Mais pour une idée bizarre, c'était une idée bizarre* (Aragon, 52). *Pour t'attendre, ça, t'en fais pas, elle t'attend!* (Chabrol, Un homme, 27). *Alors, tu vois, pour le type, on sait jamais* (id., 33). *Moi, je comprends pas, pour Cheminée, murmure Plinthe de sa voix sans timbre, c'est une maladie des vieux...* (id.,

99). *Pour te permettre, il te permettra, mais il fera jamais rien* (Chabrol, Fleur, 33). Cînd este vorba de un atribut, acesta este înlocuit cu pronumele neutru *le : pour jolie, elle l'est.*

Uneori prepoziția *pour* se întrebuințează în formula populară de insistență *pour ce qui est de : Pour ce qui est du talent, vous en avez ; — pour un joli quartier, c'en est un ; — ...au fond, je suis plus prêt des communistes, pour ce qui est de moi...* (Aragon, 193). — *pour ce qui est de moi, vous pouvez être en confiance* (Chabrol, Un homme, 60). *A ! oui, pour ce qui est de Lambris...* (id., 150).

Același efect se obține prin introducerea părții de propoziție care urmează să fie pusă în relief, cu ajutorul cuvîntului *rapport : et puis je suis pas fortiche rapport les discours* (Aragon, 178).

d) Punerea în relief cu ajutorul lui *tant qu'à.* Limba populară întrebuințează în mod curent locuțiunea *tant qu'à,* formată pe modelul lui *quant à,* printr-un fel de metateză : *tant qu-à moi, j'aime mieux rester.* Uneori această construcție capătă o nuanță apropiată de cea de cauzalitate : *tant qu'à rester à la maison, profites-en pour achever ton travail.*

e) Punerea în relief prin inversiunea subiectului. În limba populară se întrebuințează această construcție pentru punerea în relief a atributului ; numai pentru o necesitate afectivă limba populară face apel la inversiune, care însă îmbracă exact dezvoltarea gîndirii : *je pouvais le voir : un fantassin c'était ; — directeur on l'appelle — le directeur des Houillères, ça sera un copain* (Chabrol, Un homme, 98) ; alteori servește pentru punerea în relief a complementului direct (cu sau fără segmentarea frazei) : *trois enfants il avait, ils étaient tous morts ; — une jolie robe elle avait, la fille ; — la camionette avec les libérés, c'est entendu qu'on doit la laisser au P.C.R., en passant* (Chabrol, Un homme, 24) ; *Moi, des risques, je m'en fous, dit Géo* (Giovanni, 38) ; — *Et puis, ça va me donner un boulot fou ton histoire de médailles...* (id., 184).

f) Punerea în relief prin segmentarea frazei. Pe plan intelectual limba populară realizează punerea în relief cu ajutorul construcției *c'est... que (qui)* ; pentru punerea în relief afectivă (emoție, protest, dispreț, admirație, etc.) limba vorbită se servește cu predilecție de segmentare : *ce livre, je l'ai lu ; — comment, il est déjà là, cet homme ? — mes frères, j'ignore quels sont leurs projets ; — Une phalange, il lui manquait une phalange à l'annulaire* (Aragon, 73) ; — *en tout cas, on ne l'a pas, la foi* (id., 131) : — *tous les doutes... la police les avait dissipés en fendant la lèvre au Papa Blanc* (id., 181) ; — *des policiers... paraît qu'il en a qui travaillent avec la Résistance...* (id., 92). Uneori segmentarea se combină cu prezentativul *c'est... que (qui) : ce livre, c'est celui que j'ai lu ; — trois jours de congé, c'est ce qu'il a obtenu.* La o analiză mai adîncită putem constata că ceea ce se pune în relief prin această construcție este, nu atît subiectul sau predicatul, cît ineditul asocierii lor : *attendre, ça a aussi son charme.*

Dorind să insistăm asupra avantajelor pe care le prezintă segmentarea pentru punerea în relief, cităm din gramatica lui Wartburg și Zumthor (p. 176) ; „La souplesse de la phrase segmentée permet. . . de mettre en relief n'importe quel rapport, et de faire de n'importe quelle partie de la phrase le thème de

l'énoncé : le sujet — *ils ne sont pas encore couchés, ces enfants ;* — *cet homme je croyais qu'il était à Paris ;* l'attribut : *insupportable, il l'a toujours été ;* le complément d'objet direct : *celle-là, je la reconnais : je le reverrai, mon pays ;* le complément d'objet indirect : *ma femme, je lui dois tout.* La périphrase *c'est... qui (que)* oppose une personne, un objet, une idée à une autre personne, etc., ou à plusieurs autres personnes, etc., désigne une personne, plusieurs personnes, etc., auxquelles on pourrait penser en l'occurence. La segmentation, par contre, en outre de sa valeur affective, insiste sur le rapport qui existe entre deux parties de la phrase".

Fără nici o îndoială, studiul de față este încă departe de a epuiza cazurile care există în cadrul fiecăreia din cele șase probleme enunțate în introducere, el vrea însă să fie o încercare de prezentare sistematică a unor fenomene sintactice de largă circulație în limba vorbită și tot mai des întîlnite în limba literară.

BIBLIOGRAFIE

1. Aragon Louis — *Les communistes,* vol. I, Paris, La Bibliothèque française, 1949.
2. Aymé Marcel — *La tête des autres,* Paris, Le livre de Poche, 1952.
3. Bauche Henri — *Le langage populaire,* Paris, Payot, 1951.
4. Chabrol J. P. — *Fleur d'Épine,* NRF, Paris, Gallimard, 1957.
5. Chabrol J. P. — *Un homme de trop,* NRF, Paris, Gallimard, 1958.
6. Galichet Georges — *Physiologie de la langue française,* Paris, P.U.F., 1958.
7. Gascar Pierre — *L'Herbe des rues,* NRF, Paris, Gallimard, 1956, Paris.
8. Giovanni José — *Le Trou,* NRF, Paris, Gallimard, 1957.
9. Grevisse Maurice — *Le Bon Usage,* 7-ème édition, Ed. J. Duculot, Gembloux (Belgique), P. Geuthner, Paris, 1961.
10. Montherlant Henri de — *Les Célibataires,* Paris, Le Livre de Poche, 1954.
11. Wartburg Walther von, Zumthor Paul — *Précis de syntaxe du français contemporain,* 2-e éd., Berne, Francke, 1958.

НАРОДНЫЕ КОНСТРУКЦИИ В СИНТАКСИСЕ СОВРЕМЕННОГО ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА

Краткое содержание

Настоящая работа, не охватывая все случаи синтаксиса современного народного французского языка, останавливается на анализе следующих аспектов : вопросительной, воскрицательный и отрицательный конструкций, подчинения, прямого порядка слов и способов выделения.

Автор пытается установить сравнение с литературным языкам и уточнить аффективное значение этих конструкций.

В то же самое время вносятся некоторые соображения по поводу проникновения данных конструкций как в литературный языках так и в язык литературы.

CONSTRUCTIONS POPULAIRES DANS LA SYNTAXE DE LA LANGUE FRANÇAISE ACTUELLE

Résumé

Le travail n'embrasse pas tous les cas présentés par la syntaxe de la langue populaire française actuelle ; il s'arrête à l'analyse de six aspects : la constructions interrogative, le construction exclamative, la construction négative, la subordination, l'ordre direct, la mise en relief.

On tâche, autant que possible, d'établir une comparaison avec la langue littéraire et de préciser la valeur affective de ces tours populaires. En même temps, on fait quelques considérations sur la pénétration de ces tours dans la langue littéraire et dans celle de la littérature.

LIMBA ȘI STILUL LUI G. BACOVIA

DE

AL. ANDRIESCU

Arta lui G. Bacovia, așa cum s-a remarcat de mai multă vreme, se caracterizează printr-o simplitate extremă [1]). Fără nici o concesie, poetul a ocolit, cu o discreție rară, declarația zgomotoasă, imaginea artificioasă, complicația sintactică, cuvîntul căutat. Între bogăția și simplitatea stilistică a optat, întotdeauna, pentru simplitate. Arta sa poetică se reduce, de aceea, la cîteva elemente utilizate fără tema monotoniei aproape în toate poeziile pe care le scrie. Poetul nu manifestă niciodată dorința de a cîștiga și prin ineditul expresiei, ceea ce cîștigase, definitiv, în lirica romînească, prin nota profund originală a mesajului său poetic. Această originalitate rezultă din dezvăluirea sinceră a unor stări sufletești apăsătoare născute într-un univers citadin sufocat de marasm burghez. Tristețile devastatoare din poezia bacoviană nu-și află explicația într-o predispoziție maladivă a poetului, persecutat, din această cauză, de viziunea halucinantă a unui univers în descompunere. Poetul se simte „mîhnit de crimele burgheze", cum singur mărturisește. Poezia lui se reduce de aceea, în ultimă analiză, la notarea, cu o mare economie a mijloacelor artistice, a unor stări sufletești apăsătoare, generate de condițiile de viață pe care le oferea deposedaților o orînduire nedreaptă, în pragul descompunerii și apusului ei definitiv. Aceste mijloace artistice simple dau totuși versului bacovian o mare putere de sugestie și posibilitatea de a reliefa, în modul cel mai potrivit, un adevăr sufletesc zguduitor. Prin urmare, nu trebuie să vedem aici o dovadă de inaptitudine artistică, care s-ar manifesta în ariditatea stilului, ci o modalitate specifică de exprimare. Cercetarea materialului de limbă folosit de poet, ceea ce ne propunem să facem in aceste pagini, ne va permite să cunoaștem mai îndeaproape măestria sa artistică.

---

1) Sînt interesante, în acest sens, considerațiile pe care le făcea poetul Mihai Beniuc într-un articol publicat în *Țară nouă*, în anul 1939: „nimeni nu a mai scris în romînește cu mai mare economie de cuvinte, cu mai multă lipsă de artificiu, cu mai profundă sinceritate versuri impregnate de un adînc afect față de destinul uman" (Vezi *Meșterul Manole*, cronici și studii literare, 1934—1957, E.S.P.L.A., 1957, p. 110).

Versul bacovian are o sonoritate deosebită. Deși la prima vedere șochează insistența cu care poetul folosește anumite culori, de unde și interesul unor critici pentru acest aspect al artei sale, muzica tristă, gravă, a versului bacovian nu trebuie subestimată. Socotim, din această cauză, utilă mai întîi o cercetare a bazei fonetice a poeziei bacoviene. Lingvistul sovietic R. A. Budagov atrage atenția, în *Introducere în știința limbii*, asupra unui fapt în general neglijat și de criticii literari și de lingviștii preocupați de cercetarea stilului beletristic, funcția estetică pe care o capătă sunetele în poezie: „Aici sunetele nu mai sînt numai o modalitate de existență a limbii, ci și un mijloc care capătă o importantă *funcție estetică*. Dacă în limbă sunetele în genere n-au prin ele înseși sens, în schimb în poezie ele sînt percepute altfel: alături de cuvinte, sunetele sînt selectate și „dispuse“ special în vers“ [2]). Vom încerca, așadar, să urmărim, mai întîi, aceste valori speciale, pe care le capătă sunetele în poezia lui Bacovia [3]).

Muzicalitatea particulară, uneori numai gravă, alteori sumbră, a poeziei bacoviene se întemeiază pe frecvența ridicată a vocalelor *a, o, u*. Între acestea, *u* are un rol preponderent și, de multe ori, alternează cu *î*, în vederea aceluiași efect acustic:

„Dormeau adînc sicriile de plumb,
Și flori de plumb și funerar veșmînt —
Stam singur în cavou... și era vînt...
Și scîrțîiau coranele de plumb“.

(Plumb)

„Amurg de toamnă pustiu, de humă,
Pe cîmp sinistre șoapte trec pe vînt —
Departe plopii s-apleacă la pămînt
În larg balans lenevos de gumă“.

(Amurg de toamnă)

Muzicalitatea sumbră a versurilor este pusă în valoare mai ales de rimă: *plumb, veșmînt-vînt, plumb; humă-gumă, vînt-pămînt*. Nazalele *m* și *n* au proprietatea de a lungi straniu cele două vocale *(u* și *î)*, care alternează în rimă, prin mărirea capacității rezonatoare. Ar putea fi citate numeroase exemple asemănătoare. Poetul nu manifestă nici o îngrijorare față de folosirea acelorași procedee pentru a obține muzica gravă de care are nevoie și repetă obsedant același cuvînt, să zicem *plumb*, simbolul apăsării, sau același grup de sunete de-a lungul mai multor versuri. Nu găsește că trebuie disprețuită nici măcar rima facilă, cum este aceea pe care o obține prin folosirea verbelor la același mod sau timp, ca în aceste versuri:

2) Vezi R. A. Budagov, *Introducere în știința limbii*, Editura științifică, 1961, p. 398.

3) Pentru aceasta ne vom folosi și de unele rezultate pozitive la care ajunge M. Grammont, în cunoscutul său tratat de fonetică: *Traité de phonétique*, Paris, 1933.

„De-atîtea nopţi aud plouînd.
Aud materia plîngînd...
Sînt singur şi mă duce-un gînd
Spre locuinţele lacustre".
(Lacustră)

„Plînsetul materiei" este foarte bine sugerat de acustica acestor versuri, în care succesiunea sufixului morfologic *-înd* nu mai are nimic supărător şi se completează perfect cu repetarea grupului *pl*. La acest plînset al materiei în descompunere se asociază şi sunetele lichide, *l* în primul rînd (v. şi ultimul vers). Învelişul sonor al cuvintelor colaborează într-un mod fericit cu imaginea rară din versul: „Aud materia plîngînd", asociindu-se înţelesului ei general[4]).

De cele mai multe ori astfel de combinaţii acustice sînt întîmplătoare, produse de zonele obscure ale conştiinţei poetului. Nu rare sînt însă cazurile cînd valoarea impresivă a sunetelor este folosită în mod conştient. Printre alte exemple, poate fi citată şi repetarea onomatopeei *hau*, care se cere rostită cu prelungirea vocalei *u*:

„Hau!... Hau!... depărtat sub stele-ngheţate.
În noaptea grozavă la cine voi bate?...
O, vis... o, libertate...
Hau!... Hau!... depărtat sub stele-ngheţate".
(Plumb de iarnă)

La efectul onomatopeei *hau* trebuie să mai adăugăm şi revenirea cu insistenţă a consoanei surde *t*, care intră, împreună cu vocalele *a* şi *e*, în rimă. De altfel catrenul este monorimat (*-ate*). Cităm cuvintele care cuprind grupurile de sunete menţionate: ***depărtat, stele-ngheţate, noapte, bate, libertate, depărtat, stele-ngheţate***. E un fel de repetiţie mecanică aici, capabilă să sugereze speranţa dezamăgită într-un vag vis de libertate.

Folosirea conştientă a valorii impresive a sunetelor poate fi dovedită şi cu exemplul următor:

„Şi-acea caterincă-fanfară —
Îmi[5]) dete un tremur satanic;
În racle de sticlă-princese
Oftau, în dantele, mecanic".
(Panoramă)

---

4) După cum observa R. A. Budagov, „în poezie rolul hotărîtor aparţine *elementelor semantice ale limbii*, însă nu trebuie să uităm şi funcţia sunetelor, amintită mai sus" (*op. cit.*, p. 398). Sunetele nu sînt purtătoarele unor înţelesuri independente de cuvînt. Ele sînt, însă, un auxiliar preţios, pe lîngă înţelesul cuvintelor, în sugerarea unei anumite atmosfere şi a anumitor stări sufleteşti, aşa cum se întîmplă în exemplele citate din poeziile lui Bacovia.

5) În ediţia din 1957, îngrijită de autor, versul acesta apare astfel: „În *i* dete un tremur satanic" (p.74).

Efectele sonore ale acestor versuri sînt realizate cu ajutorul vocalei deschise *a*, mai ales în cuvintele *caterincă*, *fanfară* (aceasta din urmă revine mereu în poezia bacoviană) și de vocala *i*, destinată să sugereze sunetul ascuțit al demodatului instrument. Trebuie notată și prezența explozivelor *c* și *t*, care completează necesar această muzică stranie: *caterincă*, *sticlă*, *satanic, mecanic*. Rima *satanic-mecanic* cuprinde toate elementele sonore pomenite.

Folosirea vocalei *i* pentru obținerea unei muzici răscolitoare, delirante, poate fi urmărită și în alte exemple:

„Ningea bogat, și trist ningea, era tîrziu
Cînd m-a oprit în drum, la geam, clavirul;
Și-am plîns la geam, și m-a cuprins delirul —
Amar, prin noapte vîntul fluiera pustiu".
(Marș funebru)

Rima, altfel destul de săracă, cuprinde, ca de obicei, sunetele cu greutate în poezie: *tîrziu-pustiu*, *clavirul-delirul*. Prezența lui *u* neaccentuat adaugă un timbru sumbru muzicii ascuțite rezultate din frecvența vocalei *i*. Cuvintele *clavir* și *delir* révin cu insistență în poezia bacoviană. Fac parte dintr-un fond principal de cuvinte cu ajutorul cărora poetul sugerează stări sufletești depresive.

Muzica gravă, punctată de sunete ascuțite, este preferată și în alte versuri:

„Da, plouă cum n-am mai văzut. . .
Și grele tălăngi adormite,
Cum sună sub șuri învechite!
Cum sună în sufletu-mi mut!"
(Plouă)

Vocala *u* din *văzut-mut* alternează cu vocala *i* din *adormite-învechite*. Prezența consoanei *t* are darul să înăbușe ceva din sonoritatea vocalelor menționate, în special a vocalei *u*, și întărește proprietatea versurilor de a sugera extincția.

Frecvența ridicată a vocalei clare *e* din unele versuri ale poetului imprimă acestora un fel de strălucire sonoră, susținută și de vocala *o*, ca în versurile următoare:

„Lunecau baletistele albe. . .
Degajări de puternice forme,
Albe, în fața lumii enorme,
Lunecau baletistele albe".
(Balet)

Alunecarea, în dans, a baletistelor albe este sugerată și de prezența consoanelor lichide din versurile citate (vezi mai ales versul care se repetă). Vibranta *r* are darul de a mări capacitatea sonoră a vocalei *o*, în rima *forme-enorme*, și versul capătă rezonanțe puternice.

Cîteodată repetarea aceluiaşi grup de sunete se transformă în aliteraţii prelungite de-a lungul mai multor versuri ca în exemplul:

„Iarna, de-o vreme, ma duce regretul
Prin crînguri, pe margini de linii ferate —
Trec singur spre seară pe ape-ngheţate,
Cînd fîlfîie, pe lume, violetul".
(Plumb de iarnă)

Zgomotul frîngerii zăpezii îngheţate este bine sugerat de repetarea grupului *re*, după cum consoanele *f* şi *l* din ultimul vers conduc la impresia de plutire, de scurgere, mai ales cu ajutorul formaţiei onomatopeice *fîlfîie.*

Poezia lui G. Bacovia, cercetată din punctul de vedere al surselor lexicale, ar putea fi calificată săracă. Poetul s-a folosit mereu, după cum am putut constata şi pînă aici, de aceleaşi cuvinte, repetîndu-le, pe unele, pînă la obsesie. În vocabularul poeziei bacoviene se disting, prin numărul lor mare, doar neologismele. Poet citadin prin excelenţă, G. Bacovia va recurge adeseori la neologismul de circulaţie curentă, uzual, la termenul gazetăresc, politic, sau la termenii folosiţi în mod obişnuit de criticul de artă. Exemplele sînt extrem de numeroase: *acorduri, aeroplan, afişe, amant, amor, anonimă, anotimp, antic, antrenare, aranjat, armonii, arpegii, aspect, atmosferă, avar, bagaj, bahice, bal, balcon, balet, bancnotă, bizon, blazat, bloc, blondă, broşuri, brună, burghez, bulevarde, cabaret, candori, cangrenată, catedrale, cerc, cinematografe, clar, coincidenţe, compătimind, comun, concret, continent, conştiinţă, contrast, contrazic, controversă, cor, coridoare, dansa, declamă, degenerat, deja, delir, destin, dezolant, devastat, diametral, ecoul, electrică, egalitate, enorme, eronată, eşarfă, etern, evenimente, examene, fals(ă), fanfară, fantastic, fatal, feminine, fenomen, flaut, fine, firmament, foburgul, forme, funebre, gală, gamă, gară, genii, glacial, grade, grandios, grandoare, hibernal, humor, ideal, ilustrează, imaginez, important, impozant, incoerent, inert, infinit(ă), instinctul, intern, liceu, liră, lupanar, maşină, mecanic, melancolia, metal, metalic, milionar, mistere, mizantropie, modernă, monedă, mod, modula, momente, monoton, muzeu, muzică, natural, nazalizînd, neatent, normă, nocturne, note, nupţial, orchestre, organizare, orgă, orgie, orient, orizont, orizontal, opere, ore, ovală, paradoxe, parc, pasional, pedanţi, pianele, piculină, plane, poema(e), poetică, port, pozitivist, preistoric, preocupare, princese, profesori, proletari, proză, publice, pudrat, rafale, raţiune, realizat, regret, reverii, real, reprezintă, romantice, salon, sarcastic, satir, scene, secret, secular, serenadă, sever, signale, simbol, simbolism, solitar, solemn, sonoriza, statice, studiul, sublim, sumbru, surdină, supremă, suspect, suvenir, tablou, taciturn, taverne, terase, tomul, transfigurat, vagă, vals, vapor, vest, vibrează, viol, violet, violină, vitrine* ş.a.

Revin cu insistenţă în poezia bacoviană cuvinte, de cele mai multe ori neologisme, legate de boală, de moarte, de neliniştea organică. Din cauza frecvenţei lor ridicate, aceste neologisme merită să fie citate separat: *agonie, agonizează, alcoolic, alcoolizat, cadavru, cancer, catafalc, cavernos, cavou, degenerat, delir, doliu, eczemă, fantome, ftizie, funebre, funerar, halu-*

cinare, histerie, histerizate, instinct, lugubru, nervi (repetat în titlurile atîtor poezii), *psihoze, sanatorii, simptomă, spasm, spitale* etc.

Determinarea unui neologism cu alt neologism este un procedeu obişnuit în poezia bacoviană şi demonstrează abundenţa acestui material lexical: *agonia violetă, bulevarde glaciale, cartiere democrate, cerc barbar, claxon armonic, complexul organic, crimele burgheze, curentul decadent, decor de doliu, decor miliardar, derizorii ecouri, estetic urban, filozoful proletar, finala melodie, funebra melodie, grave drame sociale, idei tumultuoase, marşul monoton, melodia funerară, ordine militară, prezentară afectat, probleme sociale, secol rafinat, ştiinţa versificării, vastul cavou* ş.a. Nu rare sînt cazurile cînd neologismul cuprinde versuri întregi: *„O poemă decadentă cadaveric parfumată"*, *„Profil de burg gigant"* etc. Nu mai pomenim atîtea poezii care cuprind chiar în titlu neologisme. Menţionăm şi faptul că multe poeme poartă titluri latineşti: *Pulvis, Ego, Vobiscum, Dies irae, Veritas, Requiem, Sic transit, Nihil novi* etc.

Cercetarea neologismului bacovian impune o observaţie care trebuie reţinută. Poetul nu s-a îndreptat către acest izvor lexical cu intenţia de a selecta cuvinte rare, menite să solicite sensibilitatea cititorului prin caracterul lor exotic. A acordat termenului prozaic, gazetăresc, aceeaşi ospitalitate în poezia sa ca şi termenului cules din ştiinţele exacte, ambii consideraţi în afara terminologiei poetice, prozaici. Cîteodată astfel de „prozaisme" cuprind expresii întregi, după cum s-a putut vedea din exemplele citate mai sus.

Poezia lui G. Bacovia, plină de neologisme, ar trebui să reprezinte, în planul limbii literare, o fază foarte avansată. Terminologia politică, citadină, termenii tehnici din domeniul esteticii, cu preponderenţa celor legaţi de muzică şi de literatură, împing poeziile sale spre ultima treaptă de dezvoltare a limbii literare. Cu toate acestea, lectura celor mai multe poezii ale lui G. Bacovia îţi lasă o puternică impresie de vetust, de desuet. Contribuie la acest efect nu numai atmosfera provincială, depăşită, din unele poezii, ci şi vocabularul lor. De fapt conţinutul îşi caută forma corespunzătoare. Nu este cazul să mai revenim asupra cuvintelor legate de moarte şi înmormîntare, care contribuie, într-un grad foarte înalt, la realizarea aerului vetust al unor versuri bacoviene, deşi, după cum am observat, cei mai mulţi termeni din această categorie sînt tot neologisme. Mai interesantă, pentru discuţia noastră, ni se pare preferinţa poetului pentru dubletul uşor arhaic al unor cuvinte. Dubletul este, de cele mai multe ori, tot un neologism, însă aparţine unei categorii cu o situaţie precară în limba romînă. În felul acesta se ajunge la situaţia paradoxală că neologismul este simţit învechit şi cuvîntul romînesc, cu care concura într-o vreme, nu. Aşa stau lucrurile cu neologismele: *amor*, înlocuit aproape total de *iubire*, *amant, amanţi*, înlocuite cu *iubit(ă), îndrăgostit(ă), roză*, înlocuit de *trandafir, suvenir*, înlocuit de *amintire* etc. Unii din aceşti termeni mai circulă doar cu înţelesuri peiorative sau alimentează limbajul polemic. Bineînţeles că în poezia lui G. Bacovia nu circulă cu astfel de sensuri. Alături de termenii înregistraţi, pentru aerul lor desuet, am mai menţiona şi cuvintele: *fantazie*, înlocuit de mai noul *fantezie, clavir*, înlocuit de *pian* şi neuzitatele *mantie, princesă, signale* etc.

Poetul apelează rar şi la alte surse lexicale, în afara neologismului. După cum s-a putut observa, chiar ideea de vechi o sugerează prin neologismul desuet, cu rezonanţe fonetice vechi, şi nu prin arhaism, aşa cum se întîmplă în mod obişnuit. Pentru a atinge acest scop, poetul se serveşte şi de cîteva regionalisme, mai ales în versurile în care evocă tîrgul glodos, cu dughene mizere şi drame meschine sau răscolitoare, condamnat la sufocare de indiferenţa conducătorilor vechiului regim Viaţa se desfăşoară aici, în mahalaua aproape rurală, după un tipar arhaic. Nu vor surprinde, de aceea, termeni ca : *butnărie*, *coceni*, *cotiugare*, *crivat*, *dugheană*, *glod*, *poloboace*, *tîrg*, *uliţă* ş.a. La acestea ar trebui adăugate şi unele fonetisme moldoveneşti ca: *mătasă*, *părete* etc., arhaice (*vecinicie*) sau accentuarea unor cuvinte ca în graiul moldovenesc (*bólnavi*, în loc de *bolnavi*).

Foarte rar la impresia de vechi contribuie anumite procedee gramaticale. Sînt interesante cîteva forme de plural, cum ar fi *parfume*, *zvone*, pentru *parfumuri*, *zvonuri* ca şi întrebuinţarea neobişnuită a unui infinitiv lung (*vioarele-n şoptire* pentru *vioarele în şoaptă*) sau absenţa negaţiei *nu* în construcţii ca : *Şi nici tîrgul s-a schimbat* ; *Nici trebuia*. Ultimul exemplu apare într-o poezie intitulată *Arhaism*.

Poet atît de sensibil la muzică, G. Bacovia are o preferinţă vădită pentru culorile întunecate sau contrastante. Ion Vitner observa, în legătură cu această trăsătură a artei poetului : „Bacovia este un colorist, un vizual, exprimîndu-şi ideile şi sentimentele prin universul impalpabil al culorilor“ [6]). Deşi nu credem că trebuie neglijate, cînd cercetăm, în genere, forţa de sugestie a versului bacovian, anumite efecte muzicale pe care le-a urmărit, posibilităţile sale coloristice se impun atenţiei cu aceeaşi intensitate. De la început trebuie să consemnăm că analogiile pe care le stabileşte poetul nu bruschează niciodată imaginaţia. Simbolurile, după cum s-a spus de atîtea ori, sînt elementare : corbul, plumbul, ploaia, copacul desfrunzit, culoarea întunecată. Imaginea bacoviană nu operează cu ajutorul surprizei, rezultate din ineditul asociaţiei stabilite de poet, ci, de multe ori, prin insistenţa cu care este reluat acelaşi motiv cromatic, sau un cuvînt, cum am văzut în unele exemple citate înainte, cu mare greutate în vers (vezi poezia *Plumb*) :

„Carbonizate flori, noian de negru. . .
Sicrie negre, arse, de metal,
Vestminte funerare de mangal,
Negru profund, noian de negru“.

(*Negru*)

Procedeul este folosit în numeroase versuri şi doar culoarea, rar, se schimbă :

„Amurg de toamnă violet. . .
Pe drum e-o lume leneşă, cochetă ;

6) Ion Vitner, *Ut pictura poesis*, „Gazeta literară“ din 6 septembrie 1956, p. 1. Vezi continuarea studiului în numerele din 13 şi 20 septembrie.

Mulţimea toată pare violetă,
Oraşul tot e violet".

(*Amurg violet*)

Repetiţia devine mecanică şi peisajul, redus la contrastul elementar alb-negru, capătă aspecte ireale, de coşmar:

„Şi frunze albe, frunze negre;
Copacii albi, copacii negri;
Şi pene albe, pene negre,
Decor de doliu funerar. . ."

(*Décor*)

Intîlnim aceeaşi preferinţă pentru contrastul violent alb-negru şi în versurile următoare, în care aripa corbului taie simbolic peisajul dezolant:

„Amurg de iarnă, sumbru, de metal,
Cîmpia albă — un imens rotund —
Vîslind, un corb vine din fund,
Tăind orizontul, diametral".

(*Amurg de iarnă*)

Albul bacovian nelinişteşte şi întristează prin lipsa unei legături puternice cu viaţa. Intră ca element esenţial într-un decor artificial, în care te aştepţi să evolueze marionete, nu fiinţe adevărate (v. poeziile *Balet*, *Alb*):

„Orchestra începe cu-o indignare graţioasă.
Salonul alb visa cu roze albe —
Un vals de voaluri albe. .
Spaţiu, infinit, de tristeţă armonioasă. . ."

(*Alb*)

Poetul îşi precizează preferinţele coloristice cu cuvintele: *Poezie, poezie. . . Galben, plumb, violet. . .* Gama culorilor obişnuite, de cele mai multe ori închise, grave, este rar sfîşiată de accente strălucitoare, calde:

„Verde crud, verde crud. .
Mugur alb, şi roz şi pur,
Vis de-albastru şi azur,
Te mai văd, te mai aud!"

(*Note de primăvară*)

Chiar şi în astfel de situaţii, printr-o determinare simplă şi prin insistenţa repetiţiei, culoarea îşi păstrează un timbru specific bacovian, apăsător. Cromatica bogată a fasciculului solar desfăcut de stropii havuzului, în amurg, se asociază mai degrabă unei decapitări:

„Havuzul din dosul palatului mort
Mai aruncă, mai plouă, mai plînge —

Şi stropi căzînd, în amurg, iau culori :
De sineală, de aur, de sînge".
(Amurg antic)

Ultimul vers se repetă la sfîrşitul fiecărei strofe

În toate versurile citate pînă aici, foarte rar ne-a oprit atenţia imaginea bazată pe o asociaţie surprinzătoare, nemaiîncercată. Alături de versurile atît de cunoscute: *Aud materia plîngînd, Un gol istoric se întinde* din poezia *Lacustră* pot fi citate puţine exemple de „figuraţie deosebită" [7]). De cele mai multe ori poetul apelează la epitetul general, de uz curent, fără vreo accepţie figurată, păstrîndu-se în cadrul unei determinări stricte, prozaice: *bulevarde glaciale, duminică simplă, burgheză, oglinda larg ovală, oraşul vast, parcul falnic, antic şi solemn, parcul secular, pădurea sonoră, sinistra foame, sinistra noapte, sinistru semn, străzi elegante, suspecte umbre, vremuri grave* etc. etc. Îndepărtate de atmosfera generală a poeziei, exemplele citate par lipsite de orice semnificaţie poetică. Numai incluse tehnicii repetiţiei, în care poetul excelează, poate fi judecată adevărata lor valoare. Fără să ajungă la „rafinamentul" altor poeţi simbolişti, G. Bacovia încearcă, rar, şi analogia mai îndrăzneaţă: *amurg de metal, frunze de metal, parc de plumb, plumb de iarnă, frig violet, veselie de eter* etc. Poetul cultivă şi analogia cărturărească: *toamnă literară, E-o toamnă ca o poezie veche, zăvoiul decadent* etc. Mai rar imaginea este tonică: *toamna goală va dansa cu plete de grîu şi de vin.*

Aproape dezbrăcată de imagini, poezia lui G. Bacovia foloseşte, în schimb, pe o scară largă, anumite procedee sintactice, între care repetiţia joacă rolul cel mai important. Tehnica repetiţiei convine în gradul cel mai înalt sondajului psihologic în subconştient întreprins de poet. Dacă trecem peste frecvenţa ridicată a repetiţiei, care de altfel nu conduce la o frază arborescentă, trebuie să subliniem construcţia foarte simplă, lineară, a frazei, lipsită aproape total de complicaţiile topice obişnuite în creaţia altor poeţi. De cele mai multe ori poetul relatează sec, în puţine cuvinte, fapte în aparenţă disparate, care nu reuşesc niciodată să se înlănţuie într-o anecdotă, nici măcar într-o fază primară a acesteia. Propoziţiile principale, de multe ori simple, eliptice, se înşiră de-a lungul unor strofe întregi. Ar putea fi culese, aproape la întîmplare, un număr foarte ridicat de exemple care să demonstreze că sintaxa bacoviană, admirabil instrument pentru a sugera vidul sufletesc provocat de condiţiile exterioare (societate-natură), se desfăşoară după cele mai simple norme:

„Şi toamna, şi iarna
Coboară-amîndouă ;
Şi plouă, şi ninge, —
Şi ninge, şi plouă".
(Moină)

7) V. Şerban Cioculescu, *Aspecte lirice contemporane,* Buc., Casa Şcoalelor, 1942, p. 190.

E greu de închipuit o economie verbală mai accentuată și o sintaxă redusă la o schemă mai simplă. Acest model nu poate fi egalat decît de exemple oferite tot de poezia bacoviană :

„E toamnă, e foșnet, e somn. . .
Copacii, pe stradă, oftează ;
E tuse, e plînset, e gol. . .
Și-i frig și burează".
(Nervi de toamnă)

Elementul principal al sintaxei bacoviene este propoziția principală. Dezvoltată, ea se ridică foarte rar dincolo de prezența unui atribut sau complement, care își respectă, de multe ori cu strictețe, locurile consacrate în propoziție :

„Trec singur pe poduri solitare,
Și-aștept în zăpadă. . . dar ce mai aștept ?"
(Plumb de iarnă)

Notația bacoviană se realizează peste tot eliptic și atmosfera devine statică. Nu va surprinde, de aceea, absența predicatului :

„Poezie, poezie. . .
Galben, plumb, violet. . .
Și strada goală. . .
Ori așteptări tîrzii,
Și parcuri înghețate. .
Poet, și solitar. . .
Galben, plumb, violet,
Odaia goală,
Și nopți tîrzii. . .
Îndoliat parfum
Și secular. . .
Pe vecinicie. . ."
(Din urmă)

Stilul acesta abrupt poate merge pînă la înșirarea unor versuri care, judecate izolat, dau aparența unor titluri decupate din ziare, dispuse într-o relativă ordine în jurul unei idei centrale. Formula aceasta tehnică se întemeiază aproape în întregime pe înșirarea unor substantive, cu absența totală a oricăror părți de legătură între ele, ca în această poezie intitulată gazetărește: *De ultimă oră :*

„Progrese în științe,
Semnale, descoperiri
Cămin, colibă, adăpost. . .
Nopți roșii, cutremur. . .
Renașterea lumii".

În poezia *Note de toamnă* din volumul *Plumb*, poetul apasă cu toată greutatea pe antiteza care-i provoacă meditația tristă. Propozițiile principale se juxtapun după modelele consacrate și nu lipsesc nici cele eliptice :

„Toamna-n grădină și-acordă vioara,
Strada-i pustie. . .
Orașul e plin de hambare, —
De pîinea cea nouă duduie moara.
O frunză s-a lăsat pe-o mînă-ntinsă care cere. . .
Orașul gol. . .
Cetate depărtată :
Frunzișul smuls. . ."

Hambarele pline și mîna cerșetoare devin simboluri acuzatoare, care nu au nevoie de artificii retorice. Propoziția concentrată, eliptică chiar, repetiția sînt mijloacele sintactice preferate de acest poet, străin de tentațiile retoricii aproape în toate poeziile pe care le-a scris.

În *Poema finală* din culegerea *Cu voi* (1930) sînt cîteva versuri care pot prilejui o trecere în revistă a tuturor procedeelor artei bacoviene asupra cărora ne-am oprit pînă aici :

„Plumb și furtună, pustiu,
Finis. . .
Istoria contemporană. . .
E timpul. . . toți nervii mă dor.
O, vino o dată, măreț viitor".

Tristețea poetului este provocată de lumea împărțită strîmb în care trăiește. Îi cunoaște resorturile șubrezite și, cu nervii îndurerați de așteptare, își mărturisește încrederea în „viitorul măreț" spre care nu încetează să aspire. Vocalele grave, și în primul rînd vocala sumbră *u (plumb, furtună, pustiu)*, vocala ascuțită *i (finis)*, neologismul obișnuit, destrămarea frazei în articulațiile ei elementare închid, în chipul cel mai fericit, acest conținut grav, de prevestire sumbră și afirmă, timid, dar consecvent, aspirația, mereu trezită, dar mereu dezamăgită, către un viitor mai bun.

ЯЗЫК И СТИЛЬ Г. БАКОВИИ

Краткое содержание

Работа рассматривает мастерство Г. Баковии, которое характеризуется особой простотой языкового материала, использованного поэтом в его стихах.

Проводится также анализ эстетических функций звуков, которые придают стиху особую музыкальность, анализ словаря, как и анализ некоторых грамматических особенностей и синтаксических средств предпочитаемых поэтом как, например : сжатость предложения, эллипсис, повторение и др.

Все эти средства использованы поэтом с целью искренней передачи подавляющих душевных состояний, вызванных несправедливым строем, в котором он был вынужден прожить большую часть своей литературной деятельности.

LA LANGUE ET LE STYLE DE G. BACOVIA

Résumé

Le travail entreprend l'étude de l'art de G. Bacovia en partant de l'examen des matériaux linguistiques. On analyse les fonctions esthétiques des sons qui prêtent au vers une musicalité spécifique à la poésie de Bacovia, le vocabulaire, quelques-unes des particularités syntaxiques chères au poète : la proposition concentrée, l'ellipse, la répétition, etc.

La poète se sert tous ces moyens afin de dévoiler son état d'âme provoqué par l'ordre social injuste ou il a été obligé de mener la plus grande partie de son activité littéraire.

DEZVOLTAREA LINGVISTICII ÎN REPUBLICILE SOVIETICE BALTICE

DE

A. VRACIU

La 21 iulie 1962 se împlinesc 22 de ani de la proclamarea Puterii Sovietice în Lituania, Letonia și Estonia. Intrînd în familia frățească a U.R.S.S., letonii, lituanienii și estonienii își desfășoară forța și talentul lor pe făgașul unei vieți noi, alături de celelalte popoare ale Uniunii Sovietice. Mari și numeroase sînt realizările în ceea ce privește îmbunătățirea condițiilor de viață și de creare a unei culturi progresiste. Știința, literatura, arta iau acum o amploare necunoscută anterior. Dacă ne-am limita, de exemplu, numai la studiile de lingvistică, am constata un avînt impunător al cercetărilor întreprinse în anii care s-au scurs de la instaurarea orînduirii socialiste în Republicile Baltice. Astfel, a fost extirpată influența concepțiilor burgheze, idealiste și a celor materialist-vulgare a lui N. I. Marr cu privire la limbă și esența ei. Rezolvarea problemelor de lingvistică generală și particulară se face astăzi pe baza principiilor metodologiei marxist-leniniste.

În R.S.S. Estonă lingviștii au avut de elaborat normele gramaticale și ortografice ale limbii naționale. Constituită în a doua jumătate a sec. al XIX-lea pe baza dialectelor de sus, limba estonă literară nu fusese normalizată în măsură suficientă. Așa se face că pînă în ultima vreme vocabularul, morfologia și ortografia ei abundau în forme paralele, forme care împiedicau crearea unei limbi naționale unice.

Sub conducerea Institutului de limbă și literatură al Academiei de Științe a R. S. S. Estone lingviștii au contribuit la stabilirea normelor limbii literare [1]).

La alcătuirea manualelor de limbă estonă pentru școlile medii s-a putut constata cît de puțin au fost studiate în trecut problemele de gra-

1) Asupra acestei probleme, vezi articolul lui E. J. Nurm, Из практики нормализации эстонского литературного языка, „Probleme de cultivare a limbii", vol. I, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1955, p. 34—51.

matică teoretică. De aceea, s-a luat hotărîrea elaborării unei gramatici științifice a limbii estone literare [2]). Paralel cu aceasta au fost întocmite dicționare bilingve (de ex. *Dicționarul rus-estonian*) [3]), terminologice: un *Dicționar de terminologie politică și economică* [4]) și un ***Dicționar al terminologiei juridice*** [5]), precum și mai multe tipuri de dicționare ortografice, dintre care un dicționar mai mare, în 8 volume. S-a pus, de asemenea, problema alcătuirii unui dicționar explicativ al limbii estone, elaborarea de dicționare complete ruso-estoniene și estono-ruse etc. Sînt în curs de pregătire ***Dicționarul academic al limbii și graiurilor estone*** și un ***Dicționar etimologic***.

Un accent deosebit s-a pus și pe cercetarea limbii operelor literaturii artistice. A fost studiată limba operelor lui Eduard Vilde (1865—1933), reprezentant de frunte al realismului critic în literatura estonă, a lui A. Jakobson și a altor scriitori. S-a urmărit apoi rolul scriitorilor din sec. al XIX-lea și al XX-lea în dezvoltarea limbii literare: rolul lui F. R. Kreuzwald (1803—1882), K. R. Jakobson (1841—1882), V. E. Kinghisepp (1888—1922), E. Vilde, A. Tammsaare (1878—1940), A. Jakobson, A. Hint și a altor reprezentanți de seamă ai literaturii clasice sau contemporane.

Multe cercetări sînt axate în jurul problemelor de istorie a limbii și dialectologiei estone. Studierea dialectelor estone de sud a făcut posibilă cunoașterea mai profundă a relațiilor culturale și economice ruso-estoniene [6]).

Am mai putea menționa, de asemenea, interesul deosebit care este acordat în R. S. S. Estonă problemelor de gramatică comparată a limbilor fino-ugriene [7]).

---

2) Una din problemele de teorie și istorie a limbii estone este discutată în studiul lui E. N. Päll, О двух основных формах инфинитива в эстонском языке, „Доклады и сообщения Института языкознания АН СССР", vol. VII, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1955, p. 32—54.

3) Dicționarul a apărut între anii 1940 și 1947 în 10 fascicule de format mare, sub redacția lui P. Arumaa, B. V. Pravdin și J. V. Veski. În prezent se pregătește un nou dicționar rus-estonian de proporții și mai mari. Vezi «Вопросы языкознания», nr. 1, 1959, p 147. În anul 1955 au fost publicate: *Dicționarul eston-rus* (Editura estonă de Stat, Tallin, 823 p.), elaborat de I. Tamm, sub redacția lui B. Pravdin și ed. a II-a a *Dicționarului rus-eston* (Editura estonă de stat, Tallin, 711 p.), întocmit de V. Muhel și redactat tot de B. Pravdin. Dicționarul cuprinde aproximativ 35 000 de cuvinte.

4) Elaborat în cadrul Institutului de limbă și literatură al Academiei de Științe a R. S. S. Estone de un colectiv alcătuit din E. Nurm, E. Raja' și M. Kindlam, acest dicționar a fost tipărit în anul 1955.

5) În legătură cu problemele terminologiei estone vezi articolul acad. J. V. Veski, Вопросы эстонской терминологии, «Труды Института языка и литературы Академии Наук Латвийской ССР», vol. II, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1953, p. 159—169.

6) Dintre lucrările consacrate recent problemei elementelor rusești în lexicul limbii estoniene, vezi M. Must, *Vene laensõnade laenamisel ja kodunemisel valitsevatest seaduspärasustest eesti keeles* (Despre legile fundamentale ale împrumutului și adaptării cuvintelor rusești în limba estonă), «Eesti NSV Teaduste Akadeemia», Ühiskonnateaduste seeria, nr. 2, 1956, p. 128—142. Revista mai publică și articolele acad. J. V. Veski, *Ebakohti eesti kirjakeele sõnavaras* (Unele abateri de la normă în lexicul limbii estone literare), p. 103—116); acad. P. Ariste, *Maakeel ja eesti keel* (Denumirile limbii estoniene *maakeel și eesti keel*), p. 117—125. În privința dezvoltării lingvisticii estone pînă în anul 1952, vezi articolul lui A. H. Kask, Состояние эстонского языкознания и задачи языковедов республики, «Труды Института языка и литературы Академии Наук Латвийской ССР», vol. II, p. 23—32.

7) Cf. studiile acad. P. A. Ariste: К вопросу о развитии ливского языка, «Труды Института языкознания Академии Наук СССР», vol. IV, 1954, p. 254—307; S-овый

Succese mari a înregistrat în acest răstimp și lingvistica lituaniană [8]). După instaurarea Puterii sovietice activitatea științifică în acest domeniu începe să fie coordonată de Institutul de limbă și literatură al Academiei de Științe a R. S. S. Lituaniene. Institutul are două secții: una de lexicografie și limbă contemporană și alta de dialectologie și istorie a limbii. În afară de aceasta, în cadrul Institutului funcționează și o Comisie terminologică.

În planul de lucru al Institutului figurează, ca obiective principale, elaborarea unei gramatici descriptive și normative a limbii lituaniene literare contemporane și alcătuirea de dicționare. La întocmirea *Gramaticii*, al cărei prim volum urmează să apară în curînd, participă și membri ai catedrei de limba lituaniană a Universității din Vilnius.

Deosebit de mari și frumoase sînt realizările lingviștilor lituanieni în domeniul lexicografiei [9]).

În anul 1941 a apărut primul volum al *Dicționarului limbii lituaniene (Lietuvių kalbos žodynas)* (conceput în 8 volume) elaborat de Institutul de limbă și literatură al Academiei de Științe a R.S.S Lituaniene. În anul 1947 iese de sub tipar al doilea volum, în 1956 — al treilea, iar în 1957 — cel de-al IV-lea. Începînd cu volumul III, acest dicționar explicativ este elaborat după alte principii, principii verificate de teoria și practica lexicografiei sovietice. Terminologia științifică, tehnică și politică este mai bogat ilustrată. Pentru stabilirea sensurilor la diferite cuvinte au fost alese citatele cele mai reprezentative din literatura beletristică lituaniană, clasică și contemporană [10]). Acest dicționar va cuprinde 80 000 de cuvinte și va fi cel mai complet dintre dicționarele existente în prezent pentru limba lituaniană.

Paralel cu pregătirea dicționarului în 8 volume, a fost întocmit și publicat (în 1954) ***Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (Dicționarul limbii lituaniene contemporane)*** [11]). Acest dicționar conține, în principiu, întregul

---

иллатив в прибалтийско-финских языках, «Доклады и сообщения Института языкознания АН СССР», vol. VII, 1955, p. 22—31. Vezi și culegerea de articole Прибалтийско-финское языкознание, Editura de Stat a R.S.S. Autonome Careliene, Petrozavodsk, 1958.

8) În privința dezvoltării lingvisticii lituaniene vezi B. A. Larin, Состояние и задачи литовского языкознания, «Труды Института языка и литературы АН Латвийской ССР», vol. II, Riga, 1953, p. 33—45. T. J. Buchienė, Языкознание в Советской Литве, «Вопросы языкознания», 1954, nr. 1, p. 173—175. J. Otrębski, *Institut de la langue et de la littérature lituaniennes de l'Académie des Sciences de la République Lituanienne Socialiste Soviétique à Vilna*, «Lingua Posnaniensis» VI, Poznań, 1957, p. 188—191. J. Kazlauskas și A. Sabaliauskas, Изучение литовского языка в Литовской ССР, «Вопросы славянского языкознания», fasc. III, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, p. 166—169. «Вопросы языкознания», 1958, nr. 3, p. 143. *Literatūra ir kalba* („Literatură și limbă"), vol. I, 1956, p. 426—430, vol. II, 1957, p. 490—492.

9) În legătură cu istoricul lexicografiei lituaniene, vezi B. A. Larin, Краткий исторический обзор литовской лексикографии, «Лексикографический сборник», fasc. I', Editura de Stat pentru dicționare străine și naționale, Moscova, 1957, p. 119—144.

10) Pentru alte amănunte, vezi B. A. Larin, *op. cit.*, p. 139—144. Volumul al III-lea a fost recenzat de Jan Otrębski în *Lingua Posnaniensis*, VI, Poznań, 1957, p. 192—193.

11) Tipărit sub îngrijirea Editurii de Stat pentru literatură politică și științifică (Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla), Vilnius, 1954, dicționarul conține 45.000 de cuvinte.

vocabular al limbii lituaniene actuale, în mai mică măsură termeni arhaici şi un număr apreciabil de elemente argotice El este foarte util profesorilor. scriitorilor, ziariştilor, studenţilor etc. Apariţia lui constituie un eveniment important atît în lingvistica lituaniană, cît şi în viaţa culturală a Republicii.

Comisia terminologică din cadrul Institutului de limbă şi literatură al Academiei a aprobat publicarea dicţionarelor de terminologie juridică, geologică, geografică şi chimică.

Dintre numeroasele dicţionare bilingve menţionăm: B. Sereiskis, *Trumpas lietuviškai rusiškas žodynas* (Mic dicţionar lituano-rus), Kaunas, 1948, 313 p. (aproximativ 35 000 cuvinte): Ch. Lemchenas, *Rusų-lietuvių kalbų žodynas* (Dicţionar rus-lituanian), Kaunas, 1949 [12]). (Ediţia a II-a apărut în 1955 la Vilnius. are 901 p. şi cuprinde un număr de 48 000 cuvinte): V. Kosuchinas ir. A. Lyberis, *Lietuvių-rusų kalbų žodynas* (pentru uzul şcolilor), Editura de Stat pentru literatură politică şi ştiinţifică, Vilinus, 1956, 391 p. (în jurul a 22 000 cuvinte); Ch. Lemchenas, *Trumpas rusų-lietuvių kalbų žodynas*, Editura de Stat pentru literatură politică şi ştiinţifică, Vilnius, 1957, 440 p. (aproximativ 23 000 cuvinte), J. Talmantas, *Dicţionar polono-lituanian*, Editura de Stat pentru literatură politică şi ştiinţifică, Vilnius, 1955, 350 p. şi, în aceeaşi Editură, un *Dicţionar latin-lituan*, 1955, 696 p. (aprox. 20 000 cuvinte). În anul 1958 apare ediţia a II-a a Dicţionarului ortografic al limbii lituaniene pentru uzul şcolilor *(Lietuvių kalbos rašybos žodynas mokykloms)*, (Editura de Stat pentru literatură pedagogică, Kaunas), dicţionar întocmit de N. Grigas şi A. Lyberis.

O muncă asiduă este depusă în vederea elaborării *Atlasului dialectal al limbii lituaniene*. Pînă în prezent au fost cercetate mai bine de 300 localităţi, adică jumătate din numărul total prevăzut pentru anchetare [13]).

Înainte însă de întocmirea atlasului comun al limbii lituaniene vor fi alcătuite atlase regionale. Astfel. este prevăzută publicarea, deja în cursul acestui cincinal, a unui atlas al dialectelor din Kapsai şi Zanavỹkai.

Concomitent cu cercetările pe teren au fost elaborate şi studii cu caracter monografic consacrate descrierii fenomenelor lingvistice specifice cutărui sau cutărui dialect [14]).

12) În anul 1941 apăruse la Moscova, în Editura pentru dicţionare străine şi naţionale, Русско-литовский словарь, un dicţionar de proporţii mai mici, alcătuit de S. I. Rozen, sub redacţia prof. B. A. Larin.

13) In legătură cu aceasta vezi J. J. Senkus, Исследование литовских диалектов, «Вопросы языкознания», 1957, nr. 5, p. 98—100.

14) Dintre monografiile şi studiile de dialectologie publicate în aceşti ani menţionăm: J. Senkus, *Pazanavykio kapsu tarmė*, 1955; Id., *Nauja medžiaga apie lietuvių kalbos tarmės* (Noi materiale de dialectologie lituaniană), «Lietuvos TSR Akademijos Darbai», serija A, 1, 1955; K. Morkunas şi A. Vidugiris, *Unele particularităţi ale graiurilor Lituaniei nord-estice*, ibidem, serija A, 2, 1957; V. Grinaveckis. *Šiaurės vakarų dūnininkų tarmių fonetinės ypatybės ir jų raida*, Vilnius, 1956; M. K. Kinduris, Литовский говор в белорусском окружении, Leningrad, 1956; E. Grinaveckienė *Mituvos upyno tarmė* (Graiul din bazinul Mituva), Vilnius, 1956; J. Senkus, *Pirmosios lietuviškos knygos tarmė* (Graiul primei cărţi lituaniene), «Lietuvių kalbotyros klausimai» („Problemele lingvisticii lituaniene"), vol. I, Editura de Stat pentru literatură politică şi ştiinţifică, Vilnius, 1957, p. 67—83; E. Mikalauskaitė, *Kirčio ir priegaidės kaita, arba metatonija, pietvakarių dzūkų tarmėje*

Trebuie să arăt că studiul graiurilor lituaniene prezintă importanță, pe de o parte, pentru istoria limbii și a poporului, pentru precizarea normelor limbii literare contemporane, iar pe de alta, pentru gramatica comparativă — istorică a limbilor baltice, slave și a celorlalte ramuri indo-europene. Materialele dialectologice adunate și interpretate în ultimii ani au confirmat și precizat în același timp principiile fundamentale privitoare la particularitățile evoluției foneticii și morfologiei grupului de limbi baltice [15]).

Diverse probleme de teorie și istorie a limbii sînt discutate în publicațiile Institutului de limbă și literatură al Academiei de Științe a R. S. S. Lituaniene sau în volume aparte.

Deosebit de interesantă este monografia lui V. Vaitkevičiūtė, *Lietuvių literaturinės kalbos priebalsinių fonemų sudėtis* (Componența fonemelor consoane ale limbii lituaniene literare) [16]). Sprijinindu-se pe principiile foneticii generale, considerate în legătura lor indestructibilă cu teoria fonemului, autoarea întreprinde un studiu experimental asupra consonantismului limbii lituaniene literare contemporane. Se stabilește că lituaniana are 45 de consoane, dintre care 24 oclusive, 19 constrictive și 2 vibrante. Din numărul total de foneme consoane, 6 constrictive, și anume *f, f', x, x', γ, γ'* și două oclusive *d'* și *t'*, au fost împrumutate din alte limbi și sînt folosite numai în cuvintele de origine străină. Clasarea consoanelor se face după organul activ și modul de pronunțare. Toate consoanele, cu excepția lui *j*, se împart în dure și moi. Experiențele efectuate de autoare, în Laboratorul de fonetică al Universității „A. A. Jdanov" din Leningrad, sub conducerea prof. L. R. Zinder, au scos la iveală că înaintea vocalelor anterioare *(i, ε, oe, e)* și a diftongilor *(iε, εi, oei)* consoanele dure sînt palatalizate mai puțin decît cele moi înaintea vocalelor posterioare, ceea ce constituie un indiciu în privința caracterului asimilator al muierii celor dintîi. Excepție fac doar africatele și consoanele *f, x, γ* în rîndul cărora apare în mod clar distincția: *consoane dure* și *consoane moi*. Totuși și celelalte consoane înaintea vocalei *(i :)*, de regulă, se diferențiază numai puțin sau chiar de loc de consoana moale corespunzătoare. Cauza lipsei evidente de deosebire între consoana palatalizată și moale în cazul de față trebuie căutată, după cum arată V. Vaitkevičiūtė nu în natura consoanei palatalizate, a cărei muiere depinde exclusiv de poziție, ci în vocala *(i:)*. Cu toate acestea, unele consoane moi (de pildă *k', g', n',)* se apropie de mediolingvale, iar muierea lor înaintea lui *(i)* este relativ mai mică. Prin urmare, și înaintea lui *(i:)*,

ibidem, p. 85—95; J. Aleksandravičius, *Kirtis ir priegaidė Kretingos tarmėje*, ibidem, p. 97—107; V. Grinaveckis, *Šiaurės vakarų dūnininkų tarmių kirtis*, ibidem, p. 109—118; E. Grinaveckienė, *Mituvos upyno tarmės fonetika*, ibidem, p. 119—180; J. Kardelytė, *Liepiamosios nuosakos dvejopos formos ir jų vartojimas rytų Lietuvos tarmėse* (Forme duble de imperativ și întrebuințarea lor în dialectele din partea orientală a R.S.S. Lituaniene), ibidem, p. 181-188; I. Jašinskaitė, *Kirtis, priegaidė ir jų poveikis vokalizmui Biržų tarmėje*, ibidem, p. 189—195.

15) Cf. și J. Senkus, Исследование литовских диалектов, «Вопросы языкознания», 1957, nr. 5, p. 99—100.

16) „Lietuvių kalbotyros klausimai", vol. I, p. 5—66. In privința accentului și a intonației în limba lituaniană literară contemporană, vezi lucrarea recentă a lui A. Laigonaitė, *Literatūrinės lietuvių kalbos kirčiavimas*, Vilnius, 1959.

ca şi înaintea celorlalte vocale prepalatale, consoanele *k', g'* şi *n'* (palatalizate) sînt, fără îndoială, variante ale consoanelor dure, nu ale celor moi, căci, în acest caz variantele muiate ar trebui să fie palatalizate într-o măsură cu mult mai mare decît fonemele moi.

În problema clasificării consoanelor limbii lituaniene literare contemporane în foneme autonome şi variante ale fonemelor V. Vaitkevičiūtė foloseşte unele din ideile acad. L. V. Şcerba (1880—1944) cu privire la fonologie şi teza de doctorat a prof. L. R. Zinder, *Одщая фонетика* (Fonetica generală) (2 volume, Leningrad, 1954) (manuscris)[17].

Concluzia la care autoarea ajunge — şi cu care sîntem în întregime de acord — este aceea că o trăsătură specifică a limbii lituaniene o constituie pronunţarea exclusiv apicală a consoanelor şi lipsa totală a pronunţării dorsale şi cacuminale[18].

Dintre alte cercetări lingvistice apărute în ultimii ani relevăm: P. Gaiīūnas, *Lietuvių kalbos gramatinis nagrinėjimas* (Analiza gramaticală a limbii lituaniene)[19]; Z. Zinkevičius, *Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai* (Cu privire la istoria adjectivelor pronominale în limba lituaniană)[20]; A. Valeckienė, *Dabartinės lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių vartojimas* (Întrebuinţarea formelor pronominale ale adjectivelor în limba lituaniană contemporană)[21]; A. Lyberis şi K. Ulvydas, *Lietuvių literatūrinės kalbos leksikos praturtėjimas tarybinės santvarkos metais* (Îmbogăţirea lexicului limbii lituaniene literare în perioada sovietică)[22]; J. Paulauskas, *Veiksmažodžių priešdėlių funkcijos dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje* (Funcţiile prefixelor verbale în limba lituaniană literară contemporană)[23]; E. A. Galnaitytė, *Лексические значения глагольной приставки* по — *в соответствии с приставкой* pa — *литовского языка*[24]; T. B. Bulîghina, *Неглагольные сочетания с родительным падежом в современном литовском литературном языке*[25].

---

17) Ulterior autorul a publicat, în volum, o parte din rezultatele la care ajunsese în disertaţie. Vezi L. R. Zinder, Общая фонетика, Editura Universităţii din Leningrad, 1960, 336 p.

18) Vezi şi nota autoarei По поводу статьи И. И. Цукермана „Преподавание фонетики русского языка литовцам", în «Вопросы языкознания», 1956, nr. 4, p. 96–98.

19) Editura de Stat pentru literatură pedagogică, Kaunas, 1956, 77 p.

20) Editura de Stat pentru literatură politică şi ştiinţifică, Vilnius, 1957, 132 p. Id., Некоторые вопросы образования местоименных прилагательных в литовском языке, «Вопросы славянского языкознания», fasc. III, Moscova, 1958, p. 50—100. Vezi şi V. V. Ivanov şi V. N. Toporov, Новое в литуанистике, în «Вопросы языкознания», 1959, nr. 1, p. 110—112.

21) *Literatūra ir kalba*, vol. II, Institutul de limbă şi literatură al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Lituaniene, Editura de Stat pentru literatură beletristică, Vilnius, 1957, p. 159—328. Vezi şi Autoreferatul disertaţiei de candidat: Употребление местоименных форм имён прилагательных в современном литовском языке, Vilnius, 1958, 18 p.

22) *Literatūra ir kalba*, vol. III, 1958, p. 31—110.

23) *Ibidem*, p. 301—453.

24) «Славянское языкознание», Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1959, p. 59—71.

25) Ibidem, p. 217—231.

Diversitatea lucrărilor menționate mai sus — la care se mai adaugă și numeroase cercetări întreprinse în domeniul gramaticii comparative-istorice [26]) — denotă o dezvoltare intensă a preocupărilor lingvistice în R.S.S. Lituaniană. Toate aceste studii prezintă importanță de prim ordin în rezolvarea celor mai actuale probleme de lituanistică [27]).

În R.S.S. Letonă activitatea lingvistică a repurtat, de asemenea, succese remarcabile [28]). O realizare strălucită o constituie, de pildă, apariția în anul 1959, a primului volum din *Gramatica limbii letone literare contemporane* [29]), care adresează unui public larg. Elaborarea în cadrul Institutului de limbă și literatură al Academiei de Științe a R.S.S. Letone, această operă fundamentală cuprinde tratarea amplă a derivării și morfologiei, precedată de expunerea principalelor probleme de fonetică. Deși descriptivă și normativă, *Gramatica limbii letone literare contemporane* conține, totuși, numeroase elemente comparative-istorice. În stabilirea principiilor călăuzitoare autorii s-au folosit de experiența acumulată în acest domeniu de lingviștii sovietici în procesul de alcătuire a gramaticilor teoretice. Un loc deosebit îl ocupă aici studiile acad. J. M. Endzelin, în primul rînd *Gramatica limbii letone* (1922, 1951), în care faptele lingvistice sînt dezbătute în sincronie și diacronie. Prin publicarea *Gramaticii Academice*, specialiștii capătă un ajutor extrem de prețios și de autorizat în cele mai variate probleme ale limbii letone literare contemporane. Apariția acestei lucrări denotă, în același timp, că lingviștii letoni renunță la o concepție formulată anterior, concepție potrivit căreia alcătuirea *Gramaticii* trebuie să fie precedată de studii monografice consacrate diverselor chestiuni teoretice de fonetică, morfologie și derivație.

Secția lexicografică a Institutului de limbă și literatură al Academiei de Științe a R.S.S. Letone pregătește în prezent un *Dicționar explicativ al limbii letone literare contemporane* într-un volum, după care va urma elaborarea unui dicționar de proporții mai mari în 6 volume [30]).

---

26) Ca, de exemplu, V. Mažiulis, Происхождение приставки *da* — в балтийских языках, «Вопросы славянского языкознания», fasc. III, p. 127—133; Id., Заметки к вопросу о древнейших отношениях балтийских и славянских языков. Editura de Stat a R.S.S. Lituaniene pentru literatură politică și științifică, Vilnius, 1958, 20 p.; J. Sabaliauskas, ***Baltų kalbų žemės ūkio augalų pavadinimų kilmės klausimu*** (În problema originii denumirilor de plante agricole în limbile baltice). ***Literatūra ir kalba***, vol. III, p. 454—461.

27) Pentru alte aspecte ale lingvisticii lituaniene, vezi articolele menționate în nota 8.

28) În ceea ce privește dezvoltarea lingvisticii letone pînă în anul 1952, vezi articolul lui A. J. Pelše, Состояние латышского языкознания и задачи языковедов республики, «Вопросы языкознания», nr. 3, 1952, p. 79—92, reprodus și în «Труды Института языка и литературы АН Латвийской ССР», vol. II, 1953, p. 5—22.

29) ***Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika***, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1959, 830 p. Vezi și M. M. Lepika, Обсуждение рукописи первого тома Грамматики современного латышского языка, «Вопросы языкознания», nr. 3, 1957, p. 161—163. Vezi și recenzia noastră în „Studii și cercetări științifice", Filologie, Academia R.P.R., Filiala Iași, XIII, 1962. fasc. 1, p. 132—138.

30) Vezi și P. Dāle, Обсуждение макета Толкового словаря современного латышского языка, «Вопросы языкознания», nr. 3, 1958, p. 144—145.

O rodnică activitate desfășoară în anii aceștia cunoscutul lingvist leton, acad. J. M. Endzelin (1873—1961). Dintre numeroasele lucrări publicate de autor din 1940 pînă în ultima vreme cităm[31]) : *Senprūšu valoda. Ievads. gramatika un leksika* (Limba prusiană veche. Introducere, gramatică și lexic), Editura Universității din Riga, 1943, 288 p. : *Altpreussische Grammatik*, Riga, 1944, 202 p. ; *Ievads baltu filoloģijā* (Itroducere în filologia baltică)[32]), Editura Universității din Riga, 1945, 75 p. ; *Baltu valodu skaņas un formas* (Sunetele și formele limbilor baltice)[33]), Editura letonă de Stat, Riga, 1948, 260 p. : *Le lingue baltiche*. „Paideia", 1950, nr. 2—3, p. 107—112 ; *Latviešu valodas gramatika* (Gramatica limbii letone), Editura letonă de Stat, 1951, 1100 p. ; О латышско-финских языковых связях, în volumul Памяти академика Льва Владимировича Щербы, Editura Universității din Leningrad, 1951, p. 299—304 ; Древнейшие славяно-балтийские языковые связи, „Труды Института языка и литературы АН Латвийской ССР", vol. II, 1953, p. 67—82 ; *Latviešu valoda Vidzemē* (Limba letonă în Vidzeme), ibidem, vol III, 1954, p. 125—136 și opera monumentală *Latvijas PSR vietvārdi* (Numele de locuri în R.S.S. Letonă), 425 p.[34]).

Înainte de a apărea *Sunetele și formele limbilor baltice*, lingviștii nu dispuneau de o gramatică comparată a acestei ramuri indo-europene[35]). Se simțea, prin urmare, lipsa unei lucrări sistematice de felul celor pe care le avem pentru idiomurile neolatine, pentru ramura slavă sau germanică. Un atare studiu era de dorit însă nu numai pentru a satisface exigențele specialiștilor, ci și pentru a răspunde unor cerințe de ordin practic. Avem în vedere faptul că în R.S.S. Lituaniană și R.S.S. Letonă — țări în care se vorbesc limbile baltice — programa analitică a facultăților de filologie prevede un curs de gramatică comparată, curs care, pe lîngă chestiuni de gramatică propriu-zisă, mai are de tratat probleme de lexicologie, fonetică și dialecto-

31) Pentru rest, vezi Akademikis Jānis Endzelīns, *Bibliografija*, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1958, p. 74—80.

32) Recenzată de L. A. Bulahovski, în «Мовознавство. Наукові записки», vol. 4—5, Kiev, 1947, p. 261.

33) Recenzată de prof. J. Otrębski, în «Lingua Posnaniensis», t. 2, 1950, p. 268—274. În anul 1957 lucrarea a fost tradusă în limba lituaniană : *Baltų kalbų garsai ir formos*, Editura pentru literatură politică și științifică, Vilnius, 240 p.

34) Recenzată de : H. Bendiks, *Dažas piezīmes par akademiķa J. Endzelīna „Latvijas PSR vietvārdiem"* (Unele observații asupra „Numelor de locuri din R.S.S. Letonă" a acad. J. Endzelin), «Literatura un Māksla», 1957, nr. 44 ; M. Rudzīte, *Vērtīgs J. Endzelīna pētījums* (O prețioasă cercetare a lui J. Endzelin), „Cīņa", 1957, nr. 259 ; D. Veide, *Nozīmīgs darbs valodas zinātnē* (O remarcabilă lucrare de știință a limbii), «Zemgales Komunists», Jelgava, 1957, nr. 48 ; K. Gaudin, Новый монументальный труд академика Я. Эндзелина, «Советская Латвия», 1957, nr. 269. Id., Топонимические названия Латвийской ССР (К выходу в свет 1-й части 1-го тома монументального труда академика Я. Эндзелина), «Известия Академии Наук Латвийской ССР», 1957, nr. 9, p. 171—174 ; B. Gornung, Акад. Я. Эндзелин. Топонимические названия Латвийской ССР, «Лексикографический сборник», fasc. II, Moscova, 1957, p. 195 ; A. Sabaliauskas, *Latvijos TSR vietovardžiai*, «Literatură și limbă», vol. II, Editura pentru literatură beletristică, Vilnius, 1957, p. 397—403.

35) E drept, pentru unele probleme de gramatică comparată a limbilor baltice se folosea o carte mai veche a lui J. Endzelin, *Lettische Grammatik*, Riga, 1922, 862 p.

logie, cu scopul de a ilustra originea comună, specificul și evoluția limbilor veche prusiană, lituană și letonă. De aceea a fost primită cu un viu interes lucrarea lui Endzelin, *Baltu valodu skaņas un formas*[36]. Ea venea să completeze lacuna existentă atît în lumea lingvistică, cît și în practica universitară.

În studiul său autorul rezumă o parte din rezultatele cercetărilor efectuate ani de-a rîndul în domeniul foneticii și morfologiei limbilor baltice. Se cuvine menționat faptul că structura lor prezintă o deosebită importanță pentru lingvistica generală și cea comparativă-istorică. Sînt discutate aici: problema accentului și a intonațiilor (asemănări și deosebiri, cazuri de metatonie), corespondențele de sunete între limbile baltice atestate în monumente scrise și protobaltică, între grupul baltic și celelalte ramuri indo-europene, prefacerile fonetice, precum și toate chestiunile de morfologie (sub aspect comparativ, istoric și descriptiv). În interpretarea fenomenelor lingvistice J. Endzelin se sprijină nu numai pe materialul cules din texte, ci și pe datele furnizate de dialectologie (în cazul limbilor letonă și lituană). *Baltu valodu skaņas un formas* este indisolubil legată de *Lettische Grammatik*, la care, de altfel, se fac dese trimiteri.

Sunetele și formele limbilor baltice reprezintă un ciclu de lecții ținut de autor la facultatea de filologie a Universității din Riga. Deși în prefață acad. J. Endzelin menționează că studiul se adresează în primul rînd studenților, fapt pentru care autorul a omis o serie de detalii, limitîndu-se numai la discutarea fenomenelor specifice fiecărei limbi baltice în parte, constatăm, totuși, că lucrarea este destinată mai degrabă specialiștilor. Ea necesită temeinice cunoștințe și orientare în bibliografia lingvistică neobișnuit de vastă de care dispunem pentru limbile baltice. Materialul sistematizat în paragrafe este tratat extrem de laconic, fără ca din această pricină să sufere claritatea expunerii[37]. Scopul lucrării a fost acela de a demonstra înrudirea apropiată și originea comună a limbilor lituană, letonă și veche prusiană. În sensul acesta Endzelin ne prezintă fapte convingătoare din limbile și dialectele baltice, concentrîndu-și atenția exclusiv asupra laturii lor fonetice și morfologice. Datele acestor limbi sînt comparate la tot pasul cu cele din alte ramuri indo-europene, menționîndu-se specificul grupului baltic. Astfel, autorul subliniază unele din particularitățile limbilor baltice, pe care le citează în ordinea următoare:

1) Sunetele inițiale s-au conservat în ramura baltică mai bine decît în oricare altă limbă indo-europeană vie;

2) dispariția sunetului *i* după consoane sau înaintea vocalelor palatale;

3) sunetul *m* s-a păstrat și înaintea consoanelor dentale;

4) în conjugare verbele au pentru persoana a III-a singular și a III-a plural aceeași formă.

36) În anul 1950 a apărut la Heidelberg cartea lui E. Fraenkel, *Die baltischen Sprachen*, dar aceasta nu-i gramatică comparată, în sensul strict al cuvîntului, ci mai degrabă o introducere în studiul limbilor baltice.

37) Pentru cei care vor să aprofundeze anumite chestiuni autorul dă, aproape la fiecare paragraf, note bibliografice.

În explicarea asemănărilor existente între limbile balto-slave, acad. J. M. Endzelin acceptă ipoteza apariției lor într-o epocă de comunitate etnică și lingvistică a acestor triburi desprinse din indo-europeană, considerînd fenomenele proprii exclusiv limbilor balto-slave drept inovații comune celor două grupe de limbi. Trăsăturile specifice ramurii baltice și celei slave sînt însă numai enumerate de autor, fără a se insista asupra exemplelor.

În interiorul limbilor baltice Endzelin distinge, cum de altfel era și normal, două subgrupe: subgrupul occidental, care cuprinde limba veche prusiană și subgrupul oriental cu limbile lituană, letonă și kuronă. Lingvistul sovietic se oprește cu această ocazie asupra unor particularități ale limbii vechi prusiene, în comparație cu subgrupul baltic de răsărit, precum și la problema, care dintre limbile respective este mai arhaică. Desigur — și autorul accentuează faptul acesta — în cazul de față se cuvine să pomenim în primul rînd limba lituană. Unele inovații au intervenit, fără îndoială, și în structura lituanei, dar letona le-a dus pînă la capăt. Astfel, din sunetele și formele limbii lituane le putem deduce pe cele ale letonei, ca dintr-o limbă de origine, cum ar fi, de pildă, latina pentru limbile romanice. Prof. J. M. Endzelin crede că modificările așa de simțitoare care au intervenit în sistemul limbii letone ar fi fost, în parte, determinate de substratul finic (livon și eston).

Vorbind despre aspectul limbilor baltice în genere, ar fi fost necesar să se amintească, poate, că și prusiana a conservat o serie de forme foarte vechi, în unele cazuri chiar mai vechi decît lituana. Totuși, numărul prea mic de documente pe care le avem pentru vechea prusiană, precum și denaturările serioase la care au fost supuse locurile de prin texte sub influența limbii germane, nu ne dau posibilitatea să caracterizăm cu precizie structura acestei limbi baltice.

Întrucît lucrarea este intitulată *Sunetele și formele limbilor baltice*, evident, autorul nu ne vorbește nimic despre problemele de lexicologie sau sintaxă. Deși *Baltu valodu skaņas un formas* nu are capitole consacrate în mod special acestor chestiuni, totuși, consultînd lucrarea lui Endzelin, cititorul își poate forma o idee generală despre structura acestor limbi indo-europene. Este vădită strădania autorului de a elucida — folosind metoda comparativă, monumentele scrise și datele dialectelor — protoistoria și istoria grupului baltic.

Același lucru trebuie spus și despre *Latviešu valodas gramatika*, unde problemele generale și speciale ale baltisticii sînt discutate foarte pe larg. Avem aici o cercetare originală, plină de observații subtile. Meritele autorului ei au fost apreciate în mod deosebit de către Guvernul sovietic prin acordarea Premiului Lenin pe anul 1958.

Latviešu valodas gramatika este traducerea în letonă a cărții *Lettische Grammatik*, publicată de autor în anul 1922. S-ar părea că opera lingvistului leton repetă în 1951 idei expuse anterior. În majoritatea cazurilor situația chiar așa se și prezintă. În comparație însă cu ediția din 1922, ediția din anul 1951 a fost îmbunătățită și completată cu un material nou, iar pe alocuri cu o interpretare mai justă a fenomenelor lingvistice.

Fundamentala lucrare a lui Endzelin înglobează toate aspectele pe care le poate căpăta studiul unei limbi: comparativ, istoric și descriptiv. Sînt expuse aici laolaltă, într-un mod original și oarecum neobișnuit, chestiunile privind lingvistica comparată, gramatica istorică a limbii letone, istoria limbii literare, dialectologia și limba letonă contemporană.

Limba este privită în ansamblu, în existența ei firească, și nu fărîmițată, cum se face de multe ori, — din considerente practice, desigur, — în elemente artificiale.

În acest scop autorul ne dă un foarte bogat material ilustrativ luat din dialecte, din creația populară, precum și din literatura beletristică. Faptele de limbă sînt discutate cu o erudiție neobișnuită și exhaustiv. În monografia sa J. M. Endzelin generalizează toate rezultatele cercetărilor întreprinse în domeniul limbii letone de diferiți învățați (letoni, lituanieni, ruși și sovietici, germani, francezi, scandinavi etc.).

În introducere autorul discută unele probleme mai generale ca: răspîndirea limbii letone și originea toponimicului *Latvija*, locuitorii anteriori apariției letonilor pe teritoriul în care-i găsește istoria, dialectele limbii letone, relațiile genetice dintre letonă și celelalte limbi baltice, locul acestei ramuri în familia limbilor indo-europene, influențe străine în letonă, izvoarele și istoria lingvisticii letone. Din capitolul consacrat foneticii menționăm: componența sistemului sonor al letonei și pronunțarea fonemelor, accentul și intonația, vocalismul silabelor radicale și al celor din sufixe, vocalismul silabelor finale, alternanțe vocalice moștenite din indo-europeană, Umlautul și epenteza, originea monoftongilor, a diftongilor, anaptixa, contragerea, corelația dintre consoanele letone și sunetele limbilor înrudite, schimbări combinatorii în cadrul consoanelor și alte fenomene fonetice (palatizarea, asimilarea, disimilarea).

În morfologie sînt expuse în primul rînd cuvintele compuse, apoi reduplicația, formarea temelor nominale, iar pe urmă părțile de vorbire, în ordinea următoare: substantiv, adjectiv, numeral, adverb, prepoziție, particule și, în fine, verbul, căruia i se rezervă un spațiu destul de vast (p. 702—1018), adică mai bine de jumătate din capitolul dedicat problemelor de morfologie.

Fenomenele sintactice în propoziția monomembră sînt discutate de Endzelin pe grupe separate, grupe care conțin în centru o anumită parte de vorbire ce determină structura sintagmei (grupări cu verbe, substantive, adjective și prepoziții).

De asemenea, lingvistul sovietic analizează problema acordului dintre subiect și predicat, tipurile principale de propoziții, clasificate după funcțiunea lor psihologică de bază în cunoaștere și negare, fraza și o serie de alte chestiuni speciale.

La acad. J. Endzelin ne impresionează bogăția de fapte aduse ca argumente sau material ilustrativ, capacitatea de a judeca tot ce s-a spus pînă acum în privința letonei, dar și de a emite puncte de vedere și ipoteze proprii.

După cum subliniază autorul în prefață, scopul principal al lucrării sale l-a constituit tendința de a face mai accesibile decît pînă în momentul de

fața problemele lingvisticii letone. *Gramatica limbii letone* conține un material comparativ extraordinar de întins. El este selectat din toate idiomurile indo-europene și e folosit de Endzelin mai ales cu ocazia expunerii chestiunilor de fonetică și morfologie. (Se știe că aplicarea metodei comparative istorice în domeniul sintaxei se lovește de numeroase dificultăți) 38). Savantul sovietic precizează că elementul comparativ putea fi și mai puțin prezentat în cartea sa, dacă am avea la îndemînă o gramatică comparativă de nădejde pentru limba lituană, căci în multe privințe acolo găsim formele inițiale din care provin cele ale letonei. Menționăm cu această ocazie că, în comparație cu lituaniana, al cărei aspect lingvistic este mai arhaic, letona a cunoscut inovații esențiale (în fonetică, de pildă). De aceea, J. Endzelin utilizează mai ales material folcloric și dialectal sau textele vechi.

În ceea ce privește însemnătatea monografiei, se cuvine relevat faptul că *Latviešu valodas gramatika* poate fi folosită la toate disciplinele lingvistice legate de studiul limbii letone. Dar în aceeași măsură ea este utilă tuturor celor care se preocupă de problemele evoluției și structurii limbilor lituană ori veche prusiană sau se interesează de diferitele aspecte ale filologiei baltice. Selecționarea și interpretarea fenomenelor se sprijină — ca întotdeauna la Endzelin — pe aplicarea consecventă și pe scară largă a metodei comparative-istorice. Aceasta ne reține din primul moment atenția.

Gramatica limbii letone a acad. J. Endzelin conține contribuțiile cele mai importante ale unui învățat din sec. al XX-lea la cunoașterea limbilor baltice. Decernarea Premiului Lenin constituie dovada înaltei prețuiri, din partea Guvernului și a statului sovietic, a activității depuse de J. M. Endzelin în acest domeniu de cercetare științifică în decurs de mai bine de 60 de ani.

Extrem de prețioasă este contribuția autorului la studierea toponimicelor de pe teritoriul Letoniei. *Latvijas PSR vietvārdi* (1956) constituie o mărturie în acest sens. Dar preocupările sînt mai vechi; ele datează din anul 1911 39). Între anii 1947 și 1955 întregul material toponimic adunat de

38) Vezi și acad. Al. Graur — L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, București, Editura științifică, 1961, p. 26.

39) Vezi J. Endzelīns, *Piezīmes par muižu vārdiem un vietu nosaukumiem vispāri* «Dzimtenes Vēstnesis», nr. 299, Riga, 1911. Dintre alte lucrări de toponimie publicate de Endzelin înainte de apariția *Numelor de locuri din R.S.S. Letonă* cităm: *Latvijas vietu vārdi,* I daļa, *Vidzemes vārdi*. Piedalotics A. Ābelei, J. Kauliņam un P. Šmitam, savācis un rediģējis J. Endzelīns, Riga, 1922; *Latvijas vietu vārdi,* II daļa. *Kurzemes un Latgales vārdi,* Piedalotics A. Ābelei, Ž. Graudam, E. Hauzenbergai, F. Jakobsonam, L. Paulei J. Plākim, B. Spūlim un J. Turkupulim savācis, rediģējis un ar Kūlturas fonda līdzekļiem izdevis J. Endzelīns, Riga, 1925; J. Endzelin, *Die lettländischen Gewässernamen*, «Zeitschrift für slavische Philologie», Bd. XI, Leipzig, 1934, S. 112—150; J. Endzelīns, *Ko mums māca Latvijas vietu vārdi par v izrunu?* «Filoologu biedrības raksti», II sēj., Riga, 1922, 7—8 p.; *Piezīmes par „Latvijas vietu vārdiem"*, «Filologu biedrības raksti», VI sēj. Riga, 1926, 7—10 lpp.; *Par Latvijas vāciskajem muižu vārdiem*, «Filologu biedrības raksti», VIII sēj. Riga, 1928, 6—7 lpp.; *Par Jelgavas vārdu*, «Izglītības ministrijas mēnešraksts», nr. 2, Riga, 1932. 134—137 lpp.; *Talsu novada vietvārdi*, «Talsu novads», I sēj., Riga, 1935, 162—166 lpp.; J. Endzelin, *Zu den livisch-lettischen Ortsnamen auf*

J. M. Endzelin de la începutul activității sale științifice a fost confruntat și completat cu date noi, obținute în urma expedițiilor dialectologice, folclorice și etnografice organizate în Letonia Sovietică.

În intenția autorului, această lucrare capitală avea să fie constituită din două părți. Prima urma să includă cele mai vechi și mai importante nume de locuri din R.S.S. Letona. În partea a doua acad. Endzelin își propunea să cerceteze aspectul lingvistic (lexical și morfologic) al toponimicelor. În anul 1956 Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone a publicat volumul I, partea I (426 p.). (Celelalte două sînt în curs de apariție). Numele de locuri au fost dispuse în ordine alfabetică. Așa, tomul I înglobează denumirile de la A la J. Referindu-se la *Latvijas PSR vietvārdi*. B. Gornung scrie: „Însemnătatea operei lui J. M. Endzelin depășește limitele toponimiei. Ea aduce o contribuție prețioasă la dezvoltarea lexicologiei și lexicografiei letone, căci materialul a fost prelucrat de mîna unui mare maestru, maestru care stăpînește în întregime principiile cercetării istorico-lingvistice, comparative-istorice și etimologice. Opera aceasta poate fi pusă cu îndrăzneală alături de lucrările clasice ale lui J. Rozwadowski consacrate hidronimiei poloneze, alături de cercetările lui H. Krahe, A. Dauzat și alte opere ale unor toponimiști remarcabili de peste hotare" [40]).

Celebre sînt și studiile acad. J. M. Endzelin în mult discutata problemă a vechilor relații lingvistice balto-slave [41]).

La 22 februarie 1958 Academia de Științe a R.S.S. Letone a sărbătorit 85 de ani de la nașterea lui J. M. Endzelin și 65 de ani de activitate științifică și didactică. În cadrul sesiunii festive organizată la Riga cu acest prilej au fost scoase în relief meritele deosebite ale acad. J. M. Endzelin în domeniul baltisticii [42]). În viitorul apropiat urmează să apară o culegere

— ži, Annales Academiae Scientiarum Fennicae, B. XXVII, Mélanges de philologie offerts à M. J. J. Mikkola, 1932, p. 30—32; J. Endzelīns, *Piezīmes par Liepājas un Saldus vārdu*, «Filologu biedrības raksti», XIII sēj., Riga, 1933, 157—158 lpp.; О родственных отношениях латышских говоров к литовским, «Известия ОРЯС», t. XIII, 4, 1908, p. 176—211.

40) B. Gornung, *op. cit.*, p. 195.

41) Vezi și articolele noastre: *Problema vechilor relații lingvistice balto-slave în discuția celui de-al IV-lea Congres Internațional al Slaviștilor*. «Studii și cercetări științifice». Filologie, Academia R.P.R., Filiala Iași, Anul IX (1958), fasc. 1—2, p. 151—164. *Caracterele generale ale limbilor baltice*. *ibidem*. X (1959). fasc. 1—2, p. 115 și urm. *De la indo-europeană la balto-slavă. Inovații morfologice*. Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza" din Iași, (Serie nouă). Secțiunea III (Științe sociale). t. V (1959), p. 115—123. *Problema comunității lingvistice balto-slave*. „Romanoslavica". IV (1960). p. 87—106.

42) Comunicările prezentate în cadrul acestei sesiuni științifice au tratat următoarele probleme: G. S. Ahvlediani, *În problema semnului lingvistic*; V. V. Ivanov, *Contribuția lui J. M. Endzelin la accentologia baltică*; A. Sabaliauskas, *Meritele lui J. M. Endzelin în lituanistică*; A. J. Ozols, *Tipurile de relații verbale predicative în cîntecele populare clasice letone*; V. F. Dambe, *Toponimia din Blidienes — martor al trecutului*; P. A Ariste, *Despre dispariția limbii germane de jos în Estonia*; B. A. Serebrennikov, *Despre unele cauze posibile ale originii ilativei proprii locativului leton*; V. N. Toporov, *Din istoria toponimiei baltice* (I. *Despre granița meridională a iatvingilor*. II. *Toponimice baltice cu rădăcina* akmen-): A. S. Lvov, *Istoria cuvîntului* canoг „*gheată*". Vezi și «Вопросы языкознания», 1958, nr. 3, p. 147—148. În legătură cu activitatea lingvistică a acad. J. M. Endzelin. vezi articolul nostru publicat în «Studii și cercetări

din operele alese ale autorului în 6 volume, ediţia a II-a a *Gramaticii limbii letone* şi a *Dicţionarului limbii letone* întocmit de K. Mīlenbach şi J. Endzelin [43]).

Activitatea lexicografică în R.S.S. Letonă este în plin avînt. Dintre dicţionarele bilingve publicate în anii puterii populare menţionăm: J. L o j a, *Dicţionar leton-rus*, 1942, 1946, 1948; Id., *Dicţionar rus-leton*, Moscova, 1951 (ambele cuprind cîte 40000 cuvinte) [44]; *Dicţionar rus-leton*, Riga, 1950 (redactat de un colectiv); *Dicţionar leton-rus pentru uzul şcolilor*, Riga, 1951; *Dicţionar rus-leton pentru uzul şcolilor*, Riga, 1951. (Aceste două dicţionare au fost elaborate de colective de lexicografi). În anul 1953 un colectiv alcătuit din P. Dāle, A. Gūtmanis, O. Loginova, L. Ļaļina, L. Makarova, N. Ozoliņa, A. Skalberga şi L. Zīgure publică *Latviešu-krievu vārdnīca* (Dicţionar leton-rus), net superior celor precedente [45]). Mai relevăm şi: *Latviešu-angļu vārdnīca* (Dicţionar leton-englez) (autor E. Turkina), Riga, 1951; *Dicţionarul latin-leton*, Riga, 1955, 1023 p. (elaborat de un colectiv). În anul 1951 iese de sub tipar *Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīca* (Dicţionarul ortografic al limbii letone).

Din rîndul dicţionarelor speciale pomenim: A. Galenieks, *Botaniskā vārdnīca* (Dicţionar botanic), Riga, 1950. Id., *Krievu-latviešu lauksaimniecības vārdnīca* (Dicţionar rus-leton de terminologie agricolă), Editura letonă de Stat, Riga, 1953.

În anul 1958 Comisia de Terminologie a Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Letone a început editarea de dicţionare care cuprind vocabularul tehnic profesional.

O dată cu dezvoltarea rapidă a tehnicii şi mecanizării proceselor de muncă — fenomen caracteristic societăţii socialiste — şi în R.S.S. Letonă s-a simţit necesitatea unificării terminologiei tehnice şi ştiinţifice în diferite domenii de activitate. Primul volum din seria dicţionarelor terminologice este consacrat *Tehnologiei metalelor şi Elementelor de maşini*. Fiecare termen leton este însoţit de echivalentul rusesc, ceea ce măreşte valoarea practică a dicţionarului.

În momentul de faţă sînt în curs de elaborare manuale universitare de gramatică istorică, dialectologie şi limbă contemporană (fonetică, lexicologie, morfologie şi sintaxă) [46]).

Pe lîngă cele spuse mai sus, trebuie avut în vedere că numeroase probleme de lingvistică letonă sînt dezbătute în „Studiile Institutului de limbă

ştiinţifice», Filologie, Academia R.P.R., Filiala Iaşi, Anul IX (1958), fasc. 1—2, p. 164—173 şi „Romanoslavica", IV (1960), p. 345—348). Împreună cu alte studii ale lingviştilor sovietici şi străini, comunicările au fost publicate în volumul omagial Endzelīn, Riga, 1959.

43) Ediţia I a apărut între anii 1923 şi 1946, în 6 volume.

44) In anul 1958 prof. J. Loja a publicat şi un manual de lingvistică generală: *Valodniecības pamatjavājumi*, Editura letonă de Stat, 359 pagini.

45) A apărut în Editura letonă de Stat.

46) Vezi «Вопросы языкознания», nr. 3, 1958, p. 138—139.

şi literatură al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Letone“ *(Latvijas PSR Zinātņu Akademija. Valodas un literaturas instituta raksti“* [47]).

În afară de studiile întreprinse în domeniul limbilor naţionale, în Republicile Baltice, ca de altfel şi în celelalte Republici Sovietice, se efectuează, aşa cum am arătat în parte mai sus, şi cercetări asupra limbii şi dialectelor ruseşti, limbilor străine, filologiei clasice şi gramaticii tipologice [48]).

Un rol însemnat în rezolvarea diverselor probleme privind evoluţia şi structura limbilor lituaniană, estonă şi letonă aparţine lingviştilor din R.S.F.S. Rusă. În această ordine de idei relevăm contribuţia extrem de preţioasă a unor lingvişti ca B. A. Larin [49]), M. N. Peterson [50]), S. I. Gruzdeva [51]), V. N. Toporov [52]), V. V. Ivanov [53]) şi E. A. Iakubinskaia-Lemberg [54]).

Din examinarea lucrărilor de lingvistică publicate în Republicile Sovietice Baltice după 1940 s-a putut vedea că:

1. Problemele de lingvistică au fost rezolvate în spiritul învăţăturii marxist-leniniste [55]);

2. În operele lor autorii au valorificat moştenirea progresistă din trecut: naţională (lituaniană, letonă şi estoniană), rusă şi mondială;

3. Problema elaborării de gramatici ale limbilor naţionale şi de dicţionare descriptive, bilingve şi ortografice a constituit una din sarcinile practice permanente ale lingviştilor din Republicile Sovietice Baltice;

4. Pentru rezolvarea diverselor chestiuni de lexicografie şi gramatică au fost efectuate cercetări de fonetică şi fonologie (V. Vaitkevičiūt'ė, A. Laua ş.a.), care au contribuit şi la elucidarea — de pe poziţiile lingvisticii marxist-leniniste — a unor probleme teoretice generale;

---

47) Pînă în anul 1958 au apărut 7 volume.

48) Vezi, de pildă, J. J. Rozenbergs. Родительный беспредложный падеж в роли определения в современном латышском литературном языке (в сравнении с русскими конструкциями), Autoreferatul disertaţiei de candidat în ştiinţe filologice, Riga, 1956, 19 p.

49) Pe lîngă studiile autorului, deja semnalate, vezi şi articolul acad. B. A. Larin, Из славяно-балтийских лексикологических сопоставлений, «Buletinul Universităţii din Leningrad», Seria Istorie, limbă şi literatură, 1958, nr. 14, p. 150—158.

50) M. N. Peterson, Очерк литовского языка, Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova. 1955, 160 p. Vezi recenzia noastră, în «Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza“ din Iaşi», Secţiunea III (Ştiinţe sociale), t. III, 1957, p. 443—447.

51) S. I. Gruzdeva, Атрибутивные и предикативные функции причастия на — *ęs* в литовском языке в сравнении с русскими конструкциями, «Analele Ştiinţifice ale Universităţii „A. A. Jdanov“ din Leningrad», vol. 235. Исследования по грамматике русского языка, I, 1958, p. 222—245.

52) V. N. Toporov, Новейшие работы в области изучения балто-славянских языковых отношений, «Вопросы славянского языкознания», fasc. III, p. 134—161; Заметки по прусской этимологии, ibidem, p. 112—119.

53) V. V. Ivanov, К этимологии балтийского и славянского названий бога грома ibidem, p. 101—111.

54) E. A. Iakubinskaia-Lemberg, Местоимение третьего лица в эстонском языке, în volumul Памяти академика Льва Владимировича Щербы, Editura Universităţii „A. A. Jdanov“, din Leningrad, 1951, p. 305—312.

55) În legătură cu lingvistica marxistă vezi şi acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală* (variantă nouă), Editura Academiei R.P.R., 1960, p. 505—513. Al. Graur, L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961, p. 139—143.

5. Aplicarea principiului fundamental al lingvisticii marxist-leniniste, acela de a studia limbile concrete în legătură indestructibilă cu istoria poporului, a dus la elaborarea de cercetări consacrate istoriei și dialectologiei limbilor lituaniană, letonă și estoniană.

Deși diferite între ele, toate aceste lucrări ale lingviștilor din Estonia, Lituania și Letonia, de care ne-am ocupat în paginile precedente, se caracterizează printr-o serie de trăsături fundamentale specifice, în general, științei sovietice :

1. Baza lor metodologică o constituie învățătura marxist-leninistă, care asigură atît rezolvarea științifică a problemelor de lingvistică generală [56]), cît și cercetarea multilaterală a diverselor limbi concrete.

2. Studierea problemelor de lingvistică în spiritul concepției marxist-leniniste a însemnat o nouă etapă în dezvoltarea științei limbii din Republicile Sovietice Baltice.

3. Orientarea materialist-dialectică a cercetărilor elaborate pînă în prezent a determinat și o luptă hotărîtă împotriva idealismului în lingvistică, manifestat în concepțiile școlilor burgheze, marriste sau materialist-vulgare.

4. În lumina învățăturii marxist-leniniste a devenit evident că istoria limbii nu poate fi ruptă de istoria poporului, a societății, căci izvorul evoluției limbii îl constituie lumea obiectivă, materială, în continuă mișcare și dezvoltare. Aceasta a impus considerarea faptelor de limbă în timp și spațiu, în cadrul lingvisticii comparative-istorice (cf. studiile acad. J. Endzelin, Z. Zinkevičius, V. Mažiulis ș.a.).

5. Din analiza cercetărilor de mai sus se degajează un principiu fundamental, anume acela că limba este un sistem, ale cărui elemente se condiționează și se influențează reciproc [57]). În evoluția sa istorică limba nu-și pierde caracterul sistematic.

6. Teza fundamentală a lingvisticii sovietice, aceea că limba este fenomen social, și nu individual, se întrevede și în operele specialiștilor din R.S.S. Estonă, Lituaniană și Letonă.

7. Legile de dezvoltare a limbii decurg din esența socială a structurii ei. Acțiunea acestor legi contribuie la perfecționarea tuturor compartimentelor limbii și-i conferă specific istoric și național. În același timp, ele asigură stabilitate elementelor structurale ale limbii.

8. În toate etapele de dezvoltare a societății, limba comună este indisolubil legată nu numai de dialectele teritoriale și sociale, ci și de limba literară cu numeroasele ei aspecte stilistice [58]).

---

56) Cf. în această privință lucrarea lingvistului leton J. Loja, *Valodniecības pamatjautājumi* (Probleme fundamentale de lingvistică), citată mai sus. Vezi și recenzia semnată de T. V. Bulîghina, în «Вопросы языкознания», nr. 1/1960, p. 121—125.

57) În legătură cu caracterul sistematic al faptelor de limbă vezi acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală* (Variantă nouă), Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1960, p. 18—77.

58) Pentru toate aceste probleme, în afară de lucrarea deja menționată a prof. J. Loja, să se vadă volumul colectiv *Rakstu krājums veltījums akadēmiķim profesoram dr. Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei*, Editura Academiei de Științe

Succesele mari obținute de lingviștii din Republicile Sovietice Baltice constituie o dovadă grăitoare a înfloririi științei limbii în anii care s-au scurs de la instaurarea Puterii sovietice.

Toate aceste realizări au fost posibile numai datorită minunatelor condiții de lucru create oamenilor de știință de Guvernul și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.

РАЗВИТИЕ ЯЗЫКОЗНАНИЯ В СОВЕТСКИХ ПРИБАЛТИЙСКИХ РЕСПУБЛИКАХ

Краткое содержание

Данная статья содержит анализ основных языковедческих трудов, появившихся в советских прибалтийских республиках с 1940 г. по сей день. Помимо фактов, имеющих прямое отношение к истории языкознания, автор настоящей работы рассматривает и те теоретические и практические задачи, которые решали за эти годы лингвисты Эстонии, Латвии и Литвы: разработка научных грамматик соответствующих языков, а также составление толковых, орфографических и терминологических словарей. Кроме того, для решения различных вопросов лексикографии и грамматики ими были предприняты исследования в области фонетики и фонологии. Особое место занимают труды по топонимии, диалектологии и истории языка.

В исследованиях, посвященных общим и частным проблемам языкознания, было преодолено влияние буржуазных, идеалистических и вульгарно-материалистических взглядов на язык, его сущность и развитие. Решение всех этих и других подобных вопросов в Литве, Латвии и Эстонии делается в настоящее время согласно научным принципам марксистско-ленинской методологии.

Необходимо также подчеркнуть, что, руководствуясь в своих исследованиях марксистско-ленинской теорией, лингвисты советских прибалтийских республик сумели критически пересмотреть и использовать языковое наследие прошлого: национальное, русское и зарубежное.

Значительные успехи, достигнутые за годы советской власти языковедами Латвии, Литвы и Эстонии были возможны только благодаря разносторонней поддержке и постоянной заботе со стороны Коммунистической Партии Советского Союза и Советского правительства.

---

a R.S.S. Letone, Riga, 1959, 736 pagini (studiile semnate de E. Sokols, M. Saule-Sleine, A. Sabaliauskas, B. Vosylytė, P. Ariste, J. Balčikonis, L. A. Bulahovski, V. V. Ivanov, B. A. Larin, V. Mažiulis, B. A. Serebrennikov, V. N. Toporov, E. Adamsons, K. Anҫītis, Z. Birzniece, N. D. Bogoliubova, T. A. Jakubaitis, M. Brence, V. Dambe, I. Freidenfelds. R. Grīsle, M. Lepika, R. Malvess, A. Ozols, M. F. Semionova, V. Staltmane și D. Zemzare). In aceste studii sînt discutate cele mai variate chestiuni de lingvistică diacronică și sincronică, cu aplicații la limbile baltice (indo-europene și finice) vorbite în republicile sovietice.

LE DÉVELOPPEMENT DE LA LINGUISTIQUE DANS LES RÉPUBLIQUES SOVIÉTIQUES BALTIQUES

Résumé

L'article s'occupe de l'analyse détaillée des principaux travaux linguistiques parus dans les Républiques Soviétiques Baltiques depuis 1940 jusqu'à présent. Excepté les faits qui tiennent à l'histoire de la linguistique dans ces pays, l'auteur du présent article y examine de près aussi les tâches théoriques et pratiques qu'ont eu à résoudre pendant ces années les linguistes de l'Estonie, Letonie et Lituanie, à savoir : l'élaboration des grammaires scientifiques pour leurs langues, la préparation et la publication des dictionnaires explicatifs, bilingues, ortographiques et terminologiques. En outre, pour la solution des divers problèmes de lexicographie ou de grammaire moderne on a effectué des recherches sur la phonétique et la phonologie. Une place spéciale a été réservée aux travaux concernant la toponymie, la dialectologie, la grammaire historique et l'histoire des langues littéraires.

Dans les recherches de linguistique générale et particulière l'influence des concéptions bourgeoises, idéalistes et matérialist-vulgaires concernant l'essence et l'évolution du langage ont été extirpé à fond et pour toujours. Maintenant la solution de tous ces problèmes théoriques de la linguistique a pour base, comme partout en l'U.R.S.S. et chez nous, la méthodologie scientifique marxist-leniniste.

Dans leurs oeuvres les linguistes des Républiques Soviétiques Baltiques ont su valorifier avec justesse le patrimoine scientifique progressiste du passé, en utilisant d'une manière critique tous les résultats positifs de la linguistique nationale et mondiale.

Dans la partie finale de l'article, se fondant sur le matériel analysé, l'auteur souligne quelques particularités caractéristiques de la linguistique soviétique en général.

КРУШЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО КОЛОНИАЛИЗМА И ЕГО ОТРАЖЕНИЕ В АНГЛИЙСКОМ РОМАНЕ ПОСЛЕДНИХ ЛЕТ

В. ИВАШЕВА

Наиболее характерное явление в послевоенном развитии Великобритании — быстрый и прогрессирующий распад ее колониальной империи. В недавнем прошлом одна из крупнейших колониальных держав мира, Великобритания „является ныне сосредоточием всех противоречий распадающейся империалистической системы" (Р. Палм Датт).

Как бы ни маневрировали ее правящие круги, на какие бы уступки они порой не шли, кризис британского колониализма на протяжении последних лет все больше углублялся. То, что остановить этот процесс уже невозможно, очевидно сегодня все более широким слоям английского общества.

Проблема колониализма представляет сейчас величайшую актуальность не только для империалистов Англии: характерное явление нашего времени — заметные сдвиги в сознании простых англичан, сдвиги и в их отношении к колониализму, и в их отношении к народам зависимых и колониальных стран „Британского содружества". Как показывают многие события последних пяти-шести лет, все более широкие круги английского народа, а в особенности, английской интеллигенции, очень решительно требуют пересмотра отношений со странами так называемого „Содружества", а часто и отказа от колониализма как порочной системы.

Хотя рядовой англичанин среднего и старшего поколения воспитан в убеждении, что эксплуатация народов в отдаленных странах империи не только явление само собой разумеющееся, но непосредственно связанное с его личным благополучием и сытым существованием, он за последние пять-шесть лет потерял уверенность в том, что такой порядок „завещан самим богом". Все большее число людей в современной Англии постепенно приходит к сознанию того, что крушение колониализма и освобождение народов колониальных стран в конечном итоге отвечает интересам самого английского народа.

„Сознательные рабочие метрополий последовательно боролись за самоопределение угнетенных империализмом наций, сознавая, что „не может быть свободен народ, угнетающий другие народы", — говорится в Заявлении Совещания представителей коммунистических и рабочих партий (1960), — Теперь, когда эти народы встают на путь национальной независимости, интернациональный долг рабочих и всех демократических сил индустриально развитых стран капитализма — оказывать им всемерную поддержку в борьбе против империалистов, за национальную независимость... — Поступая таким образом, они тем защищают интересы народных масс своих стран"[1]).

Теперь, когда „полная и окончательная ликвидация колониального режима диктуется всем ходом мировой истории"[2]), тревога и неуверенность в завтрашнем дне звучит в выступлениях людей, иной раз даже далеких от желания что — либо пересматривать и что — либо менять. Даже весьма консервативно настроенные журналисты вынуждены за последние годы констатировать угрозу нависшую над британским колониализмом и полны мрачных предчувствий в отношении будущего. Признания неблагополучия проникают даже на страницы такого официального органа империалистов как журнал Королевского Института международных отношений «Интернейшл Аффейрс» («International Affiars»). Встречаются они и в других, весьма консервативных, органах английской печати, таких как «Таймс» («Times»), «Трибюн» («Tribunne») и др. подобных.

Но мотив крушения колониализма особенно громко, особенно настойчиво звучит за те же последние годы в английской художественной литературе сегодняшнего дня, причем в художественной литературе различных направлений, в произведениях писателей различной общественной и политической ориентации.

Выходящие в Англии за последние годы произведения художественной литературы — в частности художественной прозы — не могут не убедить в том, что проблема колониализма начинает вставать в центр внимания все большего числа художников. Решают ее по разному и подходят к ней далеко не все одинаково, но волнует она очень многих писателей и пройти мимо нее не могут подчас даже такие художники, которыене давно еще далеки были от какой — либо общественной и политической тематики.

Число романов и новелл, посвященных английскими писателями теме колониализма за последние годы, настолько возросло, что мимо этого факта пройти невозможно. Острый интерес к теме, наличие критической интонации в книгах, повествующих о жизни колоний, причем написанных авторами различных политических убеждений, — факт заслуживающий пристального внимания.

В произведениях лучших английских авторов решительно осуждаются все формы колониализма, расизма, империалистической агресси. Есть и другие, написанные подчас даже с сожалением об уходящих порядках, но обективно свидетельствующих о неизбежном крушении

[1]) «Проблемы мира и социализма», 1960, № 12, стр. 19.
[2]) Там же.

старого уклада, об обреченности как колониалистов, так и самого колониализма. Появление таких произведений, пожалуй, еще более симптоматично.

Многие писатели, произведения которых посвящены колониальной теме, родились и выросли в колониях Великобритании, хотя и считают себя англичанами. Они были свидетелями того, о чем пишут и как правило не только не считают себя принадлежащими к классу рабовладельцев, но противопоставляют себя английским рабовладальцам. Таковы Дорис Лессинг — автор многих произведений, рисующих жизнь порабощенных африканцев Южной Родезии[3]; Джек Коуп и Алан Пейтон — прозаики—реалисты Южно-Африканского Союза, пишущие на английском языке[4] и десятки других. О них следует однако говорить в иной связи, скорее рассматривая процессы, проходящие в литературе африканских стран, чем в самой Англии.

За последние годы обличителями британского колониализма выступают не только уроженцы зависимых стран или представители угнетенных „цветных" народов. Голос протеста поднимают все чаще писатели и не родившиеся и не воспитанные в колониях, а те, которые или никогда не жили — или жили недолго — в странах, зависимых от Британии или колониальных, и никогда не подвергались расовой дискриминации.

Давно пользуется большим и заслуженным вниманием советского читателя и советской критики творчество Джеймса Олдриджа — одного из даровитых английских писателей нашего времени. В лице Джеймса Олдриджа британский империализм имеет давнишнего и убежденного противника. В своих романах, написанных за последнее десятилетие, Олдридж бросает вызов империализму как системе. Большинство его произведений посвящено обличению британского колониализма и изображению растущего сопротивления народов.

Олдридж пытается осмыслить и изобразить освободительную борьбу народов, которой горячо симпатизирует. Автор *Дипломата*, (1949), *Героев пустынных горизонтов* (1954) и повести *Не хочу, чтобы он умирал* (1957) обладает широким общественно-политическим горизонтом. Это позволяет ему ощущать перспективу, которая еще иногда закрыта для других даровитых английских художников, как бы искренни не были их поиски правды.

Десять лет назад автор *Дипломата* стоял одиноко среди писателей своей страны. Один он тогда выступил с обличением британской внешней политики, выразил свою симпатию борющимся против империализма и колониализма народам. Сегодня Олдридж уже не одинок в литературе Британии. Последовательных и убежденных противников не только британского, но и всякого колониализма среди английских писателей становится буквально с каждым днем все больше, худо-

---

[3]) См. роман „Трава поет", рассказы сборника „Это была страна старого вождя", повести „Муравейник", „Голод", трилогия романов о Марте Куэст.

[4]) См. романы Коупа „Прекрасный дом", вышедший в 1960 г. в русском переводе (изд. ИЛ), „Золотая иволга", „Дорога в Иистерберг" и др. Романы А. Пейтона „Плачь моя родимая страна" и „Слишком поздно, кулик" не переведены.

жественная значительность тех книг, которые посвящаются борьбе против колониализма, растет.

Пять лет назад с сатирическим разоблачением лицемерной и грязной политики английских империалистов на Среднем Востоке выступил тогда еще молодой и бесспорно одаренный писатель Десмонд Стюарт, проживший много лет в Ираке и Ливане. Превосходно знакомый с культурой арабов, Стюарт сделал мишенью своей сатиры носителей „белой цивилизации" на Арабском Востоке, показал настоящее лицо британской дипломатии и роль британских „благодетелей" в Северной Африке.

Все романы Стюарта, начиная с первого — *Леопард в траве* (1953) и до последнего — *Женщина в осаде* (1959) посвящены изображению жизни и борьбы Арабского Востока, суровому и справедливому осуждению британской дипломатии в зависимых странах. Лучший роман Стюарта *Неподходящий англичанин* (1955) вполне выдерживает сравнение с романами Олдриджа.

Еще более успешно соперничает с Олдриджем и другой замечательный английский писатель сегодняшнего дня — Бэзил Дэвидсон.

Бэзил Дэвидсон — человек пытливого ума и передовых взглядов. Став журналистом еще в очень молодые годы, он добровольно сменил перо на оружие в первые дни второй мировой войны и принял активное участие в справедливой борьбе против фашистского варварства. После окончания войны Дэвидсон побывал в ряде стран Европы, Азии и Африки. Особенно, хорошо, однако, он изучил африканские страны, в которых провел несколько послевоенных лет.

О положении в различных странах Африки, о борьбе ее народов и их культуре Дэвидсоном написано не только множество статей, но теперь уже и ряд книг. Работы Дэвидсона *Старая Африка, открытая вновь* (1959) и только что законченная писателем двухтомная „История Африки" — сильнейший удар по пропагандистам лживого мифа колониалистов о мнимом превосходстве европейской цивилизации.

Горячий публицист и серьезный исследователь, Дэвидсон с полным основанием считает, однако, своим основным призванием художественное творчество. Написанный пять лет назад роман Дэвидсона „Речные пороги" не только не потерял своей острой злободневности, но и в настоящее время, когда так бурно развиваются события в Африке, особенно актуален. Острое обличение колониализма как системы, облечено в книге Дэвидсона в совершенную художественную форму. Писатель показывает осободительную борьбу народов Африки, еще не сбросивших иго колониального угнетения. Он убежден в обреченности колониализма и с большим мастерством убеждает в этом читателя. Роман проникнут горячей симпатией к борющимся народам, глубоким подлинным гуманизмом, написан с бо́льшим художественным мастерством, с захватывающим драматизмом. Художник-реалист Дэвидсон находит самые разнообразные — и при этом всегда новые — приемы повествования, раскрытия характеров, описания обстановки и пейзажа.

Олдридж, Стюарт и Дэвидсон образуют сегодня в Англии пере-

довой отряд прозаиков, открыто и гневно протестующих против колониализма во всех его видах и формах.

К обличителям колониализма и колониальных войн присоединился в последние годы еще один талантливый писатель и журналист — прозаик Норман Льюис.

В его романе *Вулканы над нами* (1958), рисующем Гватемалу после интервенции США и поражения революции в 1954 году, еще сохраняется некоторый налет объективистского репортажа, хотя книга и содержит немало волнующих страниц (— достаточно вспомнить страшную картину истребления индейцев). Иное дело — последний роман Льюиса „Зримый мрак". Позиция автора выражена в нем с полнейшей ясностью.

Положение в Алжире в 1959 году — война в Алжире — такова проблема, которой посвящен этот острый и по-настоящему обличительный роман. Название его заимствовано из поэмы Мильтона и смысл этого заимствования совершенно очевиден.

Шесть лет идет война в Алжире, говорит Льюис. Перед читателем проходят потрясающие в своей неоспоримой правдивости образы этой войны. Кровавые расправы, чинимые над мирным населением Алжира французской колониальной армией и бандами фашистских линчевателей, систематическая бомбардировка сел и городов, гнусные провокации фашистских погромщиков, разжигающих ненависть французского населения к алжирцам, массовые истребления людей, глумление „носителей цивилизации" над мирными жителями... Изображаемое Льюисом с большой силой и сдержанностью настолько мрачно, что этот мрак становится не только ощутимым, но зримым, как зрим он в пучинах ада, показанных великим английским поэтом XVII века...

Гнев, которым пропитаны все описания „деятельности" колонизаторов в Алжире, временами прорывается в открытых высказываниях автора. Н. Льюис очень ярко, очень выпукло рисует связь, существующую не только между армией, стоящей на страже интересов французских монополий, но и между французскими хозяевами Алжира и их европейскими и американскими коллегами.

Когда поисковая партия смешанной американо-европейской компании обнаруживает на Севере Алжира нефть и готовит торжественное сообщение об этом „триумфе", английский геолог Леверс, от имени которого идет повествование, с горечью размышляет: „Все газеты будут полны этой новостью. Но никто — даже не подумает не только сказать, но и вспомнить об изнурительном, страшном труде арабов, об их болезнях, об их тоске и отчаянии, о жизнях, которые ушли на то, чтобы мог наступить этот долгожданный момент... Но кого это интересует ?".

Хотя в романе больше сказано о злодеяниях колонизаторов, чем о сопротивлении этим злодеяниям, симпатии автора безусловно на стороне борющегося, смелого и честного народа. И как бы сдержанна, лаконична и скупа не была художественная манера Льюиса, настроения писателя ясны. Выражены они и в трактовке образов, и в прямых высказываниях Леверса, за которыми стоит сам автор. Сначала с явным омерзением, а потом с растущим гневом наблюдает Леверс

происходящее на его глазах. Но из наблюдателя он логикой вещей становится в известной мере активным участником событий, приняв участие в уничтожении Бланшона — крупного финансиста, землевладельца и главы фашистской организации... „Бланшон был уничтожен. И я был втянут в дело его уничтожения, — размышляет Ливерс, решивший уже — во всяком случае на время — покинуть Алжир, — По этому поводу у меня нет сожалений". Впрочем, не в этом поступке героя главное. Главное в понимании им обстановки и перспектив борьбы. „Уничтожить Организацию, — говорит он, — не под силу слабеньким сторонникам христианской тактики. Победить ее сможет только народ, — народ готовый к бою, пробудившийся наконец от длительного сна".

Стоит отметить, что Норман Льюис — как и Олдридж, Дэвидсон и Стюарт, вступившие в литературу до него, идут дальше обличения одного британского колониализма и империализма. Отнюдь не случайно то, что эти наиболее убежденные и смелые выразители антиколониалистских принципов в английской литературе, рисуют колониалистов различных стран, не ограничиваясь изображением одних „отечественных" колонизаторов, выступают обличителями колониализма как системы, не довольствуясь изображением одного британского колониализма. В „Речных порогах" Дэвидсона — Дельмина (как бы велико не было сходство изображаемой страны с Англией) — собирательное понятие — страна, которой нет на карте Африки.

Среди плантаторов Дельмины и администрации колоний англичане Дэнверс и Харрингтон, датчане Мартинс и Хансен, эмигрант из Польши Ковальский. В романе Стюарта *Женщина в осаде* реакционный режим дореволюционного Ирака (Мидии) поддерживают владельцы мощных англо-американских нефтяных концернов. То же мы видим в книге Льюиса *Зримый мрак*. Писатель выпукло показывает как в истреблении и порабощении коренного населения Алжира почти в равной мере заинтересованы магнаты Франции и США — Бланшон, финансирующий и направляющий фашистские погромы и стоящие за кулисами боссы американца Хартнея — этого „доброго малого", фамильярно прозванного служащими компании „Джи Джей" („J. g").

Олдридж и Дэвидсон, Норман Льюис и Стюарт заслуживают причисления к литературному авангарду, борющемуся против колониализма. Они стоят в передовых рядах прогрессивных писателей Англии сегодняшнего дня.

К авторам, осуждающим колониализм, примкнул, написав *Тихого американца* (1955) и *Нашего человека в Гаване* (1958) и такой известный прозаик как Грэам Грин. Как бы не было сложно творческое развитие Грина, как бы не были разительны противоречия в сознании этого выдающегося художника современной Англии, — в вопросе о колониализме позиция его в настоящее время отчетливо выявлена.

Объективно осудил колониализм и Ричард Олдингтон — известный писатель старшего поколения, написав нашумевшую в Англии книгу *Лоуренс Аравийский* (1955). Хотя эта книга и не была задумана автором в этом плане, она — мощное обличение политики английского империализма на Среднем Востоке. Рисуя портрет известного авантю-

риста и деятеля английской разведки („друга арабов") — полковника Лоуренса, Олдингтон с убедительностью и документальной достоверностью показал те силы, которые стояли за Лоуренсом. Недаром книга серьезно встревожила правящие круги Великобритании, что отразилось в английской буржуазной печати, обычно весьма благосклонной к Олдингтону.

Впрочем, образцами произведений, объективно свидетельствующих о крушении Британского колониализма, но написанных авторами далеко не прогрессивными по своим убеждениям, следует считать роман Уилли *Бунт*, опубликованный еще в 1954 году и романы Джеральда Хенли, вышедшие в последнее время — *Пьющие мрак* (1955) и *Консул на закате* (1960).

За три года до объявления независимости Ганы (бывшей еще в то время колонией Великобритании, известной под названием *Золотой берег*), Уилли с несомненной художественной силой показал назревание конфликта, как известно закончившегося изгнанием колонизаторов. Как общая картина, нарисованная в романе, так и его отдельные образы отличаются большой конкретностью, почти осязаемой выпуклостью. Один из эпизодов борьбы африканцев *Золотого берега*, изображенный Уилли, воспринимается как художественное обобщение нарастающего прилива освободительного движения колониальной Африки, как бы к нему не относился автор, не склонный приветствовать рождеиие новых порядков.

Выводы, к которым приходит писатель, выражает один из его персонажей художник Бенсон, вылетающий на самолете из Порт Кристиан после восстания африканцев: „Что бы не предприняли белые, говорит себе Бенсон, — черные люди Африки все раньше или позже сами выкуют свою судьбу. Белых ведь меньше. Пять миллионов на весь негритянский мир, а негров свыше ста миллионов". Когда его глаза останавливаются на Уилсоне, одном из служащих колониального управления, покидающем вместе с ним Африку, он задумывается о судьбе этого человека, неразрывно связанной с судьбой колониальной империи, которой он служит. Маленький винтик в машине управления, Уилсон, как и подобные ему. еще некоторое время вынужден будет цепляться за эту страну (Африку), управлять которой он.и подобные ему помогают своему правительству. Но в конечном итоге он потерпит поражение и вынужден будет уйти с поля или приспособиться к новым порядкам, которые придут на смену старым — размышляет Бенсон, выражая мысли самого автора.

Книга Уилли, написанная пером человека, стоящего далеко от художников прогрессивного фронта Великобритании, воспринимается не только как обвинительный приговор британскому колониализму, но и как пророчество его неминуемого крушения.

Пьющие мрак Хенли — роман очень мрачный, рисующий кучку европейцев, заброшенных теми или другими обстоятельствами в сердце Африки и воспринимающих свою жизнь здесь как своеобразное изгнание, как наказание судьбы. Однако именно эти люди с темным прошлым, имеющие подчас основание скрываться от правосудия, выступают в Африке жестокими эксплуататорами мирного населения,

которое обременяют непосильным трудом, третируют как скот и обрекают на существование в условиях страшной нищеты и невежества.

Забастовка африканцев, которая вспыхивает тогда, когда белые плантаторы далеки от мысли о возможности протеста со стороны задавленного ими населения Мамбанго, не стоит как будто в центре внимания Хенли в романе *Пьющие мрак*. И вместе с тем автор дает ощутить читателю остроту протеста, растущего и набирающего силу даже в глухих как будто, районах *Черного континента*. Позиция писателя раскрывается особенно полно в последней главе романа, когда приезжий полицейский следователь пытается выяснить причины забастовки в Мамбанго. Плантатор Темлин, многое переосмысливший под влиянием событий, развернувшихся на его глазах, испытывает желание сказать блюстителю порядка, что все очень просто, что давно пора платить неграм по нормальному тарифу, давно пора кормить их как кормят белых тружеников, воспринимать их как взрослых людей, а не как неразумных младенцев... „Но было поздно, — замечает автор. — Корни проросли и дали побеги... Необходимо было считаться с выросшим растением"...

Действие романа происходит в 30-х годах, но события, изображенные в нем, злободневны. Злободневны и высказывания Хенли, вложенные им в уста персонажей романа. „Тихая заводь, — замечает автор, начинала приходить в движение и этим движением управляла неизвестная сила. Что-то было безвозвратно и навсегда утрачено".

Ответ на вопрос, который безуспешно ищут рядовые англичане-колонизаторы и который еще туманен для многих представителей эксплуатируемых черных, находит африканец Поул, „подозреваемый в связях с коммунистами". Этот наиболее передовой человек среди африканцев лишь намечен Хенли. Каково отношение к нему автора не до конца ясно. Однако один из героев романа размышляет вслух: „Как знать, как знать... Он чувствовал горечь, чувствовал себя обманутым, чувствовал, что сам был во всем виноват. Теперь ему надо было менять угол зрения для того, чтобы правильно видеть тот мир, который только что открылся его взорам — мир, в котором жил Поул".

Антиколониалистская тема звучит во многих романах, написанных английскими авторами за последние пять-шесть лет. Количество этих книг с каждым годов увеличивается. Понятно, что не все эти произведения английской прозы, которые могут быть названы антиколониалистскими, написаны одинаково даровитыми художниками. Одни книги этого типа могут быть причислены к разряду выдающихся произведений литературы сегодняшнего дня, другие не поднимаются выше посредственности.

В общем потоке антиколониалистских произведений заслуживают внимания романы *Жена губернатора* Дэвида Ануина (1955) — роман, дающий беспощадную картину жизни населения экваториальной Африки и разнузданного произвола европейских колонизаторов, *Трамвайная остановка на Ниле* Дейва Уоллеса (1957) — повесть молодого тогда еще автора, рисующая нарастающую освободительную борьбу в Египте послевоенного периода; *Восемь дней* Габриэля Фильдинга (1959) и многие другие, с большей или меньшей силой осуждающие

колониальный режим, рисующие омерзительное лицо колонизаторов.

К более бледным произведениям можно отнести роман М. Эдельман *Испытание любви* (1951), изображающий колониальные порядка в Северной Африке и с некоторыми оговорками, книгу Эльсбет Хаксли *Предмет любви* (1954). Этими названиями, понятно, список вышедшего далеко не исчерпывается.

Но отмечая, что обращение многих английских авторов к критическому изображению колониализма — типичное явление последних лет, не следует проходить мимо даже мало интересных в художественном отношении произведений. Каждый из антиколониалистских романов, выпущенных в 50-х годах—свидетельство вполне определенной и весьма показательной тенденции и в этом отношении чрезвычайно интересен.

В последние два-три года, когда национально-освободительное движение во всех колониальных и зависимых странах мира приобрело неслыханный размах, когда одно за другим начали выходить на дорогу самостоятельного развития молодые государства Азии и Африки и встал вопрос о полной ликвидации колониализма, — английская литература не переставала обогащаться новыми произведениями антиимпериалистической и антиколониалистской направленности.

Отличительные черты этой литературы по существу не меняются. Традицию, заложенную Олдриджем в конец 40-х годов и развитую Дэвидсоном и Стюартом в пятидесятых, успешно продолжает Норман Льюис. Попрежнему наряду с произведениями убежденных противников империализма и расизма выходят книги писателей, своими образами констатирующих конец старых порядков, но подчас отнюдь не склонных привествовать рождение нового дня. К числу лучших произведений антиколониалистской направленности, вышедших после 1958 года относятся последняя книга Стюарта *Женщина в осаде* и Льюиса *Вулканы над нами* и *Зримый мрак* и роман молодого писателя Сильвестра Стайна *Такси второго класса* (1958), рисующий нарастающий протест коренного населения Южно-Африканского Союза против безудержной эксплуатации и гнета европейцев, хозяйничающих в их стране[5]). В числе произведений, объективно констатирующих крушение империи — последний роман Джеральда Хенли *Консул на закате* (1960) — книга пропитанная пессимизмом и отчаянием —, роман Э. Хаксли *Новая земля* (1960) рисующий картину жизни народов Кении, *Втируша* (*The Intruder*) Чарлза Бомона (1960) и несколько других, обнаруживающих совершенство литературной тех-

[5]) Комедийная манера, в которой Стайн повествует о забавных выходках сметливого африканского мальчугана, помогающего взрослым борцам против наглых расистов и их законов, может показаться спорной и легковесной, принимая во внимание тему романа. Недоумение может вызвать обращение к юмору и шутке в изображении таких явлений современной жизни, которые, казалось бы, требовали сатирической трактовки. Однако, несмотря на выраженную комедийность стиля, в котором выдержан роман, „Шофер второго класса" все же бьет в цель и пробуждает у читателя не только теплую симпатию к чернокожему „гаврошу" с его неистощимой выдумкой, но и отвращение к тем обнаглевшим „хозяевам" чужой земли, против которых борются маленький африканец и его взрослые наставники.

ники, но и полнейшую идейную растерянность их авторов, в недоумении, а иногда и страхе, взирающих на неминуемое крушение привычных устоев жизни.

Но если пути развития английской антиколониалистской литературы в новой обстановке последних лет коренным образом не изменились, нельзя пройти мимо одного произведения антиколониальной прозы — романа Гвина Гриффина *Олимпийцы*, — вышедшего совсем недавно, которое обнаруживает чрезвычайно интересные новые мотивы, заслуживающие внимания. Мотивы эти не встречались ранее ни в произведениях наиболее передовых представителей антиколониалистской литературы, ни, тем более, в произведениях типа романов Хенли.

Олимпийцы — злая и чрезвычайно целенаправленная сатира на колониалистов, причем колониалистов именно британских, хранителей величия британской империи сегодня.

В задачи автора не входило изображение национально-освободительной борьбы арабского народа на том участке колониальной империи Британии, где происходит действие (—Северная Африка в районе Красного моря). Едва ли даже Гриффин ясно представляет себе пути, по которым эта борьба должна развертываться. И в то же время роман его чрезвычайно актуален и остер.

«Сумерки богов» удачно названа статья одного из наших журналистов, — А. Леонидова посвященная внешней политике Великобритании на ее современном этапе и деятелям Форейн Оффис в дни заката британской империи[6]). Роман, саркастически названный Гриффином *Олимпийцы*, посвящен той же теме: это беспощадный шарж на вырождающихся потомков когда-то гордых носителей „бремени белого“ — английских колонизаторов в дни наступивших сумерков империи.

Впервые в истории английского романа носители британского колониализма — эти „непогрешимые олимпийцы“, „хранители высшей цивилизации“ — показаны смешными, а порой даже жалкими в своем уже ничем необоснованном высокомерии и напыщенной самоуверенности. Претензии британских империалистов и их слуг в одной из стран британской колониальной империи, подвергнуты злой, совершенно неприкрытой и откровенной насмешке.

Гвин Гриффин первый из английских авторов, выступивших с обличением британского империализма и колониализма, дерзнул не только высмеять „хранителей империи“ в колониях, но показать их как отбросы нации, — людей чаще всего не нашедших себе применения на родине, слишком бездарных и ленивых, чтобы заняться созидательным трудом и способных „утвердить свою личность“ лишь полицейской дубинкой и грубым насилием над угнетенными и порабощенными народами в зависимых странах.

Не только отвратительны, но смешны в изображении Гриффина представители колониальной администрации в одном из британских владений на берегах Красного моря, убежденные в своем превос-

---

[6]) А. Леонидов «Сумерки богов», «Новое время», 1960, № 36.

ходстве над всеми другами народами лишь на том основании, что они англичане. Маленький мирок сплетничающих, злословящих, интригующих друг против друга, колониальных чиновников и их жен, похож скорее на осиное гнездо, чем на Олимп „форпоста цивилизации".

Смешон, а порой даже жалок „герой" книги — полицейский инспектор Сесил Сперджон — стареющий человек, готовый любой ценой оградить свое место на крошечной лестнице возможных чинов и забраться по ней ступенькой выше. История его брака с семнадцатилетней Соланж во имя приобретения более почетного и выгодного поста (доступного в силу сложившихся обстоятельств лишь для женатого представителя колониального чиновничества) рассказана почти в духе гротеска. Не менее гротескны все ситуации, в которых перед читателем предстает незадачливый Сперджон, попадающий в нелепые положения, благодаря своим куриным мозгам и непомерным претензиям. Незабываема сцена парада полицейских, устроенного Сперджоном в порту по случаю его прибытия из отпуска с молодой супругой. В своей гротекскности эта сцена почти символична, превосходно передавая типичное проявление самодурства и произвола британского чиновничества в колониях.

Даже буржуазный критик рекомендует Сперджона как „a prig and an ass" — „ханжу и осла". Вместе с тем Сперджон, при всей шаржированности рисунка Гриффина — далеко не единичное явление среди англичан-колонистов и на протяжении всей книги воспринимается как персонаж в высшей степени типический.

Глядя на мужа, рыдающего как мальчик, потерявший игрушку, в день крушения его -очень скромных -честолюбивых планов, потерявшего вместе с умением владеть собой всякое ощущение собственного достоинства, — юная Соланж внезапно прозревает. Она видит перед собой человека, интеллектуальный рост которого остановился в средней школе. „И в этом, — думает Соланж, — он, видимо, нисколько не отличается от всех остальных своих собратьев по службе — Лиллико и Фордов, полицейских, государственных служащих, плантаторов, — все они, по-видимому, во многом такие же как и он...".

Вот оно, — размышляет француженка Соланж, воспитанная в иной среде и близкая скорей к арабам, чем к британцам, — своеобразие англичан в колониях, которое так поражает всех иностранцев: „На них лежит неизгладимая печать школьных лет. На всю жизнь они так и остаются недоразвитыми школьниками... гордятся значками и ленточками, отличающими одних школяров от других, продолжают, как в школе, драться за крошечное первенство и крошечный престиж, как школьники придерживаются тысячи неписанных законов и как школьники с недоверием и неприязнью смотрят на всех, стоящих за воротами их школы...".

Эта превосходная и очень язвительная характеристика, данная Гриффином всем малым и большим деятелям, зависящих от Форейн Оффис, перекликается в книге с другой, поясняющей и углубляющей сатирическую трактовку британских колониалистов: в 13 главе Гвин Гриффин рассуждает от лица одного из персонажей романа-управляющего крупной плантацией Хорндайка: „Английский персонал служа-

щих на плантации ни что иное как клуб, община, членов которой связывает общий недоуменный и вместе с тем злой протест против навязанной им экономическими причинами ссылки из родной страны. Их поддерживает одно — убеждение в том, что все они — избранное меньшинство — избранное в силу их особых, якобы, способностей выполнять обязанности, которые, будто-бы могут выполнять только люди их нации, класса, воспитания, — никто иной. Вера в эту истину утешает и позволяет забывать, что работу, которую они выполняют, на самом деле не требует ни знаний, ни мысли, ни ума, ни инициативы — разве что уменье переносить трудные условия и мириться с мизерной оплатой. Наименее глупые из них, подчас, по-видимому, не могут не понимать своего положения, но это понимание дает им еще большее основание для самообмана".

В художественном отношении роман Гвина Гриффина и неровен и не бесспорен. Местами остро публицистичный, убедительный в своих сатирических главах и образах, он разочаровывает там, где автор отдает дань требованиям буржуазного книжного рынка и вводит элементы „занимательности", иногда граничащей с сенсационостью детектива. Многие эпизоды книги (— эпизод приключений Леона на плантации, эпизод убийства Себастьяни евреями из концентрационного лагеря и другие подобные) могли бы без всякого ущерба для нее быть опущены.

Не все образы в романе одинаково реалистичны и художественно отработаны. Но взятый в целом как шарж на британских „олимпийцев", лучшие дни которых позади, роман представляет и познавательный и художественный интерес, не говоря о том, что он очень красноречивое знамение времени. „Гибель богов" мог бы быть назван этот роман, на котором стоит печать исторического климата 1960-го года. Именно такова, впрочем, основная мысль автора, саркастически назвавшего свою книгу *The Sons of god*.

Невозможно сегодня, говоря об английской литературе нашего времени, пройти мимо произведений, фиксирующих распад и крушение Британской империи, распад и крушение колониализма. Нельзя пройти мимо и другого — противоположного — явления, какбудто внезапного роста (в особенности за последние 5—6 лет) литературы проколониалистской, литературы, встающей на защиту обреченных, но еще не ушедших в прошлое колониальных порядков.

В то время как Джеймс Олдридж, Бэзил Дэвидсон, Десмон Стюарт своими книгами активно способствуют крушению ненавистного им здания колониализма и уверенно смотрят в будущее; в то время как десятки других авторов, менее решительно занявших ту или другую позицию в происходящей схватке, все же говорят „нет" колониализму, — выступают писатели, которым ненавистны новые порядки там, где еще недавно стояло здание Британской империи.

Среди создателей произведений подобного рода нет ни одного выдающегося писателя, однако все они яростные — подчас фанатичные — защитники старого, яростные враги прогрессивных сил, поднявшихся против империализма как в странах Британской империи, так и во всем мире.

В литературе, посвященной колониальной теме, как, впрочем и на всех участках литературной жизни в капиталистических странах, идет скрытая, но крайне напряженная и ожесточенная борьба. Формы этой борьбы диктуются общей обстановкой, но в то время как крепнет и расширяется литература антиколониалистская, — проколониалистская еще не отмирает и не уходит в область предания.

Правда, традиция Киплинга современными создателями пробританского колониального (или просто колониального) романа чаще всего отбрасывается или, во всяком случае модернизируется. Откровенный колониализм и расизм, откровенная пропаганда колониалистской экспансии, киплинговское воспевание „мощи белого человеча" и „священной миссии" Томми и Аткинса невозможны в те дни, когда трещит по швам британская колониальная империя и даже самое название ее стыдливо сменяется новым названием — „Британское содружество наций".

Колониалистские романы середины 50-х годов значительно более прикрыты в своей тенденции, более разнообразны и вместе с тем осторожны в средствах пропаганды, чем романы того же направления, созданные на заре XX века.

Очень типичен для колониалистского романа середины 50-х годов роман Алика Во *Остров на солнце* — „бестселлер" сезона 1955 года, переиздающийся до настоящего времени. В романе Во есть все необходимое для боевика: — причудливое переплетение остро драматических эпизодов, соединение сенсационного детектива и откровенной эротики, художественное исследование глубин психологии и занимательная интрига. И все же роман не совсем обычный „боевик". В умелых руках Алика Во (писателя, не лишенного дарования) — напряженная фабула служит тем проводником, по которому в сознание читателя вливается отрава. Книга насыщена скрытым расизмом, ненавистью к освободившимся народам и борцам за их освобождение. Любовно выписаны образы англичан-плантаторов и представителей административной службы на одном из островов Вест Индии, носящем вымышленное название Санта Марта. Автор рисует колонизаторов культурными, гуманными и прекраснодушными людьми. Наиболее привлекательный из них, губернатор острова -лорд Темпльтон, — представлен как человек широких взглядов, „отец острова", стоящий выше расовых предрассудков и либерально нарушающий (правда до поры до времени) законы расового барьера.

Старательно выписывая образы белых и иногда довольно умело идеализируя их, Алик Во не жалеет грубых и аляповатых красок, переходя к изображению „туземцев". Хмурыми и неопрятными, корыстными и грубыми предстают перед читателем представители коренного населения острова, кто бы они ни были. Лубочными приемами малюет Во грязный шарж на вождя национально-освободительного движения Боско. Столь же тенденциозно изображены восставшие негры, убивающие белого плантатора, поддавшись нелепой провокации, грубому шантажу.

Таков один из весьма показательных образцов колониального романа сегодняшнего дня. *Полустанок Бховани* Джона Мастерса

(1954) другой образец, тенденциозность которого не менее очевидна, хотя представлена в ином варианте.

В романе Мастерса — еще одном „бестселлере сезона" — события развертываются в Индии накануне объявления независимости. Бытовые детали, пейзаж, рисуются на первый взглядправдиво. Тщательно выписываются различные характеры, различные судьбы индийцев, впитавших британскую культуру и получивших вкус к привилегиям людей, находящихся на службе колонизаторов... Тенденция здесь спрятана дальше, чем в книге Во. Она очевидна лишь в изображении нарушающих спокойствие „смутьянов", которые для большего коммерческого и политического успеха книги именуются коммунистами! Как и в романе Алика Во, грубый шарж умело переплетен с правдоподобными деталями.

„Нельзя рисовать индийских коммунистов террористами и претендовать при этом на правдоподобие, — писала „Дейли Уоркер". Но мещанство предпочитает читать о злодеяниях лубочных коммунистов, а не о том, что соответствует исторической правде. И мещанство оплачивает того, кто пляшет под его дудку" [7]).

Лишь условно, казалось бы, могут быть названы колониалистскими романы известного английского писателя послевоенного поколения Ф. Ньюби — *Пикник в Саккаре* (1955) и *Революция и Розы* (1957): пронизывающая их тенденция умело спрятана при помощи различных приемов.

Действие одного из романов Ньюби (1955) развертывается на фоне жизни и борьбы египетского народа в период владычества короля Фарука (т. е. до 1952 г., когда он был низложен); действие другого романа (1957) — на фоне событий, непосредственно предшествующих его низложению (т. е. в июле 1952 г.) Хотя внимание автора будто бы сконцентрировано на личных судьбах героев — представителей английской интеллигенции, живущей в Египте, однако подтекст обоих романов обнаруживает скрытую политическую тенденцию. Ироническая манера скептика, характерная для творческого почерка Ньюби, комедийные ситуации, которыми насыщены его книги, маскируют их политическое звучание. Ньюби выдает свои романы о Египте (кстати говоря, написанные один накануне суэцкого инцидента, другой непосредственно после него) за фарс, не претендующий на решение политических вопросов, и писателю вторит английская критика, восхищаясь „неотразимым комизмом" этих произведений. Однако, если смешны многие приключения молодого ассистента каирского университета Перри в *Пикник в Саккаре* или похождения Тима Блейнли и английской журналистки, египетского лабазника и английского посла (в *Революции и Розах*), то отнюдь не смешна та трактовка национально-освободительного движения и его участников, которая дается автором как бы „мимоходом", переплетаясь с перипетиями претендующего на оригинальность сюжета. Автор настойчиво убеждает читателя в том, что английский империализм — это вымысел и его вовсе не существует. Англичане Ньюби — милые и культурные люди, обиженные „тузем-

---

[7]) «People's World Magazine», 2 July 1954.

цами", которые по непонятным причинам и без особых, с точки зрения Ньюби, оснований стремятся выпроводить их вон из Египта. Такова направленность романа, который автор стилизует под забавную комедию, ничего общего не имеющую с политикой... На каждом шагу эта „невинная" комедия оборачивается политическим пасквилем, за шуткой обнаруживается оскал зубов верного колониализму хранителя интересов британского империализма.

Революция и Розы — новый фарс Ньюби на том же „египетском" материале. Английская критика отмечала его большее добродушие по сравнению с романом *Пикник в Саккаре.* Не потому ли, что книга написана после новой победы египетского народа, новой победы сил, борющихся против колониализма?

Голос защитников колониализма не может звучать так же откровенно и смело в середине 50-х годов XX века, в дни крушения британского колониализма, как он звучал в произведениях Киплинга на заре британского колониального владычества. Недаром Джон Мастерс (верный защитник империализма сегодня) позволяет себе весьма непочтительно отзываться о самом крупном и самом одаренном, но уже „несовременном" певце колониализма, называя Киплинга „ослом, помешанном на цвете кожи", писателем, „не умеющим щадить чувства людей, любящих Индию".

Проколониалистский английский роман нуждается сегодня в камуфляже, которого не было в романах, новелах и стихах Киплинга. Этот камуфляж один из симптомов наступившего кризиса империи, защитниками которой выступают Алик Во и Мастерс, Филипп Ньюби и им подобные.

Вместе с тем, борьба нового — прогрессивного — и старого — отжившего — приобретает в английской литературе последних двух-трех лет все большую остроту.

Чем ближе час окончательного крушения колониализма, тем хитроумней, но и яростней становятся выступления английских писателей проколониалистов. За последние два-три года, а в особенности за последний — 1960 — год, на книжном рынке Великобритании появились проколониалистские произведения, не похожие ни на книги Киплинга, ни на книги Мастерса или даже А. Во.

Отличие этого нового вида колониального романа от произведений, написанных 5—6 лет назад в том, что представители его не пытаются подводить подпорки под здание колониализма, которое рушится на их глазах и ограничиваются выражением звериной ненависти к тем, кто это здание расшатывает и рушит.

Создатели его уже не пытаются идеализировать британских (или иных) хранителей „белой цивилизации", — и в этом их основное отличие от произведений киплинговской традиции. Но киплинговская традиция отставлена уже в романах Мастерса и Алика Во. Новое для проколониального романа на его последнем этапе-дикая и исступленная клевета на прогрессивные общественные силы, в особенности же на лидеров освободительного движения, как, впрочем и на народные массы, поднявшиеся на борьбу за свое освобождение и полные решимости победить.

Как бы стремясь остановить ход истории, цепляясь за те порядки крушение которых уже нельзя предотвратить, выступают сегодня проколониалисты в английской литературе с дикой клеветой на лучших людей народов, поднявшихся за свое освобождение. Они безудержно лгут, представляя лидеров движения как корыстных маниаков, помешанных на власти, а народы, ведущие освободительную борьбу, как озверелую и бессмысленную массу, следующую за своими вождями и достойную сожаления в своем ослеплении.

Особенно показателен в этом отношении роман Джорджа Мура *Суматра* (1960), представляющий отталкивающий пасквиль на лидеров народно-освободительного движения на Суматре и, попутно, на лучших людей свободного Китая, роман начинающего и совсем еще молодого автора Дэвида Коута *Горячка* (1959) — грязная клевета на свободную Нигерию. Пожалуй еще более омерзительна книга У. Робертса *Кости Ваджига* (1959), подвергающая тенденциозной насмешке как африканские народы, борющиеся за освобождение, так и передовых людей Англии, выступающих против колониализма.

Совершенно различные по манере письма, авторы названных книг все в одинаковой степени откровенны в своей ненависти к народам колониальных стран, вставших на борьбу против колониализма, где бы ни происходила эта борьба — в Нигерии или Центральной Африке, на Суматре или в иных районах земного шара.

В то время, как при всем различии художественных почерков и силе дарования, все авторы, пишущие против колониализма, выступают в рамках реалистического метода, писатели типа Дж. Мура — английского предпринимателя, взявшегося за перо в послевоенные годы — или Д. Коута — молодого англичанина, пришедшего в литературу из рядов английских колониальных войск, — малюют грязные лубки, создают „горячечные" плакаты, лживость которых очевидна.

Борьба еще не закончена. Но если в числе сторонников освобождения народов от позорного ярма колониализма немало больших подлинных художников, в числе защитников бесчеловечной системы колониального рабства — озлобленные пасквилянты, судорожно цепляющиеся за подножку поезда, идущего под откос.

Doris Lessing. *The Grass is singing. It was the Old Chief's country, The Antheap, Hunger, Martha Quest.*

Jack Cope, *The Fair House, The Golden Oriole, The Rode to Ysterberg.*

A. Paton, *Cry, the beloved country, Tov late the phalarope.*

J. Aldridge, *The Diplomat. The Heroes of the Empay View. I dont want him to die.*

Desmond Stewart, *The Leopard in the grass, The Unsui table Englishman, Woman besieged.*

Basil Davidson, *Old Africa rediscovered, African History. The Rapid.*

Norman Lewis, *The Volcanoes above us.*

Lavers, *Darkness visible*

Blanchon (fr.) читать см. *Darkness visible*, p. 255. p. 218. Ed. *J. Cape London*, 1960.

Delmina

Danvers, Harrington, Maartens, Hausen, Koralsky.

Hartney J. G.

Graham Greene, *The Quiet American, Our man in Havana.*

Richard Oldington, *Lawrence of Arabia*
John Wyllie Riot
J. Hanley, *Drinkers of Darkness, The Consul at Sunset.*
Benson
Port Christian
Paul
David Unwin, *The Governor's wife.*
Dave Wallace, *Tramstop by the Nile.*
G. Fielding, *Eight days.*
M. Edelman, *Trial of love*
E. Huxley, *A thing of hove*
Sylvester Stein, *Second class taxi.*
E. Huxley, *A New Earth.*
Gwyn Griffin, *The Sons of God;*
Cecil Spergeon ;
Solange ;
Alick Waugh, *The Island in the Sun.*
John Masters, *Bhowani function.*
Ph. Mewby, *The Picnick in Sakkara; Revolution and Roses.*
G. Moore, *The Sumatra.*
D. Caute, *Fever Pitch.*
D. Roberts, *The boues of the Wajingas.*

PRĂBUȘIREA COLONIALISMULUI ENGLEZ ȘI REFLECTAREA EI ÎN ROMANUL ENGLEZ DIN ULTIMII ANI

Rezumat

Prăbușirea colonialismului englez, ca fenomen caracteristic al vremii noastre, se reflectă atît în presa engleză, chiar și cea mai conservatoare, cît și în literatura din ultimii ani, determinînd transformări radicale în conștiința oamenilor de rînd, pentru care devine din ce în ce mai evident faptul că năruirea acestui sistem și eliberarea popoarelor subjugate este în interesul însuși al poporului englez.

Prezentînd tabloul literaturii engleze anti- și procolonialiste, autoarea semnalează ascendentul incontestabil al literaturii progresiste, păstrătoarea tradițiilor realismului.

Alături de J. Aldridge, D. Stewart, B. Davidson, N. Lewis, care înfierează cu minie colonialismul sub toate formele, situîndu-se pe poziții progresiste o serie de scriitori — ostili în fond mișcării de eliberare a popoarelor subjugate — reflectă fidel realitatea, căutînd zadarnic o soluție. În ultimii ani apar în literatura engleză motive noi și semnificative și anume presimțirea decăderii inevitabile a imperialismului englez. Una din cărțile cele mai interesante în acest sens este *The sons of God* de Gwyn Griffin.

Față de realismul unor astfel de opere, încercările scriitorilor procolonialiști par ridicole și, în ciuda talentului unora dintre ei, în ciuda eforturilor lor de a-și camufla intențiile, scrierile lor nu se ridică la nivelul unor opere de artă.

LA CHUTE DU COLONIALISME ANGLAIS REFLÉTÉE DANS LE ROMAN ANGLAIS CONTEMPORAIN

Résumé

La chute du colonialisme anglais — phénomène caractéristique de notre époque — se reflète tant dans la presse que dans la litérature anglaise contemporaine, déterminant des changements profonds dans la conscience des gens simples, qui commencent à voir clair et à comprendre que ce systéme entrave le développement de leur pays-même.

En présentant le tableau de la littérature anglaise anti- et pro-colonialiste, l'auteur signale l'ascendant incontestable de la littérature progressiste, dont les tendances réalistes sont manifestes.

À côté de J. Aldridge, D. Stewart, B. Davidson, N. Lewis qui flétrissent le colonialisme de toute nuance ou forme, série d'écrivains — hostiles, au fond, au mouvement de libération des peuples asservis — reflètent fidèlement la réalité, en cherchant vainement une issue de l'impasse. Au cours des dernières années on voit apparaître dans la littérature anglaise des motifs nouveaux, extrêmement significatifs, dont le plus important est la certitude de la chute inévitable de l'impérialisme anglais et la dégradation physique et morale de ses représentants. Le roman le plus intéressant à ce point de vue est *The Sons of God* de Gwyn Griffin.

De l'autre côté de la barricade, on ne trouve rien qui puisse s'opposer au réalisme vigoureux de ces oeuvres. Les efforts des écrivains pro-colonialistes de s'imposer au public paraissent ridicules, et — en dépit du talent de certains d'entre eux, en dépit des efforts qu'ils font pour camoufler leurs intentions tendancieuses — leurs romans manquent de valeur artistique, n'étant qu'une déformation grossière et vulgaire de la réalité.

CELE DINTÎI CURSURI DE LITERATURĂ ROMÎNĂ LA UNIVERSITATEA DIN IAŞI (1860—1900)

— EVOLUŢIA CONCEPŢIEI DESPRE PREDAREA DISCIPLINEI LITERATURA ROMÎNĂ, ÎN ACEASTĂ PERIOADĂ

DE

M. FRUNZĂ

În toamna anului 1960, s-a sărbătorit[1]) împlinirea a 100 de ani de la data memorabilă de 26 octombrie 1860, cînd s-a inaugurat importantul aşezămînt cultural al Universităţii ieşene, conform Decretului domnitorului Alexandru Ioan Cuza, contrasemnat de ministrul Mihail Kogălniceanu.

Cursuri superioare de studii fiinţaseră la noi, însă, şi înainte de această dată, inaugurate, aşa cum afirmă cercetătorii, „o dată cu întocmirea celei dintîi şcoli romîneşti ceva mai răsărită decît şcoalele vechi de preoţie“ [2]). Sub forma de „cursuri extraordinare“, ele întovărăşesc apoi şi studiile prevăzute în cadrul „Seminarului Socola“, ca şi pe cele de la „Şcoala Vasiliană“, reorganizată în 1828 sub imboldul lui Gh. Asachi. După acestea, „Academia“ — numită ulterior „Mihăileană“ — fiind înfiinţată în iunie 1835, în timpul domniei lui Mihail Sturdza, ca răspuns la cerinţele „art. 418—424 ale regulamentului organic“ [3]), asigură organizarea, pe lîngă cele „două clase de umanioare“ şi a unei „clase de lecţiuni extraordinare“ [4]) destinată unor cursuri de învăţături mai înalte. Cercetătorii acestei faze din evoluţia învăţămîntului la noi consideră că această „clasă de lecţiuni extraordinare“, numită ulterior, în cadrul „Academiei“ şi „clasul de filozofie“, reprezintă „sîmburele învăţămîntului superior“ din Moldova [5]). Un hrisov domnesc al

---

1) Ne referim la sărbătorirea, între 26—30 oct. 1960, la Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iaşi, a centenarului înfiinţării ei (1860—1960).

2) A. D. Xenopol, *Istoricul Universităţii din Iaşi*, în *Anuarul general al jubileului Universităţii (1860—1910)*, Iaşi, 1911, p. XI.

3) Apud Dr. Hurmuzescu, *Istoricul Facultăţii de Ştiinţe din Iaşi*, în *Anuarul general al jubileului Univ. (1860—1910)*, Iaşi, 1911, p. XXXIV.

4) *Idem*.

5) *Ibidem*.

lui Mihail Sturdza, din 1840, folosește chiar termenul de Facultate, precizînd că „Academia" era prevăzută la acea dată „cu trei Facultăți: filozofia, legi și teologia", aceasta din urmă fiind „orînduită a se învăța în seminaria Veniamină" [6]).

În sfîrșit, după venirea la domnie a lui Gr. Ghica, o comisie, numită ca să cerceteze expunerea de motive și proiectul departamentului Cultului și al Învățăturilor (comisie din care făcea parte și V. Alecsandri), a elaborat așa-numitul „Așezămînt pentru reorganizarea învățăturilor publice". Aprobat la 1 ianuarie 1851, „Așezămîntul" prevedea, la *Secția III*, înființarea în Iași a unei Academii cu 4 facultăți: juridică, teologică, medicală și filozofică (Aceasta din urmă, cu 2 secțiuni, — I Litere și II Științe). Abia după 1856, după scoaterea primei promoții de absolvenți ai colegiului în forma lui reorganizată prin aplicarea „Așezămîntului", se deschid primele cursuri ale Facultății de legi și ale celei de filozofie.

Și disciplina ce studiază *literatura romînă*, ca și celelalte discipline științifice importante, prevăzute pentru învățămîntul superior la toate facultățile Universității înființate în 1860, își au originea în această perioadă, anterioară anului 1860 și chiar în cea anterioară anului 1835. Astfel, *Retorica* și *Poetica*, în al căror program se integrau în cadrul aplicărilor practice și preocupările de *literatură romînă*, au fost predate încă din 1820 (începutul lui noiembrie), pentru scurtă perioadă — e drept — pînă în februarie 1821 (în timpul Eteriei), în „Seminarul Socola", de către Ioan Costea [7]), iar profesorul Gh. Seulescul, absolvent al celei mai celebre universități a Greciei din acea vreme (universitatea din Chios) [8]), a predat de la 1828—1829 [9]) mai departe la „Școala Vasiliană" și după 1835 la „Academia" numită apoi „Mihăileană", alături de alte materii și disciplina menționată [10]). El se intitula chiar „profesor filologhiei romănești", după cum se poate constata și de pe coperta celor cinci cărți publicate de dînsul între 1832—35 [11]). Înseși preocupările de *Retorică și poetică* romînă sînt evidente în cuprinsul acestora. Volumul al *3-lea* al *Gramaticei romănești sau observații gramaticești asupra limbei romănești pentru școalele normale și gimnasiale*, publicat în 1834, precizează chiar: *De Prosodia limbei romănești și de Versificație, la care s-au adaos mai multe ecsemplare de versuri.* Indicația că profesorul

6) *Ibidem*, p. XXXVI.

7) Cf. A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățămîntului*, cap. II: *Școalele romănești de la încep. veac. al XIX-lea*, în vol. *Serbarea școlară de la Iași cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la înființarea învățămîntului superior în Moldova. Acte și documente*, Iași, 1885, p. 116.

8) A. D. Xenopol, *Memoriu citat*, cap. III: *Școala Vasiliană*, în *op. cit.*, p. 123.

9) A. D. Xenopol, *Memoriu cit.*, cap. III: *Șc. Vasiliană*, în *op. cit.*, p. 124.

10) *Idem*, p. 134.

11) *Întăile cunoștințe de litere și de idei, pentru tinerimea școalelor începătoare; Abecedariu romănesc sau întăele cunoștințe de litere și de idei; Gramatica romănească sau observații gramaticești asupra limbei romănești pentru școalele normale și gimnasiale; Gramatica romănească pentru clasele elementare* și volumul: *Fabule în versuri sau poesii alegorice*, — „compuse de d. G. Seulescu, prof. filologhiei romănești în Ghimnasia Vasiliană den Mănăstirea Trei Erarhi", Iași, 1832, 1833, 1833—34, 1834 și 1835 (Cf. A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași... Acte și documente, op. cit.*, cap: Catalogul Expoziției, p. 249, p. 253 și p. 300).

Gheorghe Seulescu este, fără nici o îndoială, acela care a predat disciplina care cuprindea și preocupările de literatura romînă, *Retorica*, în cadrul „Școlii Vasiliene", o găsim și în *Programa examenului din 1833 a Școlii Vasiliene*, tipărită bilingv, în limba franceză și în romînește. O acoladă, trasă în dreptul numelui prof. Gh. Seulescu, specifică cele două materii ce-i reveneau lui din „programa" de învățămînt a „Școlii Vasiliene": 1. *Retorica*: introducere și I-a parte a elocuției; 2. Istoria universală [12]). Și la „Academia Mihăileană", profesorul „Gh. Seulescu fu însărcinat cu *retorica*, istoria și mitologia" [13]).

Prin 1837, în timp ce *Retorica cu toate părțile ei* [14]) o preda în „Academia Mihăileană", în clasele umanioare, profesorul Vasile Popescu Scriban [15]), Gh. Seulescu propunea aceeași disciplină la clasul de lecțiuni extraordinare sau clasa de filozofie — cum se numeau cursurile extraordinare acum, iar în cadrul aceleiași clase de filozofie, disciplinele filozofice: *Logica* și *Metafizica* erau predate de către Dr. Petru Maler Câmpeanu [16]) care înlocuise, în toamna aceluiași an (1887), în „Academie", pentru aceste discipline, pe fostul profesor Eftimie Murgu. În calitatea sa de profesor care preda la cursul extraordinar disciplinele în care se încadrau și preocupările de literatură romînă, în 1840, la o festivitate organizată la 8 noiembrie a acestui an pentru aniversarea a 5 ani de la întemeierea Academiei, Gh. Seulescu „citește o dizertație asupra istoriei literaturii din Principate" [17]).

---

12) A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățămîntului*, în *op. cit.*, p. 134. (Este publicată integral Programa examenelor din 1833 a Șc. Vasiliene).

13) A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățăm.*, cap. IV: *Acad. Mihăileană*, în *op. cit.*, p. 145.

14) *Retorică cu toate părțile ei*, propuse în clasele umanioare la 1837 în Academia Mihăileană de profesorul Vasile Popescu Scriban. *Caet manuscript* (Cf. A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași. Acte și doc., Catalogul expoziției (op. cit.)*, p. 259).

15) Cf. A. D. Xenopol, *Memoriu citat*, cap. IV: *Acad. Mih. (Programul studiilor în Academie în 1837)* în *op. cit.*, p. 151. (Figurează cu numele: V. Popescu, dar din indicațiile anterioare notate în Memoriu, ca și pe baza indicației de pe coperta cărții lui din 1837, apare clar că e vorba de V. Popescu Scriban, absolvent al „Academiei", viitorul arhimandrit și, în 1842, rector al „Seminarului Socola").

16) Profesorul, de origine transilvăneană, Petru Maler Câmpeanu, sau sub numele cu care semna ulterior (în 1839) de: Petru Major Câmpeanu, absolvent al Școlii din Blaj, doctor în filozofie și avocat, a venit în Iași în august 1837 și și-a început cursul la „Academia Mihăileană" în 30 sept. 1837. El prelua disciplinele pe care le deținuse fostul profesor de filozofie la Iași, tot transilvănean de origine, Eftimie Murgu — care predase, între 1834—37 (la „Șc. Vasiliană" și apoi la „Acad. Mihăileană"): Introducere în filozofie. Istoria filozofiei, Filozofie „formalnică" (analitică și metodică) și Filozofia „materialnică" sau Metafizica. Totodată Dr. P. M. Câmpeanu devenea, din oct. 1838 și prof. de legi la „Acad. Mih.", în locul lui Flechtenmacher (Cf. A. D. Xenopol, *Memoriul cit.*, cap. IV, p. 147 și 149. Vezi și: Xenopol și Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași*. Acte și documente, Iași, 1885, cap. Catalogul Expoziției rubrica *Filosofia și scrieri morale*, secția b) *Manuscripte*, la p. 295, este specificat manuscrisul cu nr. 10) reprezentînd cursul: *Logica, psihologia și alte părți a filosofiei, propusă în Acad. Mihăileană la 1839 de prof. Petru Major Câmpeanu* (manuscript).

17) Const. I. Andreescu, *Istoricul Lic. naț. din Iași (1835—1935)*, cap. III: *Acad. Mihăileană*, în vol. *De la Acad. Mihăileană la Lic. național, 100 de ani, 1835—1935*, Iași, 1936, p. 97.

Din anii 1845/46 și 1846/47, la clasa de filozofie a „Academiei" disciplinele: *Retorica, Poetica* și *Mitologia* sînt predate de către D Gusti [18]), paralel cu lecțiile lui P. M. Câmpeanu de antropologie, logică și fiziologie [19]) și în vreme ce Gh. Seulescu rămînea mai departe, pînă în anul școlar 1850/51, numai „inspector general locțiitor al școlilor"[20]).

În acest timp, determinat de situația social-politică din țară, în care se resimțea suflul revoluționar al pregătirii mișcării de la 1848 și considerînd „Academia" ca un factor primejdios în sensul alimentării acestui suflu revoluționar, domnitorul Mihail Sturdza impunea în 1846 legea prin care interzicea predarea materiilor, în cursul superior al „Academiei", în limba națională [21]). Se interzicea, de fapt, astfel, și predarea limbii și literaturii naționale în cursul extraordinar la „Academie" și se hotăra propunerea materiilor în limbi străine. În felul acesta, din 1847, „pe ruinele vechii Academii", se înființa, de fapt, un colegiu francez, sub direcția „dascălului" francez Malgouverné [22]). Abia în 5 ianuarie 1848, D. Gusti este numit din nou, printr-o „anafora domnească", profesor de filologie romînă la Colegiul francez, pentru clasele de gradul III (superioare) [23]), iar din 1851/52, în „Academia" reorganizată, următor „Așezămîntului pentru reorganizarea învățăturilor publice", profesorul D. Gusti, care deține totodată și catedra de geografie și mitologie, începe a preda din nou *Retorica* și *Poezia* [24]). În 1852, D. Gusti editează chiar un manual, intitulat *Retorica romînă pentru tinerime* [25]).

În sfîrșit, prin aplicarea, după 1856, a „Așezămîntului pentru reorganizarea învățăturilor publice", la Facultatea filozofică din „Academie" se introduce, alături de alte discipline și *Istoria și literatura romînă* [26]), catedra respectivă fiind ocupată, cu începere din anul 1858, prin concurs, de către V. Alexandrescu, licențiat în litere, cu studii de specializare urmate în Franța și Spania.

În raportul pe 1858—59 al ministrului instrucției, către caimacamul Vogoride [27]), se specifica, drept titulatură a catedrei în care se încadra dis-

---

18) D. Gusti preda încă din 1837, cu titlurile de „candidat" și „profesor locțiitor", la clasa începătoare și la cele 2 clase primare din Șc. elementară Vasiliană. (Cf. Const. I. Andreescu, *op. cit.*, p. 149—150: Programa studiilor pe 1837), iar din iulie 1839, D. Gusti a fost și bibliotecar al bibliotecii „Academiei" (cuprinzînd 600 volume). (Cf. Const. I. Andreescu, *op. cit.*, p. 99).

19) Cf. Const. I. Andreescu, *op. cit.*, p. 109 (unde este publicat integral programul repartiției profesorilor și materiei pe anul școlar 1845/46) și p. 125 (unde este dat integral programul reparat. prof. și materiilor pe anul șc. 1846/47).

20) A. D. Xenopol, *op. cit.*, *(Memoriu asupra învăț.)* p. 134, iar la p. 176, *loc. cit.*, se menționează retragerea la pensie a lui Gh. Seulescu, în anul 1851, fiind înlocuit în funcția de inspector al școalelor prin August Trebonius Laurian.

21) A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 169.

22) Idem, *op. cit.*, p. 171.

23) Const. I. Andreescu, *op. cit.*, p. 129.

24) Idem, *op. cit.*, p. 139—140.

25) Iași, în tipografia Buciumului romăn, 1852.

26) Vezi Dr. Hurmuzescu, *art. cit.*, *op. cit.*, p. XL.

27) Vezi *Istoricul Facultății de Litere și Filosofie*, în *Anuarul jubiliar 1860—1910*, *op. cit.*, p. XCIV.

ciplina Literatura romînă, la secția literară a Facultății filozofice din Academie: *Istoria și literatura romînă și universală*, iar apoi, după titulatura cu care este prevăzută în bugetul Universității pe 1863, catedra s-a numit: *Literatura clasică și romînă*. Un manuscris (mss. 191, III—191), (Fondul T. T.Burada) de la Biblioteca centrală a Universității din Iași, purtînd titulatura: „Istoria literaturii romane" [28]), curs predat în 1859—1860, la „Academia Mihăileană" din Iași, de către V. A. Urechia, vădește faptul că probabil încă din 1860 catedra devenise de *Literatură clasică și romînă*, fiind separată încă de atunci de cealaltă catedră care figurează în bugetul din 1863 cu titulatura: *Istoria universală și a romînilor*.

Catedrele de *Istorie universală și a romînilor* și de *Literatură clasică și romînă* au fost — ambele — deținute, din 1858 [29]), pînă în 1864 inclusiv, de către V. Alexandrescu-Urechia. În ceea ce privește catedra de *Literatură clasică și romînă*, în cadrul acesteia, în 1864, se preda de două ori pe săptămînă „epopeea latină" și de alte două ori săptămînal: „cronicele romîne și în special a lui Ureche și Miron Costin" [30]).

Prin organizarea din 1864, Secția literară a Făcultății filozofice s-a despărțit de Secția științifică, devenind fiecare facultate aparte, în cadrul celor 4 Facultăți hotărîte prin această lege să ființeze la Universitatea din Iași, — anume: 1. Fac. de filozofie și litere, 2. Fac. de drept, 3. Fac. de medicină, 4. Fac. de științe fizice, matematice și naturale. În programul Fac. de filozofie și litere, disciplina noastră a fost acum prevăzută în cadrul catedrei de *Istoria literaturilor antice și moderne*.

În urma plecării la București, în același an, 1864, a lui V. A. Urechia, catedra trece în suplinirea fostului discipol al acestuia, Andrei Vizanti, care ține, din 1865 mai departe [31]), prelegerile de literatură romînă. În anii 1867 și 1868, A. Vizanti studiază la Universitatea din Madrid, luîndu-și licența în litere și filozofie și, întors la Iași, este numit, cu începere din 4 octombrie 1869 [32]), profesor provizor (adică titular) de limba și literatura romînă, ocupînd catedra pînă în 1898. *Catedra de limba, literatura și istoria Romînilor*, cum se numea de fapt acum [33]), este scindată în anul 1875—76, prin ordinul lui Titu Maiorescu, devenit ministru al Instrucției publice, — cele două noi catedre obținute: *Istoria limbei si literaturei romîne și Istoria Romînilor*, repartizîndu-se lui V. Burlă și A. D. Xenopol. În același an școlar 1875—76 (în aprilie), dispoziția respectivă a fost revocată de către ministrul liberal Al. Orăscu, succesorul conservatorului Maiorescu și, în felul

28) Termenul trebuie interpretat ca sinonim pentru: *latine* și nu ca grafie veche a cuvîntului: *romîne* (ceea ce se demonstrează și din lectura cuprinsului manuscrisului citat).

29) Cf. raportul privitor la anul școlar 1858—59, al Ministrului Instrucțiunii Cneazul Cantacuzino, către caimacamul Vogoride. Vezi *Anuarul jubiliar 1860—1910*, p. XCII—XCIV.

30) *Anuarul jubiliar 1860—1910*, p. XCVI.

31) *Idem*, p. XC (Se dă lista corpului didactic al Fac. de litere și filozofie în anul 1889—90 „și *catedrele lor în ordine de vechime*", cu menționarea, între paranteze, a datei, de la care începînd, ei funcționează la catedra resp. Figurează: „*A. Vizanti*, Istoria literaturei romîne (1865)".

32) V. *Anuarul Universității din Iași*, pe anul șc. 1896—97, p. 60.

33) *Anuarul jubiliar din 1911, op. cit.*, p. C.

acesta, filologul junimist V. Burlă a fost înlocuit, înainte chiar de a se fi prezentat la catedră, prin titularul A. Vizanti, reintegrat în drepturile sale.

În anul următor 1876—77 (fiind ocupat din ce în ce mai mult cu avocatura [34]) și politica, Vizanti propune ca suplinitor [35]) la catedra sa de *Istoria limbei și literaturei romîne*, pe Dimitrie Petrino. Poetul obscur sosit din Bucovina stăpînită de Habsburgi, după ce, îndată după venirea sa în Iași, în 1875, — în urma unor manevre politice liberale — înlocuise la Direcția Bibliotecii centrale pe Mihail Eminescu, suplinește, în anul școlar 1876—77 și catedra universitară a lui A. Vizanti. Petrino, suplinitor al catedrei lui A. Vizanti și în anul 1877—78, îmbolnăvindu-se, își ia un concediu de 2 luni, pleacă la București și moare în cursul anului următor (1879) [36]). Profesorul A. Vizanti revine, astfel, din nou la catedră, în cursul anului 1877 și în 1878—79.

În anul școlar 1879—80, Andrei Vizanti este suplinit de A. Lambrior, care își expune cursul cu începere de la 25 februarie 1880 [37]).

În anii următori, pînă în 1885, Andrei Vizanti este un timp suplinit la catedra de *Istoria limbei și literaturii romîne* de către Aron Densușianu, licențiat în drept, profesor secundar de limbă romînă la Institutele Unite din Iași și, din octombrie 1883, numit la Facultatea de litere și filozofie a Universității ieșene, profesor definitiv de limba și literatura latină. Afirmația referitoare la această suplinire a lui Vizanti, încă înainte de 1885, o face însuși A. Densușianu, în *Prefața* la ed. I a *Istoriei limbei și literaturei romîne*, pe care și-a tipărit-o în Iași, în 1885: ...„am avut... timp și ocasiune de a ne înavuți cercetările, mai vêrtos căci vre-o trei ani am ținut catedra de limba romînă, cursul superior, la Institutele Unite și *am suplinit și pe stimabilul meu coleg, d. A. Vizanti la catedra de limba și literatura romînă la Universitatea de aci*" [38]) (sublinierea noastră). Și după 1885, Andrei Vizanti va fi, în general, suplinit de către profesorul Aron Densușianu. Mai tîrziu, după sfîrșitul vieții acestuia din urmă, faptul va fi menționat de către colegul său de profesorat, A. D. Xenopol, în necrologul ce-i consacră, — vorbind despre „ani îndelungați" în care „materia" „limbei și literaturei românești" „a fost și ea propusă de el la această Universitate, ca suplinitor al titularului" [39]). În toată această vreme, însă, pînă în 1898 cînd

34) Apud. Gh. Agavriloaei, *Literatura romînă (1860—1948)* (art. scris cu prilejul centenarului Univ. „Al. I. Cuza" — Interasantă trecere în revistă făcută în mod succint, a unui istoric general al Catedrei, pînă la 1948), în *Contribuții la Istoria dezvoltării Univ. din Iași, 1860—1960*, Buc., 1960., vol. II, p. 267.

35) Apud. Gh. Agavriloaei, *op. cit.*, p. 267.

36) Cf. G. Sion, *Suvenire despre poetul D. Petrino*, în «Revista Nouă», an. IV, 1891, p. 46—54, reproduse *(în loc de prefață)* în vol.: Dimitrie Petrino, *Poeme*, Iași, Ed. Saraga, s.a., p. 3—16 (trebuie menționat însă că, în *Suvenirele sale*, G. Sion afirmă în mod eronat că ar fi fost vacantă catedra universitară suplinită de D. Petrino).

37) *Anuarul jubiliar*, 1911, p. CVIII. În *nota 1*, la această pagină, se precizează: *În acest an găsim figurînd ca propunător al materiilor catedrei de literatură romînă pe A. Lambrior, de la 25 febr. 1880*" (sublinierea noastră).

38) Aron Densușianu, *Istoria limbei și literaturei romîne*, Iași, 1885, Prefața, p. 3.

39) A. D. Xenopol, *Discurs la înmormîntarea lui Aron Densușianu*, ținut „cînd cortegiul a trecut în fața Universității", — publicat în *Anuarul Universității din Iași pe anul școlar 1898—99, 1899—1900*, Iași, 1900, p. 82.

va demisiona, Andrei Vizanti este cel care figurează ca profesor titular al catedrei de *Istoria limbei și literaturei romîne*, la Facultatea de litere și filozofie de la Universitatea din Iași. Lipsa lui de la catedră era, în anii aceștia, pare-se, atît de frecventă, încît un contemporan al profesoratului său, autor al *Istoricului facultății de litere și filozofie din Iași*, publicat în *Anuarul Universității la jubileul de 50 de ani (1860—1910)*, făcea următoarea remarcă: „În 1889—90 activitatea facultății ni se prezintă într-o înfățișare excepțional de satisfăcătoare. Toate catedrele existente sînt ocupate de titulari și toți titularii în activitate neîntreruptă. *Andreiu Vizanti însuși ține curs tot anul*" [40]) (sublinierea noastră).

În ceea ce privește specialitatea noastră în cadrul facultății, între timp ea se încadrează din nou, conform *art. 3* al *Regulamentului din 1896—97 al Facultății de filozofie și litere de la Universitatea din Iași* [41]), în catedra de *Istoria romînilor și literatură romînă*. Istoria romînilor și literatura romînă figurează acum ca unul dintre cele patru obiecte de studiu comune celor două secțiuni atunci înființate, prin divizarea facultății: Secțiunea filozofică-istorică și 2) Secțiunea istorică literară.

În 1898—99, Andrei Vizanti își părăsește catedra definitiv, prin demisie. Devenită vacantă, Consiliul facultății o dă în suplinire [42]) lui Aron Densușianu, care era încă din 1883 profesor definitiv, la aceeași facultate, pentru limba și literatura latină. În anul școlar 1899—1900, murind Aron Densușianu (în 26 august 1899), disciplina Literatură romînă a fost, pentru scurtă vreme, *unită* la *Catedra de limba și filologia romînă*, pe care o deținea filologul Alexandru Philippide. Acesta a suplinit, totodată, în același an școlar și cealaltă catedră ce ocupase A. Densușianu, de limba și literatura latină [43]). Profesorul Philippide se retrage [44]), însă, de la Catedră, la sfîrșitul anului 1899—1900, pentru a se dedica studiilor sale filologice în legătură cu lucrarea *Dicționarului limbei romîne*, cu care fusese însărcinat din partea Academiei Romîne. În același an, 1900 (în aprilie), Catedra de literatură romînă, declarată vacantă, se și desființase, de altfel [45]). Abia în decembrie 1908, importanta catedră de *Istoria literaturii romîne* va fi reînființată, sub denumirea restrînsă de: *Istoria literaturii romîne moderne* și va fi încredințată spre suplinire, în contra avizului defavorabil [46]) al Con-

40) *Anuarul jubiliar*, 1911, p. CX.

41) *Anuarul Universității din Iași pe anul școlar 1896—1897*, Iași, p. 93—94.

42) *Anuarul Univ. din Iași, pe anul șc. 1898—99, 1899—1900*, Iași, 1900, p. 126. (În *loc. cit.*, se menționează și incorectitudinea lui Vizanti în cadrul Comitetului teatral ieșean, unde era președinte, — cauză tocmai a demisiei lui și din profesorat).

43) *Anuarul general jubiliar*, 1911, p. CXII.

44) *Idem*, p. CXII.

45) *Anuarul Universității din Iași, pe 1899—1900, op. cit.*, p. 83—87.

46) Catedra a fost reînființată, în 1908, ca urmare a recomandării Consiliului facultății și, desigur, și sub influența constatărilor îngrijorătoare ale profesorului Alexandru Philippide, formulate în rapoarte și popularizate prin publicistica timpului (v. A. Philippide, *Un raport asupra Catedrei de Istoria literaturii romîne de la Universitatea din Iași*, rubrica: *Istorie și Critică literară*, în «Viața Romînească», an. I (1906), tom. I, nr. 1, p. 38—45. Ministrul Instrucțiunii la acea dată, Spiru Haret, a numit însă pe Garabet Ibrăileanu, ca profesor suplinitor la noua catedră de *Istoria literaturii romîne moderne* de la Facultatea de

siliului facultății, criticului Garabet Ibrăileanu, ilustrul reprezentant al intelectualității progresiste romînești de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea.

Cel dintîi profesor care a predat disciplina „literatura romînă", la Secțiunea literară a Facultății filozofice de la Universitatea din Iași, este, așadar, *Vasile Alexandrescu (Urechia).*

Acesta face, nu numai pentru Universitatea ieșeană, dar în genere, pentru învățămîntul superior de la noi, munca de pionerat în direcția încercării de a organiza după metodele unei cercetări științifice, în raport cu posibilitățile și condițiile timpului, istoria literaturii romîne.

Revenit în țară, după studii încheiate cu strălucire la Universități din Franța și Spania, unde fusese trimis prin intervenția lui Mihail Kogălniceanu care-l aprecia în chip deosebit [47]), V. Alexandrescu s-a stabilit între 1858—1864 la Iași. În așa-numita „perioadă ieșeană" [48]) a activității sale, el a desfășurat, între altele, munca de profesor pentru Istoria universală la cursul gimnazial și pentru Istoria și literatura romînă, iar apoi și pentru literatura clasică, la Facultatea filozofică a „Academiei" și, după 1860, a Universității ieșene. În acești ani, întreagă bogata-i activitate pe tărîmul învățămîntului și în general în scopul fundamentării și creșterii culturii [49]) noastre în preajma Unirii și în perioada imediat următoare, se impune aprecierii contemporanilor săi. Preocupările-i progresiste din epoca amintită îl caracterizează ca pe un credincios „ucenic și statornic colaborator al ilustrului M. Kogălniceanu" [50]), așa cum, de altfel, el însuși se considera [51]).

Catedra din învățămîntul superior, în acel stadiu de început în care se afla atunci, Vasile Alexandrescu și-a ocupat-o prin concurs, în 1858. În fe-

litere și filozofie din Iași, mai întîi *fără avizul* Consiliului facultății, apoi în *contra avizului defavorabil* formulat de reprezentanții acestuia (v. *Anuarul general... 1860—1910,* Iași, 1911, p. CXVI).

47) Gr. Tocilescu, *Cuvîntul rostit la înmormîntarea lui V. A. Urechia,* în «Analele Acad. Rom.», tom. XXIV (1901—1902), Secț. I, p. 66.

48) Al. Dima, *Preocupări de teorie literară la V. A. Urechia,* în «Studii și cercetări științifice», Filologie, rev. Acad. R.P.R., Fil. Iași, an. VIII, (1957), fasc. I. p. 188.

49) În afară de munca profesorală, desfășoară în aceeași perioadă o activitate ca membru în Consiliul Școalelor și de inspecțiune; Director în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice; Ministru în același Minister; întemeietor (în 1860, la Iași) al „Asociației Ateneului Romîn", pe care-l va continua ulterior la București prin „Liga culturală" și „Ateneul Romîn": inițiator al „Societății literare" din care va evolua, treptat, „Societatea Academică Romînă" și apoi „Academia Romînă"; publicist activ, el însuși întemeietor de reviste («Zimbrul și vulturul», 1858; «Steaua Dunării», 1859; «Ateneul romîn», 1860 și 1861); autor a numeroase volume însumînd pagini de variate domenii ale culturii etc. Însuși Hasdeu, care-i contestă în mare măsură valoarea ca om de știință, îi recunoaște importanța acestor inițiative și contribuții în cadrul dezvoltării culturii romînești la jumătatea veacului trecut. (v. B. P. Hasdeu, *Cuvîntare la Academie despre V. A. Urechia,* în «Analele Acad. Rom.», Tom. XXIV (1901—1902), Secț. I. (Partea administr. și dezbaterile), p. 62.

50) G. G. Burghele, *Domnului V. A. Urechia,* dedicația la op. *Mihail Kogălniceanu,* Buc., 1901.

51) V. A. Urechia, *Precuvîntare* la vol.: Burghele G. G., *Mihail Kogălniceanu,* Buc., 1901, p. I, („Fost-am și eu un modest colaborator al lui Kogălniceanu de la 1856 pînă la moartea lui").

lul acesta, el a „propus" *Istoria și literatura romînă* încă în cadrul secțiunii literare de la Facultatea filozofică ce-și începuse existența după 1856, în Iași, în cuprinsul „Academiei", conform „Așezămîntului pentru reorganizarea învățăturilor publice", elaborat în 1851. Unele lecții din cursul de literatură romînă expus în primul său an de profesorat, V. Alexandrescu (Urechia) și le publică în decursul anului 1859, sub titlul *Schițiari de literatură romînă*, în periodicul ieșean «Steaua Dunării» 52), al cărei secretar de redacție era. Apoi, în același an, 1859, el le adună în volumul purtînd același titlu: *Schițiari de literatură romînă* 53), editat la Iași, în tipografia Buciumului romîn.

În 1860/61, — primul an de ființare a Universității ieșene, numită multă vreme Universitatea „Mihăileană" și denumită ulterior Universitatea „Al. I. Cuza", — profesorul de la Secția literară a facultății filozofice, V. Alexandrescu-Urechia își publică lecții din *Cursul de literatură romînă* în revista fundată de el, «Ateneulŭ romînŭ» 54). El se ocupă acum de literatura romînă de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și din sec. al XIX-lea, pînă la 1860 (cu specială privire asupra evoluției poeziei noastre din această perioadă). Totodată, încă de acum, el acordă o deosebită atenție problemei dezvoltării fabulisticii romînești, pe care o discută și în cuprinsul unui studiu, publicat în noua serie din 1861 a revistei «Ateneulŭ romînŭ» sub titlul *Fabuliștii romîni* 55). Asupra aceleiași probleme, el va reveni după transferarea la Facultatea de litere și filozofie din București, în cadrul conferinței și apoi a broșurii intitulate: *Despre fabule în genere și în speciale despre Cichindél* 56).

În 1862—63, V. Alexandrescu-Urechia ține, pentru întîia oară în învățămîntul superior din țara noastră, la Secțiunea literară a facultății filozofice de la Universitatea ieșană, un curs despre epoca veche a literaturii romîne, ocupîndu-se de literatura noastră istoriografică veche și publicînd, în același timp, unele din aceste lecții în ziarul «Romînul». Într-o *Prefață*, ce un cercetător al operei cronicarilor moldoveni din sec. al XVII-lea i-a cerut-o la un studiu al său asupra acestora, în 1898, V. Alexandrescu-Urechia precizează însuși cele arătate mai sus: „Îți voiu aminti — ceea ce d-ta te faci că ai uitat — (scria V. A. Urechia) anume că, după M. Kogălniceanu, eu fui acela care mai întăiu am cercetat mai deaproape letopisețele romîne și îndeosebi pre a lui Ureche. *La anii 1862—63 am făcut la Facultatea de litere din Iași, pentru prima dată, un curs asupra Cronicelor noastre; ba încă am reprodus o parte din acel curs, în formă de articole, în jurna-*

52) V. Alexandrescu, *Schițiari de literatură romînă*, în «Steaua Dunării», Iași, 1859, n-rele: 128, 204, 218 și 238.

53) Vezi: *Serbarea școlară de la Iași cu ocazia împlinirii a' cincizeci de ani de la înființarea învățăm. superior în Moldova*. Acte și documente, Iași, 1885, cap. *Catalogul Expoziției Școala romînă*, Secțiunea III *Retorică și cărți de lectură*, p. 260.

54) V. Alexandrescu Urechia, *Curs de literatură romînă* (Lecții din...), în «Ateneulŭ romînŭ», Iași, 1860 p. 7—8, 19—21, 28—29, 54—55, 70—72) și 1861 (p. 145 și 173).

55) «Ateneulŭ romînŭ», (Seria nouă) din 1861, p. 17—32.

56) V. A. Urechia, *Despre fabule în genere și în speciale despre Cichindél*. Lectură publică, București, 1866.

lul «Romînul» [57]) (sublinierea noastră). Și mai departe, V. A. Urechia adaogă: *„În 1885 un resumat din acest curs l-am publicat în „Schițe de Istoria literaturei romîne"* [58]) (sublinierea noastră).

Indicația este interesantă pentru cercetătorii operei lui didactice, completînd o afirmație anterioară, din *Prefața* la cartea sa: *Schițe de istoria literaturei romîne*, din 1885, în care arătase deja că volumul reprezenta „un estras din cursul" pe care l-a creat „începînd încă de la 1858 la facultatea din Iași" și „de la 1864, continuat la București" [59]). Acest curs de literatură romînă din epoca veche (perioada feudală) l-a expus, de altfel, din nou, profesorul V. A. Urechia și în ultimul an de predare la Iași, 1863—1864, cînd s-a ocupat în chip special, în cîte două ședințe de curs săptămînal, de „Cronicele romîne și în special a lui Ureche și Miron Costin" [60]).

Inaugurînd predarea disciplinei Istoria literaturii romîne la Universitatea din Iași și — după cum se știe — în țară chiar, la nivelul ce se putea pretinde unei catedre academice în condițiile date, V. A. Urechia s-a impus studenților săi ca un tip de profesor orator, cu o elociență care cîștiga atenția și interesul auditoriului pentru materia pe care o prezenta în prelegerile sale. Unul dintre foștii lui studenți, succesor al său la catedră de la Facultatea de litere și filozofie din Iași, Andrei Vizanti, la jumătate de deceniu după plecarea lui Alexandrescu Urechia la București, cu prilejul unei deschideri de curs, vorbește — referindu-se la maestrul său — despre „respectul ce conservă acestei tribune de la înălțimea căreia . . doctul profesorç, captiva cu vocea-i elocuentă unu numerosu auditoriu" [61]). Iar cu alt prilej, în același an, Vizanti evocă măestria didactică a fostului său profesor care, impunîndu-se cu „demnitate", știuse să facă „stimată și simpatică junimei studioase ca și publicului" [62]) disciplina pe care o preda la Catedra de la Iași.

Lui V. A. Urechia trebuie să i se recunoască de asemenea — după un cuvînt al său — „dreptul de prioritate" în multe „conclusiuni istorice-literare" [63]) privind istoria literaturii noastre, formulate de el în cadrul predării la Facultatea de litere din Iași. Ca profesor, în condițiile începuturilor învățămîntului superior la noi în țară, V. A. Urechia a trebuit să introducă anume procedee în privința organizării materiei, ca și în privința metodei și să formuleze soluții diferitelor probleme ridicate de disciplina Istoria literaturii romîne. Metoda, procedeele și soluțiile lui au fost însușite de studenții săi și, influențînd ulterior conținutul muncii didactice sau chiar științifice a

57) V. A. Urechia, *Prefață* la: Alexandru I. Gîdei, *Studiu asupra cronicarilor moldoveni din sec. XVII din punct de vedere al limbei, metodei și cugetărei*, Buc., 1898, p. II.

58) *Idem*, p. II.

59) V. A. Urechia, *Prefață* la vol. *Schițe de Istoria literaturei romîne*, Partea I, Buc., 1885, p. III.

60) Cf. *Anuarul general jubiliar din 1911, op. cit.*, p. XCVI.

61) A. Vizanti, *Discursulu... la inaugurarea cursului său de literatură romînă de la Facultatea de litere din Iași*, Iassii, tip. Goldner, 1869, p. 3.

62) A. Vizanti, *Studii critice asupra instrucțiunei publice de la espozițiunea universală din Paris*, Iași, 1869, p. 4.

63) V. A. Urechia, *Prefață* la *op. cit.*, p. 3.

acestora, au fost difuzate, prin mijlocirea lor, în deosebitele centre din țară unde ei au trăit și activat. Astfel, pe drept cuvînt, în 1885, profesorul V. A. Urechia, editîndu-și Partea I (și singura publicată) din *Schite de istoria literaturei romîne*, observa, în cuprinsul *Prefeței* sale: ...„De-atunci (de la 1858, de la Facultatea din Iași, n.n.) s-au răspîndit în cîteva rînduri de studenți vederile și aprecierile mele asupra istoriei literaturei noastre. Am avut mulțămirea d-a constata, în mai multe cărți tipărite în țară și peste munți amintiri numeroase din cursul creat de mine la Iași și de la 1864 continuat la București. Publicînd deci cu mai în urmă lucrarea de față, nimeni nu se va supăra deacă *mi-am păstrat dreptul de prioritate asupra multor teorii*" [64]) (sublinierea noastră).

În cuprinsul cursurilor sale, V. Alexandrescu-Urechia a integrat, înca în perioada activității sale ca profesor la Universitatea din Iași, principalele preocupări didactice pe care urmașii săi la catedră le-au reluat și care pînă astăzi își impun utilitatea în cadrul predării disciplinei Literatura romînă. Astfel, el s-a ocupat, în cadrul unor prelegeri introductive cu conținut teoretic literar, de precizarea obiectului, metodei și concepției cursului său de literatură romînă, ca și de raportul acestei materii cu disciplinele adiacente sau auxiliare. Ideea acestor prelegeri introductive rămîne un aspect pozitiv pe planul activității didactico-metodice a profesorului V. A. Urechia, însă este necesar să se sublinieze, ca o limită a gîndirii sale, că poziția lui în rezolvarea problemelor ridicate se vădește arbitrară, iar în definiția disciplinei ce preda se remarcă „esența idealistă a concepției sale" [65]), cauză a eșuării ulterioare în idealism a multor opinii literare ale lui V. A. Urechia.

Marcînd la noi tranziția între concepția disciplinelor literare în feudalism și concepția modernă, cunoscută lui prin contactul său cu învățămîntul superior din statele burgheze occidentale, V. Alexandrescu-Urechia integrează literatura, ca materie de studiu, în cadrul sferei largi a „Filologiei". El deosebește, astfel, în cuprinsul acesteia, *studiul limbii*, pe care-l definește ca „Filologie generală" și-l consideră ca o a doua ramură alături de obiectul său de predare, „*studiul literar*, ori numai literatura" [66]), pe care-l definește ca „Filologie specială". În acesta din urmă se cuprind, însă, în definiția sa, treptele vechiului învățămînt umanistic din feudalism (aplicate, de altfel, — pînă la el — și la noi în „Academia Mihăileană") : *gramatica*, *retorica* și *poetica*, la care el mai adaogă și : *arta criticii*, vorbind despre două aspecte ale acesteia : critica filologică și critica estetică.

„Eroarea fundamentală" în cadrul preocupărilor cu caracter teoretic-literar ale profesorului V. A. Urechia, în aceste lecții introductive, e determinată — cum s-a demonstrat într-un documentat studiu actual [67]) — de acel criteriu idealist „al frumosului absolut, al idealului, al sublimului". Acesta este conceput de el ca obiect central al „esteticii literelor" și s-a aflat

64) V. A. Urechia, *Idem*, p. 3.

65) Al. Dima, *Preocupări de teorie literară la V. A. Urechia*, în «Studii și cercetări științifice», Filologie, revista Acad. R.P.R., Filiala Iași, an. VIII (1957), Fasc. 1, p. 190.

66) V. A. Urechia, *Schițiari de literatură romînă*, în «Steaua Dunării», Iași, 1859, reluate în vol. *Schițe de istoria lit. romîne*, Partea I, Buc., 1885, cap. I, p. 4.

67) Al. Dima, *Preocupări de teorie lit. la V. A. Urechia*, în *op. cit.*, p. 187—197.

la baza considerațiilor lui teoretice introductive, ca și a definițiilor în legătură cu disciplina sa, care l-au dus, în cele din urmă, la susținerea metodei de creație antirealiste și la interpretări tributare misticismului, chiar.

Cu toate acestea, în mod practic în predarea disciplinei sale, profesorul V. A. Urechia — sub influența ideilor progresiste promovate de reprezentanții cercului de la revista «Dacia literară» a lui M. Kogălniceanu și de la revista «Romînia literară» a lui Vasile Alecsandri — s-a orientat realist, ca un continuator al acestora. El a înțeles ca, „în loc d'a mărgini studiul la diversele opere literare, clasificate după categorii ori genuri" [68]) (cum se proceda înaintea lui la „Academia Mihăileană"), să studieze operele „în mod cronologic și în filiațiunea lor, ...controlînd influința fiecăreia asupra dezvoltărei și culturei naționale" [69]). Mai mult decît atît, continuînd ideile patruzecioptiștilor, M. Kogălniceanu, Al. Russo, Cezar Bolliac [70]), — V. A. Urechia afirmă în cursul său teza progresistă despre „literatura ca espresiune a societății" [71]). Totodată, de pe aceleași poziții, așa cum susține și în articolele sale publicistice din această epocă, el concepe literatura și ca mijloc „de învățătură, de educare" [72]), ca „o armă puternică" în slujba „progresului social" [73]) și în care trebuie să domine „concepția rațională a frumosului" [74]). Din păcate, această din urmă idee, care-l însuflețea în dorința lui de a lupta împotriva manifestărilor naturaliste în literatura noastră, îl duce însă spre alunecarea lui în idealismul mistic.

În același fel, ideea profund pozitivă, preluată din programul patruzecioptist, de a prețui și promova o literatură originală [75]) bazată pe inspirație națională, în special folclorică [76]) și de a combate influențele străine, occidentale, nesănătoase, l-a dus în cele din urmă spre manifestări eronate. Influențat ulterior de falsul patriotism afișat cu demagogie de oficialitatea burghezo-moșierească a timpului, V. A. Urechia se îndepărtează de la poziția justă, anticosmopolitismul său deviind cu timpul în sensul naționalismului cu nuanțe șovine.

În ceea ce privește expunerile care dezvoltau problemele de fond ale cursului său, în cadrul lor, pe aceeași linie a orientării sale progresiste, profesorul V. A. Urechia a urmărit istoria literaturii romîne în strînsă legătură cu istoria

68) V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 1.

69. *Idem.*

70) Cu Cezar Bolliac, V. A. Urechia a avut și relații de colaborare, la redacția revistei «Buciumul», scoasă de Bolliac în emigrație, în 1857, la Paris: era epoca în care V.A. Urechia se afla plecat pentru studii în Franța.

71) V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 3.

72) *Articolul program*, în «Ateneulŭ romînŭ», nr. 1/1860.

73) V. A. Urechia, *Fabuliștii romîni*, în «Ateneul romîn» (seria nouă) din 1861.

74) V. A. Urechia, *O vorbă despre literatura desfrînată ce se încearcă a se introduce în societatea romînă* (cu pretextul discuției din jurul nuvelei *Duduca Mamuca* a lui Hasdeu) în «Anuarul general al instrucțiunii publice din Romînia» pe 1863/64.

75) V. A. Urechia, *Schițiari de lit. rom.*, în «Steaua Dunării», nr. 238 din 1859, reluat în vol. *Schițe de ist. lit. rom.*, 1885, p. 7—8.

76) El însuși a scris unele pagini literare bazate pe o bogată inspirație folclorică, fapt care i-a atras, spre sfîrșitul veacului, aprecierea entuziastă a poetului Traian Demetrescu, într-un articol al acestuia, *Schițe în creion. V. A. Urechia*, în «Evenimentul lit.», anul I (1894), nr. 8 din 7 II, p. 2.

poporului și avînd mereu preocuparea dominantă de a preciza și jaloanele istoriei limbii noastre. Considerînd, de la început, de o importanță capitală pentru arta literară „armonizarea perfectă a celor două elemente constitutive ale operei literare: *cugetarea* (conținutul n.n.) și forma ei, adică *limba* ce-i servă pentru a se manifesta" [77]), V. A. Urechia a înglobat, în cadrul cursului său de istoria literaturii romîne, cercetarea și a principalelor momente ale fundamentării și evoluției limbii noastre literare. De asemenea, tot pe linia patruzecioptismului al cărui continuator a fost în multe privințe în domeniul învățămîntului și în general al culturii noastre în perioada postpatruzecioptistă, V. A. Urechia și-a îndreptat atenția în cursul său și spre producțiile noastre folclorice, pe care le prețuia mult. Unele contradicții evidente în propriile afirmații vădesc neîndoielnic faptul că el avea ezitări privitor la sfera obiectului cursului său. Considerînd uneori că „literatura coprinde și orice manifestațiune nescrisă a cugetărei unui popor" [78]), el conchidea apoi că producțiile folclorice depășesc limitele propriu-zise a ceea ce poate fi „objectul unei istorii a literaturii romîne" [79]), adică „producerile limbei literarie" [80]) sau „producerile scrise" [81]), cum preciza el în alt loc. Cu toate acestea, în cursul său, V. A. Urechia introduce totuși cercetarea pe scurt a producțiilor folclorice — cimilituri, povești, cîntece, doine, balade, — la capitolul: *Documente nescrise*. El accentuează îndeosebi prețuirea *poeziei* populare și-și exprimă clar cu acest prilej opinia pe linia orientării patruzecioptiste — reprezentată prin Alecu Russo — de elogiere a valorii documentare a creațiilor literare populare. Această poziție în interpretarea materialului literar folcloric, ca document al vieții sociale și al psihologiei populare, apare, în cadrul cursului lui V. A. Urechia, ca o aplicare practică a afirmației în acest sens, făcută de el încă în cuprinsul lecțiilor teoretice introductive: „Nicăieri — declarase el cu acest prilej — nu se reflectă mai complet caracterele unui popor, ca în literatura sa nescrisă, ca în poveștile (basmele), cimiliturile, cîntecele, bocetele, baladele, doinele, horele. . . atîtea directe producțiuni ale creierului popular" [82]).

În cercetarea istoriei literaturii romîne, V. A. Urechia a acordat totodată importanță cărților populare în circulație la noi, manuscrise și tipărituri, — oprindu-se îndeosebi asupra romanelor populare: *Alixăndria* și *Varlaam și Ioasaf* și asupra *Scrierilor bogomilice și apocrife*.

În ceea ce privește cursul său despre perioada veche a istoriei culturii și literaturii romîne, V. A. Urechia a schițat în prezentarea sa mult din principalele probleme pe care istoricii noștri literari ulteriori le-au avut în vedere apoi în studiul lor, relativ la perioada respectivă. V. A. Urechia a organizat aceste lecții ale sale în capitole, despre: „Vechimea limbei romîne" și problemele referitoare la romanitatea ei, accentuînd importanța elementului autoh-

77) V. A. Urechia, *Schițiari de lit. rom., loc. cit.*, cap. III, p. 8.
78) V. A. Urechia, *Schițe de ist. lit. rom., op. cit.*, cap. I, p. 3.
79) V. A. Urechia, *op. cit.*, cap. II, p. 5.
80) Idem, p. 7.
81) Idem, *op. cit.*, cap. II, p. 5.
82) V. A. Urechia, *op. cit.*, cap. I, p. 3.

ton traco-dacic și preocupîndu-se și „Sub ce influență s-au dezvoltat limba romînă". Apoi, despre „Factorii culturali de influență", între care consacră două paragrafe pentru: „Slavonii ca factori culturali" și „Vecinătatea ca factor cultural. — Rușii": de asemenea, despre „Alfabetul chirilian", „Cele mai vechi urme de limba romînilor", „Manuscrise" și „Tipărituri" în limba slavonă și în limba romînă. Studiul acestor ultime două aspecte ale literaturii noastre din perioada feudală el îl repartizează pe secole (XVI, XVII și XVIII), ocupîndu-se de „Producțiunile religioase" (Varlaam, Dosoftei), „Oratoria" (literatura omiletică), „Jurisprudența" (pravile), „Produceri filosofice" (Învățăturile lui Neagoe), „Istoria" (Cronice din Țara Romînească și Moldova) și rezervă (cum am spus) și un capitol despre „Literatura populară" [83]).

Merită subliniată în chip special contribuția adusă de el în cadrul prezentării *Cronicelor* moldovenești din secolul al XVII-lea în prelegerile consacrate lui Ureche și Miron Costin. Așa, de exemplu, în legătură cu opera cronicarului Miron Costin, profesorul V. A. Urechia prezenta principalele aspecte ale importanței scrierilor istoriografice ale acestuia în limbă romînă și polonă și avea în vedere discutarea „opiniunilor religioase, politice, sociale, sub influența cărora, imboldit de patriotismul său, a scris Miron Costin cronicele sale" [84]). Referitor la cronicarul Ureche, punea în discuție probleme și aducea informații despre „Genealogia Ureche̦știlor", biografia lui Grigore Ureche, „Scrierea lui Ureche", „Credințele și vederile politice ale lui Ureche" și „Adnotatorii". Însemnătatea acestei contribuții apare clară, dacă ne gîndim — cum însuși V. A. Urechia a subliniat — că, atunci cînd el a dezvoltat cele mai sus menționate despre cronicarul Ureche și despre cronice, „abia publicase cîteva rînduri despre el și despre cele marele. M. Kogălniceanu. (În prefața *Letopisețelor* (1852) tom. I)" [85]). Trebuie să nu uităm, în sfîrșit, că, chiar după ani, în timpul activității lui la București, prin întocmirea și tipărirea celei dintîi ediții complete a operelor [86]) lui Miron Costin și prin publicarea biografiei [87]) acestuia, V. A. Urechia rămîne un deschizător de drum. Și în această direcție, așadar, se relevă importanța activității profesorului V. A. Urechia pe linia continuării acțiunii progresiste a îndrumătorului cultural patruzecioptist, Mihail Kogălniceanu, ale cărui idei și exemplu l-au însuflețit în lungul întregii vieți. În ceea ce privește literatura romînă din secolul al XVIII-lea, pe aceasta V. A. Urechia o va dezvolta și prezenta în cadrul continuării cursului său, la Universitatea din București, după transferarea sa acolo, în 1864.

---

83) V. A. Urechia, *op. cit.*; Titulatura capitolelor și paragrafelor din interiorul volumului; de asemenea consemnările din Tabelul bibliografic (p. 211—218) și *Nota finală*, p. 221.

84) V. A. Urechia, *Schițe de ist. lit. rom.*, *op. cit.*, p. 215.

85) V. A. Urechia, *Prefața* la: Alex. I. Gîdei, *Studiul asupra cronicarilor moldoveni din sec. XVII.*, *op. cit.*, p. 11.

86) Ed. V. A. Urechia, *Opere complete de Miron Costin*. Cu portrete și facsimile (după manuscripte, cu variante și note de Miron Costin. Cu un glosariu de Lazăr Șăineanu) vol. I—II, Buc., 1886—1888.

87) V. A. Urechia, *Miron Costin (Schiță biografică)*, Craiova, 1891.

Contribuția lui V. A. Urechia în domeniul învățămîntului nostru superior, prin activitatea lui ca profesor de istoria literaturii romîne în începuturile Universității ieșene, se impune astfel în general apreciată ca deosebit de importantă, atît ca deschizătoare de drum, cît și prin susținerea numeroaselor idei înaintate, continuatoare ale tradiției de la 1848. Unele erori de concepție și contradicțiile lui sînt explicabile prin situarea sa, în cadrul împrejurărilor politico-sociale contemporane, pe o poziție de compromis față de ideologia reprezentanților păturilor conducătoare burghezo-moșierești, între care în cele din urmă s-a integrat prin deținerea unor înalte funcții sociale și politice. După mutarea lui, în 1864 la București, în urma înființării la această dată a Universității bucureștene, succesorul său la catedra de la Iași, *Andrei Vizanti,* a reluat în lecțiile lui problemele istoriei literaturii romîne schițate în cursurile fostului său profesor, V. A. Urechia. Atît în cadrul prelegerilor ținute de Vizanti în perioada cît a fost profesor suplinitor la această catedră (între 1865 și 1867) cît și după revenirea în țară, următor celor 2 ani de studii în Spania (între 1867 și 1869) [88]), se poate remarca cu ușurință influența metodei și concepției antecesorului său.

La Biblioteca Centrală a Universității din Iași, se păstrează un manuscris (Mss. 285>155 în 8⁰) [89]), aflat în „Fondul T. T. Burada", reprezentînd consemnările lui T. T. Burada după un curs ținut la Universitatea din Iași de Andrei Vizanti, intitulat: *Literatura Romînă* și subintitulat: *Istoria politică și literală a Romînilor*. Deși manuscrisul nu este datat, se poate stabili — credem — perioada în care acest curs a fost ținut, în cadrul activității didactice a lui A. Vizanti. Sînt mai multe, argumentele pe baza cărora deducem că manuscrisul citat reprezintă un curs din perioada de început a profesoratului lui Andrei Vizanti la Universitatea din Iași, cînd el a fost suplinitor la Catedra de *istoria și literatura romînă*, în anii 1865—1867, îndată după plecarea lui V. A. Urechia la București și înainte de plecarea la studii, în străinătate, a lui Vizanti însuși. O atentă parcurgere analitică a textului cuprins în paginile manuscrisului și o judecare comparativă a lui, pe de o parte în raport cu concepția și organizarea materialului în cursul lui V. A. Urechia, pe de altă parte cu concepția și modalitatea de enunțare a problematicii în propriul curs al lui Vizanti după întoarcerea, în 1869, din străinătate și reluarea activității la catedra din Iași, pare a pune în afară de îndoială formularea ipotezei de mai sus. Se constată, astfel, în acest curs al lui Andrei Vizanti:

a) O foarte puternică răsfrîngere a preocupărilor și problemelor în jurul cărora și-a concentrat discuțiile sale, referitoare la perioada feudală din *Istoria literaturii romîne*, profesorul V. A. Urechia, în cursurile lui ținute în

88) In 1867, la Madrid, A. Vizanti publică deja o lucrare în limba spaniolă: *Estudios criticos sobre los origines de los Rumanos, por Don A. Vizanti*, Madrid, 1867. In 1868, A. Vizanti își trece licența la Universitatea Centrală din Madrid, publicîndu-și în același an teza sa în limbă spaniolă: *Breve noticia sobre la historia de la Rumania, por Don A. Vizanti*, Licendiado en Filosofia y Letras de la Universidad Central, Madrid, 1868.

89) A. Vizanti, *Literatura romînă (Istoria politică și literală a romînilor)* curs ținut la Univ. din Iași, copiat sau notat manuscris de T. T. Burada, păstrat la Bibl. Centr. Univ. „M. Eminescu" Iași, Mss. nr. 285 > 155 în 8⁰, cota IV—29.

ultimii 2 ani de profesorat la Iaşi (1862—1864). Uneori pare aproape o reluare a acestora, deşi este evidentă încercarea de a aplica o nouă sistematizare a materiei şi de a enunţa noi puncte de vedere.

b) O deosebit de accentuată influenţă a viziunii progresiste a lui V. A. Urechia, în legătură cu unele aspecte ale discuţiei despre literatura noastră orală populară, pe linia continuării tradiţiei de la 1848, în cadrul acestui curs al lui Vizanti, ca şi în lecţiile fostului său profesor şi predecesor la Catedră.

c) Lipsa, în capitolul introductiv al acestui curs (cap. 25, în *Mss. cit.*) a consideraţiilor teoretice generale, prin care Andrei Vizanti îşi va introduce cursul la reînceperea activităţii didactice la Catedra ieşeană, în 1869 [90]) şi care, cu siguranţă, în cursurile sale ţinute după această dată mai departe, vor fi întotdeauna reluate în lecţiile introductive.

De altfel, respectivele consideraţii introductive ale cursului din 1869 ne duc şi la constatarea unei evoluţii a lui A. Vizanti, faţă de nivelul înregistrat în cursurile consemnate în notiţele manuscrise ale lui T. T. Burada. Această evoluţie este vizibilă atît în privinţa orizontului de cultură generală, a maturităţii de gîndire şi a cunoştinţelor de specialitate, cît şi a posibilităţilor didactice ale prof. A. Vizanti, — faţă de nivelul problematicii în lecţia introductivă din cursul consemnat de T. T Burada, în manuscrisul aflat actualmente la Biblioteca Centrală a Universităţii din Iaşi [91]).

În cele 166 de pagini ale Mss. 285, cursul lui A. Vizanti cuprinde, în prima lui jumătate [92]), lecţii de *Istoria Romînilor.* În finalul acestora se atinge o veche preocupare patruzecioptistă, „chestia proprietăţii" (susţinînd dreptul istoric al ţărănimii la împroprietărirea cu pămînturi), pornind de la „situaţia ţărănimii la întemeierea Ţărilor romîne" [93]) şi folosind ca izvoare istorice unele materiale publicate în «Magazinul istoric pentru Dacia» al lui Bălcescu şi Laurian. Prelegerile de istoria romînilor, încheiate prin discutarea

90) v. *Discursulŭ d-lui A. Vizanti licenţiatŭ în Filosofiă şi Litere, la inaugurarea cursului său de Lit. Rom. de la Fac. de Litere din Iaşi*, Iassi, 1869.

91) Un ultim argument care se adaogă, pentru a proba, în cele din urmă, valabilitatea datării propuse, este în legătură cu datele biografiei lui T. T. Burada. Absolvent al clasei a VII-a (ultima) a Colegiului din „Acad. Mih." în 1860, student la Fac. filozofică în primul an de existenţă a Universităţii ieşene (1860—61) (cf. notările ce însoţesc datele, pe p. finale ale celor 2 Mss. citate: nr. 191, III—191 şi nr. 666, V—54, de la B.C.U. Iaşi), T.T. Burada a urmat apoi dreptul, între 1861—65, la Paris. Reîntorcîndu-se în ţară, la Iaşi, în 1866, a fost numit în cele din urmă, în acelaşi an, judecător de instrucţie la Roman. Abia mai tîrziu, după războiul pentru independenţă, T.T. Burada, va reveni la Iaşi, de data aceasta în funcţia de Consilier la Curtea de Apel din Iaşi (cf. L. Predescu. *Enciclopedia Cugetarea. Material romînesc. Oameni şi înfăptuiri*, Buc., 1940, p. 144). *Plecînd de la aceste date, considerăm că în anul 1866, în răstimpul petrecut după întoarcere, la Iaşi şi pînă la primirea numirii sale ca magistrat la Roman*, T. T. Burada a putut fi interesat să cunoască şi să-şi consemneze chiar în scris cursul de *Istorie politică şi literală a Romînilor* ţinut atunci la Fac. de lit. şi filoz. de noul profesor (suplinitor) A. Vizanti. Deşi îşi încheiase studenţia, T. T. Burada putea face aceasta determinat pe de o parte de interesul continuu pentru studiu care-l caracteriza, fiind încă şi sub influenţa ritmului de muncă intelectuală susţinută în care-şi organizase viaţa în anii de studii la Paris, pe de altă parte, de un obicei răspîndit între intelectualii Iaşului acelei vremi, de a audia sau cerceta alături de studenţi anumite cursuri de la Fac. de lit. şi filoz. a Universităţii.

92) *Mss. cit.* (nr. 285, IV—29 Fondul T.T. Burada, B.C.U. „M. Emin." Iaşi) p. 1—92.

93) *Mss. cit.*, p. 87.

formării principatului Valahiei și Moldovei, sînt urmate de expuneri consacrate problemelor de *Limba romînă*. În cuprinsul acestora [94]) se discută (în cap. 22 : *Limba romînă)*, formarea limbii romîne, accentuîndu-se și în cursul lui Vizanti, ca și în acela al lui V. A. Urechia, prezența elementului autohton, traco-dacic, peste care s-a suprapus limba latină „rustică" (populară). Asemenea fostului său profesor, Andrei Vizanti recunoaște și el importanța influenței vechi slavone și a unei influențe slave mai noi (ruse), în formarea limbii romîne, ca și în cultura noastră, subliniind că aceste „straturi" de influență (cum le numește el) nu alterează „fundamentul daco-latin" [95]) al limbii noastre. În aceeași parte a cursului lui Vizanti, se consacră apoi două capitole (cap. 23 și 24) referitor la probleme de actualitate atunci : „Caracterele scrierii limbei romîne" și „Sistemele de scriere" (etimologică, fonetică și mixtă). Profesorul Vizanti formulează, în concluzia respectivei părți din acest curs al său, „objecțiuni" la diversele puncte de vedere exprimate în epocă asupra ultimelor chestiuni discutate (caracterele și sistemele de scriere) și, ca și antecesorul său, combate etimologismul latinizant.

După aceste expuneri de domeniul istoriei poporului și al istoriei limbii noastre, cursul lui A. Vizanti, în manuscrisul citat, se continuă [96]) cu prelegerile consacrate *Literaturii romîne*, precedate de o prezentare pregătitoare, dezvoltată într-un capitol (cap. 25) intitulat : „Introducere și diviziuni". Influențat și sub acest raport de ideile fostului său profesor care, în lecțiile lui introductive, trasînd perspectiva sistematizării materialului istorico-literar în prelegerile cursului său, declara că se va ocupa „egalminte de producerile limbei literare în proză și în versuri" [97]), Andrei Vizanti împarte — pur și simplu — literatura romînă în : 1. Poezie și 2. Proză [98]). Apoi, fără a mai trece prin ezitările care-l încercaseră pe V. A. Urechia referitoare la sfera obiectului *Istoria literaturii romîne*, discipolul acestuia, Andrei Vizanti, integrează de la început poezia folclorică în cadrul preocupărilor istoricului literaturii noastre. Sub denumirea de : *poezia spontanată* („adecă aceea care decurge din fantazia necalculată" [99]), Vizanti introduce poezia noastră populară ca o primă „diviziune", în cadrul studiului poeziei romîne, alături de o a doua „diviziune" din sistematizarea lui : *poezia erudită* (creația scriitorilor, oameni de cultură).

Afirmațiile profesorului A. Vizanti asupra poeziei noastre folclorice sînt sub vădita influență a ideologiei patruzecioptiste. Aceasta, fie indirect, prin ideile maestrului său, V. A. Urechia, entuziastul adept al concepțiilor lui Mihail Kogălniceanu, fie direct, prin V. Alecsandri și prin scriitorul postpatruzecioptist, continuator al ideilor curentului istoric și popular, Alexandru

94) *Mss. cit.*, p. 92—109.
95) *Mss. cit.*, p. 93 și 95.
96) *Mss. cit.*, p. 109—166 (La p. 166, Mss. se întrerupe, lăsînd neterminat cap. consacrat cronicarului Miron Costin).
97) V. A. Urechia, *Schițe de Ist. lit. rom.*, *op. cit.*, p. 7 (V.A.U. are grijă să precizeze, însă, „diferența dintre poezie și versificațiune").
98) *Mss. cit.*, cap. 25 („Introducere și diviziuni") p. 109—112.
99) *Mss. cit.*, p. 109.

Odobescu, din care citează [100]) în acest capitol [101]) al cursului său. In acest sens, reține atenția aprecierea pe care o face profesorul Vizanti în legătură cu poezia noastră populară, ca document privind viața poporului nostru, ca depozitară a tezaurului limbii noastre și izvor de bază al inspirației poeților noștri: „Limba romînă — afirma Vizanti — a fost exilată din palat, biserică, saloane, administrație etc. și întocmai ca o pasere rătăcită își alesese locuința în bordeiul țăranului, acolo numai armoniele și zefirul cel dulce părea că mai arată că trăiesc; *această comoară este mult timp ascunsă, pînă cînd licăririle ei întîmpinară ochii poeților* cari o scoase la lumină; aceste licăriri *sînt poeziile populare și dacă sîntem mîndri cu ceva, aceasta este fără îndoială poezia populară*" [103]) (subl. n.).

Sub unele aspecte, însă, în activitatea sa didactică A. Vizanti a înregistrat rezultate negative, ca urmare a influenței ideilor și îndemnurilor lui V. A. Urechia. Așa, de exemplu, în cursul său V. A. Urechia, după ce constata atestarea în diferite texte vechi a „existenței în sec. al XV-lea și al XVI-lea a unor genuri de compozițiuni, aparținînd literaturei nescrisă, precum: cimilituri, proverbii, cîntece, colinde" [104])... adresa discipolilor săi un îndemn, în fond neîntemeiat științific: „Ar fi o interesantă lucrare aceea ce ș-ar propune cercetarea și fixarea în literatura noastră nescrisă populară a ordinei straturilor ce se suprapun unul altuia ca tărîmurile ce fac obiectul studiilor geologului" [105]). Procedînd în consecință, A. Vizanti, în lecțiile sale consacrate poeziei noastre folclorice, împarte folclorul „în perioade, după epocele în care se naște" și stabilește trei perioade: 1. periodul eroic (sau al *Tatarului*); 2. periodul fanariotic (sau al haiduciei) și 3. periodul modern [106]). Criticabilă și sub raportul criteriului neomogen pe care se bazează, împărțirea aplicată de Vizanti poeziei noastre populare după „epocele în care se naște" rămîne complet eronată, neștiințifică, contrazisă și negată prin înseși caracterele specifice folclorului: oralitatea și circulația colectivă. In adevăr, nu numai circulația colectivă a poeziei populare pe o arie folclorică duce la schimbarea ei prin adaosul unor noi elemente sau reducerea altora, ci — cu atît mai mult — colportajul oral din generație în generație, din secol în secol și chiar dintr-o orînduire în alta îi schimbă înfățișarea, făcînd aproape cu neputință determinarea epocii în care-și are originea un text dat sau o anume specie folclorică.

---

100) Faptul că în acest curs al său, în legătură cu aprecierea folclorului, pe linia 48-ismului, Vizanti citează doar pe Alecsandri (prin Prefața la *Poezii pop. ale rom.)* și pe Odobescu (probabil pe baza publicării, în «Rev. romînă» din 1861, a art. *Cîntece poporane ale Europei răsăritene mai cu seamă în raport cu țara, datinele și ist. rom.)* — poate constitui un argument în plus, în privința fixării datei Mss. 285, în timpul suplinirii catedrei anterior plecării sale în străinătate (1865—67). Credem aceasta, deoarece, dacă ar fi fost un curs de după 1869, n-ar fi lipsit, desigur, citarea și a lui Al. Russo (prin art. său, de larg ecou, *Poezia populară*, publicat postum în 1867, în «Foaia de Bucovina»).

101) Cap. consacrat poeziei populare se cuprinde, în *Mss. cit.*, între p. 112—119.

102) *Mss. cit.*, p. 117.

103) *Mss. cit.*, p. 115.

104) V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 62.

105) Idem.

106) A. Vizanti, *Mss. cit.*, p. 114.

În același fel, pornind de data aceasta de la o idee justă, chiar progresistă, însușită de la fostul său profesor Urechia, Andrei Vizanti ajunge la concluzii și afirmații profund eronate și în partea următoare din cursul său (partea finală [107]) în *Mss. cit.)* în care cuprinde lecții de literatură romînă din perioada feudală. Aderînd la ideea justă exprimată în cursul lui V. A. Urechia, că „literatura este espresiunea fidelă a societății, . . . cum este poporul, așa e literatura sa“ [108]), dar, în același timp, considerînd în mod eronat că istoria poporului nostru înregistrează o schimbare fundamentală „ o dată cu sec. XVII“ [109]), A. Vizanti fixa greșit o dată cu începuturile sec. al XVII-lea și începuturile literaturii romîne moderne. În felul acesta, după ce se ocupase anterior despre *Istoria și literatura romînă din sec. XV, XVI*, discutînd, sub diviziunea : Proza (în cap. 28, 29 și 30 ale *Mss. cit.)*, scrieri, manuscrise și tipărituri, în limbă slavă și romînă, cu caracter religios și istoric din aceste veacuri, cronica putneană și variantele ei, falsa cronică a lui Clanău-Huru, învățăturile lui „Neagu Basarab“, tipăriturile lui „Coresi diacon“. „Tordași“ — Palia —, Andrei Vizanti își introduce partea următoare a cursului sub titulatura generală : *Istoria și literatura modernă a romînilor* [110]).

Divizînd arbitrar, fără temei științific, literatura romînă din perioada feudală, — Vizanti discută de fapt (cum e și firesc) în cadrul așa-numitei, de el: „literaturi moderne“, aceleași aspecte specifice ale literaturii romîne vechi care-l preocupaseră și pentru sec. XV, XVI și pe care acum le dezvoltă prin manifestările literaturii noastre din sec. al XVII-lea. Se cuprind aci „Cărțile tipărite în romînește și autorii lor“, în sec. al XVII-lea, în Moldova (Varlaam și Dosoftei) și literatura istoriografică în limba romînă în sec. al XVII-lea („Cronicele romînești“). În legătură cu acestea din urmă, A. Vizanti tratează mai pe larg „Cronica vornicului Ureche“ și „Miron Costin“, introducînd însă, fără logică, între dezvoltările corespunzătoare, o reluare a discuției cu privire la Dosoftei, de care se mai ocupase și într-un capitol special [111]) : *Poezia erudită* (Dosoftei și Miron Costin).

Mai promițătoare, se arăta, în toate privințele, reluarea activității didactice a lui Andrei Vizanti, în 1869. În cuprinsul celor două prelegeri inițiale din 1869, tipărite sub titulatura : *Discursulu D-lui A. Vizanti. licențiatu în Filosofiă și Litere, la inaugurarea cursului său de Literatură romînă de la Fac. de Litere din Iași* [112]), Andrei Vizanti dezvolta, ca și odinioară V. Alexandrescu-Urechia, în cadrul unor considerații introductive cu caracter teoretic literar, unele însemnate teze progresiste, pe linia ducerii mai departe a ideilor înaintate patruzecioptiste. Nu se poate trece cu vederea, că și în aceste împrejurări, în urma reîntoarcerii în țară, în 1869, după obținerea licen-

107) A. Vizanti, *Mss. cit.*, p. 119—166.
108) A. Urechia, *op. cit.*, cap. I, p. 3.
109) A. Vizanti, *Mss. cit.*, cap. 31. Felul cum înțelegea Vizanti această, considerată de el, schimbare fundamentală a vieții poporului și a istoriei noastre este profund neștiințific. Problema periodizării istoriei poporului nostru a fost elucidată, de pe pozițiile științifice, de către cercetătorii actuali și nu este cazul să mai insistăm aici asupra ei.
110) A. Vizanti, *Istoria politică și literală a romînilor, Mss. cit.* (Titlul general : Istoria și literatura modernă a romînilor, precede cap. 31).
111) Idem, cap. 27.
112) ... Iassii, tip. Goldner, 1869.

ței în litere și filozofie la Universitatea Centrală din Madrid, redeschizîndu-și, ca profesor titular acum, cursul de Literatură romînă la Univesitatea ieșeană, A. Vizanti se încadrează în mare măsură în limitele continuării ideilor preluate de la profesorul V. A. Urechia al cărui discipol se și declară cu prilejul Discursului inaugural [113]). Pornind de la modelul știut, considerațiile introductive, cuprinse în primele două lecții ale lui Vizanti din 1869, încercau totuși să reprezinte o explicare de poziție nouă și personală față de problemele care urmau să fie obiectul discuției cursului de literatură romînă. De asemenea, rostul acestor considerații introductive era, totodată, și de a exprima tentativa spre fixarea unei metode superioare de lucru și de a ocaziona o precizare a înțelesului pe care A. Vizanti îl dădea, în concepția sa, obiectului de studiu al cursului său. Astfel, încadrîndu-se tendințelor înaintate ale contemporaneității lui, Andrei Vizanti reia ideea progresistă, pe care am întîlnit-o și în aserțiunile de domeniul teoriei literare în cursurile lui V. A. Urechia, despre *„literatura ca espresiune fidelă a stărilor sociale în epoce determinate“* [114]). În același timp, el reînnoește și alt punct de plecare al discuțiilor teoretice ale fostului său profesor, referitor la elementele constitutive ale operei literare și raportul dintre ele. Istoricul literar și criticul literaturii, declară Vizanti: „trebuie să aibă în vedere 3 lucruri: *vorba*, *ideea* exprimată prin ea și *opera*, care *nu e decît armonisarea celor două dintîi*“ [115]). Ca urmare — considera Vizanti — istoricul și criticul literar trebuie să aplice cunoștințe de domeniul filologiei, filozofiei și istoriei, pentru a putea face aprecierea adevăratei valori a operelor literare. Pe lîngă „limba autorului“ (filologie) și „teoria artei sub a căria dominiu cade opera de care am fi vorba“ (filozofie), criticul și istoricul literar trebuie mai ales — și aici se adaogă formularea nouă, orientată de asemenea progresist, a lui Vizanti — „să cunóscă spiritulu timpului în care a trăitu și a scrisu autorulu“ [116]).

Originea acestei concepții este, fără îndoială, comună, la Vizanti și V. A. Urechia, prelungind în epoca lor ideile patruzecioptiste pornite de la «Dacia literară» a lui M. Kogălniceanu și «Romînia literară» a lui V. Alecsandri, dar, pe de altă parte, concepția lor nefiind străină nici de critica sociologică occidentală (franceză) contemporană lor.

În privința aspectului pozitiv, înaintat, al concepției lor, în aceste considerații introductive cu caracter teoretic literar, — în Discursul său inaugural din 1869, Andrei Vizanti își depășește maestrul, prin situarea lui realistă în înțelegerea conceptului de „frumos“. În timp ce V. A. Urechia eșua în idealism prin afirmarea acelui criteriu al „frumosului absolut, idealului, sublimului“, în „estetica literelor“, A. Vizanti afirmă criteriul *„frumosului realisatu în viația socială“*. În prelegerea sa de deschidere a cursului din 1869, Vizanti declara clar: *„Cînd frumosulu realisatu în viația socială* e ma-

---

113) A. Vizanti, *Discursul...*, *op. cit.*, p. 3.
114) *Idem*, p. 30.
115) *Ibidem*.
116) *Ibidem*.

nifestat prin cuventare (limbă), fiă acésta scrisă sau vorbită, fiă în prosă séu poesiă, atunci ne aflăm pe terenulu Literaturei" [117]).

Ideea, despre valoarea literaturii ca document social, — vechi punct din ideologia progresistă a patruzecioptiștilor, — este de asemenea și în cursul din 1869 susținută de către profesorul Vizanti. După ce afirmase, în prelegerea inaugurală, că „literatura e necesară și d'un mare folosu", sugerînd în felul acesta rostul social al ei, în aceeași expunere sublinia, ceva mai departe, și valoarea documentară a literaturii: „într-ânsa — se exprima Vizanti — pe lîngă faptele generale, ideele și sentimentele vécului, mai aflămu și viața privată, cu tóte usurile și secretele popóreloru respective" [118]).

În sfîrșit, după ce se situează tot realist și în încercarea sa de a-și fixa o metodă superioară de lucru în cadrul „sciinței istorico-literare" [119]), considerînd ca „cea mai avantajoasă și mai rațională totu odată, metoda mixtă, adecă aceea care combină teoria cu esperiența" [120]), profesorul A. Vizanti își îndreaptă atenția spre ultimul obiectiv propus în aceste considerații introductive: precizarea concepției sale asupra obiectului disciplinei *Istoria literaturii romîne*. El se află și din acest punct de vedere pe pozițiile ideologice înaintate ale vremii, reamintind necesitatea strînsei legături a „istorici literare. . . cu istoria popóreloru" și bazîndu-se și în aceasta pe definiția literaturii ca „espresiune a societății". Ca atare, „istoria literaturei", în concepția sa, „departe de a se mărgini numai la simpla ordinare și espozițiune a fenomenelor literare" [121]), trebuia să aibă în vedere punerea în lumină „a culórei, tendințeloru și ideeloru dominante care cu atîta fidelitate se consémnă prin Literatură" [122]).

Deși atitudinea prof. Andrei Vizanti, în această fază, încă a începuturilor activității lui didactice, pare cu precădere orientată spre realism și atrasă de pozițiile progresiste în lupta dintre cele două culturi în cadrul culturii noastre naționale atunci, totuși unele tendințe spre aplicarea eronată a ideilor teoretico-literare progresiste sînt evidente, ușor sesizabile. Așa este, de exemplu, tendința de a aluneca de fapt spre pozițiile antirealiste, prin interpretarea definiției „literaturii ca espresiune fidelă a societății" în sensul de „fotografie" a realității" [123]), sau posibilitatea devierii spre istorism, prin exagerarea legăturii literaturii cu istoria poporului, atribuind literaturii valoare documentară istorică, pînă la a o considera „unu isvoru nesecabilu pentru analele unui poporu" [124]).

Orientarea progresistă și bunele-i intenții, în privința unei munci „serioase și conștiincioase" [125]), au fost însă anulate tocmai prin lipsa consecvenței pe parcursul desfășurării activității lui Andrei Vizanti, în cei 33 de

117) A. Vizanti, *op. cit.*, p. 44.
118) A. Vizanti, *Discursul...*, *op. cit.*, p. 32—33.
119) *Idem*, p. 48.
120) *Idem*, p. 49.
121) Idem, *op. cit.*, p. 50.
122) A. Vizanti, *Discursul . . .*, *op. cit.*, p. 52.
123) *Idem*, p. 30.
124) *Idem*, p. 32.
125) Idem, *Discursul inaug. ...*, *op. cit.*, (1869), p. 51.

ani cît a fost titular al Catedrei de literatura romînă de la Universitatea din Iași. Pînă în 1898, cînd a demisionat, în legătură cu alte împrejurări, exterioare vieții universitare[126]), Andrei Vizanti a lipsit adeseori ani întregi de la Catedră, fiind înlocuit prin supliniri diverse, în vreme ce el era atras tot mai mult de alte activități și în primul rînd de aceea în cadrul partidului liberal al burgheziei, în această epocă de strădanie a forțelor reacționare ale timpului pentru consolidarea monstruoasei coaliții.

Poziția lui progresistă, de intelectual încadrat liniei liberalismului burghez, cu aspectele pozitive și limitele caracteristice, este încă prezentă și în cuprinsul cursului preluat, în anul 1877—78, de la suplinitorul său D. Petrino, intitulat: *Poeții și prozatorii romîni pînă în veacul al XIX-lea* și reluat, sub titlul: *Poeții și prozatorii romîni de la începutul veacului XVIII, pînă la 1832*[127]), în anul Universitar 1878—79.

Lipsa prof. A. Vizanti de la Catedră a devenit, în urmă, atît de obișnuită încît, de exemplu, prezența sa la cursuri în 1889—90 era semnalată de colegi ca un fapt surprinzător și... îmbucurător[128]). Demisia lui Andrei Vizanti, în 1898, venea, așadar, să încheie și oficial o carieră didactică despre care, în fapt, de multă vreme se știa că încetase de a mai fi o preocupare pentru cel ce, de peste 3 decenii, deținea, ca titular, în condițiile arătate, Catedra de literatură romînă de la Fac. de litere și filozofie a Universității ieșene. În timpul absențelor îndelungate ale lui A. Vizanti și apoi după retragerea lui, catedra a fost suplinită, rînd pe rînd, de D. Petrino, A. Lambrior, Aron Densușianu și A. Philippide.

D. Petrino, care l-a suplinit pe Vizanti în 1876—77 și începutul anului școlar 1877—78, își începuse studiile în Rusia în limba rusă și franceză. Și-a însușit apoi și limba germană în Bucovina de sub stăpînirea imperiului austro-ungar, unde a învățat în același timp și limba și literatura romînă, „sub direcțiunea unui profesor romîn, *Nicolae Sbiera*, unul dintre cei mai ferventi elevi ai lui Aron Pumnul“[129]). „Pasiunea arătată atunci pentru studiul literaturii romîne“, din care memorizase cu „entuziasm“ bucăți întregi ale unor scriitori ca „Alexandrescu, Alecsandri, Bolintineanu, Mureșianu și alții“[130]), i-a fost de folos după 1875, după venirea la Iași, — în cadrul lecțiilor sale la Facultatea de litere, ca suplinitor al Catedrei de literatură romînă. În cursul, început de el în 1877—78 și pe care îl ținuse, fără îndoială și în primul an de suplinire (1876—77): *Poeții și prozatorii romîni pînă în veacul al XIX-lea* (sau, mai exact, cum rectifică, în anul următor, titularul catedrei, Vizanti: ... „pînă în veac. XIX, inclusiv un număr de ani din prima jumătate a veac. XIX), s-au reflectat cu siguranță ideile patriotice insuflate de profesorul Sbiera, discipol al *patruzecioptistului* ardelean, Aron Pumnul. Nu este exclus, ca, pe de altă parte, în unele lecții ale sale să se fi răsfrînt și unele note naționaliste, ecou al formației sale sub

126) v. Nota noastră, nr. 42, p. 7.
127) cf. *Anuarul gen. jub. 1911, op. cit.*, p. CVIII.
128) *Idem*, p. CV.
129) G. Sion, *Suvenire despre poetul D. Petrino*, reprod. (din «Revista nouă», an. IV, 1891) în vol. D. Petrino, *Poeme*, Iași, s.a., p. 4.
130) G. Sion, *op. cit.*, p. 4.

îndrumarea aceluiaşi N. Sbiera, discipol — totodată — şi al *latinistului* A. Pumnul.

În anul universitar 1879—80, Catedra de literatură romînă a facultăţii de litere şi filozofie de la Universitatea din Iaşi a fost suplinită de Alexandru Lambrior. Absolvent, mai întîi, al vechii „Academii", acesta, după ce fusese un timp profesor la Botoşani, plecase în Franţa unde făcuse studii strălucite între anii 1875—78. El ocupa, de la întoarcerea în ţară, cu începere de la 1 oct. 1878, Catedra — proaspăt înfiinţată — de limba şi literatura romînă, la Liceul naţional şi, din 1879, ţinea un curs liber de filologie la Universitatea din Iaşi [131]). „Om foarte inteligent şi învăţat" [132]), A. Lambrior a demonstrat prin studiile scrise de el „metoda cea ştiinţifică" şi „respectul faţă de subiect şi adevăr" [133]).

A. Lambrior a dezvoltat, ca suplinitor al Catedrei de literatura romînă a lui Vizanti, de la 25 febr. 1880, un număr de prelegeri, intitulate: *Originile limbii romîne. Viaţa politică şi dezvoltarea literară în veacurile XVI, XVII şi XVIII. Cercetări speciale asupra cronicelor romîneşti şi a literaturii bisericeşti. Poezia populară* [134]). În privinţa contribuţiei în problemele de istoria limbii noastre, prin cercetările sale întreprinse în această direcţie, se ştie că A. Lambrior este cel dintîi care a dat o expunere „clară şi completă despre istoria limbii romîne". De asemenea, prin aceleaşi cercetări ale sale, „servindu-se de rezultatele lui Hasdeu şi Cihac", A. Lambrior „a căutat să ridice studiul limbii romîne la nivelul filologiei romanice contemporane" [135]). În direcţia literaturii orale populare, interesul lui A. Lambrior era tot atît de pasionat ca şi acela pentru limba poporului din mijlocul căruia se ridicase. Unul dintre primele sale articole publicate, datînd din 1874, fusese consacrat unor probleme de „Literatură poporană" [136]), iar G. Panu, în *Amintirile sale de la Junimea din Iaşi*, vorbind despre A. Lambrior, îl caracterizează ca fiind însufleţit, o dată cu „un cult al limbii vorbite de ţăran" şi de *„entuziasmul pentru tradiţiile, poveştile şi literatura poporului şi de încrederea că pe aceste baze trebuie să ducem mai departe cultura"* [137]) (subl. noastră). În sfîrşit, privitor la problemele cursului lui Lambrior, incluse sub titulatura: *Viaţa politică şi dezvoltarea literară în veacurile XVI, XVII şi XVIII. Cercetări speciale asupra cronicelor romîneşti şi a literaturei bisericeşti.* — interesantă indicaţie în această direcţie cuprind materialele literare din *Cartea de citire* [138]), antologia sa de texte în litere cirilice scrise în deosebite veacuri, pe care el a precedat-o de o „Introducere asupra limbei romăneşti". Aşa cum însuşi Lambrior declară în

---

131) Gr. Scorpan, *Acad. Mih. şi curentele literare ale vremii*, în vol. *De la Acad. Mihăileană la Liceul Naţional*, *op. cit.*, p. 312.

132) I. Şiadbei, *Alexandru Lambrior*, Iaşi, Ed. V. Rom., s.a., p. 4.

133) I. Şiadbei, *op. cit.*, p. 6—7.

134) Cf. *Anuarul jubiliar*, 1911, p. CVIII.

135) I. Şiadbei, *op. cit.*, p. 16.

136) A. Lambrior, *Literatura poporană: Pilde, povăţuiri, cuvinte adevărate şi poveştiri adunate de D-lui Vornicul Iordachi Golescu, fiul răposatului banul Radu Golescul*, în «Conv-lit.» din 1874, p. 66—83.

137) G. Panu, *op. cit.*, p. 151.

138) A. Lambrior, *Bibliotheca instructivă. Carte de citire (Bucăţi scrise cu litere chilirice în deosebite veacuri) cu o introducere asupra limbei romîneşti*, Iaşi, 1882.

Introducere, el a avut în vedere — în antologia de texte cirilice şi desigur şi în prelegerile corespunzătoare ale cursului său, — „monumentele literare ale sec. XVI, XVII şi XVIII“ [139]), acordînd o atenţie deosebită „cronicarilor moldovei“ [140]) şi scriitorilor „de la sfîrşitul veacului trecut“ (XVIII) [141]), inclusiv lui Ienăchiţă Văcărescu din Ţara Romînească şi reprezentanţilor Şcolii Ardelene (în special lui Şincai). Rolul lui A. Lambrior, prin scurta-i activitate didactică desfăşurată la Catedra de literatură romînă în timpul suplinirii lui Vizanti, este — credem — foarte important, deoarece, prin seriozitatea pregătirii sale în specialitate şi prin pasiunea pentru cercetarea ştiinţifică — aşa cum pe drept cuvînt remarca un contemporan al său în 1882 — el a putut să determine „entuziasm în tinerimea studioasă, pentru această ramură ştiinţifică“ [142]) pe care a predat-o.

Aron Densuşianu, profesorul titular, cu începere din 1883, pentru Limba şi literatura latină la Facultatea de litere şi filozofie a Universităţii din Iaşi, a suplinit timp îndelungat Catedra de literatură romînă, al cărei titular era Vizanti. Se cunoaşte că el a îndeplinit, în calitate de suplinitor, obligaţiile didactice la specialitatea Literatura romînă, vreo trei ani înainte de 1885, apoi adeseori, pînă în 1898, cînd, demisionînd Vizanti, Catedra de literatură romînă i-a fost încredinţată în mod oficial spre suplinire, în anul şcolar 1898—99. Materialul lecţiilor sale pentru disciplina noastră este cuprins în cartea sa: *Istoria limbei şi literaturei romîne* [143]) care s-a completat apoi cu articolele grupate în volumul: *Cercetări literare*. Cartea: *Istoria limbei şi literaturei romîne*, ca şi volumul: *Cercetări literare*, ale prof. Aron Densuşianu, oferă posibilitate cercetătorului de astăzi să ia cunoştinţă de poziţia pe care s-a situat autorul lor ca propunător al disciplinei Literatura romînă la Universitatea ieşeană. În primul rînd, cercetarea cuprinsului *Istoriei limbei şi literaturei romîne* demonstrează — cum s-a şi remarcat de contemporanii lui A. Densuşianu — o preocupare excepţională pentru „sistemă riguroasă şi concentrată“ [144]) Materia este divizată în 1. *Partea generală* şi 2. *Partea specială*. *Partea generală* este, la rîndu-i, împărţită în: a) *Istoria limbei romîne* şi b) *Periodizarea istoriei literaturei romîne* (stabilind 4 *perioade*: I. an 107—1544 e.n. — apariţia primului text tipărit în limba romînă; II. 1544—1780, — data apariţiei primei gramatici romîneşti; III. 1780—1860, — perioada renaşterii naţionale; IV. 1860 — pînă în contemporaneitatea autorului. *Partea specială* dezvoltă istoria literaturii romîne în cadrul unei împărţiri pe 4 *secţiuni*: 1. *Lit. populară*; 2. *Proza*; 3. *Poezia*; 4. *Literatura dialectelor*. În interiorul fiecăreia dintre acestea, se aplică o împărţire pe *epoci* istorice: 1. Pînă la anul 1330; 2. — 1700; 3. — 1860, — iar în fiecare epocă istorică stabilită de el, urmăreşte apoi şi analizează producţiile literaturii noastre, după

139) A. Lambrior, *Introducerea asupra limbei rom.*, în *op. cit.*, p. 1.

140) A. Lambrior, Prefaţa la *Carte de citire*, *op. cit.*

141) *Idem.*

142) v. *Dare de seamă asupra vol. Carte de citire, cu o introd. asupra limbei romăneşti*, în «Convorbiri lit.» an. XV (1882), p. 484.

143) Ed. I, Iaşi, 1885; Ed. II (amplificată), Iaşi, 1894.

144) Ion Bogdan, *Despre Istoria limbei şi lit. rom., de A. Densuşianu* (1885), dare de seamă critică, în «Convorbiri literare», an XIX (1885), nr. 1 din aprilie, p. 679.

genuri. Dispoziţiunea materialului, în felul arătat, în încercarea sa de sistematizare a istoriei noastre literare, este profund criticabilă, ca fiind orientată după un criteriu neştiinţific şi uneori (cum e cazul la împărţirea *Părţii speciale* în cele *4 secţiuni)* şi neomogen. De asemenea şi poziţia autorului faţă de problemele puse în discuţie, atît referitoare la partea de istoria limbii cît şi cele referitoare la istoria literaturii romîne, se demonstrează, într-o analiză atentă, ca fiind eronată şi, în multe privinţe, nu numai neştiinţifică, ci chiar reacţionară. Aşa, de exemplu, în problemele istoriei limbii romîne, orientîndu-se pe o linie latinizantă, A. Densuşianu afirmă, în chip cu totul greşit, că limba romînă ar fi o continuare directă a „limbei arhaice latine“, considerînd că „limba latină a fost mai conservativă în Dacia decît în celelate provincii ale imperiului roman“ şi că „formaţiunea limbei romîne era deja determinată în sec. VI“, înaintea amestecului cu elementul slavon. Şi în discutarea problemelor istoriei literaturii noastre, determinat de o orientare naţionalistă, extremă, A. Densuşianu a comis grave erori, apoteozînd de pe această poziţie pe Andrei Mureşianu şi pe D. Bolintineanu, ca „cei mai însemnaţi dintre poeţii noştri“. Nu numai această poziţie explică greşelile lui în caracterizările scriitorilor noştri, ci, în unele cazuri, determinat de „tendinţe şi patime personale“ [145]), cum atrăgea atenţia Hasdeu într-un raport al Academiei, a emis judecăţi de valoare cu totul necorespunzătoare adevărului ştiinţific din punctul de vedere istoric literar. Aşa se explică „coborîrea lui Alecsandri la rangul poeţilor lirici de a doua mînă“ [146]) sau, în ed. a II-a a *Istoriei limbei şi lit. rom.*, în cap. *Mihai Eminescu* [147]), în art. critic detaliat, publicat în «Rev. crit.-lit.» nr. 5—6 din 1891 şi în *Scrisorile literare*, integrate în vol. *Cercetări literare*, negarea valorii poeziei lui Mihail Eminescu.

În sfîrşit, o altă categorie de erori, în cursul de *Istoria limbei şi literaturei romîne* a prof. Aron Densuşianu, s-a datorat, cum iarăşi a subliniat Hasdeu, în raportul menţionat: „necunoaşterii depline şi adînci a subiectului“ de specialitate discutat. Aşa este cazul, în cadrul problemelor de literatură romînă din perioada feudală, cu savant construita demonstraţie a paternităţii lui Nestor Ureche [148]) şi negarea paternităţii lui Grigore Ureche, în legătură cu prima cronică moldovenească în limba romînă: *Letopiseţul Ţării Moldovei, de la Dragoş Vodă pînă la Aron Vodă*. Problema a fost, între timp, elucidată prin contribuţia cercetătorilor ulteriori, care au recunoscut şi demonstrat paternitatea lui Grigore Ureche asupra celei dintîi cronici în limba romînă din Moldova care ni s-a păstrat.

---

145) B. P. Hasdeu, *Raport despre Ist. limbei şi lit. rom. de A. Densuşianu*, în «Analele Acad.» seria II, tom. VIII, 1885—86, Secţ. I, p. 204.

146) I. Bogdan, *op. cit.*, p. 695.

147) A. Densuşianu, *Ist. limbei şi lit. romîne*, Ed. a doua, Iaşi, 1894, p. 301—303.

148) Însuşi Hasdeu, de altfel, atribuise, în 1872, această cronică lui Nestor Ureche, v. «Arhiva ist. a Rom.» I, p. 117 şi «Columna lui Traian», III, 1872, p. 274.

Sînt, cu toate aceste erori, și unele aspecte pozitive, chiar deosebit de importante, în activitatea prof. Aron Densușianu în domeniul disciplinei Literatura romînă. Un prim punct care se impune reținut ca atare este antijunimismul lui A. Densunșianu (determinat, între altele, de ura sa împotriva filogermanismului junimist) și, în chip special, „antimaiorescianismul" său, dacă se poate spune astfel. În legătură cu aceasta, de însemnătate deosebită apar observațiile și replicile antijunimiste ale lui A. Densușianu în art. *Critica unei critice* și în *Scrisoarea XVI* (din vol. *Cercetări literare*). Combătînd afirmațiile antirealiste ale criticii maioresciene, A. Densușianu riposta, între altele: „Dacă poeții de pîn-acum ai popoarelor ar fi urmat teorii ca ale d-lui Maiorescu... poesia, în loc de a reprezenta epocele spiritului omenescu, în loc de a lupta și ea pentru interesele cele mari ale popoarelor, în loc de a le regenera și a le împinge pe calea cea lungă și anevoioasă a progresului, le-ar fi învîrtit etern într-un cerc vicios, le-ar fi moleșit, demoralisat și înselbătăcit, cultivînd exclusiv simțementele bucuriei, durerei, urei și a resbunărei, a desgustului de viață, a disprețului de lume" [149]).

În sfîrșit, tot sub raportul contribuției valabile, pozitive, a lui A. Densușianu, în cadrul lecțiilor de istoria literaturii romîne, cît și în activitatea-i publicistică în acest domeniu, trebuie subliniată punerea în valoare a operei scriitorului I. Budai-Deleanu, care lui i se datorește. Atît în *Istoria limbei și literaturei romîne*, capitolul respectiv [150]), cît și în articolul *O musă cenușereasă* [151]), integrat și în volumul *Cercetări literare*, Densușianu atrage atenția asupra valorii, cu totul deosebite în cadrul istoriei noastre literare, a *Țiganiadei* lui Budai-Deleanu, pînă atunci rămasă ca și necunoscută și pe care el o relevă ca „cea mai voluminoasă și singura poemă de adevărată valoare artistică din epoca renașterii noastre" [152]). Aron Densușianu aprecia în chip deosebit, în această operă a lui Budai-Deleanu: „pregătirile de limbă, studierea deprinderilor, datinelor, caracterului și peste tot a vieții, elementului și stărei sociale din care poetul își ia personagiile sale" [153]). Totodată, A. Densușianu este cel care a arătat și valoarea lui Budai-Deleanu ca „cel dintîi poet care a înțeles marea însemnătate a mitologiei și tradițiunilor noastre populare pentru poezia romînă" [154]) În sfîrșit, remarcabil este faptul că, subliniind originalitatea desăvîrșită a *Țiganiadei* lui Budai-Deleanu, A. Densușianu remarca aspectul de critică socială din *Țiganiada*, atrăgînd atenția asupra declarației poetului însuși din *Epistolia închinătoare către Mitru Perea*, intercalată între Prologul și textul epopeii lui eroi-comico-satirice. „Poema este plină de critică", — nota A. Densu-

149) A. Densușianu, *Critica unei critice*, în vol. *Cercet. lit.*, Iași, 1887, p. 81—85.

150) A. Densușianu, *Ist. limbei și lit. rom.*, *op. cit.*, p. 252—53.

151) A. Densușianu, *art. cit.*, *în vol. Cercet. lit.*, *op. cit.*, p. 217—287.

152) Idem, *art. cit.*, în vol. *Cercet. lit.*, p. 266.

153) A. Densușianu, *art. cit.*, în vol. *Cercet. lit.*, p. 265.

154) *Idem*, p. 270.

șianu — „poetul ne spune în prefață[155]) că aceasta-i numai o alegorie"[156]).

Profesorul A. Philippide, titularul catedrei de Limba și filologia romînă, a unit la disciplina sa, pentru scurtă vreme, în 1899—1900, după moartea lui Aron Densușianu și preocupările de Literatura romînă. Lucrarea sa: *Introducere în Istoria limbei și literaturei romîne*[157]), deși anterioară acestei date, ne poate servi indicații referitor la momentul însemnat ce a putut să marcheze, în cadrul preocupărilor pentru disciplina noastră, această scurtă privire îndreptată în această direcție de către prof A. Philippide. Indicații, în același sens, ne pot oferi de asemenea și materialele ulterioare, cum sînt articolele sale publicate în primii ani de apariție ai «Vieții romînești», intitulate: *Istoriea și critica literară*[158]) și *Specialistul romîn. Contribuție la Istoriea culturii romînești din sec. XIX*[159]).

Istoria literară, în concepția prof. A. Philippide, trebuie să se bazeze pe „o cunoaștere prealabilă a limbei în care sînt scrise operele literare (interpretare gramaticală), a stilului genului literar din care fac parte (interpretare generică) și a stilului particular autorilor cărora se atribuiesc (interpretare individuală) și trebuie să priceapă lucrul în raport cu cunoștințele — nivelul de cultură — și limba poporului căruia se atribuie (interpretare istorică)"[160]). Pe lîngă „istoria limbei", istoricul literar trebuie să aibă în vedere — arăta Philippide — și „biografiele autorilor", „foarte trebuitoare pentru înțelegerea istoriei literare", deoarece „munca intelectuală" a scriitorilor „este în așa de strînsă legătură cu viața lor, publică și privată"[161]). Apoi, „mai mult ca un element din metoda științifică de cît din cea pedagogică", A. Philippide arăta, ca „tot atît de trebuitoare, pentru priceperea istoriei literare, datele bibliografice". Indicînd că aceste date trebuie să fie bazate pe „cunoștințe bibliografice" complete („titlurile scrierilor, locurile unde s-au tipărit ori s-au scris, locurile unde se păstrează, numele autorilor și al editorilor, anul tipărirei ori scrierei, formatul cărții, prețul ei, felul hîrtiei, greutatea, legătura"), prof. Philippide specifica importanța acestora ca „material al unei istorii sociale"[162]), auxiliar al istoriei literare.

A. Philippide mai observă că istoria literară trebuie să se dezvolte prin îmbinarea cu măestrie a celor „două moduri de expunere", „*sincronistic*" (adică „rînd pe rînd istorisirea în perioade succesive a tuturor genurilor literare deodată, ținînd seama mai mult de stilurile individuale") și „*idografic*" (adică urmărirea istoriei literare „fără întrerupere de la o epocă la alta, adică de la timpul cînd începe istorisirea și pînă la timpul

155) A. Densușianu folosește cuvîntul „prefață" referitor la *Epistolia* mai sus amintită.
156) Idem, *op. cit.*, p. 267.
157) A. Philippide, *Introducere în Ist. limbei și lit. rom.*, Iași, 1888.
158) A. Philippide, *Istoriea și crit. lit. Un raport asupra Catedrei de Ist. lit. rom. de la Univ. Iași*, în «V. Rom.», 1906 (an. I) nr. 1 din martie, p. 38—45.
159) A. Philippide, *Specialistul romîn. Contribuție la Ist. culturei din sec. XIX*, în «V. Rom.», 1907 (an. II), p. 68—84.
160) A. Philippide, *Istoriea și crit. lit., art. cit.*, p. 38—39.
161) A. Philippide, *Introducere în Ist. limbei și lit. rom., op. cit.*, p. 15.
162) A. Philippide, *Introducere, op. cit.*, p. 15—16.

cînd se sfîrşeşte, ţinînd mai mult socoteala de mersul genurilor literare"[163]). Philippide sublinia în chip deosebit că istoricul literar trebuie „să considere lucrurile povestite întăiu în ele înseş, apoi în raporturile (loc, timp, cauză, scop, instrument, mod) lor, faţă cu celelalte lucruri"[164]).

Judecînd cu severitate necruţătoare încercările anterioare anului 1900 în domeniul istoriei literaturii romîne, Philippide conchidea şi pentru cercetătorii ce trebuiau să urmeze, că „istoricul literar trebuie să fie nu un critic improvizat, cu criterii adhoc", ci „un om de meserie", care „să-şi fi dat osteneală... cetind... istorii literare şi literaturi în tot felul de limbi şi vechi şi nouă"[165]), aşadar un om de cultură serioasă cu o adîncă pregătire în specialitate.

Pe lîngă „iubirea sinceră de ştiinţă", Philippide cere istoricului literar ca singurul „alt motiv" care să-l „împingă la munca lui intelectuală, să fie doar patriotismul"[166]). Tocmai în acest sens aprecia el înaintaşi ca Asachi, Săulescu, Kogălniceanu.

El însuşi, posedînd o cultură deosebită literară (cunoştea „din lectura originalelor operele poeţilor greci şi latini,... literaturile romanice — în primul rînd franceză şi italiană,... apoi germană, rusă şi engleză — ultimele în traduceri franţuzeşti"[167]) şi cunoştea bine literatura naţională, din care „admira în gradul cel mai înalt pe Eminescu"[168])), prof. A. Philippide a putut constitui un exemplu în această direcţie pentru discipolii săi. Atît prin concepţia lui despre specialitatea istoria literaturii romîne, cît şi prin felul în care, ca profesor, s-a impus ca „model de seriozitate şi de conştiinciozitate dusă pînă la sacrificiu"[169]), el a putut exercita o influenţă excepţională asupra studenţilor săi, ca şi asupra colaboratorilor săi[170]), între care se numără la această dată şi Garabet Ibrăileanu, viitorul profesor la Catedra de literatură romînă, în următoarea etapă a activităţii ei. Om de ştiinţă şi profesor de deosebit prestigiu, orientat de o concepţie excepţional de serioasă, severă chiar[171]), în privinţa rostului omului de ştiinţă, ca şi în privinţa metodei de lucru în ştiinţă, — această scurtă relaţie a sa cu disciplina Literatura romînă la Universitatea ieşeană, în 1900, marchează un punct crucial în evoluţia acesteia.

Contribuţiile celor dintîi profesori de Literatură romînă la Universitatea din Iaşi, a căror activitate s-a desfăşurat în perioada 1860—1900, ră-

---

163) A. Philippide, *Idem*, p. 9.

164) Idem, *Istoriea şi crit. lit.*, *art. cit.*, p. 38.

165) Idem, *art. cit.*, p. 43.

166) Idem, *Specialistul romîn*, *art. cit.*, p. 69.

167) Iorgu Iordan, Conf. despre *A. Philippide*, în vol. *Comemorarea lui Alexandru I. Philippide, 1859—1933*, vol. publicat de Univ. Iaşi. Institutul de Filologie romînă, Buc., 1934, p. 18.

168) *Idem*.

169) Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 20.

170) Cf. *Datele biografiei prof. A. Philippide*, în vol. *Comemorarea...*, *op. cit.*, p. 14 (din 1898, împreună cu I. Botez şi C. Botez. Ibrăileanu figurează între colab. lui Philippide la lucrarea *Dicţionarul limbii rom.*).

171) A. Philippide, *Specialistul romîn*, «V. Rom.», 1907, (an. II), nr. 3, p. 128.

mîn însemnate mai mult ca deschizătoare de drum în domeniul disciplinei respective. Aceasta nu numai pe plan local, ci chiar în general, în cadrul învățămîntului superior din țara noastră, în etapa de început a dezvoltării lui. Totodată, cursurile lor de Literatură romînă se impun a fi apreciate prin ideile înaintate pe care le conțin și prin care ei continuă tradițiile progresiste ale culturii romînești din prima jumătate a veacului al XIX-lea. Pe de altă parte, limitele lor ideologice și științifice se explică prin condițiile în care ei au trăit și activat, sub influența ascuțirii contradicțiilor dintre cele două culturi (progresistă și reacționară) pe planul culturii noastre naționale, în cadrul orînduirii burghezo-moșierești din țara noastră în cea de-a doua jumătate a veacului trecut. Contribuțiile, înregistrate în domeniul disciplinei Literatura romînă prin activitatea profesorilor de la Universitatea din Iași care au deținut Catedra între 1860—1900, se continuă, pe o treaptă superioară, în perioada următoare, de după 1900, prin Garabet Ibrăileanu.

Catedra va fi preluată de către ilustrul reprezentant al intelectualității progresiste romînești de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, după răstimpul de întrerupere a activității ei, cuprins între aprilie 1900 (data suprimării ei) și octombrie 1908 (cînd a fost reînființată). Aportul lui Garabet Ibrăileanu ca profesor universitar la Facultatea de litere a Universității ieșene, timp de un sfert de veac, se va înscrie ca deosebit de însemnat, în cadrul dezvoltării disciplinei Literatura romînă, la nivelul învățămîntului superior din țara noastră, după 1900.

ПЕРВЫЕ КУРСЫ РУМЫНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ЯССКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ (1860-1900)

Краткое содержание

В введении сообщения отмечаются достижения, сделанные в области данной дисциплины в виде высших курсов, проводившихся до основания Ясского университета. Здесь подчёркиваются самые существенные аспекты деятельности связанной с переходом к высшему образованию, назревавшему уже в Михэильянской Академии в результате проведения в жизнь в 1855-1856 гг. закона о реорганизации народного образования, изданного в 1851 г.

Далее автор сообщения прослеживает историю возникновения дисциплины Румынская литература в Ясском университете, исследуя при этом :

а) Организацию факультета и профиль той кафедры, которой вменялась обязанность проводить курс румынской литературы с момента основания университета до 1900 г., когда, вследствие министерского декрета, принятого в апреле 1900 г., соответствующая кафедра прекратила своё существование при Ясском университете на целых десять лет.

б) Значение деятельности первых профессоров для преподавания румынской литературы в Ясском университете. Данная работа опира-

ется также на материалы, менее знакомые или вовсе незнакомые до настоящего времени нашим исследоватилем. Например, две рукописи [1]), находящиеся в Центральной Библиотеке Ясского университета в „Фонде Т. Т. Бурады" и представляющие записи курсов, читанных, профессорами В. А. Урекиа и А. Византи в первые годы существования Ясского университета (1860-1866). Затем : высказывания В. А. Урекиа по поводу первого своего курса древней румынской литературы, прочитанного им в Яссах в 1862/63 г., повторенного в следующем 1863/64 г. и опубликованного частично в газете „Ромынул". И наконец : некоторые данные относительно вышеназванных двух профессоров а также относительно А. Ламбриора, Арона Денсушяну и Ал. Филипиде.

Сообщение является попыткой раскрыть прогрессивные аспекты и научный предел первых курсов румынской литературы, читавшихся в Ясском университете профессорами В. Александреску-Урекиа (1858—1864), А. Византи (1864—1898), которого замещали : Д. Петрино (1876—1877), А. Ламбриор (1879—1900) и Арон Денсушяну (1881—1884), который был назначен официально на кафедру румынской литературы после ухода в отставку А. Византи в 1898 г. Ал. Филипиде временно совмещал на кафедре румынской филологии преподавание румынского языка и румынской литературы (1899—1900).

Отменённая в апреле 1900 г. кафедра особой важности „История румынской литературы" снова начинает свою деятельность лишь в декабре 1908 г. под ограниченным названием „История современной румынской литературы". Вопреки неблагоприятному отзыву Совета факультета, на кафедру назначается в качестве заместителя прогрессивный критек Гарабет Ибрэиляну. Значение первых профессоров румынской литературы Ясского университета, развёртываших свою деятельность в период между 1860-1900 гг. состоит главным образом в открытии в области данной дисциплины новых путей, притом это не только в ограниченных рамках местного, а вообще национального высшего образования в эпоху его начал. В то же время в курсах румынской литературы необходимо оценить содержащиеся в них высокие идеи, которыми авторы продольжают передовые традиции румынской культуры первой половины 19 в. С другой стороны на эти лекции отражается влияние обостряющейся борьбы двух культур (передовой и реакционной) в условиях буржуазно-помещичьего уклада второй половины прошлого столетия в нашей стране. Условиями, в которых жили и развёртывали свою деятельность авторы, и объясняются идеологические и научные ограничения их лекций. После 1900 г. кафедру занимает Гарабет Ибрэиляну. Он продолжает передовые традиции и обогащает вклад, внесённый в разработку дисциплины „Румынская литература", профессорами Ясского университета, работающими на этой кафедре в период между 1860-1900 гг.

Выдающийся представитель румынской передовой интеллигенции конца 19 начала 20 вв. начинает свою работу на кафедре в 1908, после восьмилетнего перерыва работы кафедры (Апрель 1900—октя-

1) Рукопись 191, III-191 и рукопись 285>155, IV-29, хранящиеся в „Фонде Т. Т. Бурады" Ясской Центральной Библиотеки.

брь 1908). Его двадцатипятилетняя деятельность в качестве профессора на филологическом факультете Ясского университета является особенно важным вкладом, внесённым в развитие дисциплины „Румынская литература" на уровне высшего образования в нашей стране.

LES PREMIERS COURS DE LITTÉRATURE ROUMAINE À L'UNIVERSITÉ DE IASSY (1860—1900)

Résumé

L'introduction du travail part des préoccupations pour cet objet d'études, manifestées déja avant la fondation de l'Université à Iassy. Elles étaient comprises dans les disciplines : la *Rhétorique* et la *Poétique,* programmées pour les „classes de lecons extraordinaires", premières manifestations qui, organisées au „Séminaire Socola", à „l'École Vassilienne" et, puis, à „l'Académie", annonçaient déja les débuts de l'enseignement supérieur chez nous. On souligne nottament les aspects essentiels de l'activité concernant cet objet d'études après 1855—56, pendant l'étape de transition, dans le cadre de l'Académie Mikhaïlienne, vers l'organisation de l'enseignement supérieur proprement dit. C'était un résultat de la mise en oeuvre de la „Loi sur la réorganisation des écoles", élaborée en 1851. Ces points de départ ayant été précisés, l'auteur de la communication poursuit l'historique de la discipline à l'Université de Iassy, après 1860, l'année de sa fondation et entreprend les recherches suivantes :

a) L'organisation de la Faculté et le profil de la Chaire qui a englobé les premiers cours de Littérature roumaine dans la période comprise entre la fondation de l'Université et les années 1899—1900. En avril 1900, à la suite d'un décret ministériel, la Chaire respective va cesser son activité pour dix ans.

b) L'importance de l'activité des premiers professeurs de littérature roumaine à l'Université de Iassy.

Le travail s'appuie également sur des matériaux et des affirmations moins connus, voire inconnus jusqu'à présent par nos chercheurs. Par exemple : deux manuscrits [6]) se trouvant à la Bibliothèque Centrale de l'Université, dans le „Fonds T. T. Burada", représentant des notes prises par T. T. Burada d'après les cours faits par les professeurs V. Alexandrescu-Urechia et Andrei Vizanti dans les premières années d'existence de l'Université de Iassy (1860—61 — 1865—66). Ensuite : des affirmations de V. A. Urechia se rapportant à son premier cours sur l'époque ancienne (féodale) de la littérature roumaine, cours fait à Iassy en 1862—63, présenté également en 1863—64 et publié en même temps, partiellement, dans le journal *Le Roumain (Romînul).* On a utilisé aussi quelques renseignements fournis par les archives et les Annales de l'Université de Iassy concernant les deux professeurs mentionnés ainsi que A. Lambrior, A. Densușianu et A. Philippide.

1) Le manuscrit 191, à la cote III — 191 et le manuscrit 285 > 155 en 8⁰ à la cote IV — 29, du „Fonds T. T. Burada" de la Bibliothèque Centrale de l'Université de Iassy.

La communication s'efforce de relever les aspects progressistes et les limites idéologiques des premiers auteurs de cours à l'Université de Iassy : V. Alexandrescu-Urechia (1858/59—1864), A. Vizanti (1865—1898), — suppléé : en 1876 par D. Petrino, en 1879/80 par A. Lambrior, entre 1881—1884, par A. Densușianu qui, par la suite, après avoir suppléé souvent le titulaire, est désigné officiellement à suppléer la Chaire, après la démission de Vizanti (1898—99). Enfin, A. Philippide réunit, pour peu de temps, les préoccupations de littérature roumaine à sa Chaire de langue et de philologie roumaines (1899—1900).

Après sa suppression en avril 1900, l'importante Chaire d'Histoire de la littérature roumaine va être rétablie à peine en décembre 1908, sous le titre restreint d'Histoire de la littérature roumaine moderne. Elle sera confiée comme suppléance au critique progressiste Garabet Ibrăileanu, malgré l'avis défavorable du Conseil de la Faculté.

Les importantes contributions des premiers professeurs de littérature roumaine à l'Université de Iassy, dans la période 1860—1900, consistent surtout dans le fait qu'elles ont ouvert des perspectives pour l'évolution future de la discipline mentionnée. La constatation se rapporte non seulement au plan local mais à l'ensemble de l'enseignement supérieur de notre pays au début de son développement. En même temps, leurs cours s'imposent par leurs idées avancées qui se rattachent aux traditions progressistes de la culture roumaine pendant la première moitié du XIX-ème siècle. D'autre part, leurs limites idéologiques et scientifiques s'expliquent par le fait qu'ils ont vécu et travaillé sous l'influence du renforcement des contradictions entre les deux cultures (progressiste et réactionnaire) dans le seins de notre culture nationale, pendant le régime bourgeois-agrarien de la deuxième moitié du siècle précédent.

Les contributions enregistrées dans ce domaine de la littérature roumaine, par l'activité des professeurs ayant occupé la Chaire entre 1860—1900, sont continuées sur un plan supérieur après 1900, par l'activité de Garabet Ibrăileanu. Après l'interruption comprise entre le mois d'avril 1900 et octobre 1908, les cours seront assurés par cet illustre représentant des intellectuels progressistes roumains à la fin du XIX-ème siècle et au commencement du XX-ème. Son apport comme professeur à la Faculté des Lettres de l'Université de Iassy, pendant un quart de siècle, sera particulièrement important pour l'évolution de la discipline la Littérature roumaine, au niveau de l'enseignement supérieur de notre pays.

ÎNCEPUTURILE LITERARE ALE LUI THOMAS MANN [1])

DE

HERTHA PEREZ

Fire mai reținută, mai înceată decît fratele său Heinrich, celălalt reprezentat cu renume mondial al familiei, Thomas Mann a avut o dezvoltare complicată, pe un drum sinuos, care l-a dus de la influențele decadentismului și scepticismului la pozițiile unui militantism social din ce în ce mai accentuat. De-la o etapă la alta el se afirmă tot mai mult ca un om care se străduiește să se situeze la înălțimea sarcinilor vremii. A consemnat racilele epocii de declin al clasei sale și, fără a fi revoluționar, a luptat pentru rațiune împotriva obscurantismului, pentru omenie împotriva neomeniei. În aceasta constă contribuția sa pozitivă la progresul social al umanității.

Fiul senatorului din Lübeck a cunoscut, după fastul de suprafață al Germaniei imperiale, vîltoarea războiului, răsunetul Revoluției din Octombrie, revoluția și contrarevoluția germană, șubreda Republică din Weimar, ascensiunea fascismului și ororile celui de-al III-lea Reich, viața de emigrație, al doilea război mondial, scindarea Germaniei, reînvierea militarismului în Germania de vest și, în sfîrșit, lupta pentru coexistența pașnică și înlăturarea războiului, dusă de popoarele lumii în frunte cu Uniunea Sovietică. Pe această amplă traiectorie, lucrările sale se înscriu ca tot atîtea momente ale unei neobosite tensiuni intelectuale: ele sînt pătrunse de ecoul pe care evenimentele vremii l-au avut în conștiința scriitorului.

Thomas Mann și-a făcut apariția în literatură în anii cînd aceasta se afla la o răscruce de drum. Trecerea spre faza monopolistă a capitalismului, începutul descompunerii orînduirii burgheze, deci, se manifestă pe plan cultural prin apariția decadentismului, care exprimă dezorientarea diferitelor pături ale burgheziei față de contradicțiile tot mai puternic reliefate ale imperialismului. În Germania, naturalismul, cu implicațiile sale mizantropice, se afla, în momentul debutului literar al lui Thomas Mann, într-o fază

---

1) Lucrarea de față cuprinde fragmente din disertația pentru obținerea titlului de candidat în științe filologice, cu titlul „Nuvelistica lui Thomas Mann", susținută în cadrul Universității „C. I. Parhon" București, în iunie 1961.

finală; începuse trecerea spre neoromantism și impresionism, curente decadente cu tendințe estetizante. Pînă și Gerhart Hauptmann, cel mai de seamă reprezentant al naturalismului german, se orientează, nu mult timp după realizarea piesei „Die Weber", spre principiile estetice ale noii direcții literare.

Chiar dacă naturalismul se caracteriza prin reflectarea realității în unele din aspectele ei nesemnificative, se ridicaseră totuși, din rîndurile reprezentanților acestui curent literar și scriitori care contribuiseră, în ciuda limitelor determinate de lipsa unei concepții științifice despre lume, la progresul social, prin atragerea atenției asupra mizeriei maselor. Reprezentanții curentelor decadente, adepți ai iraționalismului burghez, al cărui părinte e Friedrich Nietzsche, caută dimpotrivă să restrîngă semnificațiile artei la înțelegerea unei așa-zise elite culturale, să realizeze ruptura totală cu tradițiile realiste ale trecutului.

Stefan George, stîlp al literaturii decadente germane din secolul nostru, cerea încă în deceniul al nouălea al veacului trecut literaților ca „împotriva zgomotului vulgar al zilei să ajute frumuseții și gustului (noțiuni luate în înțelesul lor idealist abstract, n.n.) să înregistreze victoria"[2]), căutînd în felul acesta să abată atenția de la manifestările tot mai violente ale luptei de clasă și să îndrepte literatura spre aspecte străine programului social. În operele decadente, dominant e sentimentul condamnării inexorabile a speciei umane. Reprezentarea pozitivă a omului, care nu lipsise din literatura burgheziei în ascendență, dispare. În scrierile sale care aduc o imagine deformată a lumii, caracteristică moderniștilor. individualitatea umană e izolată. Atenția e îndreptată asupra mecanismului subconștient, care dictează comportarea și psihologia individului. Se remarcă predilecția pentru eroi „de la marginea societății", pentru oameni măcinați de morbidități și, paralel cu renunțarea la înaltele valori umane care însuflețesc arta realistă, descompunerea formelor poetice tradiționale.

La fel cu majoritatea reprezentanților realismului critic burghez din zilele noastre, nici Thomas Mann nu s-a putut sustrage cu totul influenței culturii decadente. Activitatea sa a fost supusă unui contact nemijlocit cu experiențele literare, filozofice și psihologice contemporane formației sale. Scriitorul a plătit tribut artei epocii, dar formula dominantă a creației sale rămîne realismul. Numeroasele pagini de generoasă umanitate, de dragoste și luptă pentru om, scrise de Thomas Mann sînt o dovadă a triumfului său asupra tendințelor antirealiste.

Tinerețea scriitorului stă sub semnul a trei determinanți culturali de natură decadentă: Schopenhauer, Wagner și Nietzsche, stîlpi ai culturii burgheze din pragul epocii contemporane. El trăiește în atmosfera de idei și de sentimente ale decadentismului, reușind totuși, să se ridice deasupra ei. Doar cîteva opere de început reflectă melancolia și dezgustul de viață specifice decadenților, acestea fiind oglindite în mod spontan, fără vreo atitudine critică. În curînd Thomas Mann devine „un critic analitic al decadentismului, purtînd în inimă dorința puternică de a-l depăși"[3]).

2) Citat după Paul Rilla, *Essays*, Berlin, 1955, p. 227—228.
3) Thomas Mann, *Betrachtungen eines Unpolitischen*, Berlin, 1918, p. 179.

De Schopenhauer și Wagner scriitorul s-a distanțat destul de repede. La început el vedea lumea înconjurătoare în lumina filozofiei lui Schopenhauer, pentru care viața e un rău, prilejul unor necontenite dureri și adoptă, totodată, principiul izolării romantice al filozofului german. Nu după multă vreme Thomas Mann și-a dat seama de pericolul unei astfel de atitudini în fața vieții. Faptul că în romanul „Buddenbrooks" pesimismul lui Schopenhauer e înfățișat ca un fenomen care însoțește decadența burgheză, constituie un început de critică. O luare de atitudine mai pronunțată va avea loc abia mai tîrziu [4]).

Nici influența lui Wagner n-a fost de lungă durată. În romanul „Zauberberg" autorul se ridică împotriva exaltării morții și beției simțurilor, pe care o aduce muzica lui Wagner, iar discursul „Leiden und Grösse Richard Wagners", ținut în 1933 la Universitatea din München, scoate în evidență atitudinea sa nouă față de compozitorul german. Recunoscîndu-i acestuia meritele, Thomas Mann subliniază însă că muzica sa e, prin unele aspecte ale ei, o manifestare a burgheziei decadente și atrage atenția asupra pericolului ce-l prezintă anumite elemente ale creației lui Wagner exploatate de forțele naționaliste și șovine care acaparaseră puterea.

Menționăm că cercetătorul german Albert Soergel amintește în lucrarea „Dichtung und Dichter der Zeit" [5]), despre existența unei nuvele cu titlul „Wälsungenblut". Nuvela urma — după cum arată Soergel — să apară în numărul din ianuarie 1906 al revistei „Neue Rundschau"; a apărut însă abia în 1921. Specificăm că este singura referire la o nuvelă cu acest titlu din literatura care ne-a fost accesibilă. Nuvela semnalată lipsește atît din ediția din 1925, cît și din edițiile parțiale sau totale de mai tîrziu. Regretăm absența textului acestei scrieri, cu atît mai mult cu cît — după afirmația lui Soergel — ea reprezintă „cel mai aspru rechizitoriu al lui Thomas Mann la adresa unei lumi parazitare și arogante" [6]). Se menționează și faptul că nuvela ar marca îndepărtarea lui Thomas Mann de muzica lui Wagner.

Dacă nuvela „Wälsungenblut" a luat, într-adevăr, naștere în preajma anului 1906, ea anticipează — după cît putem judeca din sumarele indicații ale cercetătorului german — evoluția de mai tîrziu a lui Thomas Mann. Precizăm că nuvela „Tristan", scrisă cu puțini ani înainte (1903), scoate încă în evidență puternica influență a muzicii wagneriene asupra scriitorului.

Contactul cu Nietzsche, deși mai puternic, n-a reușit nici el să schimbe fondul dominant al operei lui Thomas Mann. Scriitorul împrumută, ce-i drept, pentru un timp, de la Nietzsche ideile sale despre viață privită ca o forță necruțătoare, devoratoare și își însușește protestul acestuia contra banalului

---

4) Semnificativ e eseul despre Schopenhauer din 1938, în care autorul definește concepția despre viață a acestuia drept „boală romantică a veacului al XIX-lea". Un pasaj revelator cuprinde, de asemenea, nuvela *Die vertauschten Köpfe* (1940). Cuvintele zeiței Kali adresate eroinei nuvelei: „Ich habe die Ohren voll sowieso von der Salbaderei der Denker, das menschliche Dasein sei eine Krankheit, die ihre Ansteckung durch die Liebeslust weitertrage auf neue Geschlechter" (Thomas Mann: *Werke*, vol. 9, p. 813) cuprind o referire ironică la Schopenhauer și adepții săi.

5) Albert Soergel: *Dichtung und Dichter der Zeit*, «Voigtländer Verlag», Leipzig, 1928.

6) *Ibidem*, p. 856.

și convenționalului. Iraționalismul și, în timpul primului război mondial, chiar antidemocratismul lui Nietzsche își pun amprenta pe opera scriitorului. Influența lui Nietzsche s-a dovedit totuși mai puțin importantă, decît înclina Thomas Mann însuși s-o considere [7]). Scriitorul s-a distanțat destul de des, chiar în perioada începuturilor, de concepția dionisiacă asupra vieții, ca și de idealul supraomului. El s-a manifestat contra elogierii instinctelor și dorinței de putere, elemente importante ale operei filozofului german. Mai tîrziu va repudia cu hotărîre această filozofie care degenerează în glorificarea barbariei, a războiului, în „cruzimi și mesaje haotice despre forță și atrocitate" [8]). În romanul „Doktor Faustus" Thomas Mann și-a îndreptat ascuțișul criticii împotriva antiumanismului nietzschean, realizat politic de către naziști.

Faptul că Thomas Mann a recepționat aceste influențe fără a naufragia în decadentism, este o dovadă a vigorii realismului său, metodă artistică pe care a cultivat-o cu succes în tot decursul activității lui creatoare.

În cele ce urmează ne propunem să prezentăm cîteva din realizările de debut ale scriitorului, al căror studiu e de natură să aducă o contribuție la înțelegerea orientării sale de mai tîrziu. Accentul principal cade, în perioada începuturilor literare ale lui Thomas Mann ca de altfel în tot decursul primei perioade de creație [9]), pe proza scurtă. Abia după cel dintîi război mondial nuvelistica trece pe un plan secundar, cîștigînd în pondere romanul, specie literară în care Thomas Mann s-a distins cu deosebire și pe care a ridicat-o pe culmile perfecțiunii artistice.

Prima lucrare mai importantă a scriitorului este o nuvelă cu temă erotică, intitulată „Gefallen", care apare în anul 1894, în paginile revistei «Gesellschaft», organ al scriitorilor naturaliști din München. Anterior Thomas Mann a mai publicat o serie de schițe și o poezie lipsită de originalitate, într-o revistă a elevilor din Lübeck, sub pseudonimul Paul Thomas. În 1893 apare, de asemenea în paginile revistei „Gesellschaft", poezia „Zweimaliger Abschied" sub propriul său nume.

Este adevărat că „Gefallen", nuvelă scrisă sub influența lui Maupassant, nu lăsa decît foarte rar să se întrevadă posibilitățile dovedite ulterior de nuvelist [10]). Lucrarea atrage totuși atenția scriitorului Richard Dehmel, cunoscut ca sprijinitor al tinerelor talente.

7) În eseul *Betrachtungen eines Unpolitischen* Thomas Mann consideră încă influența lui Nietzsche ca hotărîtoare. În schița autobiografică din 1930 el menționează însă caracterul contradictoriu al atitudinii sale față de sumbrul profet al supraomului.

8) Thomas Mann: *Werke*, vol. 10, p. 655.

9) Prima perioadă de creație a lui Thomas Mann se situează între anii 1891 (data apariției nuvelei *Gefallen*) și 1918. În această perioadă autorul se consacră cu precădere nuvelisticii (scrie în acest timp 22 din cele 27 de nuvele și povestiri ale sale). Dintre romane apar în această perioadă doar *Buddenbrooks* și *Königliche Hoheit*. Privită în ansamblul ei, această perioadă de creație se caracterizează prin poziția conservatoare a scriitorului. Abia după 1918 încep să se contureze convingerile sale democratice, proces ce ia sfîrșit în jurul anului 1930, cînd Thomas Mann se situează pe pozițiile umanismului militant. Din 1930 începe a treia perioadă de creație.

10) În cazul nuvelei *Gefallen*, autorul ne pune în fața unei teme banale. Este vorba de dezamăgirea sentimentală a unui tînăr student care descoperă că iubita sa este întreținută de un alt bărbat.

Recunoașterea talentului său literar îi dezvăluie lui Thomas Mann adevărata lui vocație. Scriitorul pătrunde în ambianța literară a vremii și devine colaboratorul revistei de satiră și umor «Simplicissimus». Concomitent, se înscrie la Universitatea din München, audiind cursuri de istorie, economie politică și mai cu seamă de istoria artei și literaturii. Între 1895 și 1897 călătorește cu fratele său Heinrich prin Italia, cu care prilej definitivează prima culegere de nuvele și începe redactarea romanului „Buddenbrooks". După întoarcerea din Italia, a lucrat un timp ca lector în redacția revistei «Simplicissimus». În 1901 apare primul roman al lui Thomas Mann, recunoscut imediat ca una din capodoperele romanului realist de la începutul secolului.

Majoritatea nuvelelor lui Thomas Mann scrise pînă la sfîrșitul veacului, au apărut în volumul „Der kleine Herr Friedemann" (1897), iar o parte în volumul „Tristan" (1903). Nucleul acestor nuvele îl constituie, de obicei, opoziția tragică între individ și mediul înconjurător. Personajele centrale sînt oameni cu vitalitatea subminată de o cauză sau alta, oameni „de prisos", care încearcă cu disperare să găsească contactul cu bucuriile vieții : încercarea lor eșuează, însă, de fiecare dată, căci, „viața", concepută de autor în sens nietzschean, ca o forță necruțătoare, zdrobește cu cruzime pe cei slabi, pedepsind tentativa lor de a depăși granițele existenței lor individuale.

Ceea ce apărea timid în „Gefallen", primă încercare în domeniul nuvelisticii, se împlinește într-un ritm destul de accelerat în aceste apariții ulterioare. Dacă nuvela „Gefallen" se mai încadra oarecum în schema clasică a acestei specii, stabilită de Goethe și urmașii săi, prin accentuarea acțiunii pe linia ineditului, precum și prin existența unui conflict exterior, nu același lucru se poate spune despre scrierile ce urmează și care aparțin — după cum s-a arătat — de asemenea prozei scurte. Majoritatea acestor scrieri afirmă cu vigoare trăsăturile specifice ale artei nuvelistice a lui Thomas Mann : intensitatea și esențialitatea observației, fabulația redusă, predilecția pentru analiza psihologică minuțioasă, capacitatea de concentrare.

În nuvela „Der kleine Herr Friedemann" (1897) conflictul are un caracter mai limitat, el se naște dintr-o fatalitate biologică. Un accident suferit în fragedă copilărie schimbă întreg cursul vieții micului domn Friedemann, lăsîndu-l schilod. Cu prețul unor eforturi de ani de zile, eroul reușește să-și cucerească „o fericire tihnită și suavă" [11]), să ducă o viață izolată, comodă și liniștită, luminată de bucuriile mărunte care-i sînt accesibile. Caracterul iluzoriu al acestei fericiri apare cu ocazia primei încercări a personajului de a ieși din sterila și comoda sa izolare. Dragostea nefastă pentru frumoasa și cruda Gerda von Rinnlingen declanșează catastrofa. Friedemann își dă seama de inutilitatea strădaniilor sale de pînă atunci și se lasă pradă lunecării voluptuoase în neant. Tema erotică e aici cu totul secundară. Frumoasa Gerda întruchipează „viața", care înlătură pe cel incapabil să se impună prin forța

11) Thomas Mann: *Werke*, vol. 9, p. 17.

sa fizică sau psihică. Deşi simpatia autorului se îndreaptă spre micul cocoşat, pieirea acestuia e înfăţişată ca rezultatul inevitabil al unei înlănţuiri fatale; eroul nu poate trăi izolat de viaţă şi e, totuşi, lipsit de puterea necesară pentru a trăi cu adevărat.

În cazul nuvelelor „Der Bajazzo" (1897), „Tobias Mindernickel" (1898), „Der Weg zum Friedhof" (1900), personajele suferă de deformaţiuni psihice ale căror cauze se conturează pe un fond social. Tobias Mindernickel sau „paiaţa" sînt apariţii ale capitalismului parazitar, oameni care n-au legături cu activitatea productivă a colectivităţii, cufundîndu-se într-o izolare din ce în ce mai accentuată. În sufletul „paiaţei" acţionează forţe ale descompunerii în contradicţie cu principiile burgheze de viaţă. Mai mult decît ceilalţi eroi ai nuvelelor timpurii, „paiaţa" are trăsături pe care le vom regăsi în profilul moral al eroilor operelor de mai tîrziu ale scriitorului. Fire directe duc, de pildă, spre Christian Buddenbrook. Ca şi acesta, „paiaţa", descendent al unei familii de patricieni, nutreşte sentimente anarhice, pe care membrii familiei sale încearcă în zadar să le disciplineze, sentimente care-l fac incapabil să ducă o viaţă burgheză normală.

Paiaţa este, asemenea lui Tonio Kröger, eroul celebrei nuvele de mai tîrziu, „un om între două lumi". Tonio a reuşit să facă trecerea spre o „formă artistă" de viaţă (deşi tînjeşte după „deliciile banalităţii" burgheze), în timp ce „paiaţa" e doar un burghez dotat cu o oarecare sensibilitate, inapt însă să se dedice unei activităţi artistice, creatoare. Din copilărie îşi distrează semenii, reproducînd felul de a vorbi şi ticurile cunoştinţelor comune sau improvizînd la pian parodii după piese muzicale cunoscute. După o improvizaţie în care parodiază o dramă muzicală de Wagner, se apropie de el un bătrînel care exclamă cu lacrimi în ochi: „E extraordinar! E extraordinar, scumpe domnule! Vă jur că de treizeci de ani nu m-am distrat atît de bine! Permiteţi-mi să vă mulţumesc din toată inima. Trebuie numaidecît să deveniţi actor sau muzician!" [12]). Talentul artistic al „paiaţei" e încă prea firav şi nu depăşeşte o anumită virtuozitate, insuficientă pentru o carieră artistică. Încercările familiei de a-i pregăti o carieră comercială eşuează, din cauza dezinteresului său pentru orice fel de activitate regulată. După moartea tatălui „paiaţa" trăieşte din moştenirea lăsată, colindînd prin străinătate mai întîi, apoi stabilindu-se într-un orăşel de provincie. Viaţa parazitară pe care o duce îl face să piardă din ce în ce mai mult contactul cu viaţa reală, trăieşte din ce în ce mai însingurat, mai conştient de propria sa nulitate. Ne întîmpină — după cum vedem — în persoana „paiaţei" — un om „de prisos", care-şi iroseşte viaţa vegetînd în inerţie, scufundîndu-se tot mai adînc în marasmul abuliei. Ideea ratării eroului este comunicată prin acumulări lente de fapte mărunte, înfăţişate în monologuri sau dialoguri. Finalul nuvelei coincide cu prăbuşirea psihică a eroului, zdrobit de sentimentul totalei sale ratări. Această prăbuşire este simţită ca o catastrofă interioară, care nu atrage, însă, după sine zguduiri exterioare. Amploarea dezastrului e sugerată de cuvintele finale ale eroului: „Doamne, cine ar fi crezut, cine ar

12) Thomas Mann, *Werke*, vol. 9, p. 53.

fi putut să creadă că este o asemenea nenorocire să te fi născut „paiață“ [13]).

Nuvela „Der Bajazzo“ ne prezintă opoziția tragică între individ și mediu ca rezultat al unui proces evolutiv, în timp ce „Tobias Mindernickel“ și „Der Weg zum Friedhof“ ne pun dintr-odată în fața conflictului final, antecedentele fiind indicate aici doar rezumativ. Tobias Mindernickel este un burghez declasat, a cărui viață de mizerie se desfășoară între cei patru pereți ai unei camere sărăcăcioase. El nu întreține nici o legătură cu mediul din afară, de care se izolează cu sau fără voie. La rîndul său e respins de oamenii în mijlocul cărora trăiește. Cînd trece pe stradă, copiii îl trag de haine, își rîd de el. „El însă merge, fără a se apăra, uitîndu-se cu fereală în jur, cu capul vîrît între umeri, asemenea unui om care aleargă grăbit, fără umbrelă, printr-o ploaie torențială ; deși i se rîde în față, el salută, din cînd în cînd, cu o politețe smerită pe unul sau altul din oamenii care stau în fața porților“ [14]). În sufletul acestui biet om scos din circuitul vieții sălășluiește însă o nemăsurată dorință de putere și dragoste. El încearcă să supună „viața“, care-l întîmpină în ipostaza unui cîine tînăr și năbădăios. Încercarea individului de a-și apropia această unică ființă, mesager al vieții care-l ocolea, se soldează și în acest caz cu un eșec. Cîinele Esau moare din cauza unei răni pe care Tobias i-o provocase în dorința de a-i prelungi starea de supușenie blîndă, accentuată prin boală.

În cazul schiței grotești „Der Weg zum Friedhof“, motivele urii împotriva vieții, de care e animat eroul sînt mai bine precizate. Lobgott Piepsam e un om modest, fost funcționar la o societate de asigurare. Moartea soției și a copiilor îi răpește suportul moral. El cade în patima beției, decade din ce în ce mai mult și-și pierde în cele din urmă slujba. Ura acumulată în sufletul său împotriva vieții care l-a dat cu cruzime la o parte, ca pe o ființă de prisos, e imensă. O dată, pe cînd mergea să viziteze mormintele familiei sale, el e depășit de un tînăr biciclist vesel și vioi, cu ochi albaștri și purtînd pe cap „cea mai îndrăzneață șapcă din lume“ [15]). Tînărul acesta fericit și fără griji, care circula nepăsător pe un drum interzis pentru bicicliști trezește în Lobgott un val de furie [16]). Amenințîndu-l cu pumnul, urlînd, Piepsam sfidează pe biciclist și pe toți cei asemenea lui, fericiți și satisfăcuți, „cu ochi albaștri strălucitori și cu șepci noi“ [17]). Acest acces de furie subminează ultimele puteri ale lui Lobgott. El cade mort, fulgerat de apoplexie, definitiv învins de viață.

Deși de data aceasta simpatia autorului e de partea victimei influențat de concepțiile filozofice idealiste Thomas Mann nu oferă nici o soluție și înfățișează prăbușirea finală a eroului ca pe un deznodămînt inevitabil : un Lobgott Piepsam n-are dreptul de a se lua la harță cu „viața“, așa precum un Tobias Mindernickel n-avea dreptul să atragă în traiul său sterp și lipsit

---

13) Thomas Mann, *Werke*, vol. 9, p. 547.

14) Thomas Mann, *Werke*, vol. 9, p. 77.

15) *Ibidem*, p. 121.

16) Biciclistul pe care-l întîlnește Piepsam în drumul său spre cimitir e numit de autor într-un mod care exclude orice îndoială asupra intențiilor sale „das Leben“ (viața).

17) Thomas Mann, *Werke*, vol. 9, p. 125.

de sens un cîine tînăr şi plesnind de viaţă, aşa precum un cocoşat, ca micul domn Friedemann, n-avea dreptul să iubească o femeie frumoasă.

Asemănător stau lucrurile şi în nuvela „Luischen" (1900), concepută, de asemenea, în perioada timpurie de creaţie a lui Thomas Mann. Şi de data aceasta, eroul „înfrînt de viaţă" poartă stigmatele unei boli fizice care nu-i dau dreptul să aspire la toate bucuriile vieţii. În ciuda diformităţii sale, de care e conştient pînă la obsesie, avocatul Jacoby s-a căsătorit cu o femeie de o rară frumuseţe. În inima sa sălăşluieşte o dragoste adîncă pentru aceea care întruchipează perfecţiunea fizică. Fericirea sa e însă mereu tulburată de sentimentul nesiguranţei, de conştiinţa că a luat de la viaţă mai mult decît îi era îngăduit.

„Acest colos ciudat părea veşnic chinuit de remuşcări. Cînd se plimba, o privea din cînd în cînd cu sfială pe Amra (soţia, n.n.) care păşea cu o supleţe demnă de admirat. El saluta tot timpul în dreapta şi în stînga, speriat parcă şi cu un zel exagerat, ca şi cum ar fi simţit nevoia să se prosterneze în faţa fiecărui locotenent şi să ceară iertare pentru faptul că tocmai el e posesorul unei femei atît de frumoase. Expresia jalnic prietenoasă a gurii sale părea să implore pe oameni să nu-şi bată joc de el" [18]).

Catastrofa nu întîrzie să se producă. Ea este declanşată de dorinţa Amrei de a dezvălui public puterea sa de dominaţie asupra soţului. Cu prilejul unei serate, ea îl sileşte pe Jacoby să evolueze pe o scenă improvizată în postura grotească de „şansonetistă". Atingînd culmile înjosirii, Jacoby descoperă infidelitatea soţiei, din privirile grele de semnificaţie cu care spectatorii învăluie pe Amra şi pe un tînăr invitat.

„În timp ce o linişte copleşitoare, de nimic întreruptă, coborî asupra sălii, el lăsă ochii săi din ce în ce mai larg deschişi să rătăcească încet şi înspăimîntător de la public spre această pereche. Înţelegerea se reflectă deodată pe chipul său, un val de sînge i se urcă în obraji, dîndu-le o culoare asemenea rochiei de mătase cu care se înveştmîntase, ca să se retragă apoi, pentru ca faţa sa să capete culoarea galbenă a cerii şi obezul se prăbuşi în trosnetul scîndurilor" [19]).

Şi în acest caz pieirea eroului e înfăţişată ca rezultatul firesc al încercărilor sale nesăbuite de a-şi depăşi limitele.

Sentimentul dominant al eroilor nuvelisticii de început a lui Thomas Mann, sentiment pe care-l vom regăsi şi la alte personaje din restul operei scriitorului, este acela al singurătăţii. Menţionăm că tema însingurării este destul de frecventă în literatura timpului. O întîlnim, de pildă, la Hermann Hesse, Hugo von Hofmannsthal, la Heinrich Mann, Friederich Huch sau în unele lucrări de început ale lui Arnold Zweig. De altfel, tema este caracteristică perioadei de descompunere a capitalismului. Ea nu lipseşte nici din opera altor mari nuvelişti, cum sînt A. P. Cehov sau Guy de Maupassant. Frecvenţa ei creşte o dată cu înaintarea spre imperialism fiind dusă la limitele extreme de reprezentanţii decadentismului din trecut şi de azi.

La Thomas Mann ne întîmpină — după cum am văzut — numeroase

18) Thomas Mann, *Werke*, vol. 9, p. 90.
19) Thomas Mann, *Werke*, vol. 9, p. 105.

exemplare umane încremenite în pustiul de gheață al izolării, oameni ce trăiesc fără să găsească o cale de apropiere de ceilalți oameni, atît din propria lor vină, cît și din vina celor din jur, cruzi și nepăsători. Viața ce se desfășoară în dezolanta junglă capitalistă provoacă în unele conștiințe, ca aceea a „paiaței", drama teribilă a însingurării. În alte cazuri, omul se mișcă, pînă la un moment dat, inconștient, în această atmosferă de cruzime, cum e cazul avocatului Jacoby. Izolarea morală și socială e înfățișată de obicei în nuvelistica timpurie ca o stare de fapt, ca urmare firească a unei anumite deformări psihice („Tobias Mindernickel", „Der Weg zum Friedhof", „Enttäuschung") sau a unei boli incurabile („Luischen", „Der kleine Herr Friedemann", „Der Kleiderschrank"), mai rar ca rezultatul unui proces psihic evolutiv („Der Bajazzo").

Inevitabila izolare a indivizilor cu vitalitatea șubrezită explică atitudinea sceptică a autorului și implicit aceea a eroilor. Din acest scepticism moral derivă motivul decepției, destul de frecvent la Thomas Mann. Decepția atinge, bunăoară, o intensitate extremă în nuvela „Enttäuschung" (1898). În cazul acestei lucrări motivul decepției este strîns împletit cu acela al singurătății. În cazul unei conversații se conturează profilul moral al eroului asupra căruia se exercită încă din fragedă copilărie acțiunea devoratoare a decepției, pecetluind o existență umană searbădă și inutilă. Eroul central se află într-un stadiu atît de avansat al însingurării și blazării, încît a pierdut pînă și capacitatea de a se împărtăși din frumusețile naturii și ale artei: „Am colindat lumea, ca să văd cele mai renumite locuri de pe pămînt și ca să văd cele mai însemnate opere de artă, în fața cărora omenirea se prosternează cu cuvinte alese; le-am privit și mi-am spus: Frumos! Dar asta-i tot?" [20]).

Atorul sesizează — după cum am văzut — în primele sale nuvele unele manifestări de crepuscul ale lumii burgheze: el înregistrează mutilarea valorilor omenești, fără să adîncească însă cauzele și fără a oferi soluții pentru înlăturarea răului. Aceasta, deoarece nu înțelege încă faptul că originea racilelor descoperite se află în însăși reaua alcătuire a societății. Thomas Mann nu înțelege, de pildă, că sentimentul însingurării, prezentat în atîtea variante, e rodul nefast al egocentrismului burghez, care capătă forme acerbe o dată cu apariția imperialismului. Autorul consideră drept contradicție între individ și societate sau viață, în genere (privită static și nediferențiat) ceea ce în realitate înseamnă contradicția între individ și societatea burgheză. Această tendință de a absolutiza un antagonism care poartă un evident caracter de clasă, se va manifesta și în problema artistului în societate.

Trebuie menționată totuși ca o realizare ce ocupă un loc aparte în nuvelistica de început a scriitorului, nuvela „Der Wille zum Glück" (1896). Spre deosebire de celelalte scrieri timpurii în care se face simțită „simpatia pentru moarte" [21]), mărturisită de scriitor în repetate rînduri (nuvelele „Der kleine Herr Friedemann", „Der Kleiderschrank" (1899), etc.), simpatie pe care el a reușit s-o învingă abia în a doua perioadă de creație, nuvela „Der Wille

20) Thomas Mann, *Werke*, vol. 9, p. 9.

21) Referindu-se la romanul *Zauberberg*, autorul vorbește în scrierea *Betrachtungen eines Unpolitischen* despre formularea compozitorului Hans Pfitzner „simpatie pentru moarte" care i-a atras atenția și pe care a folosit-o apoi de multe ori.

zum Glück" înfăţişează moartea ca pe o forţă vrednică de a fi urîtă şi împotriva căreia trebuie dusă lupta. Eroul, deşi condamnat la moarte datorită unei boli de cord incurabile, nu se lasă, totuşi, ca Johannes Friedemann, învăluit de „forţa puternică, chinuitor de dulce" [22]), ci luptă împotriva morţii cu o îndîrjire şi încordare supremă. Această luptă anticipează pe acea a lui Hans Castorp, eroul romanului „Zauberberg" (1924), în scena viscolului.

Legătura dintre nuvelele de început ale lui Thomas Mann şi marile sale realizări în domeniul prozei scurte consacrate soartei artistului în societatea burgheză, „Tristan", „Tonio Kröger", „Tod in Venedig" ş.a., o constituie romanul „Buddenbrooks" (1901), prima realizare epică de ample proporţii a scriitorului german, rezultat al unor trăiri personale. Ca majoritatea romanelor mari ale maestrului şi acesta a crescut tot din intenţii epice modeste. Autorul mărturiseşte că nu-l interesa iniţial decît figura lui Hanno, personaj cu tentă autobiografică şi că începînd *ab ovo,* cum avea el obiceiul, a ajuns să scrie un roman de cîteva sute de pagini, o „cronică de familie" cu caracter autobiografic. Romanul, început la vîrsta de 22 de ani la Roma şi terminat trei ani mai tîrziu la München, denotă o maturitate uimitoare pentru creaţia timpurie a unui scriitor. Dotat cu o mare capacitate de a intui viaţa în complexitatea ei, autorul zugrăveşte declinul propriei sale familii, pe bază de material faptic luat din realitate. De altfel, după apariţia romanului, burghezia din Lübeck îi reproşează autorului conţinutul prea „realist" al cărţii. Thomas Mann nu-şi dădea încă seama că, scriind istoria familiei sale, devenise cronicarul burgheziei în genere, în marşul ei spre imperialism şi că deci cartea sa depăşeşte sfera intereselor strict locale. El credea, cu o emoţionantă modestie, că opera sa poate interesa cel mult pe cetăţenii din Lübeck. Manuscrisul e trimis editorului S. Fischer care va deveni apoi editorul permanent al marelui scriitor. Fischer e şi el sceptic. Spre mirarea autorului şi a editorului, răsunetul internaţional al cărţii a fost uriaş. Romanul „Buddenbrooks" vestise Germaniei şi lumii întregi că s-a născut un mare scriitor. Apar ediţii peste ediţii, traduceri în toate limbile europene de largă circulaţie. Pînă în 1933, tirajul depăşise cifra de un milion şi în curînd cartea e socotită printre operele clasice ale literaturii germane.

Romanul e axat pe două mari contraste: contrastul între vechea burghezie hanseatică, care, în concepţia de atunci a autorului, întrupează tradiţiile „onorabile" ale acestei clase şi între burghezia nouă, necruţătoare, lipsită de scrupule, ce se ridicase o dată cu evoluţia spre imperialism: pe plan mai restrîns se conturează contrastul între Thomas şi Christian, cei doi reprezentanţi de sex masculin ai penultimei generaţii Buddenbrook. Autorul consemnează îndurerat descompunerea burgheziei preimperialiste, „desburghezirea" [23]) ei, deplînge apusul unei lumi despre care, în acea vreme, credea

22) Thomas Mann, *Werke,* vol. 9, p. 31.

23) Subliniem că noţiunea de burghez, respectiv burghezie, în accepţiunea lui Thomas Mann nu coincide cu termenul marxist corespunzător. Burghez la Mann înseamnă păstrător al valorilor culturii burgheze umaniste, e sinonim cu raţional, moral şi cu tot ce a caracterizat această clasă în perioada ei de ascendenţă. Prin „dezburghezire" scriitorul înţelege destrămarea acestei burghezii în ascendenţă, transformarea ei în burghezie parazitară a fazei imperialiste.

că-i întruchipează idealul de viață, în spiritul căreia a fost el însuși educat.

Fiecare din cele patru generații ale familiei Buddenbrook, înfățișate în romanul a cărui acțiune se desfășoară de-a lungul cîtorva decenii, reprezintă cîte o etapă distinctă în dezvoltarea burgheziei și a concepțiilor ei. În galeria de tipuri ale acestei familii burgheze găsim în ordine cronologică portretul reprezentantului primei generații, Johann Buddenbrook-senior, adept al iluminismului francez, ateu și admirator al lui Voltaire. Apoi Johann Buddenbrook-junior, bunicul lui Hanno, trăind în atmosfera evenimentelor de la 1848 și avînd o pronunțată înclinație spre religie, ca refugiu în fața evenimentelor. Și unul și celălalt reprezintă — în concepția autorului — vechile virtuți negustorești: cinstea, simțul datoriei, hărnicia și puterea de muncă. Cinstea aceasta negustorească va face însă neamul Buddenbrook vulnerabil în fața asalturilor burgheziei noi care se ridică. În roman, această pătură a burgheziei e reprezentată de familia Hagenström. Despre unul din membrii acestei familii, Johann Buddenbrook-junior obișnuia să spună: „La ăsta și boul fată", insinuînd dezaprobarea față de metodele lor de speculanți brutali. Cel mai strălucit reprezentant al familiei este — în aparență — Thomas Buddenbrook, omul succeselor politice răsunătoare, care a pierdut însă încrederea în sine și în viitorul neamului său. În fața lui Thomas se ridică o alternativă necruțătoare: să se acomodeze ritmului vremurilor noi sau să piară. După eșecul primei și unicei sale încercări de a ține pas cu vremea și de a face negoț în „stil modern", eforturile sale se îndreaptă doar spre păstrarea ținutei și „demnității", devine „actorul propriei sale vieți" (Hans Mayer). Psihologia tulbure săpată de morbidități se accentuează și el găsește o ultimă consolare în romantismul pesimist al lui Schopenhauer Atracția morbidă a morții cîștigă cu atît mai mult teren cu cît își dă seama de incapacitatea prea senzitivului său fiu Hanno de a se adapta vieții.

Al doilea contrast, acela între cei doi frați, Thomas și Christian, este numai un contrast aparent. Christian, nevropatul, „paiața" familiei și a orașului și Thomas, omul disciplinei, prezintă un fond sufletesc asemănător. În ambii acționează aceleași forțe ale descompunerii ce duc la autodizolvarea personalității prin subminarea principiilor burgheze de viață. Thomas opune însă anarhiei sentimentale a fratelui său o rezistență îndîrjită: „Am devenit ceea ce sînt fiindcă n-am vrut să ajung ca tine. Dacă te-am evitat instinctiv, a fost pentru că trebuia să mă feresc de tine, pentru că tot felul tău de a fi este o primejdie pentru mine" [24]).

Concluzia cea mai importantă ce se degajă din această scriere este aceea că societatea burgheză a intrat într-o perioadă de criză adîncă, că etapa ei finală a început.

Se conturează aici, totodată, un mod specific de a privi poziția artistului în societate. Hanno, ultimul vlăstar al familiei Buddenbrook, fire de artist, exemplar uman dotat cu o sensibilitate maladivă, se refugiază în moarte pentru că nu poate suporta asprimile vieții. Înfățișîndu-ne pe Hanno, Thomas Mann vrea să ne convingă că arta ridică pe om deasupra mediocri-

24) Thomas Mann, *Werke*, vol. 1, p. 629.

tății burgheze, făcîndu-l însă, în același timp, slab, inapt pentru viață. Problema izolării artistului, pusă aici pentru prima oară răspicat (un început în această direcție îl constituie nuvela „Der Bajazzo") este adîncită în operele următoare, în special în nuvelele „Tristan", „Tonio Kröger" și „Tod in Venedig", în care autorul caută cu înfrigurare cauzele care-l pun pe artistul burghez în conflict deschis cu mediul care l-a generat.

Realizările perioadei de debut a lui Thomas Mann, atît primele nuvele și povestiri cît și romanul „Buddenbrooks", denotă unele contingențe cu literatura decadentă. Regăsim în aceste scrieri ansamblul de sentimente specific decadenților, precum și interesul acestora pentru ființele singulare, prezentînd anomalii fizice sau psihice. Totuși, materialul de fapte și felul expunerii sînt călăuzite în mod constant de o viziune realistă a lumii, ceea ce determină afirmarea unor elemente ale orientării progresiste de mai tîrziu a scriitorului, începutul detașării sale critice de lumea care l-a generat. Deși înrîurit de ideologia burgheză, Thomas Mann a reușit totuși — după cum relevă mai ales marele său roman — să dezvăluie și în perioada primelor sale creații, unele aspecte negative ale orînduirii sociale a timpului său, să înfățișeze efectele dezastruoase pe care domnia capitalului le are asupra conștiinței umane.

Luptînd împotriva fascismului, Thomas Mann se va ridica mai tîrziu pe treapta umanismului militant și va dovedi în anii maturității o înțelegere înaintată a realităților vremii sale. El va ajunge la convingerea că însănătoșirea politică și morală a societății nu poate veni decît prin înlocuirea vechilor așezări, cu altele noi, fără a cunoaște însă drumul concret care duce la marea înnoire, drumul revoluției proletare. Celebrul scriitor german n-a putut depăși, cu totul, strîmtul orizont al clasei lui. Meritele sale sînt însă incontestabile în ceea ce privește apriga critică prin care condamnă regimul capitalist, răspunzător de tristul tablou moral pe care Thomas Mann l-a zugrăvit cu atîta măiestrie.

НАЧАЛО ЛИТЕРАТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТОМАСА МАННА

Краткое содержание

В настоящей работе автор рассматривает повести и рассказы Томаса Манна, изданные до конца XIX века, и анализирует также его первое крупное эпическое произведение, роман **Buddenbrooks.** В этих произведениях чувствуется некоторое влияние упадочной буржуазной литературы, однако в выборе фактического материала и в характере изложения у писателя наблюдается постоянный реалистический подход к окружающему миру. Благодаря этому в его творчестве утверждаются прогрессивные элементы, удельный вес которых увеличивается по мере идеологического и художественного роста писателя. Трагическое противопоставление личности и окружающей среды является обычно ядром первых прозаических произведений Томаса Манна. В них писатель улавливает некоторые проявления отмирающего буржуазного общества, раскрывает унижение человеческого достоинства,

однако он ещё не совсем сознательно подходит к причинам раскрываемых им общественных недостатков. Рассматривая общество как нечто неподвижное и недифференцированное, Томас Манн замечает лишь противоречие между личностью и обществом, не учитывая буржуазного характера этого общества.

В романе **Buddenbrooks** Томас Манн рисует процесс разложения старого домонополитического буржуазного общества, которое он считал в то время воплощением своего жизненного идеала. Он восстаёт против новой буржуазии, развитие которой определялось переходом к империализму. В романе впервые остро ставится вопрос отмежевания художника от окружающего общественного мира, породившего конфликт писателя с общественной средой. В своих дальнейших произведениях Томас Манн углубляет этот вопрос.

LES DÉBUTS LITTÉRAIRES DE THOMAS MANN

Résumé

On analyse dans le présent travail les nouvelles et les récits de Thomas Mann, parus jusqu'à la fin du XIX-e siècle, ainsi que son premier grand roman épique „Les Buddenbrooks". On remarque que ces écrits ont quelque contingence avec la littérature décadente. Mais les faits et la façon dont l'auteur les expose sont dominés constamment par une vision réaliste du monde, ce qui détermine la présence de certains éléments progressistes qui s'accentueront en fonction des progrès idéologiques et artistiques de l'auteur. Le thème central des premiers récits en prose de Thomas Mann, c'est en général l'opposition tragique qui existe entre l'individu et le milieu ambiant. L'auteur saisit certaines manifestations qui dénotent le déclin de la société bourgeoise. Il révèle la mutilation des valeurs humaines sans comprendre toutefois que l'origine des plaies sociales démasquées réside dans l'organisation de la société elle-même. Il considère comme contradiction entre l'individu et la société (vue de façon statique et non-différenciée) ce qui représente en réalité des contradictions entre l'individu et la société bourgeoise. Thomas Mann décrit dans „Les Buddenbrooks" le déclin de l'ancienne bourgeoisie prémonopoliste. A cette époque l'écrivain croyait qu'elle incarnait son idéal de vie et il s'oppose à la bourgeoisie nouvelle, qui s'était développée en même temps que l'impérialisme. Le roman de Thomas Mann pose aussi pour la première fois de façon nette le problème de l'isolement de l'artiste bourgeois et de son conflit avec le milieu qui l'a produit, problème qui sera approfondi dans les oeuvres ultérieures.

REVISTA „EUROPE" ÎNTRE 1950 ŞI 1960

DE

S. BUŢUREANU

Rolul activ al revistelor progresiste în cadrul culturii naţionale, ca şi în patrimoniul vast al valorilor universale, nu este astăzi contestat de nimeni. Mesajere ale ideilor noi, creatoare de şcoli şi curente, acestea sînt reflexul imediat al tendinţelor vremii şi piatra de încercare a scriitorilor. Dacă ne referim la literatura franceză, constatăm, de pildă, că în istoria romantismului nu se pot omite „La Muse Française" sau „Le Globe". „Le Parnasse" a creat o şcoală nouă în poezie. Simboliştii s-au manifestat în coloanele unor publicaţii ca „Revue Wagnérienne", „Revue Indépendante" şi mai tîrziu în „Mercure de France" a lui Alfred Valette. Unele dintre aceste reviste au dispărut o dată cu momentul cultural sau cu moda respectivă, altele îşi prelungesc existenţa, fie printr-o lărgire a orizontului („Mercure de France") fie dintr-un conservatorism tenace. „Revue des Deux Mondes", fondată în 1829 şi ilustrată de criticul Brunetière, „Revue de Paris" sau „Revue de France" sînt astăzi, prin academismul lor rigid, mai mult ecoul unei epoci apuse. Mari scriitori burghezi ca Proust, Gide, Valéry, Claudel, Maurois. Giraudoux ş.a. şi-au extins renumele asupra cunoscutei publicaţii „Nouvelle Revue Française". Pretinzînd că se situează pe o poziţie strict estetică, ea interesează mai mult prin valoarea sa de antologie literară în actuala mişcare literară franceză.

Existenţa paralelă a două culturi în ţările occidentale impune însă o precizare. În acest sens Franţa constituie un exemplu tipic. Periodice ca „Le Figaro Littéraire", „Action Française", „Esprit", „Temps Modernes", „Les Nouvelles Littéraires" servesc la difuzarea culturii burgheze. În frontul de luptă pe care-l reprezintă literatura progresistă din această ţară sînt angajate de asemenea o serie de publicaţii : „Cahiers du Communisme", „La Nouvelle Critique", „La Pensée", „Les Lettres Françaises". Cea mai veche dintre ele, revista „Europe", are în acelaşi timp şi circulaţia cea mai largă, depăşind hotarele Franţei şi pătrunzînd astăzi pe toate continentele. Istoria literară burgheză o înglobează, alături de „Revue Européenne", „Le Monde Nouveau", am putea adăuga şi „Revue Mondiale" în categoria intitulată „tribune

franco-europene". Spre deosebire însă de aceste publicaţii de tip cosmopolit, revistei „Europe" îi revine încă de la înfiinţare meritul de a fi introdus în paginile sale marele curent al solidarităţii internaţionale, pentru care, ca şi Barbusse, au luptat fondatorii săi, Romain Rolland şi Jean Richard Bloch, împreună cu grupul de scriitori care au participat la crearea ei [1]). Revista apare în 1923, în momentul cînd „pe toate zidurile Franţei se putea vedea omul cu cuţitul între dinţi, afişat pentru a servi de sperietoare contra comunismului" [2]), dar şi cînd „muncitorii se organizează într-o singură armată europeană" [3]). Este epoca influenţei marilor idei ale socialismului, concretizate într-o nouă formă de stat apărută în răsăritul Europei. Ele vor marca puternic orientarea ideologică şi creaţia literară a unor eminente personalităţi ca Barbusse, Anatole France, Romain Rolland. Reflectarea noilor concepţii ale acestuia din urmă se găseşte în puternica operă de maturitate, *L'Âme enchantée*, începută în 1922. Mai mulţi tineri scriitori [4]), toţi revoltaţi împotriva ordinii burgheze, toţi în căutarea unei formule care să exprime adevărul social, se întrunesc în sfîrşit în comitetul revistei „Europe", după popasuri fie în gruparea „L'Abbaye de Créteil", în mişcarea „Clarté" a lui Barbusse (majoritatea scriitorilor citaţi), sau în curentul suprarealist iniţiat de André Breton (Aragon, Elsa Triolet, J. R. Bloch, P. Eluard).

Intr-un studiu consacrat acestei probleme, autorul ceh J. S. Kvapil [5]) arată că de la început revista „a încercat să paralizeze influenţa cubismului şi futurismului în Franţa, iar mai tîrziu pe aceea a suprarealismului de la N.R.F. (cultul lui Proust, poezia pură, freudismul, gidismul)" [6]).

Considerăm de asemenea că, alături de alte publicaţii progresiste, „Europe" a contribuit la îngrădirea acelui curent naţionalist-şovin, antisemit şi pro-fascist, lansat de „profetul" burgheziei ultrareacţionare, Charles Maurras, de la „Action française" [7]).

În momentul izbucnirii războiului, ea este silită să-şi înceteze apariţia întrucît, aşa cum arată René Arcos [8]), activitatea sa anterioară, campaniile antifasciste şi antihitleriste, cu largi ecouri peste frontiere, o expuneau la represalii din partea naziştilor, făcînd inevitabilă interzicerea ei. Eliberarea Franţei şi încetarea ostilităţilor permit regruparea colectivului de redacţie şi reluarea apariţiei publicaţiei progresiste „Europe" la 1 ianuarie 1946. Jean Cassou, noul director, aducea cu sine o bogată experienţă la revistă, o

1) Cităm lista grupului lui Romain Rolland după revista „Europe" (ian.-febr. 1958, p. 302): René Arcos, Marcel Martinet, Ch. Vildrac, Pierre Jean Jouve, Georges Chennevière, Georges Duhamel, Léon Werth, Luc Durtain, Léon Bazalgette.

2) J. Larnac, *La littérature française d'aujourd'hui*, Paris, Éd. Sociales. 1948, p. 133.

3) Maxim Gorki, în articolul său despre R. Rolland din nr. 38 (1926). p. 161.

4) J. Larnac se referă mai mult la aşa-numiţii „amis d'Europe": J. R. Bloch. J. Cassou, André Chamson, Elsa Triolet, Aragon. (*La litérature française d'aujourd'hui*, p. 135).

5) Este vorba de studiul *Les précurseurs du réalisme socialiste de la revue „Europe"* („Europe" ian.-feb. 1958, p. 301—302).

6) *Ibidem*, p. 302.

7) Vezi şi articolul lui Julien Benda, *Les thèses maurrassiennes*, publicat în „Europe" (apr. 1950, p. 32—33).

8) Articolul *Mon ami Jean Richard Bloch*, publicat în „Europe" (martie-aprilie, 1957, p. 36).

activitate literară remarcabilă ca romancier, eseist, critic de artă, traducător din literatura spaniolă şi poet. Contribuţia sa la poezia Rezistenţei *(33 Sonnets composés au secret)* vădeşte o poziţie militantă caracteristică tuturor colaboratorilor de la „Europe". Am putea spune că de la această dată sînt continuate în paginile revistei tradiţiile literare ale mişcării de rezistenţă prin demascarea crimelor nazismului, înfierarea trădării săvîrşite de burghezie, condamnarea războiului, impunîndu-se, ca o necesitate vitală, ideea de pace şi de libertate.

În expunerea de faţă ne propunem să ne ocupăm de perioada 1950—1960. Socotim că acest interval de timp este suficient de larg pentru a se putea urmări evoluţia revistei şi a se ajunge la o concluzie întemeiată. Pe de altă parte, fiind vorba de perioada cea mai recentă, considerăm că acest fapt permite o justă înţelegere şi apreciere a problemelor tratate. În sfîrşit — şi acesta este motivul esenţial — perioada respectivă reprezintă un moment important în istoria revistei prin adoptarea unei ferme principialităţi în sectorul artistic şi literar, printr-o mai bună organizare a materialului prezentat cititorilor, printr-o creştere vădită a prestigiului şi influenţei revistei în interior ca şi în afara hotarelor ţării. Lipsa unui studiu monografic complet sau parţial [9]) ne îndreptăţeşte să ne oprim, pentru început, asupra acestui cadru general, în loc de a ne limita la un singur aspect.

Debutul perioadei 1950—1960 coincide aproape în timp cu venirea la direcţie, în locul lui Jean Cassou (actualmente membru în comitetul de redacţie de la „Revue d'Esthétique"), a cunoscutului publicist, critic dramatic şi literar, Pierre Abraham [10]) (mai 1949). Cu o lună de zile înainte, Jean Fouquet predase secretariatul redacţiei lui Pierre Gamarra, astăzi scriitor bine cunoscut în literatura progresistă. Colaborarea aceasta deschidea largi perspective revistei şi putem constata în timp că rezultatele au confirmat întru totul aşteptările. Frate mai mic al lui Jean Richard Bloch, Pierre Abraham, vechi colaborator la „Europe" şi profund ataşat ei, îşi propunea de la început să continue „tradiţiile umanismului democratic ale unui Romain Rolland, Jean Richard Bloch, efortul pentru a menţine sau restitui literaturii caracterul ei universal, natura sa de trăsătură de unire între popoare, destinul ei de limbaj comun al civilizaţiei umane, una şi indivizibilă" [11]). Asemenea obiectiv presupunea serioase dificultăţi prin însuşi caracterul contradictoriu al lumii capitaliste. Interesele economice ale marilor trusturi, blocurile militare, teama de propagandă în favoarea ideilor socialismului cuprind şi Franţa. Pierre Abraham o arată cu mult curaj în numărul special consacrat lui Balzac, atunci cînd vorbeşte despre lipsa unei colaborări mai largi pe plan internaţional: „După cum se ştie, guvernul nostru, copiind servil atitudinea sa după aceea a Departamentului de Stat din Washington, n-a recunoscut gu-

9) În afară de studiul menţionat de rev. „Europe" şi citat anterior nu cunoaştem să se mai fi scris ceva în această privinţă.

10) Acesta s-a afirmat prin lucrări ca *Figures* (1929), *Créatures chez Balzac* (1931), *Le physique au théâtre* (1933), reînnoind studiul creaţiei literare prin introducerea elementului antropologic (după René Lalou, *Histoire de la littérature française contemporaine,* P.U.F., 1946). După 1944 el a publicat romanul progresist *Tiens bon la rampe.*

11) „Europe", iul.-aug. 1950, p. 12.

vernul chinez al lui Mao-Tze-dun" şi continuă pe acelaşi ton: „Că lumea descrisă de Balzac este intolerabilă, după cum intolerabilă este lumea în care trăim noi încă astăzi, aceasta nu schimbă cu nimic puterea geniului scriitorului" [12]).

În paginile revistei „Europe", prin inserarea unor note speciale, se va exprima indignarea faţă de represaliile dezlănţuite de Jules Moch împotriva muncitorilor francezi [13]), protestul faţă de politica lui Mendès-France îndreptată spre reînarmarea Germaniei [14]), ca şi împotriva suprimării libertăţilor democratice de către generalul De Gaulle [15]). Atitudinea aceasta direct combativă nu se rezumă la cauza unei singure ţări. Astfel cînd „Europe" protestează împotriva agresiunii săvîrşite de imperialişti în Guatemala [16]), cere punerea în libertate a poetului turc Nazim Hikmet [17]), sau cînd îşi manifestă solidaritatea cu intelectualii din temniţele Spaniei şi Portugaliei [18]), ea îmbrăţişează interesele întregii omeniri progresiste [19]).

Dacă cercetăm colecţia revistei „Europe" în perioada anterioară (1946—1950), constatăm că asemenea note sau articole redacţionale lipsesc cu desăvîrşire. Revista păstrează în genere un ton moderat, evitînd să ia atitudine directă în problemele politicii curente. Publicînd un material bogat referitor la perioada de ocupaţie şi la mişcarea de rezistenţă, ea se limitează la această formă de luptă, mai discretă şi oarecum indirectă. Noua conducere, urmînd linia lui J. R. Bloch, consideră că o literatură angajată nu poate fi despărţită de politică, iar linia adoptată de revistă reliefează tocmai interdependenţa celor două sectoare. Desigur că nu o dată s-au luat măsuri de sancţionare a revistei şi în special a directorului său [20]). Sîntem îndreptăţiţi să credem că dintr-un minim de prudenţă acesta a considerat necesar ca în numărul din iulie—august 1957 să facă următoarea precizare: „Europe" este înainte de toate o revistă literară, cu prelungiri naturale spre artele plastice, muzicale, cinematografice. Politica nu este principala sa preocupare" [21]). Iată însă că într-un număr special ulterior [22]), tot el afirmă (în articolul introductiv): „Este imposibil pentru generaţia mea să scrie despre Spania

12) iul.-aug. 1950, p. 10 şi p. 14.

13) ian. 1950, p. 152.

14) oct. 1954 *(Sur le réarmement de l'Allemagne)*, p. 1—7.

15) sept. 1958 *(Documents pour un programme commun à toutes les forces républicaines)*, p. 138—154.

16) iunie-iulie 1954, p. 285.

17) ian. 1950, p. 138 *(Pour la libération de Nazim Hikmet)*. Vezi şi nr. din noiembrie-decembrie 1955, în care sînt publicate poezii ale marelui poet turc, precum şi poeme închinate lui.

18) iunie 1960 *(Pour les emprisonnés d'Espagne et du Portugal)*, p. 2.

19) Exemplele de acest fel s-ar putea multiplica, citînd comentariul politic al lui Jean Bruhat *Et si on essayait* (ian.-feb. 1958, p. 265—274) unde se exprimă indignarea faţă de bombardierele americane care transportau bombe cu hidrogen, primejduind securitatea Europei (prin contrast se subliniază intenţiile paşnice ale Uniunii Sovietice), sau anunţul privind eliberarea marelui scriitor portughez Aquilino Ribeiro, în urma protestelor publicate în revista „Europe" (nov.-dec., 1960, p. 304).

20) Nota *Notre directeur en correctionnelle* din aprilie 1950, p. 144. (Pierre Abraham este acuzat de a fi prezidat la Nisa un congres al intelectualilor pentru pace).

21) p. 236.

22) ianuarie-februarie 1958.

fără a crede că şi-a muiat pana în sînge“ [23]). Sau în numărul consacrat şcolii laice: „Într-o epocă în care ierarhia eclesiastică începe să se amestece în viaţa politică a ţării noastre, interzicînd primarului unui mare oraş să primească un şef de stat străin [24]), poţi gîndi că o şcoală confesională va fi inspirată de o preocupare de libertate?“ [25]).

O primă constatare ce se impune deci prin comparaţie cu perioada anterioară este *întărirea caracterului militant al revistei în intervalul 1950—1960.* O dată cu acest fapt sporesc însă restricţiile şi riscurile. Răspunzînd unor cititori care pretindeau articole propriu-zise de actualitate politică, direcţia arată că această dorinţă nu poate fi satisfăcută integral, „dacă revista doreşte să i se permită trecerea dincolo de frontiere“ şi precizează: „Există ţări (în afara Europei), unde un număr al revistei „Europe“ este de ajuns pentru a fi arestat“ [26]).

Aceeaşi poziţie militantă se manifestă desigur într-o largă măsură şi în materialul beletristic sau documentar publicat în revistă. Indiferent dacă este vorba de poezia lui Guillevic, *Le goût de la paix* [27]), de nuvela lui Jean Malrieu, *Avec armes et bagages* [28]), de dramatizarea lui Jacques Gaucheron, *La fleur d'acier* [29]) (după nuvela lui André Stil), de articolul *La science française et la paix* al lui Henri Wallon [30]), de recenzia cărţii autorului sovietic Vadim Sobko, *Le gage de la paix* [31]) sau de poemul lui Jacques Madaule, *À Leningrad* [32]), constatăm că tema majoră a revistei în decursul întregului deceniu de care ne ocupăm este lupta pentru pace [33]). Evocarea ororilor săvîrşite de către fascişti [34]), a persecuţiilor rasiale [35]), a eroismului manifestat în cadrul mişcării de rezistenţă [36]), descrie-

23) „Europe“, ian.-febr. 1958.
24) Este vorba de vizita tov. Hruşciov în Franţa.
25) „Europe“, aprilie-mai 1960, p. 4.
26) iulie-august 1957, p. 236.
27) martie 1951, p. 32—41.
28) ianuarie 1953, p. 79—102.
29) iunie-iulie 1955, p. 181—188 (le prologue).
30) noiembrie 1950, p. 146—150.
31) aprilie 1953 (*Notes de lecture,* p. 134). Autoarea recenziei este Martine Monod).
32) noiembrie-decembrie, 1960, p. 254—262.
33) Încă din 1950 (nr. pe iulie-august, p. 11) P. Abraham vorbeşte despre .....război, ameninţările de război, împotriva cărora tocmai luptă cu tot sufletul revista noastră, acei care o scriu şi acei care o citesc“.
34) Din materialul foarte bogat al revistei, ne limităm să cităm cîteva exemple (ca şi pentru temele următoare, de altfel): Stephan Hermlin: *Le lieutenant York de Wartenburg* (oct. 1955, p. 117—139); François Kérel: *Rhénane* (Ibid., p. 140—142); Harold Hauser: *Ou était l,Allemagne* (ian.-febr. 1956, p. 77—109); Alcide Cervi: *Mes sept fils* (aug.-sept. 1956 pînă în mai 1957) etc.

Adăugăm la acestea şi recenziile unor cărţi ca: *Où l'herbe ne pousse plus* de Georges Magnane (ian. 1953, p. 121); *Le Commandant Watrin* de Armand Lanoux (Prix Interallié) — iunie 1957, p. 133—135; *La vie à l'envers* de Nicole Berthier (oct. 1959, p. 282), etc.

35) Claude Raymond Lévy, *Une histoire vraie* (aprilie 1953, p. 89—99); Oliven Sten, *Hagiographie du surnommé Olive* (nov. 1954, p. 66—71); recenziile cărţilor: *L'insurrection du ghetto de Varsovie* de Bernard Mark (aug.-sept. 1955, p. 201—203), *Congo noir et blanc* de Alain Gherbrandt (martie 1956, p. 129—130); *Le lieu de*

rea tragediei de la Hiroshima [37]), zugrăvirea consecinţelor experienţelor atomice [38]) sînt destinate în fond să sublinieze, prin constrast, valoarea deosebită a noţiunii de pace.

Poemele *Bellifontaine* al lui Georges Soria [39]), *Épître* al lui Guillevic [40]) înfierează ocupaţia americană din Franţa, după cum nuvela Gabrielei Gras, *Un été* [41]), recenziile cărţii *Les hirondelles du printemps* a lui Jean Laffitte [42]) sau a ciclului *La question du bonheur est posée*, al lui André Stil [43]) prezintă complexa situaţie socială şi politică din Franţa, în centrul căreia este situată clasa muncitoare. Vocea Algeriei răsculate răsună în poemele lui Hadjar [44]), ale lui Mohammed Dib [45]), în romanele lui Driss **Chraïbi** şi Mouland Mamoueri [46]), ca şi în cartea *L'Algérie hors-la-loi* de Colette şi François Jenson [47]). Articolele închinate Isabelei Eberhardt [48]) amintesc de suferinţa şi revolta popoarelor din colonii. O temă importantă în această perioadă o constituie lupta pentru menţinerea libertăţilor democratice. O deosebită amploare capătă astfel între 1959—1960 campania pentru menţinerea şcolii laice.

Numerele speciale nu se alcătuiesc întîmplător sau exclusiv pe baza unor comemorări. În momentul cînd americanii îşi instalau baze militare pe teritoriul francez, revista scoate numărul „La Commune" (1951). „La Marseillaise" (1960) cuprinde indignarea intelectualilor cinstiţi în faţa noii inchiziţii instaurate în Spania şi Portugalia. În rîndurile adresate cititorilor. Pierre Abraham menţionează: „Numerele speciale comportă toate prelungiri asupra actualităţii. Ostilităţile din Algeria ne-au condus la abatele Grégoire, raporturile franco-germane la Heinrich Heine, Speidel ne-a determinat să facem numărul Brecht. Modificările politicii culturale din U.R.S.S. deveneau interesante de studiat asupra cazului Dostoievski. Ameninţările la adresa

---

supplice de Vl. Pozner (nov.-dec. 1959. p. 242): *La guerre d'Algérie* de Jules Roy (nov.-dec. 1960. p. 275—278).

36) P. Daix. *Souvenirs de l'année 40* (martie 1950, p. 26—31): Fr. Jourdain. *Printemps 41* (oct. 1951, p. 38—59): Mat. *Un village corse* (nov. 1954, p. 75—103): recenziilor cărţilor *Rose France* de Jean Laffitte (oct. 1950, p. 112—113). *Dix-neuvième printemps* de P. Daix (nov.-dec. 1952, p. 251—252): *Les pas dans le sable* de Vercors (nov. 1951. p. 165—166); *Il n'y a pas d'oubli* de Renaud de Jouvenel (mai 1957. p. 136—137); *Ils n'étaient pas seuls* de St. Spassé (mai-iun. 1959, p. 281—285).

37) Kojiro Serisawa, *La fin du Samouraï* (oct. 1955, p. 157—158), Dr. M. Hachiya, *Journal d'Hiroshima* (mai 1957, p. 135), P. Boule, *E mc²* (ibid. p. 138—139); Hisako et Hikiro Atano: *L'enfant de Hiroshima* (nov.-dec. 1959. p. 295—296). etc.

38) Recenziile cărţilor *Le nuage* de Martine Monod (nov.-dec. 1955. p. 223—224), *L'orgueil et la nuée* de Georges Soria (iulie 1956. p. 169), etc.

39) iunie 1953. p. 77—82.

40) martie. 1955. p. 56.

41) oct. nov. 1958, p. 187—200.

42) ianuarie 1957 (*Notes de lecture*, p. 274—275).

43) martie-aprilie. p. 137—138 (Gilette Ziegler: *Sur quatre volumes de nouvelles*).

44) mai 1953. p. 65—70.

45) octombrie 1951. p. 72—73.

46) ian.-febr. 1956. p. 178—181 (M. Zéraffa: *Roman et Afrique du Nord*).

47) martie 1956. p. 144 (*Notes de lecture*).

48) oct. 1954. p. 67—71 (Gaston Roger. *Isabelle Eberhardt et les lettres africaines*) şi iulie 1956, p. 20—32 (G. Roger, *Quatre lettres inédites d'Isabelle Eberhardt*).

Republicii ne-au condus la Victor Hugo" [49]). Lista s-ar putea amplifica şi pentru numerele P. Eluard, Rabelais, Romain Rolland, Jules Vallès, J. R. Bloch, Diderot, Franklin, Voltaire, Gorki, Tolstoi etc. *Iată prin urmare că în raport direct cu caracterul său militant, în această perioadă creşte interesul revistei pentru actualitate*, sub toate formele ei. Desprindem dintr-o notă din ianuarie 1950 (p. 139): „De un an îi lipseşte revistei un articol în care actualitatea, surprinsă în ansamblul ei sau într-un detaliu caracteristic, să fie prezentată şi comentată (ca mai înainte în „Comentariile lui J. R. Bloch" şi în „Cronica ploii şi a timpului frumos" a lui Aragon). Începînd cu numărul respectiv, Aragon reia această tradiţie, inaugurînd, pentru un timp scurt (cîteva luni), o nouă cronică intitulată semnificativ: „Şi eu am dreptul să scriu ceea ce vreau". Ea reprezintă, de fapt, o discuţie ideologică cu diferite publicaţii burgheze şi se caracterizează printr-un ton viu, combativ şi o poziţie partinică fermă. Cităm astfel polemica cu „Le Figaro littéraire" în legătură cu frescele lui A. Fougeron din sala primăriei din Champigny [50]), acea cu Vercors pe tema ştiinţelor agrobiologice în U.R.S.S. (Lîsenko şi Mendel) [51]) sau cu revista catolică „Esprit", care îşi nega încercarea de amestec în articolul abatelui Boulier,*Biserica în Cehoslovacia* [52]). Aragon relevă denaturările cuprinse în aceste articole în intenţia de a se compromite ideea de comunism. La rubrica „Les revues", introdusă ulterior în revistă (1953), Paul Jamati, autorul ei, manifestă aceeaşi intransigenţă faţă de mistificările din presa burgheză. Polemica sa cu revista „Cahiers du Sud" din Marsilia se referă la articolul lui Jean Larnac, *Molière ou Moulière*, în care acesta dă o explicaţie cu totul neîntemeiată pseudonimului adoptat de marele clasic francez [53]). Aceleiaşi reviste i se impută elogiile aduse lui Paul Morand şi Fabre Luce, compromişi prin activitatea lor colaboraţionistă [54]).

Actualitatea se răsfrînge din plin în coloanele revistei şi în alte aspecte ale ei: literatură, dramaturgie, artă. Problemelor de acest gen le sînt destinate cronicile „Les livres nouveaux", „Theâtre", „Cinéma", „Arts", „Musique", „Disques", „Revue des revues". La acestea am putea adăuga şi acele preţioase „Notes de lecture", redactate de scriitori cu experienţă (P. Abraham, P. Gamarra, A. Kedros, P. Daix, Martine Monod, René Jouglet, iar mai recent François Kérel, Gabrielle Gras, Jean Baumier etc.). Cronicile literare conţin numeroase recenzii din literatura progresistă în general şi foarte adesea din acea realist-socialistă. Uneori ele se ocupă de cărţi burgheze faţă de care se ia atitudine critică (cartea Simonei de Beauvoir, „Les mandarins"

49) iul.-aug. 1957, p. 235.
50) febr. 1950, p. 138—141.
51) ian. 1950, p. 143, şi martie 1950, p. 112—141.
52) *Ibidem*, p. 110.
53) ian. 1953, p. 132.
54) aprilie 1953, p. 150. În numărul din aug.-sept. 1951, la rubrica „Les Spectacles", P. Abraham anunţă că nu poate scrie o cronică despre piesa „Comme les dieux" a lui Fabre Luce, întrucît refuză să asiste la reprezentarea operei unui colaboraţionist.

(Prix Goncourt) [55]) sau a lui Chang-Kai-chek, „Destin de la Chine“) [56]. Este cazul să adăugăm că în fiecare număr se recomandă cel puţin una sau două cărţi sovietice, precum şi literatură clasică rusă tradusă în limba franceză.

La rubrica dramatică se discută critic teatrul lui Arthur Miller [57]), Jean Paul Sartre [58]) sau Brecht [59]). Ţinem să semnalăm interesul deosebit al revistei pentru creaţia marelui dramaturg german într-un moment cînd opera sa, prea puţin cunoscută în Franţa, era adesea contestată. Turneul întreprins de Berliner Ensemble la Paris în anul 1954 este salutat cu entuziasm, iar piesei „Mutter Courage“ i se consacră o cronică elogioasă la rubrica „Les Spectacles“ [60]). Străduindu-se să facă cunoscută publicului francez şi străin concepţia dramatică originală a lui Bertholt Brecht, revista publică în martie 1955 articolul său „Revizuind primele mele piese“ (p. 30—36), iar în iunie-iulie este recenzată cartea *Brecht* a lui G. Serreau (p. 266 — Notes de lecture). În numărul special „Théâtre“ apare prologul piesei sale *Le cercle de craie caucasien.* În acelaşi an este publicată şi piesa *La Mère*, adaptată după romanul *Mama* al lui Maxim Gorki [61]), împreună cu studiul lui R. Barthès, *Sur le cercle de craie caucasien* [62]). După moartea marelui scriitor, „Europe“, în colaborare cu o serie de reviste din Republica Democrată Germană, îi consacră un număr special (ian.-febr. 1957), căutînd să reliefeze complexa personalitate a scriitorului, dramaturgului, regizorului, omului şi luptătorului Bertholt Brecht. Prezenţa pe scenele franceze a unor autori ca A. Adamov [63]), E. Ionesco [64]), A. Camus [65]), Samuel Beckett [66]) impune de asemenea o discuţie critică şi o lămurire ideologică a eventualilor spectatori. Piese ca *Gracchus Babeuf* a lui Henri Bassis [67]) sau *La Peur* a lui Georges Soria [68]) sînt apreciate foarte favorabil atît pentru mesajul cît şi pentru tehnica lor. Foarte multe cronici sînt destinate formulei regizorale şi actoriceşti a lui Jean Vilar, cu ocazia prezentării unor spectacole la Théâtre National

---

55) ianuarie-februarie 1955, p. 224—227 (Françoise d'Eaubonne, *Trois livres de femmes)*.

56) febr. 1950, p. 122—123 (Notes de lecture. Autorul Louis Saurel, încheie recenzia în felul următor: „În rezumat, această carte este foarte instructivă, căci ea permite să înţelegem prăbuşirea forţelor lui Chang-Kai-chek, victoria lui Mao-Tze-dun şi creşterea Chinei Populare“.

57) ian. 1955, p. 261—266 (Les Sorcières de Salem); iul.-aug. 1958, p. 267—269 (Vu du front).

58) febr. 1950, p. 43—53 (André Charmel, *Le théâtre de J. P. Sartre)* şi nov.-dec. 1959, p. 272—274 (cronica se referă la piesa *Les séquestrés d'Altona* şi este semnată de M. Zéraffa.

59) oct. 1954, p. 176—181 *(Mutter Courage)*; iunie 1957, p. 154—158 *(Grand'Peur et Misères du III-e Reich)*; iulie-aug. 1958, p. 266 *(La condamnation de Lucullus)*.

60) Vezi nota 59.

61) aug.-sept. 1955, p. 157—174.

62) Ibid., p. 210—212.

63) iunie 1953, p. 129—132 (Este vorba de piesa *La mort de Danton*, avînd ca interpret principal pe Jean Vilar).

64) mai-iunie 1959, p. 260—262 (M. Zéraffa discută piesa *Tueur sans gages)*.

65) martie 1950, p. 133—136 (Francis Crémieux despre piesa *Les Justes*).

66) iunie 1960, p. 124 *(La dernière bande)*.

67) mai 1954, p. 168—170.

68) Ibidem, p. 174—177 şi nr. din nov. 1954, p. 164.

Populaire. Dacă în 1953 se manifestă încă unele rezerve, constatăm că în 1957 revista recunoaște meritele incontestabile ale acestui om de teatru [69]).

Rubrica „Arta" înregistrează de predilecție expozițiile străine, unde sînt valorificate tradițiile folclorice ale popoarelor (1000 de ani de tradiție Viking, Tapiserie și ceramică romînească — iulie 1956, p. 153, Tradiție și artă populară poloneză, Costume persane vechi, Comorile de artă ale Indiei), dar și expozițiile unor artiști progresiști ca Fernand Léger sau André Fougeron [70]).

Discuția unor filme ca *La traversée de Paris* al lui Claude Autant Lara, *La Grand'Rue* (Bardem) [71]), *Un condamné à mort s'est échappé* (Bresson) [72]), *Destinee humaine* [73]) (Bondarciuk), sau *Normandie-Niemen* [74]) subliniază încă o dată nu numai unitatea tematică a revistei, ci și atenția acordată incontestabilei valori sociale a celei mai tinere dintre arte. Adăugăm că cronica cinematografică este semnată de oameni competenți ca Georges Sadoul (astăzi la „Lettres françaises"), Janine Bouissounnouse ș.a.

Cronica „Revue des revues" selecționează articole din numerele cele mai recente ale unor publicații burgheze și binînțeles din revistele progresiste („La Nouvelle critique", „Les Lettres françaises", „Littérature soviétique", „Horizons", „Peuples amis" etc.). Ceea ce trebuie relevat este faptul că revista acordă atenție unor publicații de provincie, adeseori nu îndeajuns apreciate de periodicele parisiene ca „Action poétique" din Marsilia, „Parler" de la Grenoble, sau „Le pont de l'Epée" din Dijon [75]).

In unitatea tematică a revistei și în sfera actualității se integrează de asemenea factorul muzical, alcătuit din cele două rubrici: „La Musique" și „Les Disques". Iată ce se spune în acest sens în numărul din iunie-iulie 1954, cînd se elogiază concertul pianistului sovietic Emile Guillels: „Constatăm că cea mai satisfăcătoare este dezvoltarea schimburilor culturale pe plan muzical" [75 a]). Într-adevăr, alături de muzica lui Haendel, Bach, Mozart, Berlioz etc., această cronică comentează amplu și în repetate rînduri creația marilor compozitori sovietici Șostakovici, Prokofiev, Haciaturian [76]). În numărul din ian.-febr. 1955 se spune: „Publicul se preocupă din ce în ce mai mult ca să cunoască realizările muzicii în țările de est, în special în

69) Vezi cronicile dramatice ale pieselor *Ce fou de Platanov* de Cehov și *Don Carlos* de Schiller, jucate la T.N.P. în interpretarea lui Jean Vilar (martie-aprilie 1957, p. 232—236). Recomandăm și cartea *Jean Vilar* de Catherine V a l o g n e, recenzată de revistă în nr. ian.-febr. 1955, p. 259).

70) aug.-sept. 1956, p. 224—226 și iulie-aug. 1960, p. 290 (pentru F. Léger); iunie 1960, p. 131 (pentru Fougeron, la galeria Montmorency).

71) ian.-febr. 1957, p. 263—265.

72) Ibidem, p. 265—266.

73) oct. 1959, p. 208—219.

74) apr.-mai, 1960, p. 262—264.

75) p. 279. Gaëtan Picon afirmă restrictiv că singura revistă provincială care contează în viața intelectuală a țării este „Cahiers du Sud" din Marsilia (*Panorama de la Nouvelle lit. fr.*, p. 292).

75 a) p. 279.

76) Cităm dintre numeroasele exemple ce s-ar putea da în acest sens cronica muzicală din nov.-dec. 1960, p. 288—290.

U.R.S.S." [77]). În continuare este reliefată virtuozitatea marilor interpreți sovietici (cei doi violoniști David și Igor Oistrach. pianistul S. Richter, cîntărețul Ivan Petrov etc.). Este demn de reținut faptul că, pe lîngă muzica simfonică, revista acordă o deosebită atenție muzicii folclorice [78]), în special aceleia, în genere puțin cunoscute, a unor popoare mai depărtate [79]). Specificul național al acestor producții populare este explicat de L. Durey, autorul rubricii „Les Disques".

O altă trăsătură caracteristică a revistei în acest ultim deceniu este interesul deosebit acordat vieții și literaturii din țările socialiste. Campania de calomnii lansate de presa reacționară franceză și străină determină revista „Europe" să ia atitudine pentru restabilirea adevărului. Ea începe să publice o serie de articole și reportaje cu scopul de a dezvălui adevărul și de a populariza uriașele realizări ale acestor țări. Încă din perioada 1946—1950, la rubrica „La vie à l'étranger" se fixează aspecte din unele state socialiste (U.R.S.S., Polonia, Cehoslovacia). Din 1949 acțiunea aceasta devine mai sistematică și mai multilaterală. Se publică articole și reportaje destinate să scoată în lumină viața nouă a acestor țări, după cum la rubrica „Notes de lecture" se recomandă material informativ, în special cu privire la U.R.S.S., ținta principală a atacurilor lumii burgheze [80]).

În coloanele revistei se publică opere ca *Terres défrichées* [81]) a lui Șolohov, *La pipe du communard* [82]) de Ilya Ehrenburg, precum și numeroase fragmente din opera marilor scriitori Cehov și Gorki, care se bucură de o trecere deosebită în fața cititorilor. Pe parcursul întregii perioade de care ne ocupăm (1950-1960), revista s-a ocupat de asemenea de creația lor dramatică și a semnalat cărțile traduse în limba franceză [83]). Prin recenzii sau note sînt popularizate operele unor scriitori ca A. Fadeev, B. Polevoi, C. Fedin, Vera Panova, V. Oparin, V. Oblucev, Galina Nikolaeva [84]). Pre-

---

77) p. 277.

78) mai-iunie 1959, p. 271 (melodii populare din Persia, Armenia, Venezuela, Turcia); oct. 1959, p. 212 (cîntece populare maghiare și grecești), etc.

79) nov.-dec. 1960, p. 290 (cîntece și dansuri din Indonezia, Java, Borneo, Sumatra, muzică din Coreea).

80) G. Soria, *Comment vivent les Russes* (febr. 1950, p. 121, „Notes de lecture"); René Jouglet, *Des Moscovites et de la sécurité* (ian.-febr., 1956, p. 129—140); Jean Rogissart, *De Paris à Samarkande* (ian.-febr. 1956, p. 201—202); Jean Cathala, *La saison des lettres en U.R.S.S.* (apr. 1956, p. 171—175); Jean Cathala, *Lettre de Moscou* (iul. 1956, p. 157); J. Cathala, *Lettre de Moscou* (mart-apr. 1957, p. 223—232); Eliane Jacquet, *4 saisons en U.R.S.S.* (mai-iun. 1959, p. 283) etc.

81) martie 1956, p. 10—55 (număr Șolohov). În febr. 1950, p. 118, revista publică recenzia cărții *Sur le Don paisible*, iar în oct.-nov. 1957, nuvela *Destinée humaine* (p. 152—188).

82) oct.-nov. 1957, p. 68—78.

83) Cehov, *Trois Contes* (aug.-sept. 1954, p. 4—12 — număr special Cehov); *La Cerisaie* (cronică dramatică), nov. 1954, p. 174—177; *La Cigale* (nuvelă), apr. 1956, p. 110—131; *Contes de 1886* (recenzie) martie 1956, p. 131; *Ce fou de Platonov* (cronică dramatică), martie-aprilie 1957, p. 232; *Oeuvres de 1886* (recenzie), iulie-aug. 1957, p. 216; *Lumière* (nuvelă, ian. 1960, p. 35—66). *La Cerisaie* (cronică dramatică) nov.-dec. 1960, p. 281 (piesa a fost reluată) etc.

Gorki, *Klim Samguine (recenzie)* ian. 1950, p. 104; *La jeune fille et la mort* (sept. 1950, p. 1—7); *Thomas Gordeiev* (recenzie, martie 1950, p. 112); *La Maison Artamanov* (recenzie), iunie-iulie, 1955, p. 257—259; *Contes et Nouvelles* (recenzie), martie

zența unor colaboratori poloni, sovietici, cehi, unguri [85]), alături de alți scriitori străini, aduce în revistă mesajul de pace și prietenie al popoarelor lor. Începînd cu anul 1957, revista își propune să ofere un tablou mai complet al acestor literaturi și inițiază o serie de numere speciale, unde se reliefează în special cultura nouă, socialistă [86]). Chinei i se consacrase încă din 1955 un număr special cuprinzînd tablouri variate și semnificative d'n viața „celui mai tînăr și celui mai bătrîn stat din lume" [87]). În aprilie 1953 revista publicase de asemenea articole consacrate noii republici (Dr. André Migot, *Une excursion en Chine rouge*, Claude Roy, *Pages d'un journal de Chine)*; pagini din literatura ei au apărut în numeroase rînduri. Printre altele revista s-a ocupat și de volumul de poezii al marelui om politic și poet Mao-Tze-dun [88]). Trebuie să adăugăm că această preocupare de a face cunoscute realizările țărilor socialiste a existat și la alte publicații progresiste. Astfel „Les Lettres françaises" publicaseră în 1953 două numere speciale, unul consacrat literaturii, artei și științei sovietice, altul literaturii chineze, dar materialul oferit aici fiind mai redus, imaginea de ansamblu rămîne incompletă. Din acest punct de vedere putem afirma că revista „Europe" lucrează mai organizat și folosind metode de investigație directă (colaboratori și documente din țările respective, impresii culese la fața locului) obține rezultate mai convingătoare.

Socotim că trebuie subliniată în chip deosebit inițiativa revistei de a se ocupa și de literaturi mai tinere sau mai puțin cunoscute, nu însă lipsite de opere valoroase. Ne referim la literatura mexicană (nov.-dec. 1959), finlandeză (ian. 1959) — literatura armeană va constitui obiectul unui studiu special în febr.-martie 1961 — sau la literaturi mai mici, cu caracter regional, dar cu un specific bine conturat, ca aceea catalană (martie 1958) sau galiciană (aprilie 1958). În această preocupare se includ și numerele speciale destinate poetului provensal Mistral (aprilie 1959) și romancierului perigordin Eugène le Roy (mai 1957), autorul celebrului *Jacquou le Croquant*. Dacă adăugăm la acestea numărul special Șalom Alechem (sept. 1959), studiul lui Charles Dobzynski, *Sur la littérature yiddisch* [89]), însoțit de fragmente din opera a doi scriitori reprezentativi (Dora Teitelboim. *Poè-*

1956, p. 131; *Les Bas-Fonds* (recenzie), mai 1957, p. 149—151; *Les petits bourgeois* (cronică dramatică). nov.-dec. 1957, p. 272—275: *Notes et souvenirs* (recenzie). mai-iunie. 1959, p. 276: *Une vie inutile* (roman, ian. 1960, p. 178—198). Publicarea acestui roman continuă pînă în nr. din noiembrie-decembrie. 1961. În febr.-martie 1960, revista a scos numărul special Gorki.

84) aprilie-mai. p. 244—247 (L'ingénieur Bakhirev).

85) Prof. I. Anisimov, A. Ivașcenko, A. Fedorov, V. S. Liublinski. N. Cernievici, I. Ehrenburg (U.R.S.S.); Boy-Zelenski, Andrzey Stawar, Irène Krzywicka (Polonia); Tibor Denes. Istvan Szelenyi (Ungaria); Vladislav Vancura, poetul Vitezlov Nezval (Cehoslovacia).

86) Littératures soviétiques (1957, oct.-nov.): Littérature tchèque et slovaque (1958, iulie-aug.): Littérature roumaine (1959. iulie-aug.); Littérature polonaise (1960, iulie-aug.).

87) Vezi articolul lui Jean Chesneux, în nr. din aug.-sep. 1955, p. 3 (număr special „La Chine").

88) oct.-nov. 1958 (*Dix-huit poèmes*. Notes de lecture, p. 261—265). În iunie 1919 revista a publicat poemul *La Neige* (p. 1).

89) sept. 1957, p. 68—71.

mes [90]) și E. Kaganowski, *Rachké* și *L'Angoisse* [91]) constatăm că vechiul deziderat de a face din literatură o punte între popoare, un limbaj comun peste deosebirile naționale, este urmărit cu perseverență [92]).

Într-o țară în care spațiul de publicat este aproape inaccesibil tinerilor, prevalînd interesele bănești și relațiile de tot felul, trebuie salutată o altă inițiativă a revistei și anume aceea de a promova talente ale noii generații. „Pentru a ajuta tinerii scriitori — prozatori, poeți, dramaturgi, eseiști — să ia conștiință de ei înșiși și de talentul lor, se vor rezerva în fiecare număr cîteva pagini unor autori ale căror nume nu le cunoaște nimeni" [93]). În coloanele acestei reviste s-au afirmat într-adevăr scriitori și poeți ca Luc Menay, Janine Bouissounnouse, Gabrielle Gras, Gillette Ziegler, Charles Dobzynski, Francois Kérel, Oliven Sten, Kanie Anoma, René Depestre etc. Cele *Șase poeme pentru pace* (dec.. 1950) aparțineau de asemenea unor tineri poeți aproape necunoscuți [94]). Numărul special „Jeune poésie française" (martie 1958) întrunea toate forțele tinere ale revistei [95]). El se deschidea omagial și sugestiv cu evocarea talentatului poet Jacques Laurent, mort la 26 de ani în lagărul de la Buchenwald. Sectorul dramaturgiei originale nu este neglijat de revistă. Începînd cu anul 1951 se inițiază publicarea unor piese într-un act destinate echipelor de amatori. Majoritatea acestor producții aparține unor autori tineri. În această perioadă Louis Daquin, cunoscutul regizor de astăzi, își publică piesa *Le onzième coup* [96]). În numărul special „Théâtre", alături de opere ale unor scriitori consacrați, ca M. Gorki *(Le Vieux)*, A. Maltz*(La Répétition)*, I. L. Caragiale *(M. Leonida aux prises avec la réaction)*. B. Brecht *(Le Cercle de craie caucasien)* sînt publicate o serie de piese aparținînd unor tineri autori dramatici [97]).

90) *Ibidem*, p. 72—75.

91) *Ibidem*, p. 76—79 și 79—82.

92) Țara noastră, marii ei scriitori, viața nouă a poporului interesează de asemenea revista, care, în afara numărul special menționat, i-a consacrat reportaje. recenzii. studii de literatură comparată, solicitînd de multe ori colaboratori romîni. Cităm, în ordine cronologică, o serie de exemple în acest sens : M. Manesco, *M. Eminesco* (oct. 1950, p. 51—59) ; Théodosia Graur, *Préface à une édition roumaine de l'Argent* (nov.-dec. 1952, p. 187—200) ; P. Gamarra, *Images roumaines* (ian. 1953, p. 110—116) ; J. Fréville, *N. Balcesco* (april 1953, p. 114—122) ; Joseph Ducroux, *La culture française dans la Roumanie nouvelle* (recenzie, mai 1954, p. 160) ; I. Vitner, *Dix ans de littérature nouvelle* (oct. 1954, p. 152—162) ; Gh. Dinu, *Barbusse en Roumanie* (nov.-dec. 1955, p. 77—82) ; Albert Margul Sperber, *Schiller en Roumanie* (oct. 1955, p. 106—111) ; recenziile cărților *Mitrea Cocor* și *Nicoară Fer à cheval* de Sadoveanu. în nr. din aug.-sept. 1955, p. 180—181 ; P. Gamarra, *La Rose des Karpathes* (Notes de lecture, ibid., p. 230) ; Fr. Jourdain, *D'un haïdouk* (este vorba de Panait Istrati) ian. 1956, p. 113—128 : I. Frunzetti, *Cervantes en Roumanie* (ibid., p. 50—53) : René Jouglet, *Bucarest* (nov.-dec. 1956, p. 202—205) ; Regis Bergeron. *Anghel Ion* (iunie 1957, p. 91—101) ; G. Tabouis, *Retour en Roumanie* (iul.-aug. 1959, p. 11—12).

93) ian. 1953, p. 3.

94) Denise Jallois, Juliette Darle, Alain Guenin, P. Voidier, René Depestre.

95) Jean Pierre Athal, Charles Dobzynski, François Kérel, Jean Malrieux, Jean Péral, Pierre Philibert, Jacques Roubaux, Jean-Marie Sourgens, Oliven Sten.

96) mai 1953, p. 88—100.

97) G. Saunier, *Le nez* (Bouffonnerie et ballet en trois tableaux sur une idée de Gogol) ; P. Gamarra, *Bonheur and Co* (Farce en un acte) ; Cath. Falbert, *La jeunesse en boutons* (trois actes) ; J. Gaucheron, *La fleur d'acier* (Prologue d'un livret d'opéra d'après la nouvelle d'André Stil) — „Europe", iulie-august 1955.

Printre cauzele care au contribuit la continua ridicare a calității revistei, la succesul ei, socotim că trebuie menționată apropiata legătură, am spune chiar colaborare, pe care revista, prin directorul ei, Pierre Abraham, o întreține cu cititorii (acest lucru nu apare în anii precedenți lui 1960). Fără a avea o rubrică specială, un fel de poștă a redacției, prin numeroasele note, prefețe, dări de seamă periodice, ea păstrează un contact strîns cu aceștia. Se adoptă totdeauna un ton simplu, apropiat și sincer, fie că este vorba de abonamente, număr de pagini, sau de aspecte privind conținutul revistei. Nimic oficial sau rigid, ci relații camaraderești la un drum cu interese comune. În articolul intitulat *À nos abonnés, à nos lecteurs*[98]), revista dă publicității nemulțumirile și sugestiile acestora. I se reproșează astfel alăturarea în același număr a doi scriitori diferiți (Barbusse-Whitman; Mickiewicz-Schiller). Însușindu-și critica, revista evită în viitor acest procedeu. Unii protestează împotriva caracterului comemorativ al multor numere, alții le doresc exclusiv astfel. Se adoptă linia mijlocie, reducîndu-se partea comemorativă la 40—50 de pagini, ca pentru Eugène Le Roy, Flaubert, Gérard de Nerval. În sfîrșit se constată o adevărată insurecție împotriva romanului, vinovat de acel interminabil „va urma". Revista își ia angajamentul să publice doar romane scurte și să sporească numărul nuvelelor, acordînd atenția necesară calității lor. Începînd cu 1953, conform dorinței cititorilor de a fi ținuți la curent cu cărțile noi, piesele de teatru, filmele, discurile și expozițiile, se introduc rubrici pentru sectoarele respective, după cum am arătat anterior. Toate acestea contribuie la prosperitatea materială a revistei, condiție vitală într-un regim capitalist, mai ales cînd e vorba de o publicație progresistă, fără subvenții politice sau comerciale. Chiar la sfîrșitul anului 1950 se anunță că numărul abonamentelor a sporit la dublu. În 1956 se comunică că „progresia vînzărilor este continuă și în special de cînd am început să publicăm numerele noastre speciale" După expunerea statistică a situației lor, se conchide: „Ceea ce vrea să arate că numerele noastre speciale nu se „demodează"[99]).

Într-adevăr, aceste numere, cu tot caracterul lor inegal, reprezintă un progres în felul de prezentare a materialului revistei. Comemorative sau speciale[100]) (acestea din urmă într-o măsură mai mare), ele apar ca unități tematice ce constituie „bune instrumente de lucru și de referințe atît pentru cititorul care vrea să se informeze, cît și pentru studentul, cercetătorul sau specialistul dornic de a se documenta solid"[101]). Pe cînd înainte astfel de numere constituiau un eveniment, din anul 1950 ele devin tot mai numeroase, ajungînd ca din 1955 revista să apară aproape exclusiv în această formă. Cînd sînt abordați scriitori fracezi sau străini, ca material consultativ predomină studiile de critică și istorie literară, precum și cele de literatură comparată. Socotind că cititorul posedă sau își poate procura cu ușurință informații obișnuite, redacția consideră mai util să ofere studii de reconsiderare, aspecte noi

---

98) iulie-august 1958, p. 231—237.
99) noiembrie-decembrie, p. 4.
100) Prin număr special se înțelege numărul dublu.
101) noiembrie-decembrie 1956, p. 5.

ale personalităţii respective (spre ex. *Voltaire en 1959. Dostoïevsky aujourd'hui, George Sand, la censure et la police, Balzac et les jeunes, Balzac et les juifs, Jules Verne et le cinéma, Heine. poète anti-nazi* etc. [102]). Studiile de literatură comparată [103]), reduse cîteodată la simple enumerări statistice şi bibliografice, ocupă un loc de seamă în revistă, reprezentînd puntea de legătură între diferitele culturi naţionale, in spiritul acelei solidarităţi a popoarelor, promovate consecvent de revistă. În cele mai multe cazuri se reproduc texte din opera scriitorului respectiv doar atunci cînd ele sînt inedite. În numerele „Cehov", „Romain Rolland". „Dostoievski", „Brecht", „J. R. Bloch", „Tolstoi", „G. Sand" etc. apare astfel de material. O discuţie asupra valorii ştiinţifice şi ideologice a articolelor şi studiilor publicate în revistă ar putea constitui desigur obiectul unui studiu interesant şi folositor. Întrucît lucrarea de faţă nu se ocupă de această problemă, ne mărginim să indicăm în notă o parte din colaboratorii principali ai revistei, francezi şi străini, pentru a înţelege garanţiile ce sînt oferite şi din acest punct de vedere [104]). Printre numele citate se află şi acel al lui Marcel Cohen. Trebuie să arătăm că el a reprezentat sectorul lingvistic la revistă, publicînd studii în spirit marxist, dintre care desprindem: *Réflexions sur la partie de volant orthographique* (mai 1953, p. 30—39), *Grammaire d'écrivains après 1940* (ian. 1954, p. 94—111), *Conscience de langue* (mai 1954, p. 105—121), *La langue de Barbusse* (nov.-dec. 1955, p. 64—73), etc. După 1955 acest sector este neglijat în favoarea cronicilor de actualitate.

O calitate demnă de subliniat a acestor numere speciale o constituie şi materialul ilustrativ, în general bogat şi interesant. Redacţia revistei nu precupeţeşte nici un efort în această privinţă. apelînd — dacă este cazul — la arhive străine (ca pentru numerele Dostoievski, B. Brecht, Tolstoi etc.). Reproduceri după manuscrise, scrisori, ediţii de opere, afişe, sau după tablouri şi sculpturi celebre [105]) vin să completeze tema abordată şi în acelaşi timp să facă prezentarea mai atrăgătoare. Atît numerele destinate literaturilor străine [106]), cît mai ales cele consacrate unor personalităţi proeminente ca R. Rolland, J. R. Bloch, Voltaire, Tolstoi etc. conţin planşe numeroase şi semnificative. Numărul B. Brecht conţine nu mai puţin de 120 de ilustraţii.

102) Vezi numerele speciale respective (aceeaşi indicaţie pentru studiile de literatură comparată).

103) Se pot cita exemple ca: *De Tchékhov à Pirandello* (Marie-Anne Comnène); *Tolstoï et les écrivains français* (Sophie Laffitte); *Voltaire et la Russie* (Vlad. Brett); *Shakespeare, Brecht et l'histoire* (M. Zéraffa); *Heine et Andersen* (P. Paraf) etc.

104) P. Abraham, E. Tersen, René Jouglet, P. Gamarra, L. Aragon, Elsa Triolet, Antoine Adam, Renaud de Jouvenel, Vercors, Francis Jourdain, Guillevic, Jacques Madaule, Hubert Juin, Pierre Daix, Marcel Cohen, Jacques Gaucheron, precum şi Pablo Neruda, Jorge Amado, Andersen Nexö, Nazim Hikmet, Johannes Becher, Arnold Zweig, etc.

105) Coperta numărului special „Voltaire" reproduce cunoscuta sculptură a lui Houdon, iar în interior se află o caricatură de Daumier. Tabloul lui Frans Masereel apare pe coperta numărului „R. Rolland", după cum pe aceea a nr. „Gérard de Nerval" este înfăţişat portretul în creion al acestuia executat de Nadar. George Sand este prezentată într-o serie de portrete (al lui Tony Faivre, Calamette şi Thomas Couture), iar abatele Grégoire în celebrul bust în marmură al lui David d'Angers.

106) În numărul consacrat ţării noastre se găsesc astfel 34 de ilustraţii, contribuind la punerea în relief a specificului geografic şi naţional.

Trebuie să arătăm de asemenea că problemele de învăţămînt de toate gradele au preocupat permanent revista. Ele s-au pus cu acuitatae în perioada 1946—1950, au continuat să rămînă o preocupare şi în anii următori [107]), căpătînd o amploare deosebită între 1959—1960, cînd revista scoate cele două numere speciale „Pour l'école laïque" şi „L'Instituteur".

Fără a fi o publicaţie marxistă [108]), ca de pildă „Cahiers du communisme" sau „La Nouvelle Critique", „Europe" reprezintă indiscutabil o forţă considerabilă în lupta pentru triumful ideilor înaintate ale timpului nostru. Atitudinea curajoasă şi sinceră în problemele politice şi sociale, promovarea unei literaturi în slujba umanităţii, legătura strînsă cu Uniunea Sovietică şi cu celelalte ţări socialiste fac din ea o prietenă de încredere în lupta comună pentru făurirea unei lumi noi şi puternice [109]).

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЖУРНАЛА „EUROPE" МЕЖДУ 1950 И 1960 гг

Краткое содержание

Передовой журнал „Europe", основанный в 1923 г. группой молодых писателей во главе с Р. Ролланом, вел последовательную борьбу с декадентским течениием в литературе и открыто выступал против шовинизма и фашизма моррасовской группы. Просуществовав до второй мировой войны— журнал не издавался в период оккупации — он возобновил свою деятельность I-го января 1946 г.

1950—1960 годы представляют особый интерес в жизни журнала. В постановке и освещении ряда проблем выявляются с предельной четкостью его ориентация на передовые идеалые нашей эпохи.

На основе исследованных материалов, автор настоящей работы пытается установить характерные черты журнала „Europe" в этот период :

---

107) În revistă s-au publicat, după 1950, articole ca: *L'enseignement en Russie Soviétique* de R. Seclet-Riou (martie 1951, p. 109—119); *La grande misère de notre enseignement* de Suzanne Roubekine (oct. 1954, p. 127—141); *Problèmes scolaires* de Marc Soriano (martie 1955, p. 81—82): *L'organisation de l'école et la culture* (ibidem, p. 83—101); *Français élémentaire? Non* de Gaston Roger (ian.-febr. 1956, p. 186—187); recenzia cărţii *Les Maternelles* de Ida Berger (oct. 1959, p. 220—221) etc.

108) La revistă au existat unele preocupări în această privinţă, în special prin semnalarea şi prezentarea unor cărţi ale clasicilor marxism-leninismului la „Notes de lecture" sau la rubrica „Chroniques". Cităm spre exemplu: Marx-Engels, *Sur la littérature et l'art* (textes choisis précédés d'une introduction de M. Thorez et d'une étude de Jean Fréville) — ian.-febr. 1955, p. 213—217: Engels, *L'origine de la famille, de la propriété et de l'Etat* (apr.-mai 1955, p. 222): *Souvenirs sur Lénine* (aug.-sept. 1956, p. 231—232); *Lénine et les problèmes de la littérature* (ibidem), articolul lui Walter Victor, *Heine et Marx à Paris* (mai-iunie 1956, p. 72—77) sau recenziile cărţilor *La liberté* de Roger Garaudy (ian.-febr. 1956, p. 198—200), *La Différence* a lui Lucien Scève (operă de introducere în studiul cărţii *Materialism şi empiriocriticism*), nov.-dec. 1960, p. 303 etc.

109) Istoricul literar burghez Gaëtan Picon o asimilează cu revistele citate atunci cînd precizează: „Europe" şi „Le Pensée", reviste raţionaliste cu caracter internaţional, sînt organele aripii comuniste" (*Panorama de la nouvelle littérature française*, Paris, N.R.F., 1960, p. 292).

1) следует отметить, во-первых, что журнал ведет все более и более активную борьбу против милитаризма и колониализма, во имя передовых идеалов, во имя свободы и мира; 2) в центре внимания находится современность и её отражение в искусстве; 3) особое внимание уделяется странам социализма, которым журнал посвящает репортажи, хроники и специальные номера; 4) на страницах журнала появляются часто произведения молодых писателей; 5) журнал поддерживает непрерывную связь с читателями, считаясь с их предложениями; 6) публикуемые материалы группируются по проблемам, тематически, как в юбилейных так и в специальных номерах.

Принимая смело и активно участие в общественно-политической жизни, печатая лучшие произведения передовых писателей, „Europe“ является одним из наиболее ценных литературных журналов, одним из активных факторов в борьбе за мир и за прогресс.

LA REVUE „EUROPE“ ENTRE 1950 ET 1960

Résumé

En 1923 Romain Rolland et un groupe de jeunes écrivains ont fondé la revue à caractère international „Europe“, dont l'animateur a été J. R. Bloch. Dès son début la revue s'est efforcée de paralyser l'influence des courants décadents, de même que celle du chauvinisme propagé par Ch Maurras.

Ses campagnes antifascistes l'obligent à interrompre son activité pendant l'occupation nazie. Elle reparaîtra en 1946.

La période 1950—1960 présente une importance particulière à cause des problèmes posés par la revue et de son orientation de plus en plus ferme vers les grands idéals de notre époque.

Le présent travail se propose de détacher une série de traits caractéristiques à la publication progressiste „Europe“ pendant cet intervalle. On pourrait les résumer ainsi : 1) le renforcement du caractère militant de la revue par les thèmes abordés, de même que par l'insertion des notes spéciales à caractère politique ; 2) l'importance accordée aux problèmes de l'actualité dans tous les domaines de la vie culturelle ; 3) l'intérêt toujours croissant pour les pays socialistes, auxquels on consacre des reportages, des chroniques ou des numéros spéciaux ; 4) la mise en valeur du talent des jeunes écrivains par la publication de leurs oeuvres ; 5) une meilleure répartition du matériel publié (numéros commémoratifs et numéros spéciaux) ; l'atention accordée aux suggestions des lecteurs.

Par la qualité du contenu, de même que par son attitude courageuse et combative dans tous les problèmes de la vie sociale et politique, la revue „Europe“ est à la fois une importante publication littéraire et un facteur actif dans la lutte pour la paix et le progrès de l'humanité.

RĂVAȘUL VERSIFICAT ȘI AMINTIREA, SPECII FOLCLORICE RELATIV NOI

DE

VASILE ADĂSCALIȚEI

Interesul general pentru aspectele contemporane ale structurii de gen a creației folclorice merită o deosebită atenție. Așa cum am încercat să arătăm într-un alt articol, care cuprindea doar generalități în legătură cu „Mobilitatea genurilor și speciilor folclorului literar" [1]), raporturile dintre genuri, ca și cele dintre speciile genurilor de creație, se modifică permanent.

Luînd în discuție numai poblemele oferite de cercetarea în perspectivă a speciilor liricii folclorice, pot fi realizate observații prețioase. Este de menționat, în primul rînd, faptul că lirica folclorică se bucură cu timpul de o anumită întîietate printre celelalte genuri de creație. Și aceasta ca o consecință firească a evoluției social-economice, a îngustării epicului folcloric, în urma modificării condițiilor care l-au menținut și favorizat cîndva. De fapt, ponderea deosebită a liricii folclorice în contemporaneitate nu apare atît ca urmare a unei lărgiri a sferei de creație lirică, ci mai ales ca o impunere a unui factor ce continuă să existe din plin, în timp ce altul devine tot mai restrîns. Nu de mult, un cercetător al creației populare actuale observa că: „apare evident. . . faptul că producția lirică este aceea care se bucură de cea mai largă răspîndire" [2]). Lipsa unei tendințe globale spre îngustare rămîne așadar specifică liricii folclorice în esența căreia au loc totuși unele transformări. Faptul se explică prin actualitatea acestui gen de creație, izvorîtă din nevoia continuă de a transpune artistic stările afective. De aceea, liricul este considerat un gen permanent al contemporaneității.

În interiorul genului liric — ca și în cazul celorlalte genuri de creație — are loc o mișcare continuă a speciilor. Dar dacă în cazul speciilor epicii

---

1) V. Adăscăliței, *Mobilitatea genurilor și speciilor folclorului literar,* «Iașul literar», 1961, nr. 4.

2) Mitu Grosu, *Creația folclorică după 23 august 1944.* «Limbă și literatură», IV (1960), 239.

această mișcare cunoaște o direcție unică, precisă (de îngustare a volumului creațiilor cultivate, de reducere a lor). în cazul speciilor liricii folclorice mișcarea este mai puțin uniformă; speciile pot fi sau pot să nu mai fie la modă. Iată cîteva fapte grăitoare în acest sens. Doina care a avut în feudalism și capitalism o epocă de mare răspîndire, prin tematica sa de răzvrătire față de oprimare, doina haiducească, doina de înstrăinare (cauzată atît prin proletarizarea țăranilor cît și prin „cătănirea" lor), devine astăzi un bun folcloric cu accentuată funcție documentară. În cazul altor specii ale liricii, mișcarea de care vorbeam este la fel de pregnantă. Incantația, odinioară cultivată de cei maturi în scopul îmblînzirii forțelor necunoscute, pe măsura dezvoltării procesului de cunoaștere socială, trece din repertoriul acestora în folclorul de copii. Același tratament se aplică și colindei. Dintr-o poezie magico-rituală, în care putea fi citită „tendința omului de a schimba lumea înconjurătoare", a trecut la înfățișarea laturii luminoase a vieții, așa cum o doresc oamenii, s-a laicizat în ciuda eforturilor pe care religiile le-au depus pentru a și-o subordona [3]). Aceste fapte, puse alături de observația că și unele orații, și basmele și legendele — ca specii ale epicii folclorice — cunosc același salt din repertoriul maturilor în repertoriul folcloric al copiilor, subliniază în plus adevărul că, prin dezvoltarea procesului de cunoaștere, masele populare renunță evolutiv la creațiile tradiționale depășite ca sens, ori le acordă alte funcțiuni. Este mai mult ca sigur faptul că o serie de manifestări folclorice, care ne apar astăzi ca simple obiceiuri tradiționale, vor fi fost cîndva însoțite de bogate texte literare ce vor fi constituit chiar specii care o dată cu trecerea timpului, cu neutilizarea lor, au dispărut

Necesitățile spirituale permanente, ale consumatorilor de folclor, hotărăsc însă apariția altor specii în funcție de preferințele momentane, ca și de posibilitățile de creație și circulație care pot să se modifice. Înmulțirea căilor de vehiculație a folclorului, folosirea pe lîngă oralitate a scrisului, a discului, a radioului, ș.a., începînd cu epoca capitalistă, justifică prezența unor specii ca: răvașul versificat, amintirea, romanța. Nuanțîndu-se prin exprimarea unor stări afective intime, esențializîndu-se printr-o individualizare a actului de creație folclorică, toate acestea contravin parțial trăsăturii dominant-colective a folclorului tradițional. Așadar, aceste specii apar determinate și de ivirea unor atitudini noi față de viață, atitudini care trebuie împărtășite în maniere noi. Poate tocmai de aceea s-a acreditat teza că discuțiile despre speciile literare atacă atît probleme de domeniul psihologiei creației cît și de domeniul istoricului acesteia.

Chiar în cadrul uneia și aceleiași specii lirice folclorice, cum este cazul cîntecului, transformările nu contenesc. Dacă de multă vreme, cîntecul naturii, cel de dragoste, cel de lume, a existat și există, cîntecul de muncă mult preferat în antichitate se va dezvolta în folclorul profesional, de breaslă, care are un profil mult mai larg, îmbrăcînd și alte forme de exprimare artistică. În capitalism apare cîntecul revoluționar, despre conținutul lui manifest, cunoscîndu-se destule amănunte

3) V. I. Ciccrov, *Perioada de iarnă a calendarului agricol rus din secolele XVI—XIX*. Moscova, 1957. (Trad. Instit. de folclor, București, p. 101 și 137).

In lumina acestor observații generale, deci, adîncirea aspectelor sub care ni se înfățișează două din speciile liricii folclorice, relativ noi, *răvașul versificat* și *amintirea*, contribuie la o analiză mai amănunțită a mobilității genurilor și speciilor folclorice, la o îmbogățire a cunoștințelor despre ceea ce este mai nou în creația populară. De fapt, contribuția pe care sperăm s-o aducem este destul de tîrzie în raport cu apariția faptelor comentate. Aceasta nu justifică însă o eventuală prelungire a tăcerii, în legătură cu elemente folclorice care dorite sau nedorite (de unii folcloriști), apar și se dezvoltă. (Ne gîndim la lipsa de informații privind *amintirea* ca specie folclorică, deoarece deși apărută de decenii, nu a fost nicăieri discutată).

Așa cum s-a putut vedea, numim aceste specii „noi“, fiindcă le raportăm existența la viața generală a creației populare și nu numai la etapa actuală a acesteia.

Prin *răvașul versificat*, folcloristica înțelege scrisorile care, din veacul al XIX-lea încă, au circulat sudînd legătura dintre cei plecați de acasă și familiile lor, și anume: acele scrisori a căror structură se bazează pe tradiția folclorică, fiind concepute în mare parte în versuri.

O primă problemă pe care o ridică cercetarea acestuia este aceea a apartenenței de gen literar. Se știe doar că în istoria teoriei literare au existat perioade în care pe lîngă liric, epic și dramatic, s-a mai recunoscut și existența altor genuri de creație, cum ar fi: epistolar, didactic. Ultimele rezolvări la care s-a ajuns în această privință, iau în considerație doar cele trei genuri: liric, epic și dramatic, socotind că — de pildă — aspectele așa-zisului gen epistolar pot fi destul de profund și complet tratate, în funcție de structura și conținutul fiecărei opere epistolare în parte, atașînd-o liricului ori epicului. Admițînd acest principiu, ne luăm implicit obligația de a trata problemele răvașului versificat din folclorul romînesc, ca pe problemele unei specii lirice care — așa cum vom vedea — se justifică prin mai multe fapte.

In primul rînd, conținutul răvașului versificat excelează prin reluarea unor teme și atitudini întîlnite deja în cadrul bogăției care caracterizează lirica noastră folclorică. Așa cum ușor se poate vedea, răvașul versificat este chemat să exprime — în funcție de varietatea situațiilor în care își găsește utilizare — o bogată gamă de afecte, adesea strînse laolaltă, afecte care în mod curent își găsesc expresia în diferitele specii ale liricii cum ar fi: doina, cîntecul, blestemul, amintirea ș.a. Cumularea stărilor afective care de obicei, exprimate separat, se cristalizează în una din speciile amintite, provoacă în mod firesc o cumulare similară de elemente care în ansamblul liricii pot exista și există separat. De aici, aspectul de vădită aglomerare a unor fragmente din piese care, de obicei, au o viață independentă; de aici, aspectul de eterogenitate a speciei în legătură cu care ne propunem să realizăm o serie de observații.

Bineînțeles că, răvașul versificat, după o anumită perioadă de existență își consolidează unele elemente care-i sînt caracteristice, elemente care îl deosebesc de ceea ce este comun speciilor liricii folclorice. Este vorba de for-

mulele introductive și finale de care se servește — cu timpul — aproape obligatoriu, ca și de alternanța dintre proză și vers, alternanță pe care o prezintă în nenumărate cazuri.

Socotim doar ca o anticipare necesară definirii răvașului versificat, trecerea în revistă a problemelor acum amintite, urmînd ca reluarea acestora să aducă și o adîncire a lor. Dezvoltarea rețelei de școli elementare — care în istoria Transilvaniei a premers, se pare, cu cîteva decenii celei din Moldova și Țara Romînească — a favorizat generalizarea practicii răvașului versificat în mediile folclorice. Pe măsura cuprinderii unui număr mai larg de inși în sistemul de învățămînt elementar, practica răvașului versificat a devenit un fapt împlinit.

În condițiile separării temporare a inșilor care alcătuiau mici colectivități: prietenii, familii, scrisul a devenit un prețios instrument de menținere a legăturilor, poșta căpătînd o organizare tot mai largă. Între cauzele care au determinat generalizarea relativă a scris-cititului și cele care au generat înstrăinarea, separarea temporară a unor inși de familiile lor, există temeinice legături. Aceeași dezvoltare a capitalismului cerea școli care să instruiască cu un minimum de cunoștințe, pe viitorii proletari necesari producției, bazată pe anumite cuceriri ale tehnicii, aceeași dezvoltare a capitalismului cerea și realiza deposedarea țăranilor de pămînt, iar prin această proletarizare a lor, exodul spre orașe; aceeași dezvoltare a capitalismului cerea consolidarea instituțiilor militare cărora li se atribuiau atît funcții interne cît și externe. Atît proletarizarea țăranilor care duce la plecarea spre noi obiective industriale capitaliste, cît și cătănia și războiul care separă bărbații de familiile lor, reprezintă principalele cauze ale apariției și dezvoltării răvașului versificat. S-ar părea că — istoria folclorului romînesc o arată de altfel — prima cauză a acționat în mod deosebit și mai puternic în Transilvania, în timp ce a doua cauză a excelat dincoace de munți. Amîndouă însă au condus spre aceleași rezultate, între răvașul versificat ardelenesc și cel de dincoace de munți, existînd doar mici deosebiri asupra cărora vom găsi momentul să insistăm.

Așa cum am mai arătat, cauzele care au dus la cultivarea răvașului versificat sînt cele care își spun cuvîntul hotărîtor, în privința conținutului acestuia. Trebuie remarcat faptul că răvașul versificat nu are de exprimat stări sufletești fundamental noi, în raport cu vechea gamă a liricii folclorice. Este vorba mai mult de o dozare diferențiată a acestora ; pentru că înstrăinarea fusese prilejuită în decursul epocilor mai vechi, de bejenii, de haiducie, de nesupunerea la lucru, de plecarea cu turma, de căsătorii. Intima legătură dintre conținutul folclorului tradițional și conținutul răvașului versificat — specie nouă din a doua jumătate a veacului XIX — este subliniată de altfel de o serie de fragmente care pot fi întîlnite adesea. Nu-i întîmplător faptul că din cîntecul miresei care-și „ia ziua bună“ de la ai săi, au putut rezulta versuri ale liricii ostășești ca :

„Frunză verde matostat,
De-acasă cînd am plecat,
Ziua bună mi-am luat

De la firicel de fag,
De la tatăl meu cel drag;
De la fir de iarbă neagră,
De la mama mea cea dragă"[4]).

Nu-i întîmplător faptul că nenumărate cîntece populare circulă în cuprinsul acestor răvaşe, de îndată ce este vorba de dor, de dragoste, de jale, şi locul lor se poate ivi acolo. Ştefan Cuciureanu, conferenţiar la Facultatea de filologie din Iaşi, într-o colecţie manuscrisă a cărei publicare în întregime ar fi de mare folos, subliniază astfel de cazuri ca:

„Foaie verde de susai,
Inimă de putregai
N-am cuţit ca să te tai
Să văd în tine ce ai"..

Sau: „Cît e, doamne pămîntu
Nu este ca urîtu.
De urît te poţi ascunde,
De dragoste nu ai unde".

În cuprinsul altui răvaş, de după 1944, găsim introdus următorul fragment de cîntec tradiţional:

„De mă duc ori und' m-aş duce,
Dorul tău tot mă ajunge.
De mă duc în depărtare,
Dorul tău îmi iese-n cale.
Şi-aşa vine de fierbinte
Că pe loc mă şi aprinde.
Doar atîta am noroc
Că umblu din loc în loc"[5]).

Totodată, această parte de răvaş ilustrează şi puterea creatoare a celui care concepe scrisoarea, realizînd o variantă deosebit de valoroasă estetic.

Tudor Pamfile, încă din 1913, arăta grăitor: „Cînd îmi făceam stagiul de plutonier, căprarul Ciobanu îmi dă într-o zi programul de dimineaţă, cum era obiceiul, şi pe cealaltă parte văd începutul unui răvaş în versuri... Mi-a spus c-a început o scrisoare iubitei dar n-a avut timp s-o isprăvească. Spunîndu-i s-o urmeze, a doua zi nu mi-a mai dat programul... însă mi-a dat cu sfială *răvaşul compus din patru cîntece*"[6]) (S. n.).

În faţa multor altor cazuri de acest fel, este de la sine înţeles de ce Petre V. Haneş[7]) menţiona încă din 1930, că „elementul epic e redus". Într-adevăr, elementul epic este redus deoarece multe din părţile acestei specii provin din alte creaţii lirice.

Sub influenţa noii configuraţii a folclorului, în secolul XX, chiar specii

4) N. V. Hodoroabă, *Cîntece ostăşeşti culese de pe front*. Iaşi, 1923, 10.
5) De la Roşu Ion, din Andrieşeni—Iaşi; culeg. Popa Sava, student la fac. de filologie—Iaşi.
6) Tudor Pamfile, *Cîntece de ţară*. Bucureşti, 1913, 6.
7) Petre V. Haneş, *Poezii populare în scrisorile din răsboiu ale soldaţilor*. Extras din „Prietenii istoriei literare", 1930, 12.

relativ noi ca amintirea care are comun cu răvașul versificat, modul de realizare a vehiculației, au contribuit la îmbogățirea acestuia. Tudor Pamfile, în 1905, a surprins o variantă care ne duce spre această concluzie, mai ales prin forma versului ca și prin unele din rezonanțele sale. Un flăcău din Țepu (Tecuci), plecat la muncă în Covurlui, îi scria iubitei:

„Draga mea,
Ieri, intrînd pe o portiță,
Întîlnii o porumbiță.
Porumbița îmi spunea:
— Catinca nu te-a uita“ [8]).

Într-un răvaș de dragoste din 1949, din Uncești—Bunești—Fălticeni, găsim incluse amintirile:

„Te iubesc întotdeauna,
Martor am pe Dumnezeu.
Și ca drept recunoștință,
Îți ofer numele meu“.

și: „În grădina vieții mele
Multe flori am cunoscut
Dar mai dragă, dintre ele,
Ca mata, nu mi-au părut“ [9]).

Cînd răvașul este dominat de tristețe, de jale se face apel la fragmente din doina tradițională Cînd răvașul este de dragoste, sînt folosite toate speciile liricii care o exprimă. Minunat observa Mihail S a d o v e a n u în *Baltagul*, cum pătrunderea acestei noi creații folclorice, a răvașului de dragoste, se realizează în lumea satului, cu concursul tineretului mai ales, chiar dacă grupurile de vîrstă ale celor bătrîni nu o gustă, inițial. „Feciorul dascălului Andrei, care face slujba la Piatra“ adresează Minodorei Lipan, fiica Vitoriei, o scrisoare în versuri care se termină cu:

„Frunzuliță de mohor,
Te iubesc și te ador.
Ghiță C. Topor“ [10]).

Vitoria își mustră fiica pentru „asemenea rușine“, în timp ce Minodora caută s-o convingă că „acuma așa se spune“. (Deși și-a scris opera în 1929, Mihail Sadoveanu avea în vedere o realitate caracteristică lumii satului, la începutul veacului XX).

Deosebit de interesantă ne apare ideea, care este în același timp și o constatare, că multe din scrisorile versificate, de proletarizare (însăilate în urma emigrației din Ardeal în America, la începutul veacului XX), „nu sînt altceva decît jalnice reportaje cu privire la cauzele emigrării, la incidentele călătoriei peste ocean, la modul de viață american, la suferințele fizice și

8) T. P a m f i l e, *op. cit.*, 5.
9) De la Ion Lupu din Uncești—Bunești—Fălticeni—Suceava; culeg. Andrieș Gh., student la Fac. de filologie—Iași.
10) M. S a d o v e a n u, *Baltagul*, BPT, 1953, 15.

morale" și că au însușirile unor adevărate jurnale orale, așa cum subliniază Adrian F o c h i [11]). (Nu putem fi de acord cu faptul că ele ar arăta ca niște balade, chiar dacă uneori sînt presărate cu pasaje narative). Folosirea narațiunii se face în scopul prezentării obiectivizate a stărilor sufletești, a cauzelor acestora. Iată cîteva fragmente care ne fac să înclinăm spre această concluzie:

Un dezrădăcinat scria mamei sale, în perioada aceea:

„Tot mi-ai zis, maică, să-ți scriu
Dacă io-n București viu,
Că cum îi lumea pe-aici,
Cum lucrează prin fabrici" [12]).

O tînără plecată de acasă nota:

„De cînd am plecat de-acasă,
Tare-s cu inima arsă.
De cele opt luni de zile
N-a rămas carne pe mine. . ." [13]).

Un ostaș de pe frontul primului război mondial, îi întreba pe cei de acasă:

„Vă întreb încă o dată
De-ați ieșit cu munca toată.
Prășitul cînd ați termenat,
Grîul dac-ați secerat,
Vitele de-s sănătoase
Și ce mai aveți pe-acasă. . ." [14]).

Este necesară însă înțelegerea faptului că aspectul de reportaj, de jurnal, al răvașului soldățesc și de proletarizare (de înstrăinare) nu este la fel de evident ca în cazul creațiilor literare similare culte și că înregistrează particularități date de mînuirea greoaie a condeiului, de către cei care îl folosesc rareori în viață.

Forma în care este concretizat conținutul răvașului versificat, conținut rezumat pînă aici, de cele mai multe ori înregistrează aspecte apropiate de cele ale folclorului tradițional. Nu se poate spune însă că elementul nou este exclus.

Amintisem, în primul rînd, de faptul că această specie se distinge prin cele trei părți constitutive care de obicei pot fi identificate în toate variantele. Din ele, introducerile și încheierile sînt oarecum fixe, desfășurîndu-se după anumite modele care ar putea fi — prin cercetare — identificate în prototipuri numărate.

---

11) Adrian F o c h i, *Contribuții la cercetarea cîntecului muncitoresc*. «Revista de folclor», 5 (1960), nr. 3—4; 85.
12) *Flori alese din poezia populară*. BPT, 1960, 192.
13) P. V. H a n e ș, *op. cit.*, 9.
14) Ștefan C u c i u r e a n u, locul citat în text.

Formulele introductive sînt dictate de necesitățile de a arăta cui este adresată scrisoarea. Trimițînd răvaș soției sale, un sergent, în 1917, începe cu versurile:

„Foaie verde și-o negară,
Scumpă, dragă, Mărioară.
Sînt doi ani în primăvară
De cînd lupta a-nceput
Și noi nu ne-am mai văzut" [15]) .

Într-un răvaș publicat de Ștefania Golopenția și conceput de Veronica Găbudean [16]), introducerea este în proză și arată astfel: „Dumisale Muntean Susană. Predată în 11 ianuarie 1939. Prinu această mică scrisoare îți comunecu dragă lele Susană cumu că ieu. ." Trecerea la pasajele versificate se face pe nesimțite. Și în unele răvașe din Moldova, din ultimii ani, introducerea este realizată uneori în proză [17]). Dar cele mai frecvente sînt introducerile din care dăm următoarele variante:

„Mai întîi și la-nceput,
Te cuprind și te sărut.
Te sărut numai prin scris
Că te văd noaptea prin vis" [18]).

sau: „Mai întîi de-a mea scrisoare
Îți doresc zile ușoare
Și o viață cu iubire,
Și cu dor de întîlnire" [19]).

Aceste formule introductive realizate în manieră tradițională au avut mai mulți sorți de încetățenire în răvașul versificat. Au mai existat însă și alte încercări de a crea formule introductive în scrisorile de care ne ocupăm, în special cînd autorii lor depășeau întrucîtva cultura folclorică, avînd contingențe cu operele artistice și literare culte. Chiar dacă încercările lor nu s-au terminat victorioase, faptul în sine merită să fie discutat deoarece atrage atenția asupra naturii neîndoielnic folclorice a speciei de care ne ocupăm. Ceea ce n-a fost în concordanță cu idealurile etico-estetice ale creatorilor și purtătorilor de folclor, ceea ce n-a fost legat de bunele tradiții ale acestora, n-a putut răzbate din sfera creației individuale în cea a creației colective. N. V. Hodoroabă [20]), involuntar, ne demonstrează acest lucru prin publicarea unei scrisori din 1917, care începea astfel:

„Iubiții mei, de lîngă voi cînd am plecat,
Am plîns puțin și am oftat.
Mă mîngîiam încet cu gîndul
C-o să vă văd cît de curînd îmi vine rîndul".

15) N. V. Hodoroabă, *op. cit.*, 39.

16) Ștefania Golopenția, *O poetă populară: Veronica Găbudean*. «Revista de folclor», 2 (1957), nr. 1—2, 101.

17) Materialul de la Magdalena Cojocaru din Andrieșeni—Iași, cules de Popa Sava, student la Fac. de filologie—Iași.

18) De la Paraschiva Cosma din Andrieșeni—Iași; culeg. Popa Sava, student la Fac. de filologie—Iași.

19) De la Roșu Ion din Andrieșeni—Iași; culeg. Popa Sava, student la Fac. de filologie—Iași.

20) N. V. Hodoroabă, *op. cit.*, 41—43.

Această introducere de răvaș mai pledează și pentru receptivitatea unei baze sociale relativ largi, pentru specia de care ne ocupăm. Indiferent de formele pe care le ia, forme care pot ajunge curioase în anumite împrejurări, o specie care înregistrează multe variante dovedește chiar și prin ceea ce are nefolcloric, că este folclorică.

După părerea noastră, formulele introductive relativ fixate pot fi mai des întîlnite în folclorul de dincoace de munți, în timp ce în folclorul ardelenesc, latura individuală a acestei specii folclorice este accentuată și prin varietatea modalităților de adresare a scrisorilor.

Cît privește prezența formulelor de încheiere, aceasta este mai generală și mai bine cristalizată în răvașele soldățești decît cele de înstrăinare prin proletarizare și în cele soldățești transilvănene decît în cele soldățești de dincoace de munți. Observația aceasta întărește constatarea adineaori schițată, că în răvașul versificat din Ardeal, notele individuale sînt mai pronunțate decît cele colective. Să vedem însă cîteva din încheierile pe care le avem la îndemînă. Gheorghe Cernea a publicat din regiunea Cohalmului, Tîrnava Mare, destule piese de acest fel [21]).

„Foicică măr rotat,
E compusă de-un bărbat.
E din comuna Ungra
Și îl cheamă Ion Oprea".

sau: „Frunză verde garofiță,
Sunt făcute de-o fetiță.
Și iar verde ca iarba
O chiamă Paraschiva
Și pronumele Florea".

Alteori, numărul indicațiilor în legătură cu autorul depășește orice așteptări:

„Foaie verde de podbeal
Îi făcută în spital.
În spitalul din Brașău,
Făcută de dorul tău.
Scrisă în cazarma Neagră
Pentru mîndra mea cea dragă.
Foaie verde de pe deal,
Eu sunt chiar mătifălean [22]).
Foaie verde buruiană
Și pe mine-așa mă chiamă;
Foaie verde de bujor,
Mă cheamă Leancu Victor".

încît anonimatul autorilor răvașelor versificate luate în parte, cade. Lipsită de anonimat, oricare din aceste scrisori însă, nu poate fi îndepărtată din folclor pentru că este creată pe baza acestuia, potrivit structurii sale etico-estetice. Mai mult decît atît, răvașele versificate sînt folclorice nu numai prin originea părților lor componente, cît și prin faptul că există anumite tipuri

21) Gheorghe Cernea, *Doine de răsboiu* (1914—1919), din regiunea Cohalmului, jud. Tîrnava Mare, Sibiu, 1941, 14, 5, 19.
22) Din comuna Matifal.

de răvaşe pe care într-o formă aproape identică le foloseau înstrăinaţii îndureraţi pentru depărtarea de familie, dezamăgiţii, îndrăgostiţii etc. Deşi exprimă stări sufleteşti şi consolidează relaţii dintre diferiţi indivizi, răvaşele versificate subscrise de anumiţi inşi sînt reprezentative pentru o întreagă categorie, pentru o adevărată colectivitate, au prin aceasta natură folclorică.

Dezvoltarea trăsăturilor individuale ale acestei specii merge mînă în mînă cu creşterea bagajului cultural nefolcloric al mediilor folclorice. Se pare că în primele sale faze de existenţă, răvaşul versificat n-a cunoscut sforţări de imortalizare a numelui autorului ca cele notate mai sus. Tudor Pamfile aminteşte doar de un final în care orice intenţie de acest fel lipseşte.

„Şi ca sfîrşit la scrisoare
Ţi-aş mai da o sărutare.
Să-mi trimiţi şi tu scrisoare;
Pe scrisoare,
Mîndră floare" [23]).

Poate tocmai de la o astfel de creaţie populară, în care ritmul ca şi alternanţa versului lung cu cel scurt ne conduc înspre această idee, a pornit şi Mihail Eminescu în *Scrisoarea a III-a,* poate de la versurile care circulau pe atunci în Transilvania şi pe care V. Alexiu, culegîndu-le le-a publicat în «Convorbiri literare» din 1 noiembrie 1888, cuprinzînd şi pasajul:

„Trimite-mi, mîndră, trimete
Ce-o fi-n sat la voi mai verde:
Cosiţa, petelele,
Ochii şi sprîncenele;
Ochiţii şi guriţa
Să-mi stîmperi inimuţa. . .".

Cît de apropiate de toate acestea sînt imaginile marelui poet, atunci cînd scrie:

„Lîngă cortu-i, unul dintre fiii falnicului domn,
Sta zîmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte,
S-o trimiţă dragei sale, de la Argeş mai departe.

De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către Tine,
Nu din gură, ci din carte,
Că ne eşti aşa departe.
Te-am ruga, mări, ruga
Să-mi trimiţi prin cineva
Ce-i mai mîndru-n valea ta:
Codrul cu poienele,
Ochii cu sprîncenele". . .

23) T. Pamfile, *op. cit.*, 5.

Stăruința marelui nostru poet asupra răvașului versificat nu putea izvorî decît din convingerea sa fermă despre valorile etico-estetice ale acestei creații folclorice. Iată de ce socotim că observațiile lui P. V. H a n e ș care arăta că : „Poezia aceasta e un exemplar de poezie intermediară între cea cultă și cea populară. . . repudiată și de cea dintîi ca și de cea din urmă", deși exprimă o realitate a vremii, pot fi corectate așa cum însuși autorul lor a sperat, pentru că : „Totuși, în ciuda învățaților, varietatea aceasta trăiește, își îndeplinește mai departe rolul ei de a emoționa publicu-i respectiv și trăiește din rolul și cu funcțiunea aceasta"[24]).

Creată în 1881, poezia lui Eminescu mai atrage atenția încă asupra unui fapt, că la timpul respectiv, în Ardeal, a cărui realitate folclorică fusese cercetată de poet, răvașul versificat se impunea observatorului fin și atent. De altfel, în același sens pledează și opera lui G. Coșbuc care cu ani mai tîrziu (1900) a dat la iveală *O scrisoare de la Muselim Selo,* unde primele versuri spun :

„Măicuțo dragă, cartea mea
Găsească-mi-te-n pace.
Pe-aici e vînt și vreme grea
Și Anton al Anei zace. . ."

în timp ce ultimele amintesc de aceleași izvoare folclorice :

„Să te mîngîie dumnezeu,
C-așa e la bătaie.
Și-am scris această carte eu
Căprarul Nicolae".

La același capitol al valorii artistice, al problemelor legate de forma răvașului versificat, mențiuni deosebite trebuie aduse în legătură cu elementele de plastică (desen stilizat, așezare în pagină) ale speciei. Există obiceiul de a scrie :

„...in lung și-n lat,
Să nu crezi că te-am uitat"[25]).

în colțuri, pe hîrtie dantelată prin tot felul de tăieturi făcute cu foarfeca (în colecția tovarășului Ștefan Cuciureanu există materiale de acest gen, unice prin valoarea lor, fiecare din ele putînd constitui obiectul de cercetare și prezentare a unor studii și articole despre plastica folclorică romînească). Fie că este vorba de plic ori de carte poștală, pe hîrtia de corespondență ori pe fața scrisorii, se desenează : păsărele, flori, mîini care se strîng, iepurași și chiar — cum menționează M. Sadoveanu — „îngerași înaripați și încununați

24) P. V. H a n e ș, *op. cit.*, 9.
25) De la Ileana Lupu Hreamătă din Uncești—Bunești—Fălticeni ; culeg. Andrieș Gh., student, la Fac. de filologie—Iași.

cu trandafiri" [26]). Numai rareori aceste desene sînt realizate policrom; uneori o singură culoare de cerneală ori de creion fiind suficientă pentru a duce la obținerea schiței dorite. Fiecare element de plastică are o anumită semnificație încît poate fi vorba de un adevărat simbol al desenelor, al liniilor care se trag. (Mai ales în răvașele de dragoste soldățești).

În sfîrșit, cîteva mențiuni mai trebuie făcute în legătură cu denumirea pe care această specie folclorică a primit-o, din partea propriilor săi cultivatori. În Transilvania — mai ales — răvașului versificat i se spune: *carte*, (de unde și denumirea dată scrisorilor soldățești dintre 1914—1919, de *cărți de război* [27]). Denumirea de *răvaș* folosită în întreaga Moldovă este tot de origine populară, tot așa cum în ultimul timp poate fi întîlnită și cea de *compunere* care sugerează folosirea unor canoane școlărești, ca și accentuarea laturii individuale a creației.

Lirica noastră folclorică a cunoscut și cunoaște un mare număr de cîntece și doine scurte, alcătuite doar din patru versuri; și aceasta, de multă vreme încă. Observînd conținutul creațiilor respective ne putem da seama că ele se referă totdeauna la aspectele cele mai generale ale vieții, ca și la diverse momente intime din viața creatorilor.

Sub influența creației culte care devine mai mult cunoscută maselor populare prin intermediul școlii, presei, creatorii populari sînt stimulați în sensul unor contribuții al căror caracter individual să fie cît mai subliniat. Lirica intimistă, cea filozofică, se cultivă începînd cu sfîrșitul veacului XIX, tot mai intens.

Generalizarea relativă a cunoștințelor de carte influențează masele în sensul folosirii scrisului pentru întocmirea unor jurnale intime ale creatorilor de folclor, întîlnite obișnuit sub forma unor caiete și carnete. Este vorba deci de o practicare pe scară largă a unui procedeu care odinioară — în feudalism — era la îndemîna unui grup restrîns de oameni, la îndemîna diecilor și pisarilor de care dispuneau curțile și biserica feudală. Consemnarea marilor evenimente în ziare, reviste, face ca acestea să nu mai fie menționate în „jurnalele" personale ale reprezentanților mediilor folclorice, primul loc ocupîndu-l doar însemnările legate de viața intimă. Pe de altă parte, larga întrebuințare a cîntecului orășenesc, răspîndirea de care acesta se bucură, influențat de șansonetele și șlagărele străine, determină ca în jurnalele intime să se acorde un interes deosebit, notării cîntecelor moderne. Desigur, avantajele oferite de folosirea scrisului, în privința protejării eforturilor memoriei, au fost extinse și asupra creației folclorice tradiționale care este notată tot mai des, de cultivatorii săi. Poate fi vorba chiar de o tendință largă de a scrie cît mai multe din piesele repertoriului literar, muzical și dramatic, tendință manifestată mai întîi în Transilvania, ca urmare a dezvoltării social-economice mai înaintate cunoscută de această provincie.

26) M. Sadoveanu, *op. cit.*, 16.
27) P. V. Haneș, *op. cit.*, 5.

Dezvoltarea practicii „jurnalului" care mai tîrziu s-a numit uneori *album*, impune mari transformări în concepţia generală despre creaţie, în mediile folclorice. Sînt remarcabile în acest sens schimbările raporturilor dintre ponderea aspectului individual şi cel colectiv, ale creaţiei populare [28]). Prin accentuarea laturii individuale a procesului de creaţie apare într-o nouă lumină chiar anonimatul, una din trăsăturile specifice folclorului [29]).

În aceste condiţii se dezvoltă larg — după opinia noastră, la răscrucea dintre veacurile XIX şi XX — o nouă specie a liricii folclorice: *amintirea.*

Fără îndoială că „amintirea" n-a putut apare din nimic. La sfîrşitul veacului XVIII, Alecu Văcărescu [30]) ne-o arată de fapt atunci cînd scrie: „Această epigrafă s-au cusut la o „gevrea", dînd versurile:

„Cum se întoarce după soare
Pururea această floare;
Aşa inima din mine
În veci umblă după tine".

Faptul că pe atunci se afla doar într-o formă incipientă este confirmat şi de alte documente. Doar în caietul lui Ioniţă Popa (mai vechi decît 1778), pe foaia 71 găsim: „Solomon zice aşa: că de ar fi toată Mare Neagră cernială şi năsipul mării condeile şi stele ceriului dascălii şi pînza ceriului hîrtie, încă n-ar pute scrie răutate mueriască", [31]) paragraf care mai tîrziu s-a cristalizat în cunoscuta amintire:

„De-ar fi ceriul o hîrtie
Şi oceanul călămări
Încă n-aş putea a scrie
Ale mele supărări".

Mai ales în al doilea sfert al veacului XIX, cînd Anton Pann, Chiosea, Nănescu, şi alţii ca aceştia dezvoltau o literatură manuscrisă şi tipărită cu accentuat caracter popular, se pare că „amintirea s-a consolidat o dată cu stihurile „băhiceşti" ca cele ale lui Barbu Paris Mumuleanu [32]), stihuri pe care

28) V. Adăscăliţei, *Despre actul creaţiei folclorice.* «Revista de folclor», 4 (1959), nr. 1—2.

29) V. Adăscăliţei, *Caracterele specifice ale creaţiei folclorice literare.* «Revista de folclor», 5 (1950), nr. 3—4.

30) Paul I. Papadopol, *Poeţii Văcăreşti.* Bucureşti, 1940, 129.

31) N. Cartojan, *Contribuţiuni privitoare la originile liricii romîneşti în Principate.* «Revista filologică», I (1927), 203.

32) A se compara „Stihurile băhiceşti" care urmează, cu variantele la „Cîntecul beţivului":

„Voi să beau să fiu beat mort,
Inimă rea să nu port,
S-aud cepul scîrţîind
Şi ploschiţa gîlgîind,
Să beau, să strig, să răcnesc,
Să cînt, să mă veselesc",

publicate în: Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu, *Scrieri alese.* Bucureşti, 1909, 27.

le găsim în variante chiar în caietele și albumele personale ale veacului următor. Al. Hrisoverghi — poet moldovean — scria doar în 1837, destule „fragmente" și însemnări „pe un album", din care unele arată după cum urmează :

„De-ai fi, doamne, prea puternic, d-ai fi drept răsplătitor,
N-ai lăsa să se-ndoiască de tine un muritor".

Sau :

„P-un ibovnic cu credință ce în veci te va slăvi
Nu-l uita în depărtare ; și ori și unde vei fi,
Zi, citind aceste rînduri, cu o inimă curată :
„Pe acel ce-a scris acestea, nu-l voi uita niciodată"," 33).

Construită de regulă doar din patru versuri, lapidară, amintirea este larg cultivată în toate caietele, carnetele, albumele și scrisorile intime ale creatorilor de folclor.

Adesea, cel care întocmește un album de versuri populare acționează potrivit legilor generale ale circulației folclorului, modifică, crează variante pe care le subscrie, ca și cum ar fi autorul lor integral. În realitate, contribuția personală este doar parțială. Creația individuală realizîndu-se în scris, nu rupe total legătura cu maniera tradițională orală de creație. Un exemplu grăitor ne oferă următoarea amintire care surprinde această caracteristică :

„Astăzi, pe la ora șasă
Trag un scăunel la masă
Și pe dînsul mă așez,
Trei cuvinte să-ți dictez" 34).

Așadar, creînd în scris, autorul nu este împiedicat de a se ajuta de oralitate, rostind ceea ce urmează să noteze.

Alte amintiri subliniază caracterul epistolar întrunit de această specie. Pentru că în multe cazuri, amintirile se transmit de la un ins la altul, se scriu în album de către prieteni, se includ în scrisori, în răvașele versificate. Faptul are o explicație bine determinată. Dacă în limitele oralității creația folclorică intimistă nu putea fi comunicată de la distanță persoanelor dragi, în condițiile cunoștințelor de carte, vehicularea ei cu direcție precisă, de la distanță, devine ușor posibilă. Un autor de amintiri legat de folclorul tradițional prin mii de fire, notează :

„Cucu cîntă, vîntu bate,
M-apucai să scriu o carte ;

---

33) Mumuleanu, Hrisoverghi, Cuciureanu, *Scrieir alese*, București, 1909, 68.

34) De la Tănase Costică din Oniceni—Fălticeni ; culeg. Murariu Octavian, student la Fac. de filologie, Iași.

Cu creion de sălcioară,
Cu dor de la inimioară.
Căci de jale şi de dor
M-am făcut un scriitor" [35])

Am subliniat însă că şi problema anonimatului se înfăţişează într-o lumină nouă. Dreptul de folosinţă pe care şi-l ia orice consumator de folclor, dreptul de a interveni totodată în textele comun folosite, ca şi posibilitatea de a crea din nou, de a da viaţă unor producţii cu totul personale, capătă o extindere mărturisită. Nu sînt puţine menţiunile cu privire la autorii creaţiilor înserate în caiete, carnete şi albume, chiar dacă ele exprimă doar adevăruri parţiale.

„Costel mi-e numele,
Făghian pronumele.
În Avrămeşti locuiesc,
Eu pe tine te iubesc" [36]).

sau:

„Săftica mi-i numele,
Puiu pronumele.
În Vetrişoaia locuiesc,
Şi pe tine te iubesc" [37]).

Acestea sînt doar cîteva din amintirile care dau mărturii despre proprii lor creatori.

Cine sînt însă creatorii acestor amintiri, căror categorii sociale, căror grupuri de vîrstă aparţin ei? Acestea sînt întrebări la care prin cercetarea unui material bogat, nu putem rămîne fără nici un răspuns. Grupurile de vîrstă tinere, de ambele sexe, au preferat şi preferă, îndeosebi, *amintirea.* Este o dorinţă firească de a asigura pentru viitor elementele necesare reconstituirii trecutului intim, de a pregăti materialul eventualelor aduceri aminte. Acceptarea şi utilizarea acestei specii se face mai ales cînd pe lîngă elementele culturale tradiţionale, repertoriul spiritual este lărgit prin alăturarea unor elemente ale artei şi literaturii culte. Se poate vorbi de un impuls pe care creaţia cultă, involuntar, l-a dat creaţiei folclorice de amintiri. Ostaşii în termen, mai ales, le notează, le cultivă, le creează din nou, folosindu-le în epistolele lor. Faptul n-a rămas fără consecinţe deoarece fetele cu care ei sînt în corespondenţă şi le-au însuşit în aceeaşi măsură. Folosirea lor se prelungeşte şi după durata serviciului militar, pînă la căsătorie. O dată căsătoriţi, tinerii şi tinerele renunţă la jurnalele intime, consideră — pe bună dreptate — că încep o viaţă deosebită, cu griji, cu

35) Idem.
36) De la Făghian Costel din Avrămeşti—Bîrlad; culeg. Romaşcu Olga, studentă la Institutul pedagogic — Iaşi.
37) De la Săftica Puiu din Vetrişoaia—Huşi; culeg. Cioarec Ioan, stud. la Fac. de filologie — Iaşi.

alte tentative de creație poetică. Astfel, tinerețea se dovedește a fi un factor de reală activizare a creației de amintiri. Această specie a liricii folclorice mai este cultivată larg de micii funcționari, de muncitorii tineri. Faptul că, în albumele elevilor și elevelor de vîrstă mai mare, ocupă un loc de frunte, pledează pentru înțelegerea amănuntului că un impuls deosebit în dezvoltarea acestei specii îl dau elementele artei și literaturii culte.

Într-adevăr, cultivate de aceste categorii diverse, amintirile iau înfățișări diferențiate. Sub influența folclorului structurat în manieră tradițională care stă pe prim plan în bagajul cultural al soldaților, tinerilor și tinerelor din sate, ele sînt concepute adesea în stilul caracteristic creației respective. Iată cîteva amintiri ostășești care nu numai prin forma lor, ci și prin conținut, vorbesc despre legătura dintre această specie și mediul folcloric tradițional:

„Pe o frunză de stejar
Scrie doru-un militar.
Și îl scrie cu credință,
La o singură fetiță".

sau: „Azi e zi de sărbătoare.
Ce frumos e-n sat la noi!
Și eu stau de santinelă
La postul numărul doi".

ori: „Stau picior lîngă picior,
Cu arma pentru onor.
Și îi horă-n satul meu.
Ce folos că nu-s și eu?" [38]).

sau: „Armata nu este grea
Dar e greu dorul din ea.
Armata este frumoasă
Dar e greu dorul de-acasă",

o amintire apărută acum cîțiva ani, în condițiile armatei democrat-populare.

sau:

„Bate vîntul florile
Greu primesc scrisorile.
Ori poșta nu merge bine,
Ori tu m-ai uitat pe mine" [39]).

O tînără dintr-un sat moldovenesc își concepe *amintirile* în aceeași manieră tradițională:

---

38) De la Tudose Gh. din Oniceni—Fălticeni. (Și-a făcut armata la Turnișor—Sibiu). Culeg. Murariu Octavian, student la Facultatea de filologie — Iași.

39) De la Ailenii Vasile din Cioca—Boca, Șcheia—Negrești, Iași; culeg. Văsîi Vasile, student la Facultatea de filologie — Iași.

„Bade, de dragostea noastră
A crescut un pom pe coastă
Şi de vrei să ne iubim,
Hai, bădiţă, să-l privim:
Şi de vrei să ne lăsăm,
Hai, bădiţă, să-l săpăm“ [40]).

sau: „Scuză, dragă, scrisul meu
Că nu-s fată de liceu
Şi sînt fată de la ţară
Cu patru clase primară“ [41]).

Aceste grupuri cultivatoare ale amintirii îi asigură adesea rezonanţe de doină, de cîntec de dragoste sau satiric, de blestem ori de răvaş versificat. Pentru că sînt multe amintiri care au chiar această provenienţă, care s-au format prin individualizarea unor fragmente din speciile amintite mai sus. Poate tocmai de aceea, unele creaţii de acest fel ajung să întrunească deosebite calităţi etico-estetice.

Folosirea fragmentată a doinelor reiese din exemplul următor:

„Cîtă boală-i pe sub soare
Nu-i ca dorul arzătoare.
Căci dorul unde se pune,
Face inima cărbune“ [42]).

Folosirea cîntecului tradiţional este arătată de piese ca:

„Spune mîndr-adevărat
Care gînduri ţi-ai luat?
Gîndul ca să mă iubeşti
Sau ca să mă părăseşti?“ [43]).

sau: „Nici o boală nu-i mai grea
Ca dorul şi dragostea
De boală zaci şi te scoli,
De dragoste zaci şi mori“ [44]).

Folosirea blestemului este prezentă în:

„Cine iubeşte şi lasă,
Crească-i mărăcini în casă.
Să nu-i poată ocoli
Şi pe altul a iubi“ [45]).

Cît despre folosirea fragmentelor de răvaş versificat, aceasta poate fi des întîlnită, ca urmare a interferenţelor curente dintre cele două specii. Iată un final de răvaş, detaşat ca amintire:

---

40) De la Iacoban Domnica din Comăneşti, Gura—Humorului, Suceava; culeg. Luca Arbore, student la Fac. de filologie — Iaşi.

41) De la Săftica Puiu din Vetrişoaia—Huşi; culeg. Cioarec Ioan, student la Fac. de filologie — Iaşi.

42) De la V. Cremeniţchi din Bălăceana, Gura—Humorului, Suceava; culeg. Tufă D., student la Fac. de filologie — Iaşi.

43) De la Măieran Liviu din Comăneşti, Gura—Humorului, Suceava; culeg. Luca Arbore, student la Fac. de filologie — Iaşi.

44) De la Gazda Albina din Bainet—Suceava; culeg. Nichiforiuc D., student la Institutul pedagogic — Iaşi.

45) De la Tudose Gh. din Oniceni—Fălticeni; culeg. Murariu Octavian, student la Fac. de filologie — Iaşi.

„Și văzînd căci fila albă
Este plină de-al meu scris,
Îmi închei a mea scrisoare
Și aștept al tău răspuns“ 46).

Sînt numeroase și detașările formulelor introductive, ca:

„Stînd la masă, stînd pe gînduri
Îți compun aceste rînduri.
Mai întîi și la-nceput,
Te cuprind și te sărut“ 47).

Chiar dacă, fragmentele de răvaș devenite amintiri sînt inconsistente ca opere literare de sine stătătoare, observarea lor este instructivă în privința rolului pe care îl îndeplinesc de obicei, acela de a constitui materiale la îndemîna cultivatorilor răvașului versificat, materiale care legate în funcție de necesități momentane, să poată duce la închegarea unor epistole cît de cît unitare.

În ceea ce privește structura creațiilor care aparțin școlarilor și funcționarilor primelor patru decenii ale veacului nostru, ea este cu totul alta, Chiar dacă adesea sînt folosite amintirile bazate pe folclorul tradițional, acestora li se alătură nenumărate creații care exprimă certe năzuinți spre stilul literaturii culte, spre vocabularul acesteia, spre rezolvările poeziei intimiste scrise.

Lipsite de aportul experienței celor maturi, amintirile școlarilor sînt caracterizate mai ales de vîrstă. În ele răbufnește un sentimentalism adolescent ofensiv tocmai prin aceasta — desuet. Iată cîteva exemple:

„Pe fereastra școlii noastre
Stau adesea și privesc
Și cu ochii plini de lacrimi
Tot la tine mă gîndesc“ 48).

sau: „Tristă este păsărica
Care cîntă în zadar
Dar mai tristă este viața
Unui tinerel școlar“ 49).

În penița unor școlari cu talent și asupra cărora influența literaturii culte s-a manifestat cu deosebit folos, pot apare creații cu puternice rezonanțe ale liricii culte, eminesciene ori de altă proveniență. Astfel, nu sînt lipsite de reale calități, compoziții ca următoarele:

„La poarta sufletului tău
Mulți tineri au să bată
Dar cheia am furat-o eu
Și poarta-i încuiată“ 50).

sau: Mi-e tristă inima și-amară
Ca o cenușă stinsă-n vatră.
Cînd am iubit întîia oară,
Am dat de-o inimă de piatră 51).

46) De la Larion Teodor din Adîncata—Suceava; culeg. Giurcă Gheorghe, student la Institutul pedagogic — Iași.

47) De la Alecu Giușcă din Vaslui; culeg. Maloș C. student la Institutul pedagogic — Iași.

48) De la Scipanschi Erika din Bainet—Suceava; culeg. Nichiforiuc Dumitru, student la Institutul pedagogic — Iași.

49) De la Gazda Albina din Bainet—Suceava; culeg. Nichiforiuc D., student la Institutul pedagogic — Iași.

50) Idem.

51) Ștefan Cuciureanu, *op. cit.*

Aderenţele la literatura cultă sînt uneori şi mai directe încît strofa din creaţiile lui Eminescu, Coşbuc, circulă ca adevărate amintiri cu caracter filozofic. Acest fapt ne este arătat de un material cules de la un funcţionar vasluian care-şi întocmise jurnalul în deceniul IV al veacului nostru. Iată-l:

„Din codru rupi o rămurea.
Ce-i pasă codrului de ea?
Ce-i pasă unei lumi întregi
De moartea mea?" [52]).

De altfel, tendinţe similare răzbat şi în creaţiile de acest gen, bazate pe folclorul tradiţional. Pentru că spun versurile:

„De aş fi ca Eminescu,
Un poet cutezător,
Ţi-aş trimite, dragă, ţie,
Numai versuri de amor" [53]).

Dar năzuinţele către literatura cultă, către vocabularul acesteia, către rezolvările liricii intimiste scrise, nu se termină totdeauna cu succese. Dimpotrivă, cele mai multe eşuează. Numai rareori ele pot fi surprinse într-o conjunctură fericită.

„Ţi-am trimis o floare albă
Încărcată cu parfum
Dar e calea prea departe
Şi se scutură pe drum" [54]).

Utilizarea cuvintelor noi este stîngace — cel mai adesea — ajungînd să provoace nedumeriri şi ilaritate. Ceea ce înseamnă că limita năzuinţelor spre literatura cultă nu este înţeleasă în toate cazurile şi nu totdeauna este judicios respectată. Nu ne putem opri să nu dăm şi un astfel de exemplu:

„Mai am un singur dor,
Micuţa mea copilă.
Coboară din implor
Să facem o idilă" [55]).

Din această cauză, caracterul plin de seriozitate pe care îl au cele mai multe amintiri ajunge să lipsească uneori; realitate pe care o intuiesc şi purtătorii bunelor tradiţii folclorice, atunci cînd întîlnindu-le, le selecţionează. În carnetele şi caietele tinerilor şi tinerelor din sate, este drept că apar creaţii naive dar niciodată nu apar creaţii supărătoare.

---

52) De la Alecu Giuşcă din Vaslui; culeg. Maloş C., student la Institutul pedagogic — Iaşi.

53) De la Cozma Mihai din Andrieşeni—Iaşi; culeg. Popa Sava, student la Fac. de filologie — Iaşi.

54) De la Săftica Puiu.

55) De la Alecu Giuşcă.

Mai trebuie arătat și faptul că elevii și micii funcționari au căutat să îmbogățească amintirile prin împrumuturi realizate din alte specii literare de curînd folclorizate. Sub influența lor — credem noi — stau fragmente de romanță și cîntece moderne, devenite opere de sine stătătoare, cu circulație proprie:

„Din amintiri eu parcă văd,
Nu vei păstra nici una,
Căci ochii care nu se văd
Se uită-ntotdeauna" [56]).

sau: „Aș dori din piept să scot
Inima cu dor cu tot,
Să o pui pe pieptul tău.
Să suferi ce sufăr eu" [57]).

sau:
„E greu să uiți trecutul
Cînd încă mai iubești.
E greu să uiți sărutul
Furat pe sub ferești" [58]).

De o însemnătate deosebită ni se pare modul de realizare a sincretismului acestor creații folclorice. Lipsite de muzică și de elementele coregrafice care însoțesc cel mai adesea operele literare populare, amintirile se sprijină în mod deosebit — în procesul circulației lor — pe elemente de plastică. Chiar dacă ele nu ajung la ilustrații simbolice bogate, așa cum se întîmplă cu răvașele versificate, se caracterizează totuși prin frecvente intercalări de desene stilizate reprezentînd ramuri și flori, păsărele care-și ciripesc etc. Pe aceste motive s-au și obținut unele creații ca:

„Pe-un coș cu viorele
Stau două păsărele
Cîntă și ciripesc,
Eu pe tine te iubesc" [59]).

Însăși poziția versurilor pe foile albumelor este adesea curioasă. Scrisul în linie oblică poate fi întîlnit adesea, așa cum menționează de altfel, versurile:

„Nu uita. Cine ți-a scris
Amintiri în curmeziș,
Te iubește, te sărută,
Niciodată nu te uită" [60]).

sau: Amintire scrisă-n colț
Să n-o poată citi toți.
Numai tu s-o poți citi
Și pe mine — a mă iubi" [61]).

Nu s-ar putea spune că grija pentru aspectul plastic al însemnărilor memorialistice este de dată prea recentă. Este bine cunoscut faptul că așa au procedat în evul mediu, toți autorii manuscriselor ce s-au mai păstrat și

56) De la Gazda Albina.
57) De la Maieran Liviu.
58) De la Gazda Albina.
59) De la Scipanschi Erika.
60) De la Larion Teodor.
61) De la Săftica Puiu.

dovedesc cu prisosință acest lucru. Maniera izvorăște dintr-o necesitate firească de a înfrumuseța cît mai plin, elementele de consum spiritual.

Pentru a avea mai multe elemente care să ne ajute la creionarea conținutului acestei specii folclorice, socotim necesară menționarea pe care ea o primește din partea propriilor săi cultivatori. Deosebit de semnificativ este faptul că deși denumirea de *amintire* primează, ea este adesea dublată de altele ca: *suvenire* 62), *cugetare* 63) (atunci cînd excelează printr-un conținut filozofic) și chiar *epigramă* 64) (atunci cînd cuprinde unele elemente satirice) și *motto* (cum îi spun unii școlari).

Aceste denumiri indică de fapt cît de divers poate fi bagajul cultural al celor care cultivă specia de care ne ocupăm, baza socială relativ largă și diferențiată a celor care o creează și o folosesc.

În strînsă legătură cu această problemă, explicîndu-i de fapt diferitele aspecte, este problema conținutului general al caietelor, carnetelor și albumelor de care ne-am folosit pentru selectarea exemplelor date. Este evident faptul că alături de *amintiri* sînt cuprinse nenumărate alte creații (ce-i drept lipsite de valoare artistică), fără prea multă legătură cu elementele folclorului tradițional. Mulți dintre cultivatorii amintirilor dovedesc preferințe egale pentru cîntecul popular pe care îl notează, pentru cîntecul modern, ca și pentru încercări de a crea poezie proprie, pentru elemente de plastică, pentru „rețete" humoristice de dragoste sau de „amor", pentru oracole, monoloage, simboluri (create de militari în genul alfabetului morse), „diplome" ale bețivilor, fumătorilor, cîntece ale normalistelor și studenților, proză filozofică sau numai memorialistică etc.

Relatarea acestor aspecte dezvăluie clar că amintirea, cu toate particularitățile ei, răspunde unor precise necesități spirituale. Se știe că speciile s-au modificat permanent, au apărut, au excelat, s-au destrămat, în funcție de nevoile epocilor. *Amintirea*, avînd un conținut memorialistic și filozofic, intimist în genere, întregește formele manifestării epistolografiei folclorice. Pentru că atît o creație filozofică așa cum este:

„Omul este o lumină
Care arde pic cu pic
Și arzînd așa într-una
Se preface în nimic" 65).

cît și creații intimiste memorialistice ca:

„Ploaia cade-n picuri dese,
Vîntul cîntă doina lui.
Umbra nopții iar se lasă,
Lîngă mine nimeni nu-i" 66).

sau: „Așa-i viața de soldat
Ca creanga de pom uscat.
Pe creangă o bate vîntul
Pe soldat îl bate gîndul" 67).

62) La Alecu Giușcă, Scipanschi Erika, ș. a.
63) La Gazda Albina.
64) La Alecu Giușcă.
65) Ștefan Cuciureanu, *op. cit*
66) De la Maieran Liviu.
67) De la Săftica Puiu.

sau :

„De vrei să știi cît te iubesc,
Întreabă vîntul serii
Căci el adesea mi-a furat
Suspinele durerii“ [68]).

deși opere ale unor indivizi izolați, determinate de condițiile existente în epoci diferite, au fost preluate de colectivitate, au căpătat natură colectivă circulînd în scris.

Dacă în legătură cu alte creații folclorice s-au făcut nenumărate mențiuni în literatura de specialitate, în legătură cu amintirea nu găsim nicăieri, nici măcar cîteva cuvinte. Un singur librar cu o cultură populară bine conturată, I. Lăzărescu — Orăștioara, a publicat în 1946, la Orăștie, broșura intitulată : *Colecție folclorică de amintiri, suveniri, strigături și blesteme de dragoste*, care cuprinde 145 amintiri și fragmente de răvaș versificat și reprezintă tipărirea propriului său album. Explicația acestei situații stă — după părerea noastră — în relativ recenta sa apariție și — mai ales — în faptul că cercetătorii culturii populare au fost înclinați să-i nege caracterul folcloric. Noi socotim însă că este timpul ca această specie a liricii folclorice să fie în sfîrșit prezentată și studiată, pentru a dispune de o oglindă cît mai fidelă a simțirii maselor populare. Cît despre vechimea pe care o are, credem că, apărută în veacul XIX, ea s-a dezvoltat pe măsura răspîndirii scris-cititului în mediile folclorice. Credem că nu greșim dacă vom considera că în contemporaneitate se va bucura de aceeași circulație, dat fiind faptul că cei care pe lîngă cultura folclorică tradițională se bucură și de avantajele artei și literaturii culte, sînt din ce în ce mai numeroși, pe măsura creșterii succeselor revoluției noastre culturale. (De altfel, o însemnată parte din materialul folosit în exemplificările date a fost culeasă din realitatea folclorică actuală).

Adîncirea problemelor discutate aici, cît și abordarea aspectelor legate de alte specii relativ noi ale liricii folclorice — ca de pildă : romanța — credem că este așteptată de cei care se interesează permanent în legătură cu chestiunile folcloristicii neatacate încă.

ПОСЫЛАНИЕ В СТИХАХ И ВОСПОМИНАНИЕ ОТНОСИТЕЛЬНО НОВЫЕ ФОЛЬКЛОРНЫЕ ЖАНРЫ

Краткое содержание

Автор данной работы рассматривает различные аспект румынской фольклорной лирики исходя из того, что отношения между жанрами, и даже видами, составляющими определенный фольклорный жанр, постоянно изменяются.

68) De la Gazda Albina.

Настоящая работа анализирует два фольклорные жанра, появившиеся за последнее столетие: послание в стихах и воспоминание.

Общим для этих двух жанров является их создание и распространение письменным путём. Распрастранение грамотности творцами и носителями фольклора определило формы послания в стихах и воспоминания. Фольклорная традиция творчески присседенина тому новому, которое возникло вследствие контакта со советской литературой.

Чаще всего послания в стихах отражают уход в солдаты, пролетаризацию крестьан, уход в город в поисках работы. Одинаковыми для посланий в стихах являются зачины и концовки, а содержание включает многочисленные отрывки традиционной лирики, как, например, отрывки из дойн песен, проклятий и т. п. Содержание зачина зависит от назначения письма, а концовки содержат имя и адрес составителя. Связь этих частей чаще всего осущетвляется в прозе. С первого взгляда послание в стихах кажется отдельным, эпистолярным. Поскольку автор послания выражает здесь свои чувста и переживания, этот вид можно назвать лирическим фольклорным жанром, в которой включаются элементы других фольклороных видов. Иногда послание в стихах обладает прекрасной художественной формой и особенным этическим значением. Крупные поэты, как, напримеры: М. Еминеску, Г. Кошбук в своих произведениях ценили этот фольклорный вид.

Интересно, что многочисленные элементы пластики часто обогащают художественную структуру послания в стихах. Цветы, интересно стилизованные, ангелочки, зайчки, птички, рукопожатия являются мотивами, нарисованными монохроматически, карандашам или чернилами.

Будучи подписаны одним лицам, послания в стихах кажутся индивидуальными произведениями, но в основе их лежит коллективное творчество ибо многочисленные автор используют их для выражения свойх переживаний и чувств. Иногда подчёркиваются некоторые элементы содержания в зависимости от чувств и стремлений каждого лица в отдельности.

Воспоминание, неисследованный вид фольклора, — это интимной, философский вид, который распрастраняется путём тетрадей и альбом. Употребляемые в особенности теми, кто, помимо фольклорного традиционного образования, разбираются и в элементах светского исскуства и литературы, воспоминания обычно состоят из 4-х стихов. Солдаты, служащие, рабочие, учащиеся широко пользуются этим видом.

Результаты не соответствуют ожиданиям в том случае, если составитель стремится к подражанию жанру литературного произведения. Часто отрывки стихотворений становятся воспоминаниями, пользующимися большой популярностью. Воспоминание хорошии способ упражнения в сочинительстве.

Также как и послание в стихах, воспоминанис характеризуется графическими особенностями и пластикой.

Послание в стихах, а также воспоминание показывают, как в условиях новой жизни фольклор кристаллизуются в разных жанрах, во многом отличающихся от традиционного. Одновременно доказывается то, что устность не является обязательной чертой фольклора.

LA LETTRE VERSIFIÉE LE SOUVENIR

Résumé

En partant de l'idée que les rapports entre les genres du folklore littéraire et même d'un certain genre se modifient sans cesse, l'auteur insiste sur les aspects offerts par la production lyrique dans le folklore roumain.

On présente d'une manière détaillée deux espèces apparues et développées durant le dernier siècle : la lettre versifiée et le souvenir. Ce que ces deux espèces ont de commun est la réalisation et la circulation par voie écrite. C'est une conséquence de la généralisation de l'instruction dans les milieux qui créent et qui diffusent le folklore. La tradition folklorique est attachée d'une manière créatrice à l'élément nouveau, issu du contact avec la littérature.

La lettre versifiée apparaîtsoit lorsque le paysan appauvri est forcé d'aller chercher du travail à la ville, soit lorsqu'il est appelé à l'armée. La lettre versifiée est en général constituée de quelques formules fixes d'introduction et de conclusion et, dans le contenu proprement dit, de nombreaux fragments pris à la lyrique traditionnelle (doïna, chanson, blasphème). Les formules d'introduction varient d'après la destination de la lettre ; celles de conclusion contiennent toujours le nom et l'adresse de l'auteur. Leur soudure se réalise souvent en prose. Apparemment la lettre versifiée pourrait nous conduire à l'idée d'un genre à part, le genre épistolaire. Mais, par son contenu affectif, elle justifie son appartenance au genre lyrique où l'on peut rencontrer des éléments qui, pris isolément, appartiennent à d'autres espèces folkloriques. Parfois, la lettre versifiée aboutit à une magnifique forme artistique et à une valeur éthique particulière. De grands poètes, tels Eminescu et Coşbuc, l'ont mise en valeur dans leurs créations poétiques.

Il faut remarquer que de nombreux éléments qui tienent des arts plastiques enrichissent souvent la structure artistique de la lèttre versifiée. On peut y voir des dessins représentant des fleurs, de petits anges, de petits lapins, de petits oiseaux, des mains qui se serrent : monochromes, ils sont faits d'habitude au crayon ou à l'encre.

Les lettres versifiées ne sont qu'apparemment individuelles, car elles ont une base collective constituée par tous ceux qui pratiquent cette espèce et qui trouvent dans des situations similaires. L'élément individuel ressort seulement du fait qu'on souligne certains éléments afin de mettre d'accord la lettre avec les sentiments de celui qui l'emploie.

Le souvenir — nullement étudié jusqu'à présent — apparaît comme une espèce intimiste, philosophique ; il circule par l'intermédiaire des carnets, des cahiers et des albums gardés soigneusement par ceux aui s'en servent. Cette espèce est cultivée notamment par ceux qui en dehors du folklore traditionnel connaissent dans une certaine mesure l'art et la littérature ; ordinairement le souvenir a quatre vers. Il est préféré surtout par les soldats, les employés, les ouvriers et jusqu'à un certain âge, par les élèves. Parfois il aboutit à une forme n'est pas dépourvue de valeur littéraire.

Parmi les souvenirs de large circulation on peut souvent rencontrer des fragments tirés de la poésie des poètes les plus connus. Le souvenir est une espèce très en faveur car il constitue une occasion pour celui qui s'en sert, d'exercer son talent.

Tout comme la lettre versifiée, le souvenir a des particularités de graphie (disposition en page) et est accompagné de dessins bien intéressants.

Ces deux espèces, la lettre versifiée autant que le souvenir, servent à montrer que dans de nouvelles conditions d'existence, le folklore revêt des formes traditionnelles. En même temps on peut illustrer l'affirmation suivant laquelle le caractère oral n'est pas un trait obligatoire du folklore.

CONTRIBUŢIILE SPECIALIŞTILOR ÎN ISTORIA VECHE DIN U.R.S.S. ŞI DIN ŢĂRILE DE DEMOCRAŢIE POPULARĂ LA AL XI-LEA CONGRES INTERNAŢIONAL DE ŞTIINŢE ISTORICE DE LA STOCKHOLM

DE

M. PETRESCU-DIMBOVIŢA

La şedinţele secţiei a II-a (Antichitate) din cadrul celui de al XI-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice de la Stockholm din luna august a anului 1960 s-au dezbătut probleme importante din domeniul istoriei vechi, evidenţiindu-se şi aici, ca şi la celelalte secţii, superioritatea de netăgăduit a contribuţiilor ştiinţifice ale istoricilor marxişti din U.R.S.S. şi celelalte ţări de democraţie populară faţă de tezele idealiste şi reacţionare susţinute în primul rînd de istoricii vest germani.

La această secţie contribuţia oamenilor de ştiinţă din U.R.S.S. şi ţările de democraţie populară a fost apreciată în mod unanim, cu toate încercările făcute de către unii istorici idealişti, adversari înverşunaţi ai marxism-leninismului, de a susţine teze neştiinţifice, antimarxiste, cu privire îndeosebi la modul de producţie sclavagist.

Din cele cinci rapoarte fixate mai înainte de Biroul Congresului internaţional de ştiinţe istorice, două au fost susţinute de istorici din U.R.S.S. şi R.P.R. [1])

De asemenea, opt din cele şaisprezece comunicări de la această secţie a Congresului au fost prezentate de istoricii din U.R.S.S. şi ţările de democraţie populară, după cum urmează: trei de către romîni, două de sovietici, una de polonezi, una de cehi şi una de germanii din R.D.G. [2]).

Deci, în total, la această secţie, s-au prezentat de către istoricii romîni un raport cu doi autori şi trei comunicări.

În afară de acestea, la una din şedinţe, prezidată de cunoscutul istoric englez R. Syme, a fost ales vicepreşedinte acad. prof. C. Daicoviciu din R.P.R.,

---

1) Vezi vol. *Rapports, II. Antiquité, XI-e Congrès International des Sciences Historiques, Stockholm, 21—28 Août 1960*, p. 98 şi urm.

2) Vezi vol. *Résumés des communications, XI-e Congrès International des Sciences Historiques, Stockholm, 21—28 Août 1960*, p. 57 şi urm., p. 69 şi p. 75 şi urm.

iar prof. V. Blavaţki din U.R.S.S. a prezidat în două rînduri şedinţele secţiei, în calitate de preşedinte şi vicepreşedinte.

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm, pe scurt, principalele teze susţinute de istoricii din ţările socialiste în rapoartele şi comunicările prezentate la această importantă întîlnire pe plan mondial a istoricilor care se ocupă cu antichitatea.

Astfel, prof. V. Blavaţki de la Moscova, cunoscut istoric şi arheolog sovietic al antichităţii, îndeosebi pentru regiunea de nord a Mării Negre, în raportul *Procesul dezvoltării istorice şi rolul statelor antice situate la nordul Mării Negre* a dezbătut atît problema populaţiei locale din această regiune, precum şi aceea a influenţelor reciproce dintre greci şi autohtoni, arătînd, pe baza rezultatelor săpăturilor arheologice, că însăşi cultura grecilor îndeosebi din Bosfor, a suferit o influenţă din partea aristocraţiei aşa-ziselor populaţii barbare Autorul a scos în evidenţă importanţa rezultatelor cercetărilor arheologice pentru reconstituirea procesului istoric al evoluţiei oraşelor din regiunea nord-pontică, întrucît aceste centre greceşti, fiind departe de metropolă, au preocupat mai puţin pe istoricii din antichitate. Îndeosebi săpăturile arheologice au procurat date importante cu privire la dezvoltarea deosebită a acestor centre greceşti, mai ales din sec. IV—III î.e.n. cînd s-a accentuat deosebirile dintre Bosfor, a cărei importanţă politică şi economică a crescut, şi celelalte oraşe greceşti, Olbia şi Chersonesul. Săpăturile arheologice efectuate în Bosfor şi celelalte centre greceşti din nordul Mării Negre au permis să se precizeze stadiul de dezvoltare social-economică a acestor oraşe greceşti în epoca elenistică şi mai tîrziu în vremea contactului cu sarmaţii, goţii şi hunii, a căror invazie a fost mai distrugătoare decît a goţilor. Deosebit de importante au fost şi constatările învăţatului sovietic cu privire la caracterele culturii greceşti în nordul Pontului, cu care prilej s-a scos în evidenţă şi aportul populaţiilor din această regiune la cultura elenică. De asemenea, prezintă un deosebit interes şi problema profunzimii penetraţiei greceşti în regiunile din nordul Mării Negre, menţionîndu-se în acest scop inscripţia greacă de pe un vas local din sec. VII—VI î.e.n. din „horodiştea de la Nemirov“ (cca. 300 km nord de Bug), precum şi unele vase greceşti cu figuri negre din regiunea Kursk. Descoperirea unor oase şi coarne de ren la Olbia, ca şi a unui relief din epoca elenistică dintr-un atelier de toreutică de la Memfis, reprezentînd un ren alături de o femeie şi doi cîini, sînt invocate ca dovezi despre legăturile cu regiunile îndepărtate ale nordului.

De asemenea, raportul *Societatea omenească la Dunărea de Jos în epoca pre- şi post romană pînă la începutul migraţiei slave inclusiv* întocmit de acad. prof. C. Daicoviciu şi prof. I. Nestor, membru corespondent al Academiei R.P.R., a stîrnit un deosebit interes prin informaţia amplă şi documentată şi felul ştiinţific de a trata problemele principale relativ atît la perioada primelor două secole înaintea cuceririi Daciei de către romani, cît şi în ceea ce priveşte intervalul cuprins între retragerea aureliană şi începutul migraţiei slavilor inclusiv.

Acad. C. Daicoviciu, bazîndu-se pe izvoarele arheologice (inclusiv inscripţiile) şi scrise (inclusiv datele lingvistice), a prezentat răspîndirea geto-

dacilor în cele două secole înaintea cuceririi romane. spre NV şi N pînă în munţii actuali ai Slovaciei, spre V pînă la Dunărea mijlocie, spre E pînă la Nistru şi spre S pînă la Balcani.

Autorul a discutat, în lumina ultimelor cercetări, problema pătrunderii celţilor, bastarnilor şi sarmaţilor în spaţiul carpato-dunărean, respingînd ipoteza „celtizării" culturii locale şi insistînd asupra semnificaţiei şi contribuţiei culturii bastarnilor şi sarmaţilor la dezvoltarea culturii locale.

În continuare, autorul discutînd problema localizării şi determinărilor etnice a diferitelor seminţii geto-dacice, s-a referit la tribul *Sensioi* menţionat de Ptolomeu şi corespunzător, după autor, cu *Ordessensioi, Ordessenses,* populaţie denumită astfel după rîul Ordessos (astăzi Argeş). La fel, interpretînd fragmentul 102 din Polibius, autorul a susţinut că Dromichaites a fost rege la *Ordessoi, Ordessensioi* şi nu al odrizilor *(Odrysson),* aşa cum rezultă la prima lectură din textul amintit.

În fine, după ce a amintit de contribuţia sa relativ la identificarea regelui dac Rubobostes la începutul sec. II î.e.n., menţionat în istoria universală a lui Pompeius Trogus, autorul a completat tabloul culturii materiale şi spirituale a geto-dacilor cu datele arheologice obţinute în complexul de aşezări dacice din SV Transilvaniei, grupate în jurul cetăţii de la Grădiştea Muncelului. Cu acest prilej s-a subliniat importanţa cercetărilor arheologice pentru reconstituirea gradului înalt al culturii geto-dacice din epoca lui Burebista pînă în vremea lui Decebal, precum şi caracterul incipient al statului sclavagist dac, arătîndu-se că este mult de studiat pentru lămurirea problemei noţiunii de sclavaj la aşa-zisele populaţii barbare de la marginea lumii greco-romane.

Coautorul raportului, prof. I. Nestor, bazîndu-se îndeosebi pe datele recente ale cercetărilor arheologice din ţara noastră, a accentuat asupra identificării aspectelor de cultură locală dacică (din sec. al III-lea al e.n.) atribuite complexului Poieneşti-Chilia din Moldova şi Muntenia. S-a arătat cum, pe bază arheologică, se poate deosebi acest complex de cultura nord-pontică („Cerneahov") din Moldova, Muntenia şi Transilvania, cunoscută într-o fază tîrzie în Romînia sub numele de Sîntana.

De asemenea, autorul luînd în discuţie problema sarmatică, a păstorilor sarmaţi alani, care se menţin alături de populaţia locală, sedentară şi agricolă pînă în sec. IV e.n., a combătut părerea lui Joachim Werner, potrivit căreia alanii s-ar fi răspîndit la vest de Nipru la sfîrşitul sec. IV e.n., în vremea tulburărilor produse de huni.

Un accent deosebit s-a pus şi pe evidenţierea elementului autohton dacic, cu cimitire de incineraţie de tipul celor de la Soporul de Cîmpie, care s-a menţinut în Dacia după războiul cu romanii, sustrăgîndu-se romanizării pînă tîrziu. În afară de aceasta, s-a discutat şi problema continuării procesului de romanizare şi după retragerea aureliană, îndeosebi în a doua jumătate a sec. IV e.n., de cînd datează grupul de morminte de la Apulum, fosta capitală a provinciei Dacia Superior.

În continuare, autorul s-a preocupat de invazia hunilor şi pătrunderea în etape a gepizilor în Transilvania, căutînd să identifice fondul local autohton alături de cel gepidic. În încheiere, s-a scos în evidenţă importanţa des-

coperirilor din marea necropolă slavă de la Monteoru pentru lămurirea procesului pătrunderii timpurii a slavilor în regiunea Dunării inferioare.

În comunicările prezentate s-au adîncit unele din problemele speciale din rapoarte sau au fost prezentate aspecte din dezvoltarea social-economică şi culturală a populaţiilor din antichitate, în special din regiunile menţionate în rapoartele respective. Astfel, acad. prof. Em. Condurachi în comunicarea *Activitatea atelierelor monetare din regiunea dunăreană, izvor al istoriei romane* a accentuat asupra importanţei cercetărilor de numismatică pentru cunoaşterea celor mai semnificative aspecte economice din regiunea dunăreană în epoca romană, cu începere din sec. I e.n. cînd a fost reluată activitatea atelierelor monetare ale oraşelor pontice din Moesia Inferior şi pînă în epoca decadenţei monetare.

Prof. D. Pippidi în comunicarea *Coloniile greceşti din Dobrogea în epoca elenistică* a stăruit asupra problemei teritoriilor rurale din jurul cetăţilor greceşti, care au fost valorificate din punct de vedere economic, pentru ceea ce este esenţial, prin exploatarea păturilor sărace din masa tracilor locali. În aceeaşi epocă s-au constatat şi transformări în structura social-economică a oraşelor pontice, rezultate din concentrarea bogăţiilor şi deplasarea centrului de greutate al activităţii economice spre sectorul agricol. Pauperizarea majorităţii cetăţenilor a avut drept consecinţă slăbirea instituţiilor democratice şi mişcări sociale, al căror ecou a fost surprins şi într-o inscripţie din sec. II sau I î.e.n. În general, după autor, evoluţia cetăţilor greceşti din Dobrogea în epoca elenistică nu diferă decît prin unele particularităţi de aceea a coloniilor greceşti de pe litoralul tracic sau de pe coasta de nord a Mării Negre.

Autorul acestei dări de seamă, în comunicarea *Populaţii şi culturi din spaţiul carpato-dunărean în prima jumătate a mileniului I î.e.n.*, singura comunicare cu subiect din vremea orînduirii comunei primitive acceptată la acest congres, a prezentat stadiul inegal de dezvoltare a triburilor din spaţiul carpato-dunărean în această perioadă de formare a triburilor tracice şi a separării mai accentuate a ramurilor lor nordică şi sudică, precum şi de influenţă a culturii tracice locale de elementele de cultură cimeriană, scitică şi greacă. În funcţie de particularităţile grupelor locale din această vreme în spaţiul carpato-dunărean se explică şi trecerea în mod diferit la cea de a doua epocă a fierului (La Tène), mai repede în regiunea ponto-dunăreană, influenţată direct sau indirect de greci şi mai tîrziu în regiunea subcarpatică şi restul ţării.

Cu deosebit interes au fost ascultate cele două comunicări ale învăţaţilor sovietici B. N. Arakelian de la Universitatea din Erevan, cunoscut prin studiile sale relativ la istoria veche şi arheologia Armeniei, şi G. A. Melikişvili de la Universitatea din Tbilissi, specialist în istoria şi arheologia Urartului şi a regiunilor învecinate cunoscute sub denumirea de Nairi—Urartu.

Prof. Arakelian în comunicarea *Cultura materială a Armeniei în antichitate* a încercat să definească trăsăturile caracteristice ale culturii elenistice, care era cultura aristocratică sclavagistă şi a populaţiei urbane din sec. III—I î.e.n. din Armenia, subliniind rolul important al acestei culturi,

alături de cultura locală de tradiție orientală, în dezvoltarea culturii Armeniei antice. Cu acest prilej, autorul a accentuat asupra necesității definirii trăsăturilor originale ale culturii elenistice din diferitele țări ale antichității, în funcție de mediul cultural și istoric deosebit din aceste țări.

La rîndul său, prof. Melikișvili în comunicarea *Problemele principale ale istoriei Nairi—Urartu în lumina noilor cercetări* a insistat asupra progreselor mari realizate în ultimele decenii de savanții sovietici în studierea limbii, istoriei și culturii materiale ale vechiului stat Urartu și ale regiunilor vecine, cunoscute sub denumirea de Nairi sau Nairi—Urartu. Autorul, bazîndu-se pe rezultatul cercetărilor arheologice, în special din fortificațiile urartiene de la Teișebaini (Karmir—Blur) și Irpuni (Arin—Berde), precum și pe datele izvoarelor istorice și pe analiza onomasticei, etnonimiei și toponimiei, a încercat să lămurească compoziția etnică a populației din Nairi—Urartu, arătînd, în continuare, că din punct de vedere social, economic și cultural, populațiile din diferite regiuni ale acestui teritoriu au evoluat în mod deosebit în cadrul unor formațiuni sclavagiste timpurii.

Cu interes a fost ascultată și documentata comunicare a prof. ceh Josef Dobiaș de la Universitatea din Praga, *Teritoriul Cehoslovaciei în epoca imperiului roman*, în care autorul s-a ocupat de problema conflictului romanilor cu triburile germanice de cvazi și marcomani, care a avut loc pe teritoriul actual al Cehoslovaciei. Se știe că în ultima vreme oamenii de știință cehi au acordat o deosebită atenție problemelor etnice complicate din La Tène și epoca romană, fără ca să se ajungă în toate cazurile la un consens general. Astfel, nu s-au localizat încă marcomanii, precum și reședința șefului lor principal Marbod sau Marobud. Din acest punct de vedere, studiile lui J. Dobiaș și E. Šimek, care și-a consacrat toată viața cercetărilor relativ la germanii din opera lui Ptolemeu, sînt foarte importante. Prof. Dobiaș în comunicarea prezentată s-a referit la descoperirea recentă a unei inscripții romane la Zana în Algeria, dedicată lui M. Valerius Maximus, care pe lîngă faptul că prezintă importanță pentru istoria anilor 172—180, cînd au avut loc războaiele marcomane pe teritoriul actual al Cehoslovaciei, permite identificarea lui Leugaricio (Laugaricio) cu actualul **Trenčin**, despre care se face mențiunea în inscripția romană bine cunoscută de pe stînca de la **Trenčin**.

Prof. Iza Biezunska-Malowist de la Universitatea din Varșovia în comunicarea *Rolul economic și social al sclavajului în Egipt în sec. I și II e.n.* a încercat să definească caracterul sclavajului și rolul său economic în viața Egiptului roman, ajungînd la concluzia că sclavajul nu constituie elementul principal al vieții economice din Egiptul roman.

În fine, prof. J. Irmscher de la Universitatea din Berlin a prezentat comunicarea *Denumirea Mării Negre la bizantini*, care nu fusese înscrisă inițial în programul Congresului.

Acestea au fost, pe scurt, principalele teze din rapoartele și comunicările prezentate de istoricii din țările socialiste la secția a doua (Antichitate) a celui de al XI-lea Congres internațional de științe istorice de la Stockholm.

Informația bogată a autorilor și interpretarea vie a fenomenelor istorice, în lumina concepției marxist-leniniste, au dovedit cercetătorilor istorici din

lumea întreagă superioritatea de necontestat a ştiinţei istorice marxist-leniniste.

Era de aşteptat ca această interpretare nouă a fenomenelor istorice să provoace obiecţii din partea istoricilor nemarxişti, în special din R.F. Germană, care au susţinut teze neştiinţifice cu privire la sclavajul din lumea greco-romană, cum este cazul prof. S. Lauffer de la Universitatea din München[3]).

Acesta din urmă, în raportul prezentat cu privire la sclavajul în lumea greco-romană, a contestat existenţa modului de producţie sclavagist în societatea greco-romană, înlocuind contradicţia fundamentală a societăţii sclavagiste, antagonismul dintre sclavi şi stăpînii de sclavi, cu ideea falsă a armoniei sociale dintre sclavi şi oamenii liberi. Aşa se explică de ce istoricul vest-german consideră că sclavii erau trataţi pe picior de egalitate în procesul muncii cu oamenii liberi. S-a mers atît de departe, încît în ceea ce priveşte raporturile dintre sclavi şi stăpîni s-au comparat cu acelea dintre stăpîni şi „servitori", socotindu-se că termenii de *dulos* şi *servus* s-au referit la început la situaţia de servitor şi nu de sclav. Desigur că aceste teze, prin care se nega realitatea exploatării sclavilor din societatea greacă şi romană, au fost combătute cu vehemenţă de o serie de oameni de ştiinţă din ţările socialiste, printre care se numără şi acad. C. Daicoviciu şi prof. D. Pippidi din R.P.R., care au demonstrat netemeinicia unor astfel de teorii.

De asemenea, s-a dat riposta cuvenită din partea acad. C. Daicoviciu şi acelora care au contestat sclavajul la geto-daci în vremea lui Burebista, socotind ca neştiinţifică această terminologie pentru epoca respectivă din Dacia.

În afară de acestea, tot în legătură cu sclavajul, s-a obiectat, de către autorul acestei dări de seamă, istoricului american Sterling Dow că în raportul prezentat *Grecii în epoca bronzului* nu a menţionat nicăieri că societatea miceniană, în plină ascensiune economică şi politică, era împărţită în clase. S-a semnalat doar existenţa conducătorilor şi supuşilor, fără să se precizeze poziţia socială a acestora din urmă şi să se arate că alături de oameni liberi au existat şi sclavi, a căror prezenţă este atestată îndeosebi în inscripţiile scrierii liniare B din Pylos. În legătură cu această problemă s-a obiectat autorului raportului că nu a insistat asupra importanţei descifrării scrierii greceşti liniare B pentru reconstituirea relaţiilor sociale din societatea miceniană şi minoică şi a trăsăturilor lor caracteristice dn această perioadă. În continuare, s-a completat raportul cu unele date arheologice relativ la influenţa miceniană înspre nord, peste peninsula Balcanică, pînă pe teritoriul ţării noastre şi în regiunile vecine din estul şi centrul Europei, ca şi asupra preliminariilor continentale, europene, ale migraţiei egeene, reflectate în mişcările triburilor purtătoare ale civilizaţiei cîmpurilor de urne din sudul Europei centrale, înrudită cu civilizaţia de tip Lausitz.

În fine, discuţii vii au urmat după raportul prof. S. Mazzarino de la Universitatea din Catania, cu privire la democratizarea Imperiului roman

3) Vezi D. M. Pippidi, *Problema sclavajului greco-roman la cel de al XI-lea Congres internaţional de Ştiinţe istorice*, în «Studii şi Cercetări de Istorie Veche», *XII* (1961), 1, p. 76 şi urm.

tîrziu. La aceste discuții a participat și acad. Em. Condurachi, care a combătut unele teze idealiste din raport, accentuînd asupra cauzelor economice și sociale în explicarea fenomenelor din această vreme[4]).

În timpul liber din zilele dezbaterilor și apoi în săptămîna rezervată excursiilor în Suedia centrală, Norvegia, Finlanda sau Danemarca, participanții la Congres din țările socialiste, ca și cei din țările capitaliste, au făcut vizite și chiar unele cercetări în muzeele și instituțiile de cultură din țările nordice mai sus amintite. În ceea ce privește delegații romîni, semnatarul acestei dări de seamă a întreprins cercetări în muzeele din Stockholm, Uppsala, Göteborg, Lund și Copenhaga, adunînd un bogat material documentar cu privire la orînduirea comunei primitive și perioada prefeudală, îndeosebi relativ la epoca bronzului și antichitățile germanice. Cu acest prilej a fost studiat în muzeul din Göteborg și lotul de obiecte de bronz atribuit marii turnătorii de la Uioara din Transilvania, care a fost achiziționat de acest muzeu la Viena după primul război mondial[5]). Impresionează în aceste muzee și îndeosebi în muzeul din Stockholm, în ale cărui colecții de studiu se află și unele materiale arheologice din Romînia, marea bogăție de piese germanice și îndeosebi vikinge, provenind din expedițiile și comerțul pe mare, care au adus acum 1 000 ani nobililor vikingi numeroase podoabe și monede atît din răsăritul cît și din nordul Europei.

---

4) Vezi Em. Condurachi, *Unele probleme ale sfîrșitului orînduirii sclavagiste în istoriografia contemporană*, în «Studii și Cercetări de Istorie Veche», XII (1961), 1, p. 35 și urm. și de același, *Sfîrșitul lumii antice in lumina istoriografiei contemporane*, în «Viața Romînească», XIV (1961), 6, p. 90 și urm.

5) Acest lot de obiecte de bronz, după informațiile lui Mircea Rusu, ar proveni mai curînd din turnătoria de la Spălnaca.

N. A. DOBROLIUBOV DESPRE POPORUL ROMÎN

Comunicare prezentată la sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza" din 22—25 octombrie 1961

DE

V. HAREA

Marele democrat-revoluționar rus, N. A. Dobroliubov, de la moartea căruia, la 29 noiembrie 1961, s-au împlinit 100 de ani, a fost o figură luminoasă a literaturii și publicisticei ruse de la mijlocul sec. XIX. Alături de Belinski, Herzen și Cernîșevski, Dobroliubov a reprezentat cu strălucire aspirațiile democratice ale poporului rus și prin scrisul său a dus o luptă dîrză pentru eliberarea maselor, înrobite de clasele dominante din Rusia. Alături de Cernîșevski, el a fost considerat de Fr. Engels un „Lessing socialist" al Rusiei [1]).

Opera sa publicistică și de critică literară cuprinde o concepție materialistă și revoluționară asupra lumii, societății și omului, foarte apropiată de aceea a învățătorului și prietenului său N. G. Cernîșevski. Lui Dobroliubov i se pot aplica cuvintele lui V. I. Lenin referitoare la Cernîșevski: „Cernîșevski a fost un socialist utopist, care visa că trecerea la socialism se va face prin intermediul vechii obștii țărănești semifeudale. El nu vedea și nu putea să vadă în deceniul al VII-lea al secolului trecut, că numai dezvoltarea capitalismului și a proletariatului e în stare să creeze condițiile naturale și forța socială, necesare pentru înfăptuirea socialismului. Dar Cernîșevski n-a fost numai un socialist utopist. El a fost și un democrat revoluționar care a știut să exercite o influență în spirit revoluționar asupra tuturor evenimentelor politice ale epocii sale, care a propagat, trecînd peste obstacolele și barierele cenzurii, ideea revoluției țărănești, ideea luptei maselor pentru răsturnarea tuturor vechilor autorități" [2]).

Prin materialismul și revoluționarismul lor și mai ales, prin stăpînirea și utilizarea metodei dialectice, și Cernîșevski și Dobroliubov s-au apropiat

1) K. Marx și Fr. Engels, *Opere,* vol. XV, p. 235 (în limba rusă).

2) V. I. Lenin, *Reforma țărănească și revoluția țărănească proletară, Opere,* vol. 17, p. 96; v. ediția romînească, București, 1957, vol. 17, p. 104.

mult de concepţia socialismului ştiinţific, de aceea V. I. Lenin i-a considerat ca precursorii cei mai apropiaţi ai social-democraţiei ruse [3]).

Fiind un luptător pentru drepturile poporului rus, pentru eliberarea maselor ţărăneşti de exploatare de către clasele dominante, Dobroliubov urmărea cu atenţie aceeaşi lupta revoluţionară şi în alte ţări, consacrîndu-i pagini din cele mai puternice ale operei sale publicistice. El o făcea cu atît mai mult, cu cît reuşea, urmînd directivele lui Cernîşevski şi străbătînd opreliştile cenzurii ţariste, să întreţină avîntul revoluţionar al tinerei generaţii ruse, care aplica astfel în Rusia experienţa revoluţionară din alte ţări.

Iată de ce Dobroliubov, la îndemnul lui Cernîşevski [4]) se ocupă de manifestările revoluţionare din Italia, unde Garibaldi, în fruntea revoluţionarilor săi, răstoarnă dinastia Bourbonilor din Neapole. Dobroliubov foloseşte acest prilej pentru a reaminti cititorilor săi în articolul *O ciudăţenie de neînţeles* [5]), şi evenimentele revoluţionare din Italia de la 1848, demonstrînd că oricît o guvernare reacţionară caută să înăbuşe aspiraţiile către libertate ale maselor, în cele din urmă tot masele înving. Tot aşa, Dobroliubov se ocupă de procesul lui Montalambert, deputat liberal din Franţa, fiindcă are astfel ocazia de a vorbi despre revoluţia din Iunie 1848 de la Paris [6]).

Tot aşa mişcarea unionistă din Principatele romîne îl determină pe Dobroliubov să scrie un articol despre evenimentele revoluţionare din 1848 de la noi, şi despre luptele pentru unire.

Menţionăm că evenimentele revoluţionare de la 1848 din Moldova şi Muntenia, măsurile luate de guvernele Rusiei şi Turciei pentru a înăbuşi revoluţia, iar după războiul Crimeii, intensificarea mişcării unioniste în Principate, precum şi lupta dintre puterile europene în jurul viitorului statut al ţărilor dunărene au provocat numeroase ecouri în presa rusă a vremii [7]). Atitudinea exprimată în articolele publicate atunci era, se înţelege de la sine, determinată de ideologia în serviciul căreia erau revistele respective. Dacă revistele reacţionare îşi manifestau pe faţă nemulţumirea din cauza mişcării revoluţionare şi unioniste din principatele dunărene, în schimb presa democratică îşi arăta toată simpatia pentru lupta romînilor împotriva dominaţiei otomane şi pentru organizarea unei vieţi politice independente.

---

3) V. I. Lenin, *Opere,* vol. 5, p. 342 v. Ed. romînă, vol. 5, Buc., 1953, p. 356.

4) Vezi В. Г. Башкаков, Мировозрение Чернышевского. Ed. Akad. de Şt. a U.R.S.S., Moscova, 1956, p. 98—102.

5) Н. А. Добролюбов, Полное собрание сочинении Ed. P. I. Lebedev-Polcanski, Moscova, 1937, vol. V, p. 3—60.

6) Н. А. Добролюбов, *Cu prilejul unei întîmplări prea obişnuite,* în Полное собрание сочинении, Moscova, 1936, vol. III, p. 284—289.

7) Iată articolele care s-au ocupat de mersul evenimentelor din Principate în preajma Unirii: *Moldovenii şi Muntenii,* în revista «Живописная русская библиотека», 1958, nr. 18 şi 19, p. 138—142 şi 147—149; Nota redacţională la articolul lui Michel Bouquer, *Album moldo-valach* în revista «Живописный сборник» 1858, nr. 11—12, p. 410—412. Articolul *Dubla alegere a prinţului Moldovei şi Munteniei* în revista «Сын отечества» 1859, nr. 14, p. 367—368; articolul *Principatele dunărene Moldova şi Muntenia* în revista «Современник» 1858, vol. LXVIII, p. 577—612 şi vol. LXX, p. 261—296. (v. Н. А. Добролюбов, Полное собрание сочинении, Moscova, 1937, vol. IV, p. 521).

Pentru Dobroliubov prilejul de a se ocupa de mişcările din Principate i-l dă apariţia cărţii lui Sp. N. Palauzov, *Principatele romîne Valahia şi Moldova din punct de vedere istorico-politic* [8]), care exprima o atitudine de înţelegere şi de simpatie pentru caracterul democratic al mişcării de la 1848 şi 1859, şi pe care Dobroliubov o apreciază pozitiv ca operă ce „se distinge printr-un caracter riguros ştiinţific şi prin bogăţia de date" [9]).

Prin dimensiunile ei (296 pagini), prin selectarea materialului şi expunerea lui critică, lucrarea lui Palauzov este cea dintîi „sinteză în limba rusă a istoriei Principatelor romîne" [10]), pe care o continuă pînă la evenimentele din ajunul dublei alegeri ca domnitor a lui Al. I. Cuza.

Pentru Dobroliubov cartea lui Palauzov prezenta interes şi prin faptul că-i oferea material corespunzător concepţiei sale cu privire la ştiinţa istorică, în care trebuia să se dezvăluie rolul popoarelor, al maselor populare în istorie, să se facă o analiză logică a evenimentelor, să se prezinte sensul lor intern şi dependenţa lor cauzală [11]).

Intr-adevăr, din lucrarea lui Sp. Palauzov se desprind net două idei principale: 1) lupta poporului romîn împotriva cotropitorilor străini şi, în special, împotriva dominaţiei otomane, şi 2) sărăcia marii majorităţi a populaţiei ţărilor dunărene populaţie care era stoarsă atît de boierimea feudală, cît şi de obligaţiile băneşti şi în produse faţă de Poartă [12]).

---

8) Sp. H. Палаузов, Румынская господарства Валахиа и Молдавиа в историко-политическом отношении. Санкт. Петерсбург, 1859. Lucrarea a apărut întîi în revista «Отечественные Записки», 1858, vol. 120 şi 121. Faţă de textul din revistă, volumul publicat un an mai tîrziu se deosebeşte prin adăugirea unei liste de documente referitoare la istoria Moldovei şi Munteniei. v. Acad. R.P.R., filiala Iaşi, «Studii şi cercetări ştiinţifice», Istorie, anul X, Fascicula 1—2, 1959, p. 208.

9) H. A. Добролюбов, Полное собрание сочинении, ed. citată, vol. IV, p. 301.

10) Acad. R.P.R., Fil. Iaşi, «Studii şi cercetări ştiinţifice», Istorie, anul X, fasc. 1—2, 1959, p. 208. Nota din fasc. citată, semnată de A. Andronic este de fapt o expunere critică a conţinutului cărţii lui Sp. N. Palauzov.

11) H. A. Добролюбов, Полное собрание сочинении, vol. IV, Moscova, 1937, p. 263—268. Recenzia manualelor de istorie universală pentru licee, întocmite de V. Şulghin şi I. Şulghin.

12) Spiridon Nicolaevici Palauzov (1818—1872), istoric şi publicist rus de orientare burghezo-liberală (Большая советская Енциклопедия. vol. 31, p. 570) era fiul comerciantului din Odesa, N. S. Palauzov, militant de seamă pe tărîmul culturalizării poporului bulgar. Sp. N. Palauzov şi-a luat doctoratul în ştiinţe politico-economice la Universitatea din München şi, apoi, a obţinut titlul ştiinţific de magistru în ştiinţe slavistice la Universitatea din Moscova. A fost un specialist de mare valoare în problemele popoarelor din Balcani şi sud-estul Europei. In 1853—1854 a fost ataşat pe lîngă înaltul comandament al armatelor ruseşti care ocupaseră Principatele dunărene, pentru a organiza trecerea bulgarilor refugiaţi în Rusia. Cu această ocazie a adunat un bogat material istoric, etnografic şi statistic referitor la principate. Lucrările sale principale, afară de cartea consacrată romînilor, sînt: „Австриа современи революции 1848 года". НСПБ, 1850 „Век болгарского цариа Бориса". Moscova, 1855; „Юго-восток Европы в XIV веке". S. Petersburg 1857; „Униа на цареванество на Ивана Асана". Болгарске книжице. 1858; „По вопросу о болгарском патриаршестве", 1860; „Венгриа в совремённых ея

Sp. Palauzov se oprește asupra momentelor cînd poporul romîn, sub conducerea unor voevozi mai vrednici, își cîștigase o relativă independență și încerca să-și asigure o propășire pașnică a vieții sale. Asemenea momente au fost, pentru Moldova, vremea lui Alexandru cel Bun (p. 63—68) și a lui Ștefan cel Mare (p. 69—81), care a avut intenția „de a uni Moldova și Muntenia cu un secol înainte de Mihai Viteazul", iar pentru Muntenia acest moment este unirea temporară a tuturor romînilor sub Mihai Viteazul (p. 36—48), o dată cu moartea căruia „s-a stins și ultima rază de năzuință a poporului romîn pentru o dezvoltare proprie, originală" (p. 42). Palauzov blamează boierimea Principatelor, care n-a știut să se ridice la înălțimea năzuințelor lui Mihai Viteazul, ba chiar i-a fost ostilă (p. 47), în timp ce țăranii (afirmă autorul) „i-au fost devotați cu trup și suflet voevodului lor: ei i-au fost pretutindeni cele mai zeloase și devotate ajutoare" (p. 48) [13]).

Sp. Palauzov pune în legătură lupta pentru libertate a poporului romîn din Principatele dunărene cu luptele duse de poporul romîn din Transilvania. El consideră că întrucîtva răscoala lui Horia, dar mai ales activitatea cărturarilor transilvăneni ca Gh. Șincai, Gh. Lazăr și alții, care au trezit conștiința națională la romîni, au avut o influență foarte mare asupra orientării naționale a răscoalei lui Tudor Vladimirescu (p. 174—186), de care s-au lovit conducătoriei Eteriei [14]). Pe Tudor Vladimirescu, Palauzov îl numește „primul reprezentant energic" al romînilor (p. 171), care vedeau în el întruchiparea aspirațiilor lor celor mai „înalte" (p. 180).

отношениях к Австрии". S. Petersburg 1861; „Реформы и католическая практика в Венгрии". S. Petersburg, 1860; „Распространение христианства в Булгарии", 1870; „Булгарская рукопись XIV в. найденная в Тернове".

13) Părerea aceasta a lui Palauzov nu este exactă. El nu cunoștea lucrarea lui N. Bălcescu despre Mihai Viteazul. Istoricii de azi ai politicii lui Mihai Viteazul confirmă cele spuse de N. Bălcescu: „Datoria lui Mihai ar fi fost de a da romînilor libertatea din iobăgie și proprietate de pămînt spre chezășuirea acelei libertăți"... Prin legarea țăranilor de glie Mihai Viteazul și-a îndepărtat simpatia și sprijinul lor. Dar *Legătura lui Mihai Viteazul* a fost o consecință a unor transformări economice și sociale din sec. al XVI-lea, în special, a apariției relațiilor de marfă-bani, a necesității pentru boierime — din care se ridicase și Mihai Viteazul și care era sprijinul principal al monarhiei feudale, — de a avea brațe de muncă asigurate. (v. P. P. Panaitescu. *Dreptul de strămutare în țările romîne,* în «Studii și materiale de istorie medie», vol. I, p. 93, 100—102). P. P. Panaitescu menționează faptul că și în Rusia legarea țăranilor de glie s-a produs tot la sfîrșitul sec. XVI. Afirmarea lui Palauzov că țărănimea a dat un sprijin activ și devotat lui Mihai Viteazul corespunde realității istorice numai în parte. Șt. Pascu menționează că armata lui Mihai Viteazul era în bună parte compusă din țărani, dar ceea ce este mai important, arată autorul, victoriile din Transilvania i-au fost asigurate lui Mihai Viteazul mai ales de răscoalele țărănești, atît ale secuilor, cît și ale romînilor, care s-au produs la vestea intrării în Ardeal a unui domnitor romîn. Aceste răscoale au paralizat nobilimea din Transilvania, nu i-au dat posibilitatea de a organiza o armată mai puternică pe care s-o opună armatei lui Mihai Viteazul (v. Șt. Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania* în «Studii și materiale de istorie medie», vol. I, p. 129—130, 149—150).

14) Istoricii noștri de asemenea pun în legătură caracterul național al mișcării lui Tudor Vladimirescu cu renașterea națională inițiată de Gh. Lazăr. „Învățămîntul lui Gheorghe Lazăr era național prin limba în care preda și prin ideile pe care le propaga, a contribuit la formarea unei conștiințe naționale, fără de care mișcarea din 1821 n-ar fi luat proporțiile pe care le-a avut". (A. Oțetea, *140 ani de la răscoala condusă de Tudor Vladimirescu.* «Lupta de clasă», 1961, nr. 5, p. 47). Trebuie să menționăm că K. Marx s-a pronunțat în același sens: „Această mișcare (literară) — spune Marx — nu e străină de răscoala

La sfîrşitul cărţii sale, din cap. al IX-lea (p. 242—269) cititorii ruşi luau cunoştinţă de mişcarea revoluţionară din 1818 în ambele principate, precum şi de mişcarea unionistă de după războiul Crimeii.

Dar pentru Dobroliubov era şi mai important al doilea motiv de a se ocupa de cartea lui Palauzov. Scrisă în 1858—1859, în perioada luptei pentru eliberarea ţăranilor de sub jugul iobăgiei, lucrarea aceasta reda destul de substanţial şi elementul social din istoria romînilor, şi anume, împărţirea romînilor, asemănătoare cu cea din Rusia, în două clase principale şi antagoniste: ţăranii iobagi şi boierii feudali. Sp. Palauzov arată că în decursul istoriei romînilor, ţăranii au dus toată greutatea luptelor pentru o viaţă independentă a ţărilor lor, că ei au fost sprijinul cel mai puternic al conducătorilor de seamă ai principatelor ca Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul, în timp ce boierii descori trădau interesele romînilor pentru avantaje de clasă şi erau angajaţi în tot felul de intrigi în jurul obţinerii domniei de la Poarta Otomană. Merită a fi subliniată o indicaţie a lui Palauzov că la început ţăranii romîni erau liberi şi în boieri „aveau mai curînd pe reprezentanţii lor, decît pe moşieri" (p. 21), iar în cursul expunerii autorul arată cum boierii îşi arogau din ce în ce mai multe drepturi şi adunau averi, strîmtorînd tot mai mult pe ţărani şi reducîndu-i la starea dependentă de iobăgie. Palauzov se opreşte şi asupra răscoalelor ţărăneşti, atribuindu-i de exemplu lui Horia intenţia de a distruge nu numai pe feudalii transilvăneni, ci şi pe fanarioţii şi feudalii din principatele dunărene (p. 173). El arată că principala cauză a răscoalei condusă de Tudor Vladimirescu, a fost jaful şi despuierea poporului romîn în timpul domniilor fanariote (p. 178). Cartea lui Palauzov era o manifestare favorabilă romînilor. „Tonul cărţii sale e pătruns în întregime de simpatie deschisă faţă de soarta moldovenilor şi muntenilor care luptau pentru independenţa lor", scrie comentatorul lui, Dobroliubov [15]). Această atitudine a lui Palauzov apare firească dacă ţinem seamă de originea sa bulgară, de tradiţia familiei sale şi de activitatea sa pentru eliberarea bulgarilor: el avea aceeaşi atitudine ca şi intelectualii democraţi din Principatele romîne, care la mijlocul secolului al XIX-lea luptau împotriva jugului otoman.

Deşi atitudinea lui Palauzov nu era aceea a unui democrat-revoluţionar, totuşi materialul prezentat în cartea sa oferea lui Dobroliubov prilejul de a-şi manifesta încă o dată simpatia pentru orice năzuinţă spre descătuşarea maselor populare.

Articolul lui Dobroliubov, apărut în revista «Современник» 1859, vol. III, la rubrica recenziilor, are titlul *Principatele romîne Valahia şi Moldova din punct de vedere istorico-politic de S. Palauzov*. S. Petersburg,

---

naţională a lui Vladimirescu" *(Ibidem)*. Caracterul naţional al mişcării a fost determinat de apariţia unor forţe de clasă noi în Ţările Romîne, iar nereuşita ei se datoreşte „gradului insuficient de maturizare a capitalismului" şi „slăbiciunii forţelor de clasă care trebuia să realizeze sarcinile revoluţiei burghezo-democratice" (A. Oţetea, *Art. citat*, p. 58).

15) N. A. Dobroliubov, *Opere complete*. Moscova, 1937, vol. IV, p. 522.

1859 [16]), adică este ca formă, o recenzie a cărții lui Palauzov. Dobroliubov dă însă o expunere liberă a conținutului cărții, iar în legătură cu evenimentele expuse face reflexii personale, ceea ce era o metodă comună democraților revoluționari, inaugurată de Belinski: pentru ei recenzia unei cărți deseori era numai un punct de plecare pentru expunerea propriilor lor idei și atît Dobroliubov, cît și Cernîșevski au scris în felul acesta articole cu puternic răsunet în opinia publică a Rusiei și chiar peste graniță. E de-ajuns să menționăm în această privință comentariile lui Cernîșevski la tratatul lui I. St. Mill, *Economia politică* și aprecierea elogioasă a lui K. Marx asupra lor.

N. A. Dobroliubov își începe articolul cu mențiunea că problema Principatelor dunărene a preocupat pînă nu de mult, mințile diplomaților, care au rezolvat-o într-un fel cu un an în urmă, dar că „evenimentele ulterioare, în special, recenta alegere a prințului, au stîrnit un nou interes pentru ea". Dobroliubov motivează apariția literaturii consacrate acestei probleme prin faptul că satisfacerea interesului trezit „ne impune o cunoaștere mai adîncită a caracterului național și a dezvoltării istorice a celor două popoare, atît de strîns legate în ce privește existența lor politică" (p. 301). Referindu-se în acest scop la cartea lui Palauzov, Dobroliubov culege cîteva fapte din ea, dar nu cele referitoare la istoria mai îndepărtată a romînilor din care menționează numai încercarea de a scutura jugul otoman și de a uni toate principatele romîne sub conducerea lui Mihai Viteazul, „de care se leagă cele mai luminoase amintiri ale poporului valah" (p. 301). Marele critic dă în schimb o succintă expunere a faptelor din istoria sec. al XVIII-lea și al XIX-lea, oprindu-se întîi asupra domniilor fanariote, modului de obținerea firmanelor de domnie a fanarioților, asupra sistemului lor de guvernare, care consta „cu precădere din jaf", ceea ce a dus la situația relatată de unul dintre istoricii principatelor, Vaillant, că „în timp ce țăranul romîn nu avea nici îmbrăcăminte, nici așternut de dormit, nu avea nici cele mai necesare obiecte de uz casnic, în timp ce stuful sau pămîntul umed îi serveau drept culcuș, jefuitorii lui hrăpăreți și înfumurați erau îmbrăcați din cap pînă în picioare în mătăsuri, aur și blănuri de hermină" (p. 303). Această situație provoca ura țăranilor împotriva fanarioților și, în genere, neîncrederea lor față de greci, cu atît mai mult că prin „reformele" lui Constantin Mavrocordat principatele au fost lipsite de armată și aduse la neputința de a se apăra față de jefuitori (p. 303).

Iată de ce mai tîrziu, în timpul Eteriei, deși Alexandru Ipsilanti „intrase în legătură cu Tudor Vladimirescu" și „amîndoi au început să acționeze de comun acord" lucrurile s-au schimbat în curînd, căci „chiar de la primele operațiuni militare Tudor Vladimirescu și-a dat seama că Ipsilante vrea să supună principatele influenței grecești". Ca urmare, Tudor Vladimirescu „s-a hotărît să intre în tratative cu turcii și să ceară ca principatelor să li se restituie vechile drepturi și să li se acorde o constituție",

16) „Румынские господарства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении. Сочинение С. Палаузова". S. Petersburg, 1859. (N. A. Dobroliubov, *Opere complete*, Moscova, 1937, vol. IV, p. 301).

oferind în schimb turcilor ajutor pentru curățirea mai grabnică a principatelor de eteriști (p. 303). Și Dobroliubov termină, precizîndu-și aprecierea față de acest conflict: „Pentru această trădare Vladimirescu a plătit cu viața. El a fost capturat în lagărul său și adus legat la Ipsilanti. Nenorocitul a fost executat fără nici o judecată"

Aprecierea lui Dobroliubov față de acțiunea lui Tudor Vladimirescu este diferită de aceea a lui Palauzov. Acesta privește cu vădită simpatie acțiunea lui Vladimirescu în timp ce consideră pe Ipsilanti ca fiind cu totul necorespunzător sarcinii ce și-a asumat-o arătînd că el însuși a dat exemplu de jaf eteriștilor (Palauzov, *op. cit.*, p. 175), că armata sa era o adunătură de aventurieri nedisciplinați, care s-au dedat peste tot prădăciunilor și silniciilor (176), că asasinarea lui Tudor Vladimirescu „a rămas o pată sîngeroasă pentru amintirea lui Ipsilanti care a ordonat fără judecată omorirea lui în chipul cel mai bestial" (p. 184). Și Palauzov continuă: „În amintirea romînilor Tudor-Vodă trăiește ca un erou care a murit ca un mucenic pentru cauza justă a eliberării patriei sale", căci a înțeles cu perspicacitate că nu „în eterie stă renașterea poporului romîn" (p. 184). Tudor Vladimirescu „a căzut victima unei trădări", dar rezultatul mișcării conduse de el au fost „domniile naționale" iar mai tîrziu „revoluția din 1848" (p. 184).

Este probabil ca Dobroliubov, considerînd acțiunea lui Tudor Vladimirescu drept „o trădare", să fi fost influențat de relatările eteriștilor, care l-au prezentat în felul acesta pe eroul național al romînilor. Dar este mai plauzibilă următoarea explicație. Marele democrat revoluționar putea să considere ca o trădare faptul că Tudor Vladimirescu a părăsit lupta comună cu eteriștii împotriva turcilor, fiindcă în momentul acela răul cel mai mare pentru toate popoarele balcanice era dependența lor față de turci și problema cea mai urgentă era eliberarea acestor popoare de sub dominația otomană. Dar pe de altă parte, Dobroliubov știa din cartea lui Palauzov că Ipsilanti nu era de loc un conducător potrivit pentru o mișcare revoluționară, și de aceea prin cuvintele „Nenorocitul a fost executat fără nici o judecată" blamează faptul lui Ipsilanti, cu atît mai mult că Tudor Vladimirescu reprezenta poporul romîn răsculat. Această apreciere coincide cu cea a lui K. Marx, exprimată însă mai categoric, după care Tudor a fost „asasinat în mod mîrșav" [17].

---

17) A. Oțetea, *140 de ani de la răscoala condusă de Tudor Vladimirescu*, «Lupta de clasă», 1961, nr. 5, p. 55. De asemenea *Istoria Romînilor*, vol. III (machetă), p. 666.

Cercetările din ultimii ani ale istoricilor romîni au stabilit mai precis legăturile lui Tudor Vladimirescu cu mișcarea eteriștilor. Mai mult chiar, s-a stabilit că el a semnat un „Legămînt" față de Eterie, alături de Iordache și Ion Farmache (v. A. Oțetea, *Legămîntul lui T. Vladimirescu față de Eterie* în «Studii», Ed. Acad. R.P.R. (1956), nr. 2—3, p. 125—133. De asemenea *Istoria Romînilor*, vol. III (machetă), p. 644. Relativ la răscoala condusă de Tudor Vladimirescu pe lîngă lucrările citate mai sus, a se vedea: V. Maciu, *Insemnătatea istorică a lui Tudor Vladimirescu*, «Studii» IV, (1951), nr. 3, p. 138—148; Al. Vianu și S. Iancovici, *O lucrare inedită despre mișcarea revoluționară de la 1821 din Țările Romîne*. «Studii», XI, (1958), nr. 1; A. Oțetea, *Valoarea documentară a memoriilor lui I. P. Liprandi*, «Studii», XI, (1958), nr. 3; N. Adăniloaiei, *Boierii și răscoala condusă de Tudor Vladimirescu*, Buc., 1956; A. Oțetea, *Dezvoltarea științei istorice*

Menționînd că Tratatul de la Adrianopole le-a redat romînilor raialele din jurul cetăților de pe malul Dunării, că romînii au fost scutiți de birurile pe care trebuia să le plătească Porții, precum și de obligația de a furniza Turciei cereale și alte alimente cu prețuri fixate de către divanul de la Constantinopole, Dobroliubov expune apoi procedarea întocmirii și redactării *Regulamentului Organic*, față de care își exprimă aprecierea în următorii termeni: „Nu se poate spune că acest statut satisfăcea toate nevoile țării. Graba cu care a fost întocmit, lipsa de pregătire a membrilor Comitetului care n-au studiat în prealabil și în mod amănunțit țara, au produs acele dificultăți în ce privește aplicarea lui efectivă, care s-au constatat din primele zile ale punerii lui în vigoare în cele două principate" (p. 304).

Desigur, aprecierea era determinată în primul rînd de prevederile Regulamentului Organic referitoare la raporturile dintre boieri și țărani. Probabil că Dobroliubov știa și de lupta revoluționarilor romîni contra unor prevederi ale Regulamentului Organic. Se înțelege că a trebuit timp pentru ca istoria să recunoască faptul că Regulamentul Organic a fost totuși un pas înainte în dezvoltarea istorică a principatelor.

Relevînd ca măsuri pozitive, deși incomplete, a domniilor din timpul Regulamentului, eliberaraea din robie a țiganilor și încercările de a organiza și sistematiza finanțele principatelor (p. 304—305), Dobroliubov trece la expunerea evenimentelor revoluționare din 1848. Este interesant de subliniat ca Dobroliubov pe de o parte pune în evidență eșecul conspiratorilor moldoveni, care aveau concepții liberale și care au avut naivitatea să creadă că domnitorul M. Sturza le va accepta revendicările politice dacă vor trata cu el, iar pe de altă parte accentuează reușita revoluției din Muntenia, unde s-a renunțat la tratative cu guvernul și s-a trecut direct la acțiunea revoluționară (p. 305—306).

Prin aceasta Dobroliubov dădea tinerei generații din Rusia încă un exemplu de ineficacitatea unor încercări de tratative pașnice cu guvernele reacționare, — așa cum s-a și întîmplat în Moldova, — și dimpotrivă, alt exemplu, de succesul unei revoluții în care toate clasele asuprite au mers unite în lupta revoluționară, avînd de partea lor și forța armată — miliția — așa cum s-a întîmplat în Muntenia. Iar prin arătarea rolului jucat de miliția din București, Dobroliubov indica rolul important al detașamentelor armate care urmau să lupte de partea revoluționarilor. Azi se știe că organizația secretă a democraților revoluționari din Rusia cuprindea și pe unii militari și în timp ce N. G. Cernîșevski, în 1861 redactase proclamația către țaranii de pe moșiile boierești, N. V. Selgunov, care fusese colonel în armată, a redactat proclamația către soldați și ofițeri, iar în organizație juca un mare rol ofițerul Serakovski, polonez de origine, ulterior combatant în armata poloneză în timpul răscoalei din 1863. Cu alte cuvinte, Dobroliubov dădea să se înțeleagă că este necesară o agitație revoluționară în armată și în această privință era perfect de acord cu N. G. Cernîșevski [18]).

---

romînești după 23 August 1944, «Studii», XII (1959), nr. 4; A. Oțetea, *Răscoala lui Tudor Vladimirescu*. Discuție publică. «Studii», XIII (1960), nr. 5; Documente privind istoria Romîniei. Răscoala din 1821, vol. II, București, 1959.

18) V. N. Șulghin, Очерки жизни и творчества Н. Г. Чернышевского, Moscova, 1956, p. 187.

În felul acesta, cu tot „tonul foarte sobru" al articolului cum îl calificâ comentatorul volumului IV din ediția completă sovietică a operelor lui Dobroliubov, marele revoluționar a știut să folosească și cu această ocazie procedee, prin care să strecoare tinerei generații, deprinse să citească printre rînduri, anumite concluzii revoluționare.

Mai departe Dobroliubov arată că intervenția armată a Rusiei alături de Turcia, pentru înăbușirea mișcării revoluționare în principate și numirea de către Rusia și Turcia a unor domnitori reacționari și nepopulari, a avut drept urmare scăderea simpatiei populației pentru Rusia țaristă. Cînd relatează despre noua ocupație a principatelor de către armatele rusești în 1853, Dobroliubov scrie: „Nu se poate spune că opinia publică din principate era de partea noastră", deși nu se poate vorbi despre ura populației romînești împotriva Rusiei, căci această ură, „exagerată de către publiciștii din Apus, poate fi atribuită numai unui partid neînsemnat. În fruntea lui se aflau cei patru foști domnitori: Știrbei și Bibescu, Sturza și Grigore Ghica" (p. 307), care au înaintat chiar un memoriu Austriei, prin care îi propuneau să-și asume „protectoratul asupra Moldovei și Munteniei"... și să formeze o armată națională care „să se împotrivească Rusiei" *(Ibidem)*. Dacă nici Austria, nici Turcia n-au acceptat ultima propunere, cauza constă în teama acestor puteri „ca această armată să nu fie îndreptată mai tîrziu împotriva lor" (p. 307).

După ce expune evoluția evenimentelor care duceau la unire, arătînd că în această direcție și-au exprimat „puternica lor dorință romînii" (p. 307), Dobroliubov citează punctele convenției de la Paris din 1857 și încheie astfel articolul:

„În felul acesta conferința de la Paris a făcut numai un pas spre unirea principatelor. Dar unirea lor definitivă într-un singur stat independent a rămas ca și înainte tot o năzuință a poporului, năzuință exprimată zădarnic de atîtea ori de-a lungul istorei sale, iar astăzi manifestată încă o dată prin alegerea unui prinț pentru ambele principate. Această situație neprevăzută de conferința de la Paris, a creat o nouă problemă încă nerezolvată de către guvernele din Europa" (p. 308).

Din acest citat rezultă atitudinea pozitivă a lui Dobroliubov față de lupta poporului romîn pentru unire și pentru organizarea lui într-un stat independent. Tendința către unire el o considera ca unul dintre motivele istorice ale luptelor romînilor din trecut și dă dreptate poporului romîn, pentrucă în concepția lui Dobroliubov, istoria o fac popoarele, care doresc să-și făurească o soartă mai bună.

Articolul lui Dobroliubov cu privire la Principatele romîne se încadrează în seria articolelor sale referitoare la revoluțiile naționale din Europa de la 1848, articole menționate mai sus, la care se adaugă și articolele

care condamnă oprimarea națională și a popoarelor, ca de exemplu *Istoria Austriei* de M a l a t" [19]), *Le monde en estampes* [20]) și altele.

Prin articolele sale în problemele naționale Dobroliubov făcea operă comună cu ceilalți democrați revoluționari ruși, V. Belinski, A. Herzen și N. Cernîșevski; ei toți trasau liniile unei politici naționale și internaționale pe care trebuia s-o urmeze intelectualitatea revoluționară din Rusia și care a fost preluată și asociată cu concepția internaționalismului socialist de către marele Lenin. Această politică de simpatie și dragoste pentru orice popor și de respect pentru bunurile materiale și valorile culturale ale tuturor popoarelor și-a dovedit eficiența și în organizarea acelui edificiu armonios, care este Uniunea Popoarelor Sovietice. Iar astăzi această politică se impune cu autoritate în relațiile internaționale pe plan mondial.

---

19) *Istoria Austriei*. „Сочинение графа Майлата. Перевод с немецкого. Москва, 1860 года", в Н. А. Д о б р о л ю б о в, Полное собриние сочинении. vol. IV. p. 331—337

20) Н. А. Д о б р о л ю б о в, Полное собрание сочинение. vol. III, Moscova, 1936, p. 166.

MATERIALE ȘI CERCETĂRI DIALECTALE, I, Editura Academiei R.P.R., 1960, 290 p.

Cercetările dialectale și, în general, preocupările pentru studiul graiurilor au căpătat la noi, în ultimii ani, o mare dezvoltare. Seriei de volume intitulate *Fonetică și dialectologie*, editate de Institutul de lingvistică din București al Academiei R.P.R., i s-au adăugat încă două, prima de *Lexic regional* (din care a apărut, în 1960, primul volum, în Editura Academiei R.P.R.), a doua, cu un profil, oarecum, special, *Materiale și cercetări dialectale* (editată de Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R.), din care a apărut, la sfîrșitul anului 1960, primul volum, redactorii responsabili fiind Romulus Todoran și Vasile Breban.

Conținutul special al noii publicații i-l dă scopul, am zice, imediat, pentru care a fost creată, anume, de a furniza material pentru alcătuirea *Dicționarului graiurilor romînești*, la elaborarea căruia colaborează Institutul de lingvistică din Cluj și secția de lingvistică a Institutului de istorie și filologie din Iași, precum și a *Dicționarului general al limbii romîne*, ambele cerînd o informare și un volum de muncă deopotrivă de mari; apoi seria de *Materiale și cercetări dialectale* va cuprinde lucrări ce vor studia graiurile, etapele lor de dezvoltare, procesul de ștergere a deosebirilor dialectale și de unificare, deci, a limbii romînești naționale.

Este o realizare de seamă în dialectologia noastră prin utilitatea și noutatea materialelor, prin faptul că noua serie de volume „umple un gol", cum ni se spune într-un scurt „Cuvînt înainte". Și alte publicații au arătat necesitatea culegerii și publicării în primul rînd a lexicului dialectal (am în vedere revistele «Cum vorbim» și «Limba romînă»). Însă ceea ce acolo este o preocupare, alături de multe altele, aici devine obiectiv central. În felul acesta și interpretarea materialului lexical se va bucura de mai mult spațiu.

Cele 290 de pagini ale primului volum cuprind materiale în cea mai mare parte din Transilvania. Două lucrări (R. T o d o r a n, *Material dialectal. I. Din însemnările lexicografice ale lui I. Micu Moldovanu* și Pia G r a d e a, *O culegere de cuvinte bănățene)* sînt alcătuite plecînd de la texte. Primul este un manuscris (astăzi se găsește la Filiala Academiei R.P.R. din Cluj) ce cuprinde cîteva basme, o listă de cuvinte dialectale, neterminată, datorată lui Ion Micu Moldovanu, elev al lui Timotei Cipariu, profesor la Blaj și canonic, care a manifestat interes pentru folclor și pentru graiul viu al poporului. Celălalt este un manuscris găsit în Biblioteca centrală universitară din Cluj, dar scris în Banat (după cum se poate constata din unele particularități de limbă) la sfîrșitul secolului al XIX-lea, autorul fiind, poate, un elev din Caransebeș, care nu explică totdeauna suficient sensul cuvintelor. Pentru acest motiv A. Ghidiu, colaborator al lui B. P. Hasdeu, care și face o însemnare pe manuscris, nu i-l mai trimite acestuia din urmă. Hasdeu aduna prin corespondenți material pentru *Etymologicum magnum Romaniae*. Manuscrisul acesta din urmă cuprinde observații fonetice, morfologice și lexicale privind subdialectul bănățean. Cele două lucrări amintite contribuie, astfel, la îmbogățirea cunoștințelor privind istoricul cercetărilor noastre dialectale, chestiune căreia, din cîte știm, pînă acum nu i s-a consacrat o lucrare specială mai amplă. Aici mai putem adăuga și *Glosar de cuvinte regionale din Vîlcea*, de G. F. C i a u ș a n u și L. S f î r l e a, care seamănă, întrucîtva, cu celelalte două. L. Sfîrlea publică, cu unele modificări, materialul cules de prof. G. F. Ciaușanu, pe care acesta îl dăduse, în 1950, Institutului de lingvistică din Cluj pentru a fi cercetat.

Celelalte cinci lucrări publicate în acest volum cuprind materiale culese de pe teren, unele mai vechi, altele noi. Toate au mai întîi o scurtă prezentare a graiului cercetat, după care urmează glosarul iar la cel semnat de R. Todoran, *Material dialectal. II. Graiul din Vîlcele (raionul Turda)*, și texte (majoritatea fiind versuri populare). Celelalte se intitulează: *Glosar dialectal din comuna Deda, raionul Toplița, Regiunea Autonomă Maghiară* (de Traian Marcu), *Glosar regional din satul Someș-Guruslău, raionul Jibou, regiunea Cluj* (de Al. Indrea), *Glosar dialectal din comuna Șieu Măgheruș, raionul Bistrița, reg. Cluj* (de Gr. Rusu), *Glosar dialectal din mai multe regiuni ale Transilvaniei* (de G. Homorodean).

Accentul însă cade, cum spuneam, pe glosar. Dacă particularitățile fonetice sînt, în general, cunoscute și mai rar descoperim fapte noi, cele lexicale sînt foarte numeroase și, adesea, variază de la un sat la altul. Este încă un motiv pentru care glosarul fiecărei lucrări este atît de bogat.

Cu excepția celei de a doua lucrări a prof. R. Todoran, o monografie în adevăratul sens al cuvîntului, celelalte sînt lipsite de texte. Aceasta este, credem, deficiența cea mai mare a volumului. Exemplele date pentru ilustrarea definițiilor (vezi mai ales *Glosar de cuvinte regionale din Vîlcea*, de G. F. Ciaușanu și L. Sfîrlea) nu suplinesc, totuși, textele, care trebuie să fie adevărate mostre de grai, să ne dea posibilitatea cunoașterii graiului din toate punctele de vedere. Dacă ni se dau particularitățile unor graiuri, lexicul, este necesar să avem și texte. Credem că și în privința textelor există la noi un gol. Cele publicate de Emil Petrovici (*Texte dialectale*. Sibiu-Leipzig. 1943), ca suplement la *Atlasul lingvistic romîn*, trebuie neapărat înnoite. Ele nu mai corespund astăzi tocmai din punctul de vedere al oglindirii elementului nou pătruns în graiurile populare. Este necesar să se publice texte noi, care să reflecte progresele satelor noastre din toate punctele de vedere (și, binețeles, și lingvistic). Anexele de texte sînt apoi necesare și din punct de vedere metodic. Studiile (schițele) cu caracter monografic ce preced glosarele din volum pot fi mai ușor înțelese cu ajutorul textelor, unde se văd numaidecît particularitățile fonetice în primul rînd, care sînt, datorită frecvenței lor foarte mari, și cele mai importante atunci cînd descriem un grai și vrem să-l delimităm de altul. Textele trebuie să fie cît mai variate. Cu ajutorul lor putem urmări etapele de evoluție a graiurilor, influența exercitată de limba literară. Lipsind textele, era cu atît mai necesar, credem, să se dea în transcriere fonetică exemplele care arată felul cum se folosesc cuvintele discutate. Forma în care sînt redate aceste exemple nu se deosebește de cea literară, singurul element „neliterar" fiind, acolo unde el apare, numai termenul cu întrebuințare strict regională.

Metoda folosită de unii autori, potrivit căreia anchetatorul este și informator (specialistul, adică, studiază graiul pe care-l cunoaște de acasă) are și dezavantaje. Ea este, credem, mai puțin recomandabilă în special cînd este vorba de texte (și, implicit, de particularitățile fonetice). Dacă pentru unele domenii (e vorba de particularitățile gramaticale ale graiului, de lexic) anchetatorul informator poate lucra singur, în rest el are neapărată nevoie și de alți informatori. Texte, să zicem, din domeniul plugăritului, din viața de toate zilele a satului trebuie culese cu pronunțarea lor actuală cea mai autentică. Numai astfel realizăm și celălalt lucru, esențial pentru cercetările dialectale, o transcriere fonetică riguroasă și înregistrăm toate modificările suferite, cu timpul, de graiul respectiv. Unele materiale dau și detalii în legătură cu informatorii, foarte utile pentru a vedea în ce măsură graiul studiat a fost influențat de anumiți factori. De aceea numai notarea numerelor subiectelor anchetate (246) [1]) nu-i de loc suficientă. Altă dată aceste indicații depășesc, am spune, cadrul dialectologic. Este foarte util să știm despre un informator dacă e din localitatea anchetată, pe unde și cît timp a călătorit, cîtă școală a făcut etc., însă ne putem lipsi de amănunte ca cele referitoare la suprafața de teren posedată de subiectul-țăran sărac (105).

Întrucît lucrarea cuprinde materiale dialectale și, în primul rînd, un bogat și valoros lexic regional, aș vrea să mă opresc și asupra altei probleme: aceea a delimitării diverselor categorii de cuvinte. Avem, în general vorbind, trei categorii de cuvinte: unele sînt

1) Cifra indică pagina.

cunoscute peste tot și fac parte, deci, din limba comună, altele au o arie de răspîndire destul de întinsă, dar rămîn elemente dialectale și, în sfîrșit, în cea din urmă categorie intră elementele strict regionale, a căror întrebuințare se restrînge la o arie mai mică (adesea la o singură localitate). Volumul de care ne ocupăm prezintă un bogat material lexical din ultima categorie, în bună parte, consemnat aici pentru prima dată: ***arșắu, bísioș, diúgoș, honioșág*** *métă, núlașă*, ***șunegău***, *țubắc, vendegléu* — ca să dăm cîteva exemple numai din cea de a doua lucrare de R. Todoran. La aceasta se mai adaugă apoi faptul că se stabilesc și multe etimologii, ceea ce va ușura munca de redactare a celor două dicționare amintite la început. Avem, în felul acesta, la dispoziție, un material important, cu ajutorul căruia putem aprofunda, în primul rînd, problema influenței limbii maghiare asupra limbii romîne.

Elementele lexicale din cea de a doua grupă și, mai ales, cele din prima grupă, nu sînt necesare și, deci, nu trebuie incluse în glosarul regional. Dacă termeni ca *a corhăni* (167), *caiman* (161), *socăciță*, *strujac* (267), *ticărău* (269), *a purici* (287), *verze* (290), aparținînd grupei a doua și-ar mai justifica apariția, deoarece ei arată că din punct de vedere lexical o anumită localitate aparține unei arii mai întinse, nu tot astfel stau lucrurile cu alte cuvinte, cunoscute peste tot. Dăm numai cîteva exemple: *băncuță* „scăunel scund, pentru copii mici sau întrebuințat pentru curățatul ghetelor etc." (157),*bontăni, budacă* (160), *bură* „a ploua mărunt" (161), *cap* (în expr. *a se da peste cap* „a face tumbe" (162), *chișleag* (161), *de* „dacă" (169), *fel* (în expr. *de fel* „de loc" (171), *a se lovi* „a se privi (unul cu altul sau o haină pe trup etc.)" (179), *mărunt* („N-am mărunt să-ți dau restul") (180). *săcuieț* (180) *a*, prep. (în expr. *Nu-i a bună)* (206), *albastru*, în expr. *Albastru (de slab)* (224). *gușă* (în expr. *Ce-i în gușă și-n căpușă)* (228), *de*, interj., strigăt cu care se mînă caii (254), *îndemînă* (în expr. *A nu-i fi îndemînă* „a nu se simți bine") (284), *rópotă* „ploaie repede și de scurtă durată" (287), *útiu*, interj. (repetat). Strigăt cu care se chiamă rațele, *zoios* „murdar" (mai ales despre haine), *zoaie* „murdărie (care iese de obicei la spălat)" (290).

Nu sînt utile apoi cuvintele obscene, mai ales că nici nu ilustrăm cu ele fapte fonetice deosebite (vezi de exemplu pagina 166, coloana I; mai pot fi date și alte exemple). Nu aceasta este limba vie a poporului. Socotim, de aceea, că suplementul la ALR intitulat *Termeni considerați obsceni* (Sibiu—Leipzig, 1942) nu justifică efortul pentru alcătuirea lui. Ca bună dovadă, nimeni nu-l folosește.

Unele cuvinte au rămas fără explicațiile de care cititorul are nevoie: *ẑiganu* (36), *ghiuțe, fiteu* (150). Altă dată explicațiile sînt nesatisfăcătoare, deoarece se folosește un alt element regional. Se spune, de exemplu, că adj. *aúțe* (f. pl.) (247) apare în compusul *mere aúțe* (= mere batule). Era necesar să se discute și determinantul *batule*. Mai potrivit era însă să se folosească un sinonim cunoscut de toți. Cei ce nu sînt din părțile locului nu înțeleg, desigur, ce înseamnă *véreș* (cuvînt nou de altfel), glosat la p. 102, unde citim: *véreș, vereși*, s.m. Sîngerete — Din magh. *véreș (hurka)*, idem". Era mai bine dacă pentru *métă* se dădea nu echivalentul *mejdină* (tot regionalism), ci *hat*. Exemplele date pentru a ilustra acest cuvînt *(Meta locului tău e aici, Asta ți-i meta)* nu ușurează înțelegerea cuvîntului. Alteori definiția este clară, însă e urmată, iarăși, de un sinonim regional, care nu-i explicat (vezi *flêșturӑ* „gură rea", p. 172, unde în explicarea cuvîntului se dă și *fleaură* sau *búcsă* „pungă, portmoneu", p. 160, pentru care se dau și echivalentele, tot regionale, *bughilarăș, pochelari)*. Apoi la un cuvînt de felul lui *birje* „clopot (mai ales pentru cai și oi) format din mai multe clopoțele de bronz, vîrîte unul în altul" (248) era cu atît mai necesar un exemplu cu cît avem a face, probabil, cu o formă regională de singular. Au rămas și cuvinte regionale neglosate, dar prezente în texte. Astfel în versurile populare reproduse întîlnim cuvinte ca *măganu* (114, LXXV) [2]), *ŝiapsa* (117, XCI), care nu au fost incluse în glosar.

În ceea ce privește verbul *a hîi* lucrurile nu stau așa cum spune I. Dănăilă în recenzia făcută aceluiași volum [3]). Vrînd să arate că „uneori, citatele infirmă definițiile date" recenzentul reproșează că *a hîi*, folosit pentru explicarea cuvîntului *hujdúlă* (74), nu are, totuși, sensul dat pe aceeași pagină acestui cuvînt: „A-și face trebuința, a se pune". Însă în citatul dat pentru a explica cuvîntul *hujdúlă (În hujdúla asta ni-i și teamă să mai stăm,*

2) Cifra romană indică numărul textului.
3) Publicată în revista «Limba romînă», X, 1961, nr. 3.

că se hiie pe noi) autorul folosește *a hîi* cu sensul lui mai general, dat și de dicționare [4]). Nu putem cere ca *a hîi* din discuția termenului *hujdúlă* să aibă sensul ce se dă sub acest verb, pe aceeași pagină. Aici verbul apare numai fiindcă are și un sens restrîns. Dincolo cuvîntul e folosit cu accepția sa mai largă.

Cele mai multe materiale au și cîte o introducere care, lărgită, ar face ca studiul monografic al graiurilor, aici schițat, să-și capete contururile necesare, ceea ce ar spori și mai mult utilitatea seriei de *Materiale și cercetări dialectale* și interesul cititorilor. În felul acesta, după constatarea faptelor, ar putea fi introduse și, eventual lărgite, discuțiile.

Mă opresc și la cîteva fapte care privesc partea ce discută în genere particularitățile unui grai. Desigur că în cuvîntul *sicreată* (pentru *săcreată)* nu avem o formă „normală", în sensul că este cunoscută, mai ales, forma cu *-ă-* în locul lui *-î-*. Nu putem pune alături de el cuvîntul *cîrnaț*. Este drept că *a* neaccentuat din cuvîntul latin **carnaceus* s-a transformat în *ă*, însă pronunțarea normală este cea cu *-î-*. Trebuie, deci, să trecem peste faza cu *-ă-* (35). Cînd se spune de exemplu că *a* neaccentuat trece în *ă* în cuvinte recent intrate în grai *(părale, căstane* etc.) (35) este necesar să se și explice forma, arătîndu-se că avem aici un fenomen de asimilație regresivă. Anaptixa într-un cuvînt ca *hiribă* (pentru *hribă)* trebuie, de asemenea, explicată. În limba maghiară sînt evitate grupurile de consoane prin intercalarea unei vocale. După modelul acestora și *hrib* (al cărui etimon este ruteanul *hryb)* capătă forma *hirib*. Graiul din satul Someș—Guruslău este caracterizat ca avînd „în parte, un caracter arhaic" (206), fără ca acest lucru să fie convingător. Cu excepția unui singur caz (*petre* „în fața, în dreptul" < *pe* + *între*, cu sensul vechi de „înaintea"), la celelalte lipsesc indicațiile necesare. Ar fi fost necesar, din acest punct de vedere, să se arate, de exemplu, că forma de perfect simplu *noi mîncăm* (205) este o particularitate arhaică.

La cele spuse privind utilitatea lucrării se mai pot adăuga și alte fapte. O bună parte din materialele publicate prezintă, de fapt, graiuri de tranziție, căci în Transilvania se întîlnesc particularitățile tuturor subdialectelor daco-romîne, lucru cu care astăzi toți cercetătorii sînt de acord. Anumite particularități, lexicale mai ales, leagă mai strîns Transilvania de subdialectele bănățean, crișean și maramureșean. Această trăsătură i-o dau și elementele maghiare, cărora le urmează cele germane. Cu ajutorul unei astfel de culegeri aducem, prin urmare, contribuții și la problema delimitării unităților dialectale de pe teritoriul țării noastre.

Găsim aici, de asemenea, multe forme gramaticale ce interesează studiul limbii. Este atestată, astfel, forma perifrastică de mai mult ca perfect *am fost foastă* (43). În general mai mult ca perfectul perifrastic caracterizează graiurile din aproximativ jumătatea de nord a țării noastre. Al. Philippide, discutînd această formă verbală spunea că ea „lipsește la verbul sînt" [5]). (Sub forma *am fost fost* se folosește mai mult ca perfectul și în nordul Moldovei).

Unele din observațiile făcute mai sus pot fi, credem, sugestii privind conținutul seriei de *Materiale și cercetări dialectale*, a cărei apariție constituie încă una din realizările dialectologiei noastre noi. Primul volum a fost primit cu interes. Este o garanție că seria aceasta va contribui la o mai bună cunoaștere a graiurilor romînești.

Ștefan Giosu

ACADEMIA BULGARĂ DE ȘTIINȚE, SECȚIA DE LINGVISTICĂ, TEORIA LITERATURII ȘI ETNOGRAFIE, Балканско езикознание *(Linguistique balkanique)*, vol. I, Sofia, 1959, 141 pagini.

Cu volumul de față Secția de lingvistică, știința literaturii și etnografie a Academiei Bulgare inaugurează publicarea unei serii de studii consacrate diverselor probleme actuale de balcanistică.

Trebuie spus că, deși studierea raporturilor lingvistice dintre limbile romînă, bulgară,

4) Vezi de ex. *Dicționarul limbii romîne moderne*, p. 362: „a se prăvăli".
5) Vezi Al. Philippide, *Gramatică elementară a limbii romîne*, Iași, 1897, p. 111.

albaneză, neogreacă, sîrbo-croată și turcă a constituit — și constituie și în prezent — obiectul cercetărilor întreprinse de mulți învățați străini și romîni, mai rămîn încă destule probleme de „preistorie" și „istorie" a popoarelor balcanice, care-și așteaptă soluționarea. De aceea, este pe deplin justificată și binevenită inițiativa Academiei Bulgare de Științe de a oferi specialiștilor posibilitatea să aprofundeze, în paginile unei publicații noi, studierea chestiunilor fundamentale de lingvistică balcanică.

Apărut sub redacția acad. Vl. Gheorghiev, primul volum din seria Балканско езикознание cuprinde un număr de șase articole ale lingviștilor bulgari și străini, dintre care trei studii în limba germană, iar trei în limba franceză, însoțite de scurte rezumate în bulgară (p. 119—122) și de un indice de cuvinte (p. 123—141).

Volumul se deschide cu studiul acad. Vl. Gheorghiev: *Die Herkunft der Namen der grössten Flüsse der Balkanhalbinsel und ihre Bedeutung zur Ethnogenese der Balkanvölker* (p. 5—16), urmat de o anexă (p. 17—27): *Die altgriechischen Flussnamen II. Nachträge und Berichtigungen zu V. Georgiev. Die altgriechischen Flussnamen* (Sofia, 1958). Autorul examinează aici originea numelor de rîuri mari din Peninsula Balcanică, pe baza cărora schițează apoi o serie de concluzii interesante cu privire la patria primitivă a indo-europenilor.

Acad. Vladimir Gheorghiev subliniază că hidronimele, mai ales cînd se referă la rîuri mari, ne oferă date prețioase cu privire la populațiile regiunii respective din epoci despre care nu avem mărturii scrise.

Autorii antici menționează vreo 450 de nume de rîuri în partea meridională a Peninsulei Balcanice, adică Grecia și insulele Haliákmon — Apsos (la nord). Lingvistul bulgar arată că în regiunea pomenită numele a 12 dintre rîurile cele mai mari au diverse origini. Astfel, unele sînt grecești, altele — pelasgice (indo-europene prehelenice), iar a treia grupă este alcătuită din hidronime de proveniență ilirică.

După părerea autorului, toate aceste denumiri au origine indo-europeană. Dintre cele trei regiuni lingvistice (etnice), cea mai veche este constituită de pelasgică, care la nord se întindea cam pînă pe la rîurile Aratthos—Haliakmon. În sudul Peninsulei Balcanice cele mai numeroase sînt hidronimele grecești. Numele de rîuri ilirice se întîlnesc numai în partea de nord-vest a Greciei Antice (în Epir).

În continuare, Vl. Gheorghiev subliniază că toate cele aproximativ 120 de hidronime menționate de antici în estul Peninsulei Balcanice sînt și ele de origine indo-europeană. Numele a 12 dintre rîurile majore din regiunea pomenită: *Athrys*, *Almos*, *Arda*, *Asamus*, *Hebros (Mēridzos)*, *Nestos*, *Oiskos*, *Utus*, *Pan(n)yssis*, *Strymōn* *Timachus* și *Tondzos* sînt tracice și numai puține daco-misiene. Ce-i drept, la multe dintre ele nu se poate stabili cu precizie apartenența: sînt trace sau daco-misiene?

Cît privește partea de apus a Peninsulei Balcanice, în scrierile celor vechi se pomenesc în jurul a 100 hidronime. Și aici autorul separă un număr de 12 rîuri majore, care, după părerea d-sale au tot proveniență indo-europeană: sînt ilirice, daco-misiene sau macedonene vechi.

Atestate însă din antichitate, hidronimele de mai sus s-au păstrat aproape 3 000 de ani, în ciuda faptului că în această perioadă lungă de timp în Peninsula Balcanică s-au produs mari schimbări etnice. De aici acad. Vl. Gheorghiev trage concluzia că numele respective provin dintr-un trecut și mai îndepărtat. Rezultă deci că Peninsula Balcanică a fost populată, încă din vechime, de triburi indo-europene. De aceasta se leagă problema patriei lor primitive, care, după lingvistul bulgar, s-ar fi aflat în bazinul inferior și mijlociu al Dunării și, parțial, la nordul Mării Negre [1]).

Într-un alt articol intitulat *Contribution à l'étude de l'étymologie grecque* (p. 69—86), acad. Vl. Gheorghiev discută mai întîi unele etimologii grecești (p. 69—78), în total 52 la număr, pentru ca, în partea a doua a studiului (p. 78—86), să examineze diverse etimologii pelasgice (43 de cuvinte) [2]).

1) Vezi și Vl. Gheorghiev, Исследования по сравнительно — историческому языкознанию, Moscova, 1958, p. 273—274. Autorul susține că în neoliticul timpuriu triburile indo-europene erau răspîndite în Europa Centrală și Orientală (de la Rin și Alpi pînă la Don); la nord granița o constituiau Marea Nordului și Marea Baltică, iar la sud — bazinul Dunării și Peninsula Balcanică. Vezi *op. cit.*, p. 276.

2) În legătură cu stadiul actual al cercetărilor întreprinse în domeniul limbii pelasgice, vezi L. A. Ghindin, Обзор литературы по «пелазгийскому» языку, «Вопросы языкознания» nr. 5/1959, p. 105—114.

Este locul să amintim aici că, spre deosebire de K. Pauli, P. Kretschmer și A. Fick, autorul demonstrase, încă din anul 1936, caracterul indo-european al limbii prehelenice. Stadiul actual al cercetărilor ne permite să afirmăm că în scrierea lineară B există împrumuturi anterioare secolului al XV-lea î.e.n. dintr-o limbă care, fără îndoială, era cea pelasgică [3]). După cum a dovedit acad. Vl. Gheorghiev, atît din punct de vedere geografic, cît și după particularitățile ei fonetice, pelasgica ocupă o poziție intermediară între albaneză și armeană [4]).

Problema substratului indo-european în limba greacă constituie obiectul interesantului studiu al lui Otto H a s s. *Die Lehre von der indogermanischen Substraten in Griechenland* (p. 29—56). După ce stabilește legile specifice limbilor „prehelenice" — folosind pentru aceasta un număr mare de exemple — autorul ajunge la concluzia că elementul pregrec este eterogen. Urmează apoi o critică îndreptățită a adversarilor teoriei substratului (M. Lejeune, F. Schachermayer și K. Latte). La sfîrșitul articolului este anexat un index alfabetic al cuvintelor prehelenice discutate, cu trimiteri la lucrările în care se dă etimologia lor.

În studiul lui Albert-Joris Van Windekens. *Sur quelques mots d'origine balkanique* (p. 57—64) este explicată etimologia cuvintelor: ***arýballos, ballantion, gaýsapos, darda, dzálakes, ktístai, mandragóras, óbria*** și ***sabakós*** (lat. ***saucius***).

În articolul intitulat *Nachträge zu den thrakischen Sprachresten* (p. 65—68), Veselin **B e š e v l i e v** face completări valoroase la cunoscuta lucrare a lui Dimităr **D e č e v.** ***Die thrakischen Sprachreste*** (Wien, 1957). incluzînd un număr de 48 antroponimice și toponimice noi.

Dacă studiile de pînă acum se ocupă mai ales de epoca „preistorică" a Peninsulei Balcanice, cel al lui Roger B e r n a r d, *Quelques mots d'emprunt dans les dialectes de Razlog d'après la tome XLIII du* Сборник за народни умотворения (p. 87—117), discută problema unor influențe lexicale interbalcanice de dată relativ recentă. Este vorba de o serie de elemente de vocabular pătrunse din neogreacă, aromînă și limba țiganilor în graiurile din Razlog.

Dialectul din Razlog este un dialect macedonean de pe teritoriul R.P. Bulgaria. După particularitățile sale caracteristice el face trecerea între graiurile bulgărești de răsărit, de apus și cele macedonene propriu-zise.

În prima parte a articolului autorul se oprește asupra unor cuvinte de origine grecească (p. 87—101). În comparație cu celelalte graiuri bulgărești, dialectul din Razlog conține, după cum arată R. Bernard, mai puține elemente de proveniență neogreacă. Deși puțin folosite pe teritoriul R.P. Bulgaria, unele dintre cuvintele studiate de autor prezintă interes căci pun problema relațiilor cu alte limbi balcanice, în lexicul cărora ele au pătruns de asemenea. Este cazul cuvintelor орфака „servante d'un certain âge" < gr. ***orphanē*** (cf. rom. *orfan*, citat de R. Bernard). дърмонь „crible à gros trous" < gr. ***dermóni*** (cf. rom. ***dîrmon)*** ș.a.

În afară de cuvintele, a căror etimologie neogreacă este neîndoielnică, autorul mai discută și originea interjecțiilor варе, вери „Eh! dis donc, holà!", tot de proveniență grecească (ca, de altfel și бре, мари, care au aproximativ același sens), dar care au pătruns în dialectul din Razlog prin intermediul limbii romilor.

În partea a doua a studiului (p. 101—105) R. Bernard examinează în mod special două cuvinte aromîne: бардзиф „gris, cendre" și мъзара „vache (bufflonne, chèvre, brebis) que l'on trait" [5]). În etimologia cuvintelor respective lingvistul francez se sprijină pe cercetările recente efectuate în acest domeniu de acad. Vl. Gheorghiev [6]). Autorul con-

---

3) În privința scrierii lineare B. vezi Aram R. F r e n k i a n, *Inscripțiile protogrecești în scrierea lineară B și descifrarea lor*. „Studii clasice", I. Editura Academiei R.P.R., 1959, p. 207—215; Id., *Ideogramele și determinativele în linearul B*, ibidem, vol. II (1960), p. 303—307.

4) În schimb, A. J. van Windekens plasează pelasgica între germanică și balto-slavă.

5) Pentru etimologia acestui cuvînt, vezi și articolul lui G. Giuglea și G. Ivănescu, *Un cuvînt romînesc de origine traco-dacă: dr. mînzare, mîrzără, mr. muldzáre*, «Studii și cercetări lingvistice», X (1959), nr. 1, p. 105—112.

6) Vezi, de exemplu, Vl. Gheorghiev. Вопроси на българската етимология, Sofia, Editura Academiei Bulgare de Științe, 1958, p. 49—50.

sideră că forma pe care cuvintele respective o au în Razlog și în alte dialecte bulgărești nu provine din substratul balcanic, ci e împrumutată de la păstorii romîni, ceea ce se poate demonstra și prin faptul că *ar* n-a trecut la *ra*.

În ultima parte a articolului (p. 105—117) R. Bernard întreprinde o cercetare detaliată a două cuvinte de origine țigănească: гаджó „individ străin de neamul țiganilor" și барó „mare". În stabilirea etimologiei autorul recurge nu numai la datele furnizate de limba romilor, ci și la fapte oferite de limbile indiene (vechi și noi). De exemplu, pornind de la un studiu mai puțin cunoscut al lui Sten Konow, R. Bernard demonstrează că există o legătură între *gadžo* și cuvintele care în alte limbi indiene înseamnă „om". Soarta cuvîntului este apoi urmărită în spaniolă, germană, romînă *(gagiu, gagică)*, lingvistul francez discutînd cu acest prilej și o problemă de argou. Aceeași metodă este folosită și în explicarea etimologiei celuilalt termen — *baró* (cf. rom. *barosan)*.

Din scurta expunere de mai sus se poate vedea că studiile publicate în «Балканско езикознание» *(Linguistique balkanique)* aduc contribuții interesante în elucidarea celor mai actuale probleme de balcanistică. Aceasta ne dă dreptul să afirmăm că primul volum din seria *Lingvistica balcanică* marchează o etapă nouă în cercetarea raporturilor etnice și lingvistice existente, în trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat (ori chiar în prezent), între diverse limbi și dialecte din Peninsula Balcanică [7]). Fără îndoială, multe fapte discutate aici prezintă o importanță de prim ordin și pentru istoria limbii și a poporului romîn.

Datorită redactorului — acad. Vladimir Gheorghiev — publicația asigură o colaborare largă a lingviștilor bulgari și străini. Ceea ce lipsește revistei pentru a corespunde întrutotul scopului urmărit este o rubrică a recenziilor.

A. Vraciu

7) În privința etnogenezei popoarelor balcanice vezi articolul recent al lui Vladimir Gheorghiev în «Studii clasice», III (1961), p. 23—27.

I. P. I. cd. 5880

PREȚUL 10 LEI